Олена Войцева, Тетяна Бучацька

ПОЛЬСЬКА МОВА

(10-й рік навчання, рівень стандарту)

підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти
з навчанням українською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Helena Wojcewa, Tatiana Buczacka

JĘZYK POLSKI

(10. rok nauczania, poziom standardu)

podręcznik dla klasy 10 szkół średnich ogólnokształcących
z ukraińskim językiem nauczania

Чернівці
„Букрек”
2018

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

УДК 811.162.1(075.3)
В 65

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ від 11.10.2018 № 1085)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Oznaczenia umowne

– powtarzaj, przypomnij wiadomości z poprzednich klas

– wiadomości teoretyczne do zapamiętania

– odpowiadaj na pytania

– zadania wykonywane ustnie; mów poprawnie

– zadania wykonywane pisemnie (ćwiczenia; dyktando; zapamiętaj pisownię)

– słuchanie i rozumienie tekstu

– czytanie ciche, na głos, komentowanie przeczytanego

– zastanów się, porównaj

– warto wiedzieć, wiadomości poza programem

– słowniczek do tekstu (praca ze słownikami; tłumaczenie tekstu; rozumienie znaczenia wyrazów i ich poprawne użycie)

– układanie wypowiedzi na określony temat (zdań, dialogów, tekstów, planu, rozprawki, streszczeń)

– praca w parach

– praca w grupach

– sprawdź swoją wiedzę; praca samodzielna

– zapamiętaj znaczenie i pisownię wyrazów

– uśmiechnij się

– kolor w ramce wskazuje na przynależność do określonego bloku ćwiczeń

Войцева О. А., Бучацька Т. Г.

В 65 Польська мова (10-й рік навчання, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою / О. А. Войцева, Т. Г. Бучацька. – Чернівці : Букрек, 2018. – 248 с. : іл.

ISBN 978-617-7663-34-7

УДК 811.162.1(075.3)

Wojcewa H., Buczacka T.

В 65 Język polski (10 rok nauczania, poziom standardu) : podręcznik dla klasy 10 szkół średnich ogólnokształcących z ukraińskim językiem nauczania / H. Wojcewa, T. Buczacka. – Czerniowce : Bukrek, 2018. – 248 s. : il.

ISBN 978-617-7663-34-7

УДК 811.162.1(075.3)

ISBN 978-617-7663-34-7

© Войцева О. А., Бучацька Т. Г., 2018
© Видавничий дім „Букрек”, 2018

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEORIA JĘZYKA. POWTÓRZENIE

Alexander Kolde (1886–1963) – artysta malarz, kolorysta.
Wśród jego stałych motywów był zamek kętrzyński i kościół
pod wezwaniem św. Jerzego.
Kolde jest często określany mistrzem kolorów.
"Kętrzyn", 1955–1957.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 1. Powtórzenie. Język jako narzędzie poznania i komunikacji we współczesnym świecie. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu

1. Warto wiedzieć.

Wyraz **komunikacja** pochodzi od łacińskiego słowa *communicatio* i oznacza „przepływ informacji między urządzeniami, np. telefonami lub komputerami; przekazywanie i odbieranie informacji w bezpośrednim kontakcie z drugą osobą”.

Perswazja (łac. *persuasio*) to przekonywanie kogoś do własnych racji.

Manipulacja (fr. *manipulation, manipule dawn*. „garść (miara apteczna)” od łac. *manipulus*) to ukryta perswazja, przekonywanie kogoś do podjęcia pewnych działań i jednoczesne ukrywanie swoich prawdziwych intencji.

2. Uczymy się nowych słów. Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

perswazja – переконування
komunikacja – комунікація, спілкування
komunikacja werbalna (słowna) – вербальна комунікація (усні та письмові повідомлення)
komunikacja niewerbalna (mowa ciała) – невербальна комунікація (мова рухів тіла)
manipulacja – маніпуляція

3. Pracuj z tablicami pod kierunkiem nauczyciela. Odczytaj i zapamiętaj informację podaną w ramce.

Komunikacja werbalna

Słowo mówione + **Słowo pisane** = **Komunikacja werbalna**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

4. **Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik, korzystając z informacji podanej w ramce.**

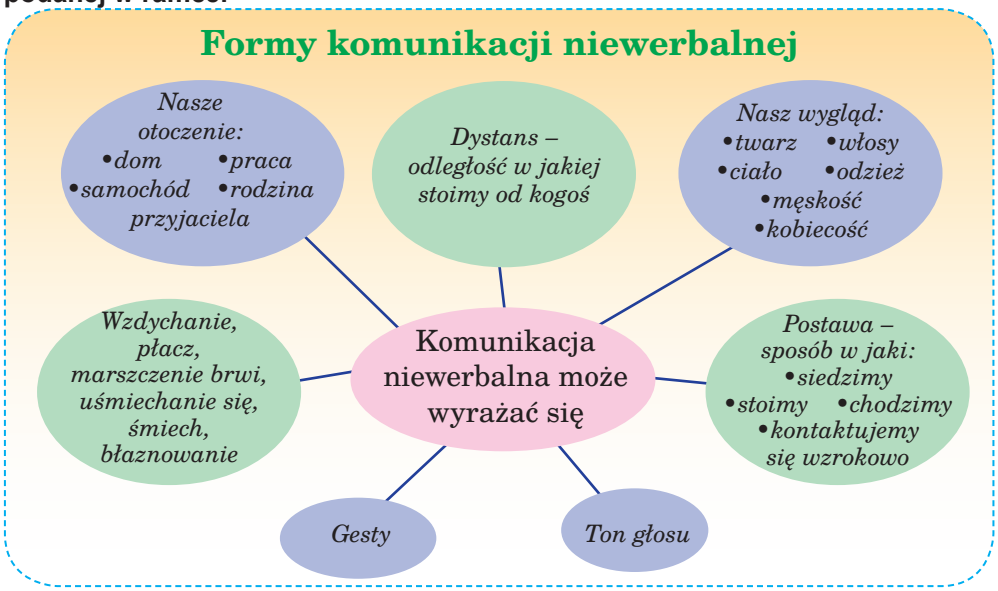

Wzór:

- Jakie gatunki komunikacji znasz?
- Istnieje komunikacja werbalna oraz niewerbalna.
- Od jakiego słowa pochodzi wyraz ***komunikacja***?
- ...
- Z jakich komponentów składa się komunikacja werbalna?
- ...
- W jaki sposób można formalnie modelować niewerbalną komunikację?
- ...

5. **Praca z tekstem.** **Uzupełnij tekst z podanych części w języku polskim odpowiednim tekstem i zapisz go w drugiej kolumnie.**

1. Naszą komunikację można podzielić na dwie części: to, co mówimy i piszemy – werbalne, a język gestów, intonacji – niewerbalny.

Za pomocą słów przekazujemy treść, a za pomocą niewerbów – formę, kontekst.

Oczywiste jest to, że słowa wypowiedziane z inną intonacją i wyrazem twarzy mogą mieć zupełnie inny sens. Tak, za pomocą systemu języka możemy przekazać dokładnie różne rzeczy, np. że jutro śnieg z deszczem i temperatura około zera.

2. Ale ludzie są częściej zainteresowani relacjami: podoba się – nie podoba się, dobrze – źle, wierzę – nie wierzę, lubię – nie lubię. I to jest przede wszystkim sfera niewerbalna. Ponieważ określone słowa mogą być interpretowane w dowolny sposób.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Proste słowo „tak” w zależności od intonacji, mimiki i ruchów ciała może oznaczać:

– Tak, oczywiście.

– Pomyślę o tym.

– Tak! Tak! Tak!

– Jak mogłeś o mnie tak myśleć!

– Nie ma mowy.

– Najprawdopodobniej nie, ale masz szansę mnie przekonać.

3. Komunikacja niewerbalna ma miliony lat, a język jest niemowlęciem w stosunku do niej.

Jednak treść można przekazać nie tylko za pomocą zasobów niewerbalnych. Na przykład, zmieniając strukturę frazy, dodając różne cząstki, możemy również wpływać na formę treści:

– Możesz.

– A ty możesz...

4. Niewerbalną sferę można podzielić na dwie duże części: to, co przekazujemy ciałem i głosem.

Język ciała obejmuje ruchy, mimikę twarzy, ruchy ciała, częstość oddechów, zaczerwienienie skóry, napięcie mięśni.

Głos zmienia cechy: dźwięczność, głośność, kierunek, melodię, intonację. Istotna różnica między komunikacją niewerbalną a komunikacją werbalną polega na tym, że informacje są przekazywane nawet wtedy, gdy rozmówca nie mówi.

5. Na przykład „dobry słuchacz”. Najprawdopodobniej jest to osoba, która niewerbalnie wspiera rozmówcę: kiwa głową, uśmiecha się, wzdycha, kręci głową, zgadza się. Nazywa się to „aktywnym słuchaniem”. Jest zasada dobrego ucznia: jeśli chcesz, aby nauczyciel cię pamiętał, usiądź bliżej, uważnie na niego patrz i zgodnie ze słowami kiwaj głową. Po pewnym czasie nauczyciel będzie mówił głównie do ciebie, przynajmniej zawsze będzie zwracał na ciebie uwagę.

6. Osoby, które potrafią komunikować się niewerbalnie uważa się za dobrych rozmówców i najlepszych kolegów.

Вербальна і невербальна комунікація	**Komunikacja werbalna i niewerbalna**
Усе наше спілкування можна розділити на дві частини – **вербальну** (те, що ми говоримо і пишемо) і **невербальну** (мова поз, інтонацій, рухів). Зрозуміло, що слова, сказані з іншою інтонацією і виразом обличчя, можуть мати зовсім інше значення. Так, за допомогою мови ми можемо детально говорити про різні речі, наприклад, що завтра буде сніг з дощем і температура близько нуля.	

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Але людей частіше цікавить ставлення: подобається – не подобається, добре – погано, вірить – не вірить, любить – не любить. А це вже, в першу чергу, сфера невербаліки. Тому що конкретні слова можуть бути витлумачені по-різному. Просте слово „Так” – залежно від інтонації, міміки та інших рухів тіла – може позначати: – Так, звичайно. – Я подумаю. – Так! Так! Так! – Як ти міг про мене таке подумати! – Нізащо. – Найімовірніше, ні, але ти маєш змогу переконати мене.	
Невербальній комунікації мільйони років, а мова в порівнянні з нею немовля. Але зміст може передаватися не тільки за допомогою невербальних засобів. Наприклад, змінюючи будову фрази, додаючи різні частки, ми також можемо впливати на форму змісту: – Ти можеш. – А ти можеш...	
Усю невербаліку можна розділити на дві великі частини: це те, що ми передаємо тілом (мова рухів тіла) і голосом. До мови тіла належать: рухи, міміка, пози, частота дихання, почервоніння шкіри, напруження м’язів. Голос міняє свої характеристики: дзвінкість, гучність, спрямування, мелодику, інтонації. До голосу стосується зміна його характеристик: дзвінкість, гучність, напрямок, мелодійність, інтонації. Важлива відмінність невербального спілкування від вербального полягає в тому, що інформація передається навіть тоді, коли співрозмовник не говорить.	
Наприклад, „хороший слухач”. Насамперед, це людина, яка невербально підтримує співрозмовника: посміхається, зітхає, похитує головою, підтакує. Це називається „активним слуханням”. Є принцип „хорошого учня”: якщо хочеш, щоб учитель тебе запам’ятав, сідай ближче, уважно дивися на нього і згідно кивай, погоджуючись із його словами. Через якийсь час він буде говорити переважно до тебе, принаймні постійно звертатиме на тебе увагу.	
Людей, які добре вміють спілкуватися невербально, вважають гарними співрозмовниками й найкращими колегами.	

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

6. Zabawa „Rozmowa rąk”. Siadamy w parach naprzeciwko siebie. Nie wolno rozmawiać, wolno mówić tylko rękami.

Niech wasze ręce powiedzą sobie „Dzień dobry!”.
Teraz nich wasze ręce tańczą.
Teraz biegnijcie razem.
Teraz skaczcie razem.
Teraz szepczcie.
Teraz powiedzcie sobie, że jesteście szczęśliwi.
Teraz powiedzcie sobie, że jesteście smutni.
Teraz powiedzcie sobie, że jesteście zmęczeni.
Teraz bądźcie zimni.
Teraz bądźcie ciepli.
Niech wasze ręce powiedzą sobie „Do widzenia!” (wg *Lidii Mądrowskiej*).

7. Przeczytaj tekst.

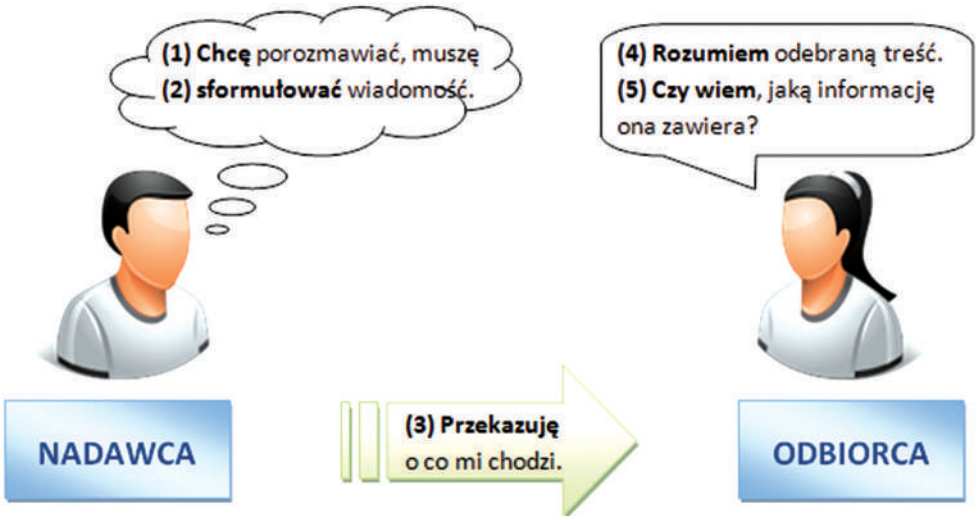

Codziennie człowiek przekazuje i odbiera wiadomości za pośrednictwem języka, czyli uczestniczy w *komunikacji językowej* (*werbalnej*). Aby mogła ona zaistnieć, muszą zostać spełnione określone warunki. Koniecznym jest, aby w komunikacji brały udział co najmniej dwie osoby: **nadawca** – ten, kto przekazuje komunikat – i **odbiorca** wiadomości. Między nadawcą a odbiorcą komunikatu musi zaistnieć kontakt wzrokowy lub słuchowy, bezpośredni lub pośredni.

Zarówno nadawca, jak i odbiorca muszą się posługiwać wspólnym kodem. Na zrozumienie przekazywanej wiadomości wpływa również kontekst, czyli określona sytuacja, w której odbywa się komunikacja.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

W każdej rozmowie pojawiają się komunikaty pozajęzykowe *(komunikacja niewerbalna)*: wyraz twarzy, gesty, postawa ciała, odległość od rozmówcy, intonacja, siła i barwa głosu. Nadawca tworzy każdą wypowiedź w konkretnym celu, czyli z określoną intencją, którą może być prośba, wyrażenie wdzięczności, aprobata, dezaprobata, nagana, negacja, obietnica. Intencja wypowiedzi może być wyrażona mniej lub bardziej bezpośrednio (wg *Anny Grabarczyk*).

Zapamiętaj!

Ręce staramy się trzymać przy sobie:

- nie gestykulujemy nimi nadmiernie;
- nie pokazujemy nikogo palcem (jeżeli już musimy wskazać, robimy to całą dłonią);
- w czasie rozmowy nie trzymamy obu rąk w kieszeni.

Słowniczek do tekstu:

intencja – намір
wdzięczność – подяка
aprobata – схвалення
dezaprobata – несхвалення
nagana – догана
negacja – заперечення
obietnica – обіцянка

Związki wyrazowe: **spełnić określone warunki** – здійснити визначені умови; **postawy ciała** – положення тіла.

Odpowiedz na pytania.

***Jakie warunki powinny zostać spełnione, aby zaistniała komunikacja językowa? *W jakim celu nadawca tworzy każdą wypowiedź? *Co utrudnia nam skuteczną komunikację?**

8. Znajdź poprawne znaczenie podanych w tabeli terminów.

Elementy aktu komunikacji

nadawca	droga, jaką odbywa się komunikacja (kanał komunikacyjny)
odbiorca	system znaków (język) służący do przekazywania informacji
komunikat	okoliczności komunikowania się

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

kontekst	adresat wypowiedzi
kod	treść przekazu
kontakt	twórca wypowiedzi

9. **Spróbuj za pomocą mowy ciała (gestów rąk i ciała oraz mimiki twarzy) przedstawić: *radość, smutek, bezradność, zdenerwowanie, zgodę, sprzeciw, złość, zdziwienie.***

10. **Jak rozumiesz zdanie „Gest nie zna języków obcych”? Zastanów się, czy gesty w innych kulturach mogą mieć odmienne znaczenie?**

11. **Znajdź w „Słowniku języka polskiego” wyraz *mówić* i określ, ile on ma znaczeń. Wypisz ze „Słownika frazeologicznego języka polskiego” 2–3 frazeologizmy z wyrazem *mówić*, wytłumacz ich znaczenie.**

12. **Praca samodzielna. Powtórzenie. Podaj 2–3 wyjątki od akcentu obowiązującego w języku polskim.**

13. **Wymień odmienne i nieodmienne części mowy. Wskaż rodzaje imiesłowów (przymiotnikowe lub przysłówkowe).**

Czytający, wołając, otrzymawszy, przeczytany, umyty, przyniósłszy, zaczerpnięty.

14. **Przetłumacz tekst na język ukraiński. Ustal, jaka jest intencja zamieszczonych wypowiedzi. Odpowiedź uzasadnij.**

Cisza na planie!
Witaj, Mamo!
Chodźmy dziś na spacer, jest ładna pogoda.
Jutro zaczynamy nowy temat.
Powodzenia!
Bardzo chciałbym mieć psa!
Uwaga!
Zostań jeszcze chwilę.
Zamknijcie okno!

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

15. **Przeczytaj wiersz.**

Biernat z Lublina

Żywot Ezopa Fryga, mędrca obyczajnego...

(fragmenty)

Z języka wszystki mądrości
Nauk wszelkich ich chytrości;
Wszelka sprawa każdej rzeczy,
Przez język się zawsze toczy. (...)
A co nad język gorszego,
Wszystkim ludziem mierzieńszego?
Językiem się zabijają,
Mocne miasta przewracają;
Walki i bitwy z języka,
On czyni z pana nędznika;
I cokolwiek ludziom szkodzi,
Wszystko z języka pochodzi;
By zawżdy ludzie milczeli,
Więcej by pokoju mieli.

Słowniczek do tekstu: **mierzieńszy** – ненависний; **nędznik** – негідник.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

*** Jakie znaczenie ma język narodowy w życiu człowieka? * Które argumenty potwierdzające rolę języka przytacza autor utworu „Żywotu Ezopa Fryga, mędrca obyczajnego”?**

1. Znajdź i zapisz antonimy do wyrazów: *mocny, gorszy, mądry*. 2. Podaj liczbę mnogą rzeczowników: *pan, człowiek, rok, pokój*. 3. Wskaż w utworze Biernata z Lublina archaizmy („wyrazy, formy wyrazu, konstrukcje składniowe, które wyszły z użycia”).

16. **Warto wiedzieć.**

Biernat z Lublina (1465 – po 1529 r.) – polski renesansowy poeta, tłumacz, bajkopisarz. Był wykształcony, pracował jako sekretarz lub pisarz na dworach bądź u mieszczan. Biernat napisał modlitewnik prozą, zatytułowany „Raj duszny” (1513), będący jedną z pierwszych książek drukowanych po polsku. Ok. 1516 lub ok. 1522 ukazała się wierszowana biografia „Żywot Ezopa Fryga, mędrca obyczajnego...”, zawierająca ponad 200 bajek, opartych na wzorach łacińskich. Ten utwór

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

zakwalifikowano do literatury błazeńskiej. Tytułowy bohater Ezop to brzydki, lecz niebywale sprytny niewolnik z Frygii, który dzięki swojej mądrości i zdroworozsądkowemu podejściu do życia z czasem uzyskał godność doradcy królewskiego (wg *Pawła Kozła*).

Zywot Ezopá Fryga Mędrcá obyczáynego/ y z Przypowieściámi iego: z niektorymi też inych sławnych Mędrcow Przykłády osobliwymi/ á bárzo śmiesznymi iteż krotochwilnymi. etc.

W Drukárni Stánisłáwá Szárffenb: Roku 1578.

Karta tytułowa „Żywota Ezopa Fryga, mędrca obyczajnego....”, 1578 r.

17. Zapisz do zeszytu, wstaw brakujące znaki przestankowe. Określ główną myśl podanych wypowiedzi.

„Język jest narzędziem” mówią niektórzy „To nieprawda mówią inni jak może być narzędziem coś co jest częścią nas” A język jest nie tylko częścią nas Język jest naszym sposobem istnienia a zwłaszcza naszego bycia z innymi i dla innych” (*Jerzy Bralczyk*).

„Proszę dziękuję przepraszam to słowa wciąż aktualne i potrzebne Gdy nie wiem co zrobić to na wszelki wypadek wolę się zachować przyzwoicie” (*Antoni Słonimski*).

18. Pisanie z pamięci. Przeczytaj wypowiedź z ćwiczenia nr 17, która ci się spodobała, zapamiętaj je. Zamknij podręcznik i zapisz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy tekst jest napisany poprawnie.

19. Podaj właściwe znaczenie związków frazeologicznych. Omów z koleżanką / kolegą treść jednego z frazeologizmów. Ułóż na ten temat dialog.

Kamień spadł komuś z serca; leżeć do góry brzuchem; mieć wszystko w małym palcu; jak kura pazurem; mieć mleko pod nosem; zachować zimną krew; mieć głowę na karku.

Wyrazy i wyrażenia pomocnicze: pisać bardzo brzydko; być niedojrzałym; być pomysłowym, zaradnym; umieć wszystko; być opanowanym; leniuchować; doznać ulgi, pociechy.

20. Zapisz po trzy wyrazy, w których się ukryły inne słowa: *sto-, kot, rok-, mak-*.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

21. Przeczytaj wiersz, dbając o dykcję i poprawny akcent. Wstaw przepuszczone litery: *u – ó, ż – rz, h – ch*. Korzystaj ze „Słownika poprawnej polszczyzny”.

List Walerka Chrabąszcza

M●j Profeso●e!
Oczy mam mokre:
Fatalnie dla mnie kończy się okres –
Pięć dw●j z polskiego. Dwie z wypracowań,
A t●y z dyktanda. Wprost boli głowa.
Na nic starania. Rubel i wr●bel
Ciągle czy●ają na moją zgubę.
Żuk, ż●łw, pułk, p●łka, cz●łno i czuły
Te mi, doprawdy, ●ycie zatruły.
Ot, tak na co dzień rzecz niby łatwa;
Wiem, gdy ktoś pyta, lecz wszystko gmatwam
Podczas klas●wek. Podobne sł●wka,
Jak: ●ądać, ●ądzić, sk●wka, zas●wka,
Je● oraz Je●y, pom●r i m●rek,
●yży i ●oży o gęsią skórę
Mnie p●yprawiają. Błagam o pomoc.
Jaki● kuracja wymaga lekarstw. W Panu nadzieja!
Z ufnością czekam. Wraz ze mną inni, co piszą słabo.
Nie● Pan pomo●e

Walerek Chrabąszcz

(*Witold Gawdzik*, „Ortografia i gramatyka na wesoło”).

22. Posłuchaj tekstu. Spróbuj określić główną myśl zawartą w utworze.

Bajka o niemym olbrzymie

Żył sobie raz człowiek wielki i tęgi, o tak długich nogach i mocnych ramionach, że wszyscy uważali go za olbrzyma. Był wprawdzie tylko człowiekiem, ale człowiekiem tak dziwnym, że budził lęk u innych. Przede wszystkim jednak miał on wygląd tak smutny, że na sam jego widok chciało się płakać, a do tego nigdy nie mówił, nawet jednego słowa.

Zbudował on w lesie dom, w którym mieszkał razem ze swoją córeczką. Była to bardzo miła dziewczynka o imieniu Alicja i choć przynosiła z lasu bukiety pięknych kwiatów, a ze szkoły same dobre stopnie,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

olbrzym nigdy nie odzywał się do niej. Często wieczorami, nie wiadomo dlaczego, dziewczynka płakała i wzdychała. Kiedyś dziewczynka przyniosła z lasu pokrzywy i zielska, a ze szkoły same złe stopnie, ale i wtedy olbrzym nie powiedział ani słowa.

Jedyną osobą, która przychodziła do domu olbrzyma, była starsza pani, która gotowała dla nich obiad i sprzątała dom. Kiedyś Alicja zapytała:

– Dlaczego mój tata nigdy nic nie mówi?

Starsza pani westchnęła.

– Kiedyś twój tata mówił dużo i śmiał się, ale od dnia, w którym ty się urodziłaś, a umarła twoja mamusia, stał się niemową. Mówią, że umieścił wszystkie swoje uśmiechy i słowa w skrzyni i wrzucił ją do stawu.

Tego samego popołudnia Alicja wyruszyła do lasu po to, aby odnaleźć staw i wyłowić skrzynię ze słowami. Szła długo, bo niezbyt dobrze znała las, najpierw ścieżką pełną kwiatów, potem przedzierała się przez krzaki jeżyn tak kolczaste, że podarła swoja śliczną sukienkę. W końcu dotarła do stawu. Wiedziała, że skrzynia na pewno znajduje się na samym środku, tam, gdzie jest najgłębiej.

Alicja zaczęła płynąć, na początku woda była przyjemna, ale bardzo szybko Alicja poczuła się zmęczona. Kiedy dopłynęła na środek stawu nie pozostało jej już wiele siły, a musiała jeszcze wyłowić z dna ciężką skrzynię. Sprawa wyglądała bardzo źle. Tymczasem na brzegu Alicję dostrzegła zielona kaczka, zrozumiała, co się dzieje i natychmiast poleciała do olbrzyma.

– Twoja córeczka tonie, chodź szybko! – krzyknęła.

Tymczasem Alicji udało się chwycić skrzynię i szczęśliwa zaczęła płynąć do brzegu. Jednak była już bardzo zmęczona i mogła posługiwać się tylko jedną ręką, bo drugą cały czas trzymała skrzynię. Dlatego też bardzo szybko zaczęła tonąć. Jej mała główka już prawie zniknęła pod wodą. Na szczęście olbrzym dostrzegł z łodzi swoją małą córeczkę. Bez namysłu skoczył jej na ratunek, a że był wielki i silny udało mu się ją uratować.

Kiedy Alicja otworzyła oczy, leżała już na brzegu, a nad nią pochylał się jej ojciec. Wówczas Alicja szybko otworzyła skrzynię. Natychmiast słowa pospieszyły do olbrzyma, który powiedział z ogromną tkliwością:

– O, na szczęście wyłowiłem moją małą córeczkę. A tak mało brakowało, abym pozostał zupełnie sam. A przecież mam jej tyle do po-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

wiedzenia! (wg *Bruno Ferrero* „Historie piękne”, tłum. *Anna Gryczyńska*).

Słowniczek do tekstu: **zielsko** – бур’ян; **niemowa** – німий; **jeżyna** – ожина; **uratować** – врятувати.

Związki wyrazowe: **nie odzywać się** – не розмовляти; **skoczyć na ratunek** – кинутися на порятунок; **mam tyle do powiedzenia** – я маю стільки розповісти.

olbrzym – велетень
budzić lęk – злякатися
bez namysłu – не задумуючись
tkliwość – ніжність

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Dlaczego ojca Alicji uważano za olbrzyma? *Jaki on miał wygląd? * O czym dowiedziała się Alicja od starszej pani? *Dokąd ona wyruszyła? *Jak córka pomogła ojcowi?**

Wskaż akapity w tekście. Omów z koleżanką / kolegą z klasy, jaka jest ich główna myśl? Ułóż dialog na podstawie „Bajki o niemym olbrzymie”.

***Znajdź w tekście porównania. *Do jakiego gatunku literackiego należy utwór?**

23. Praca samodzielna. Powtórzenie.

1. Podziel na sylaby wyraz *powiedzenie* i wskaż liczbę głosek (samogłosek i spółgłosek), liter, sylab.

2. Nazwij rodzaje upodobnień w wyrazach: *wprawdzie, także, pokrzywa, skrzynia, krzyknęła, prośba*.

3. Zapisz synonimy do wyrazu *olbrzym*.

4. W podanych wyrazach pochodnych oddziel kreską pionową formanty. Podkreśl linią ciągłą wyrazy nacechowane dodatnio (pozytywnie), a linią falistą słowa nacechowane ujemnie (negatywnie).

Córeczka, romansidło, babusia, tatuś, główka, dziewczynka, zielsko, sukienka, brzydal, wujcio, leniuch, ścieżyna, ptaszysko.

5. Od podanych czasowników utwórz rzeczowniki za pomocą formantu zerowego.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Przysiadać, dźwigać, zwisać, stukać, odpływać, skoczyć.

6. Podkreśl podmiot i orzeczenie, grupę podmiotu i orzeczenia. Pionową kreską oddziel grupę podmiotu od grupy orzeczenia.

Smutny olbrzym dostrzegł z łodzi swoją małą córeczkę.

24. Praca w grupach. Na podstawie ilustracji ułóż tekst złożony z 5–6 replik.

A.

B.

C.

25. Krzyżówka-synonimy.

1. Drogi, cenny, bezcenny, ...
2. Bezwzględny, kategoryczny, ...
3. Lęk, trwoga, przerażenie, ...
4. Moment, mgnienie oka, ...
5. Wiarołomstwo, niewierność, ...
6. Łagodny, życzliwy, poczciwy, ...
7. Kolor, zabarwienie, ubarwienie, ...
8. Lekceważyć, nie doceniać, ...
9. Ubóstwo, niedostatek, nędza, ...
10. Egoista, samolub, ...

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

11. Głośny, hałaśliwy, huczny, ...
12. Litość, współczucie, ofiarność, ...
13. Uczucie, doznanie, miłość, ...
14. Oczekiwanie, ufność, wiara, ...
15. Los, przeznaczenie, konieczność, ...
16. Drogi, drogocenny, wartościowy, ...
17. Los, fortuna, pomyślność, ...
18. Upomnienie, napomnienie, wytknięcie, , ...
19. Ratunek, wybawienie, ...

HASŁO:

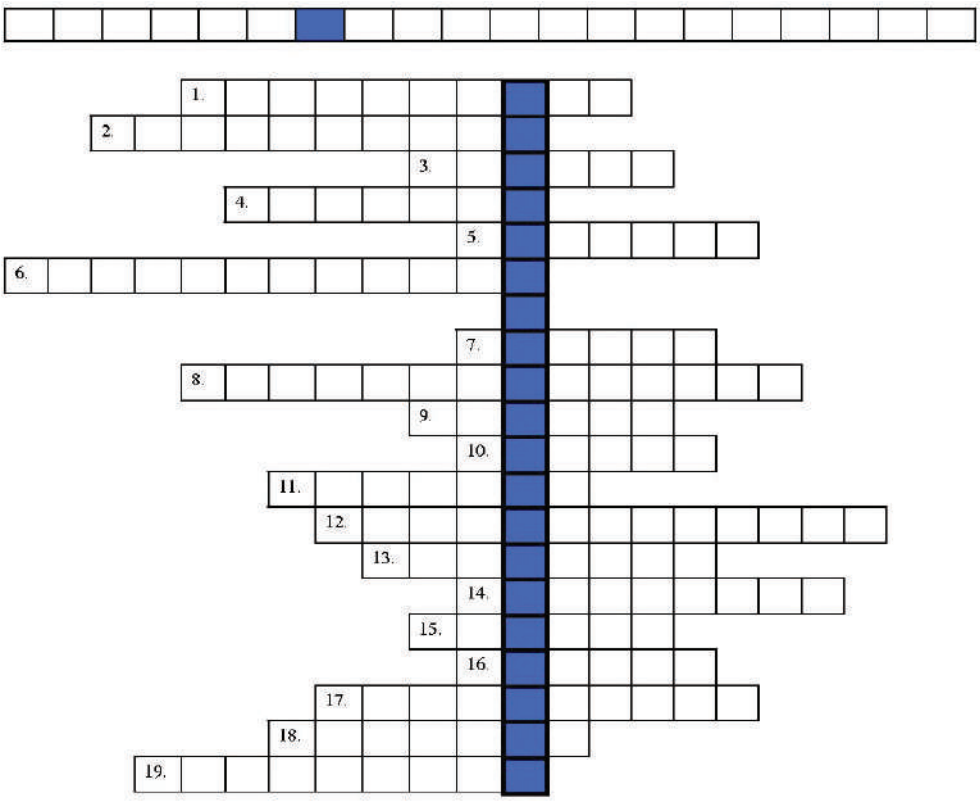

(wg *http://scholaris.pl/zasob/51666*)

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 2. Uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia. Szkolni przyjaciele. System językowy. Odmiany języka

26. **Przeczytaj tekst.**

Witold Gombrowicz

Ferdydurke

(fragmenty)

I nie wiadomo kiedy ukazał się na katedrze nauczyciel. Zasiadłszy na krześle nauczyciel otworzył dziennik, strząsnął pyłek z kamizelki, obrócił rękawy, żeby się na łokciach nie wytarły, zacisnął usta, stłumił coś w sobie i założył nogę na nogę. Następnie westchnął i spróbował przemówić.

Hałasy wybuchnęły ze zdwojoną mocą. Krzyczeli wszyscy, za wyjątkiem chyba jednego Syfona, który pozytywnie wyciągał zeszyty i książki. Nauczyciel spojrzał na klasę, poprawił mankiet, zwęził usta, otworzył je i znowu zamknął. Uczniowie wrzasnęli. Nauczyciel zmarszczył się i skrzywił, obejrzał mankiety, pobębnił palcami, pomyślał o czymś dalekim – wyciągnął zegarek, położył go na pulpicie, westchnął, znów coś stłumił w sobie czy przełknął, a może ziewnął, dłuższy czas skupiał energię, wreszcie huknął dziennikiem w katedrę i krzyknął:

– Dość tego! Proszę się uspokoić! Lekcja się zaczyna.

Wtedy cała klasa (prócz Syfona i kilku jego zwolenników) jak jeden mąż objawiła nie cierpiącą zwłoki konieczność udania się do ubikacji. Nauczyciel, zwany pospolicie Bladaczką od szczególnie niezdrowej i ziemistej cery, uśmiechnął się kwaśno.

– Dosyć! – krzyknął automatycznie. – Zwolnić was! Chciałaby dusza do raju? A dlaczego to mnie nikt nie zwolni? Dlaczego to ja muszę siedzieć? Siadać, nikogo nie zwalniam, Miętalskiego i Bobkowskiego zapisuję do dziennika, a jeżeli jeszcze który się odezwie, to wyzwę go do odpowiedzi! Wówczas nie mniej niż siedmiu uczniów przedstawiło świadectwa, że z powodu takich to a takich chorób nie mogli przygotować lekcji. Prócz tego czterech zadeklarowało migrenę, jeden dostał wysypki, a jeden drgawek i konwulsji.

– Tak – powiedział zawistnie Bladaczka – a dlaczego to mnie nikt nie da świadectwa, że z przyczyn od siebie niezależnych nie przygotowałem lekcji? Dlaczego mnie nie wolno mieć konwulsji? Dlaczego, pytam, nie mogę mieć konwulsji, tylko muszę siedzieć tu dzień w dzień oprócz niedziel? Precz, świadectwa są sfałszowane, choroby udane, siadać, znamy się na tym!

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

– No... hm... który tam najlepiej opanował przedmiot? Tylko bez blagi, nie czas na żarciki! Pomówmy zupełnie szczerze. Co?! nikt nic nie umie? Zgubicie mnie! No, może jednak któryś, no, przyjaciele, śmiało, śmiało... Aa, Pylaszczkiewicz, mówcie? Bóg zapłać, Pylaszczkiewicz, zawsze miałem Pylaszczkiewicza za wartościowego. No, a co Pylaszczkiewicz najlepiej opanował? Konrada Wallenroda? Czy Dziady? A może ogólne rysy romantyzmu? Niech Pylaszczkiewicz wyzna mi.

Syfon wszakże, już na dobre utwierdzony w chłopięciu, wstał i odpowiedział: – Przepraszam pana profesora. Jeżeli pan profesor wyzwie mnie do odpowiedzi przy panu wizytatorze, będę odpowiadał według najlepszej swojej wiedzy – ale obecnie nie mogę zdradzić, co opanowałem, gdyż zdradzając zdradziłbym samego siebie.

– Syfon, zgubisz nas – ozwali się z przerażeniem inni – Syfon, wyznaj szczerze! – No, no, Pylaszczkiewicz – rzekł pojednawczo Bladaczka.

– Dlaczego to Pylaszczkiewicz nie chce wyznać? Rozmawiamy przecież prywatnie. Niech Pylaszczkiewicz wyzna mi. Pylaszczkiewicz nie ma chyba zamiaru gubić mnie i siebie? Jeżeli Pylaszczkiewicz nie chce powiedzieć otwarcie, niech Pylaszczkiewicz da do zrozumienia.

– Przepraszam pana profesora – odpowiedział Syfon – ale nie mogę wdawać się w żadne kompromisy, gdyż jestem bezkompromisowy i nie mogę sprzeniewierzać się sobie ani zdradzać siebie.

I usiadł. – Tiu, tiu – mruknął nauczyciel – uczucia te przynoszą zaszczyt Pylaszczkiewiczowi. Ale niech Pylaszczkiewicz tego do serca nie bierze, ja tylko tak sobie prywatnie żartowałem. Oczywiście, oczywiście, paczyć się nie można, co to mamy na dzisiaj? – rzekł surowo i zajrzał do programu.

– Aha! Wytłumaczyć i objaśnić uczniom, dlaczego Słowacki wzbudza w nas miłość i zachwyt? A zatem, panowie, ja wyrecytuję wam swoją lekcję, a potem wy z kolei wyrecytujecie swoją. Cicho! – krzyknął i wszyscy pokładli się na ławkach, rękami podpierając głowy, a Bladaczka, nieznacznie otworzywszy odnośny podręcznik, zacisnął usta, westchnął, stłumił coś w sobie i rozpoczął recytację.

– Hm... hm... A zatem dlaczego Słowacki wzbudza w nas zachwyt i miłość? Dlaczego płaczemy z poetą czytając ten cudny, harfowy poemat W Szwajcarii? Dlaczego, gdy słuchamy heroicznych, spiżowych strof Króla Ducha, wzbiera w nas poryw?

Hm... dlaczego? Dlatego, panowie, że Słowacki wielkim poetą był! Wałkiewicz! Dlaczego? Niech Wałkiewicz powtórzy – dlaczego? Dlaczego zachwyt, miłość, płaczemy, poryw, serce i lecieć, pędzić? Dlaczego, Wałkiewicz?

– Dlatego, że wielkim poetą był! – powiedział Wałkiewicz, uczniowie wycinali scyzorykiem ławki albo robili małe kuleczki z papieru, najmniejsze, jak mogli, i wrzucali je do kałamarza. Był to niby staw i ryby

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

w stawie, więc też łowili je na wędkę z włosa, ale nie udawało się, papier nie chciał chwytać. Nauczyciel westchnął, stłumił, spojrzał na zegarek i mówił. – Wielkim poetą! Zapamiętajcie to sobie, bo ważne! Dlaczego kochamy? Bo był wielkim poetą. Wielkim poetą był! Nieroby, nieuki, mówię wam przecież spokojnie, wbijcie to sobie dobrze w głowy – a więc jeszcze raz powtórzę, proszę panów: wielki poeta, Juliusz Słowacki, wielki poeta, kochamy Juliusza Słowackiego i zachwycamy się jego poezjami, gdyż był on wielkim poetą. Proszę zapisać sobie temat wypracowania domowego: „Dlaczego w poezjach wielkiego poety, Juliusza Słowackiego, mieszka nieśmiertelne piękno, które zachwyt wzbudza?"

W tym miejscu wykładu jeden z uczniów zakręcił się nerwowo i zajęczał: – Ale kiedy ja się wcale nie zachwycam! Wcale się nie zachwycam! Nie zajmuje mnie! Nie mogę wyczytać więcej jak dwie strofy, a i to mnie nie zajmuje. Boże, ratuj, jak to mnie zachwyca, kiedy mnie nie zachwyca? – Wytrzeszczył oczy i usiadł, grążąc się w jakieś bezdenne przepaście.

Naiwnym tym wyznaniem aż zakrztusił się nauczyciel. – Ciszej, na Boga! – syknął. – Gałkiewiczowi stawiam pałkę. Gałkiewicz zgubić mnie chce! Gałkiewicz chyba nie zdaje sobie sprawy, co powiedział?

GAŁKIEWICZ Ale ja nie mogę zrozumieć! Nie mogę zrozumieć, jak zachwyca, jeśli nie zachwyca.

NAUCZYCIEL Jak to nie zachwyca Gałkiewicza, jeśli tysiąc razy tłumaczyłem Gałkiewiczowi, że go zachwyca.

GAŁKIEWICZ A mnie nie zachwyca.

NAUCZYCIEL To prywatna sprawa Gałkiewicza. Jak widać, Gałkiewicz nie jest inteligentny. Innych zachwyca.

GAŁKIEWICZ Ale, słowo honoru, nikogo nie zachwyca. Jak może zachwycać, jeśli nikt nie czyta oprócz nas, którzy jesteśmy w wieku szkolnym, i to tylko dlatego, że nas zmuszają siłą...

NAUCZYCIEL Ciszej, na Boga! To dlatego, że niewielu jest ludzi naprawdę kulturalnych i na wysokości...

GAŁKIEWICZ Kiedy kulturalni także nie. Nikt. Nikt. W ogóle nikt. NAUCZYCIEL Gałkiewicz, ja mam żonę i dziecko! Niech Gałkiewicz przynajmniej nad dzieckiem się ulituje! Gałkiewicz, nie ulega kwestii, że wielka poezja powinna nas zachwycać, a przecież Słowacki był wielkim poetą...

Słowniczek do tekstu: **mankiet** – манжета; **wrzasnąć** – крикнути; **wysypka** – висип; **drgawki** – конвульсії; **zawistny** – заздрісний; **chłopięcie** – хлопчина; **wizytator** – інспектор; **sprzymierzać** – бути союзником.

zachwyt – захоплення
recytacja – декламування
kałamarz – чорнильниця
pobębnić palcami – постукати пальцями

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

jak jeden mąż – всі як один
wdawać się w kompromisy – піти на компроміс („поступитися чимось заради досягнення мети”)

Związki wyrazowe: **dość tego** – досить; **uśmiechać się kwaśno** – кисло посміхатися; **opanować przedmiot** – оволодіти предметом; **zgubisz nas** – ти погубиш нас; **z przerażeniem** – з жахом; **zdradzać siebie** – зраджувати себе; **brać do serca** – брати (близько) до серця.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Jaka sytuacja została przedstawiona w utworze W. Gombrowicza „Ferdydurke”? *Kim są główni bohaterowie? *Jakie zadanie postawił przed sobą nauczyciel? * Jaki temat lekcji on zaproponował uczniom? * Czy ten temat jest ciekawy dla uczniów?**

***Co robią uczniowie podczas lekcji? *Jak zachowuje się Gałkiewicz? Dlaczego on spiera się z nauczycielem?**

***Jakie wady przedstawił autor w opisie szkoły? *Jaką ma być szkolna lekcja, żeby uczniowie nie nudzili się?**

Znajdź w utworze 2 wyrazy, które mają kilka znaczeń. Ułóż z nimi zdania.

1. Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj. 2. Wyjaśnij znaczenie wyrazów: *synonim, antonim, neologizm, archaizm*.

Określ formę gramatyczną podanych czasowników.

Powtarzać, powtarzający, powtarzasz, powtarzając, powtórzywszy, powtarzałem, powtarzałyśmy, powtarza.

27. Warto wiedzieć.

Wykonaj rozbiór gramatyczny 1. zdania (według części mowy).

Witold Gombrowicz, 1939 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Witold Gombrowicz (1904–1969) – prozaik, dramaturg, eseista. W 1937 roku wydał powieść „Ferdydurke”, uznawaną za jedno z czołowych osiągnięć polskiej literatury międzywojennej. Bohaterami powieści są: trzydziestoletni początkujący literat Józio Kowalski, do którego przychodzi były nauczyciel profesor Pimko. Józio zostaje cofnięty do swej klasy gimnazjalnej i poddany procesowi tzw. „upupiania”, czyli infantylizacji (*infantylny* „o człowieku dorosłym: zachowującym się jak dziecko; też: świadczący o czyjejś niedojrzałości”) (wg *Culture.pl 2004.12.28*).

28. Przeczytaj tekst. Czego nowego dowiedziałaś / dowiedziałeś się o języku? Porównaj wyróżnione wyrazy w języku polskim i ukraińskim, ich znaczenie, brzmienie, pisownię.

System językowy

System językowy (мовна система) to uporządkowany zbiór znaków i norm językowych umożliwiający porozumiewanie się danej społeczności. Pod **językiem (мова)** rozumiemy system znaków umownych, który ma postać graficzną (pismo) i dźwiękową (mowa). Język jako system znaków obejmuje: **słownictwo (лексика)**, czyli znaki językowe i **gramatykę (граматика)**, czyli reguły łączenia znaków.

Jednostki systemu językowego: **fonemy (фонеми)** – zespół cech danej głoski, nie mają własnego znaczenia, ale wpływają na znaczenie większych cząstek, np. *pasek – piasek, klata – krata*;

morfemy (морфеми) – najmniejsze cząstki znaczące, służące do budowania słów, np. *młyn-arza*, gdzie *młyn-* wskazuje na podstawowe znaczenie, *-arz* na wykonawcę czynności, *-a* jest końcówką fleksyjną;

wyrazy (слова) – słownictwo w danym języku;

wypowiedzenia (висловлювання) – *związki wyrazów, równoważniki zdań, zdania* tworzące tekst.

29. Posłuchaj wiersza.

Jan Brzechwa

Atrament i kreda

Wzdychała kreda: „Wciąż jestem biała,
Nie chcę być biała!…” No i – sczerniała.

Jęczał atrament: „O, losie marny,
Wciąż jestem czarny, kompletnie czarny,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Jak gdyby we mnie kto smołę przelał.
Nie chcę być czarny! Dość już!” I zbielał.

W szkole straszliwy zrobił się zamęt:
Ładna historia! Biały atrament!

Któż go na białym dojrzy papierze?
Nikną litery i kleksy świeże,
Nie zda się na nic wypracowanie,
Gdy z liter nawet ślad nie zostanie.

Zbladł nauczyciel i bladolicy
Przez chwilę z kredą stał przy tablicy,
Lecz nic napisać na niej się nie da:
Czarna tablica i czarna kreda!

Jak tu rozwiązać można zadanie,
Gdy cyfr odróżnić nikt nie jest w stanie.

Rzekł nauczyciel zakłopotany:
„Dziwne to, bardzo dziwne przemiany!
Kreda jest czarna, atrament biały…
Wiemy, kto robi takie kawały!”

Mówiąc to palec przytknął do czoła,
Groźnym spojrzeniem powiódł dokoła
I mnie, choć ja się winnym nie czuję,
Ze sprawowania postawił dwóję.

Słowniczek do tekstu: **zakłopotany** – стурбований; **sprawowanie** – поведінка.

sczernieć – почорніти
zbieleć – побіліти
jęczeć – стогнати
mknąć – мчати

Związki wyrazowe: **przelać smołę** – вилити смолу; **rozważać zadanie** – виконати завдання; **robić kawały** – жартувати; **powiódł groźnym spojrzeniem** – загрозливо подивився.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Co się stało z kredą i atramentem? *Dlaczego w szkole zrobił się zamęt? *Kogo uznał za winnego nauczyciel?**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Pomyśl, do jakiego rodzaju literackiego należy ten utwór? Określ ze względu na cel wypowiedzi podane zadania.

Nie chcę być czarny! Wciąż jestem biała. Któż go na białym dojrzy papierze?

Praca w grupach.

Zapisz zdania do zeszytu.

A. 1. Znajdź w wierszu zdanie pojedyncze, podkreśl w nim podmiot i orzeczenie.

2. Podziel wyrazy na głoski, wypisz głoski oznaczone dwiema lub trzema literami: *wzdychać, dzień, sczernieć, przelać, straszliwy, dojrzeć*.

3. Wybierz z utworu po 2 przykłady różnych części mowy. Powiedz, czy się odmieniają te wyrazy?

B. 1. Wstaw brakujące znaki interpunkcyjne do przysłów.

Bieda temu dokuczy kto się za młodu nie uczy
Nauka skarb drogi kto ją ma nie ubogi
Uczymy się nie dla szkoły lecz dla życia
Pamiętajcie wszyscy młodzi co kto umie nie zaszkodzi
U nauk korzenie gorzkie ale owoce słodkie
Czego się nauczymy tego nam nikt nie wydrze.

2. Dokonaj rozbioru logicznego zdania (podmiot, orzeczenie, drugorzędne części zdania).

Dzisiaj w naszej szkole straszliwy zrobił się zamęt.

3. Do wyrazu *mowa* dopisz 3 wyrazy pochodne i 3 wyrazy bliskoznaczne.

C. 1. Uzasadnij pisownię wyrazów:

niedomagać, nie biały, nie swój, niepokój, nie wiem, niełatwo, nie najgorzej, nie czytając, nie dla was, nie bardzo.

2. Wskaż części zdania w wypowiedzeniu:

Cyfr odróżnić nikt nie jest w stanie.

3. Wypisz z tekstu wiersza J. Brzechwy „Atrament i kreda” 2 zwroty adresatywne i określ, czy są one częściami zdania?

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

30. **Przeczytaj tekst.** **Czego nowego dowiedziałaś / dowiedziałeś się o języku?**

Odmiany języka

W kontaktach z innymi ludźmi posługujemy się różnymi odmianami języka: ***mówioną*** i ***pisaną***, ***oficjalną*** i ***nieoficjalną***.

Odmiana mówiona języka najczęściej stosowana jest w sytuacjach bezpośredniego kontaktu nadawcy i odbiorcy, ją wyróżniają:

1) wypowiedzenia o prostej budowie, często pozbawione orzeczenia;
2) powtarzające się wyrazy;
3) zaimki typu *on, ten, tu, zaraz, jakiś, gdzieś*;
4) słowa i wyrażenia służące nawiązaniu i podtrzymywaniu kontaktu z odbiorcą: *no, jejże, słyszysz, wiesz, to znaczy*;
5) słownictwo potoczne;
6) wyrazy nacechowane emocjonalnie.

Zapisz nowe terminy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Wypisz z tekstu po 2 przymiotniki i czasowniki. Znajdź części słowa w jednym z wyrazów (do wyboru).

Ułóż dialog do tekstu podanego w ramce. W odpowiedziach użyj przykładów odszukanych samodzielnie.

31. **Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.** **Porównaj terminy w języku polskim i ukraińskim, ich znaczenie, brzmienie, pisownię.**

Zapisz nowe terminy do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Sporządź plan do podanego tekstu.

Odmiana pisana języka przekazuje komunikat w sytuacji, gdy nie ma bezpośredniego kontaktu między nadawcą a odbiorcą. Piszący ma możliwość namysłu nad doborem wyrazów, konstrukcją zdań. Ją wyróżniają:

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

1) wypowiedzi staranniejsze i bardziej poprawne językowo niż wypowiedzi ustne;
2) bogactwo słownictwa;
3) bardziej skomplikowana i uporządkowana budowa zdań.

Odmianę nieoficjalną języka stosujemy wtedy, gdy nadawca i odbiorca traktują siebie nawzajem jako osoby prywatne. Ją wyróżniają:
1) duża liczba wyrazów potocznych;
2) wiele słów nacechowanych uczuciowo;
3) wykrzyknienia.

Odmianę oficjalną języka stosujemy wtedy, gdy rozmawiamy w sytuacjach oficjalnych, np. *dyrektor szkoły – uczeń; pracownik urzędu – prywatna osoba, interesant*. Wyróżniamy:
1) słowa nienacechowane uczuciowo;
2) wyrazy i wyrażenia charakterystyczne dla pewnych dziedzin wiedzy (terminologia);
3) słownictwo oficjalne i urzędowe.

32. Pisanie z pamięci. Popatrz na wyróżnione związki wyrazowe w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie związki wyrazowe zostały napisane poprawnie.

33. Przypomnienie wiadomości.

*** Wymów związki wyrazowe: *odmiana języka,odmiana nieoficjalna, odmiana oficjalna, odmiana mówiona, odmiana pisana*. *Zastanów się, z ilu głosek one się składają? Jak nazywamy te głoski?**

Ułóż zdania z tymi związkami wyrazowymi.

34. Przeczytaj, dbając o staranną wymowę.

Jan Brzechwa

Jak rozmawiać trzeba z psem

Wy nie wiecie, a ja wiem,
Jak rozmawiać trzeba z psem,
Bo poznałem język psi,
Gdy mieszkałem w pewnej wsi.
A więc wołam: – Do mnie, psie!
I już pies odzywa się.
Potem wołam: – Hop-sa-sa!
I już mam przy sobie psa.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

A gdy powiem: – Cicho leż!
Leżę ja i pies mój też.
Kiedy dłoń wyciągam doń,
Grzecznie liże moją dłoń.
I zabawnie szczerzy kły,
Choć nie bywa nigdy zły.
Gdy psu kość dam – pies ją ssie,
Bo to są zwyczaje psie.
Gdy pisałem wierszyk ten,
Pies u nóg mych zapadł w sen,
Potem wstał, wyprężył grzbiet,
Żebym z nim na spacer szedł.
Szliśmy razem – ja i on,
Pies postraszył stado wron,
Potem biegł zwyczajem psim,
A ja biegłem razem z nim.
On ujadał. A ja nie.
Pies i tak rozumie mnie,
Pies rozumie, bo ja wiem,
Jak rozmawiać trzeba z psem.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Zastanów się, w jaki sposób należy rozmawiać z psem? *Opowiedz o zachowaniach i umiejętnościach psa. *Jakie wrażenie sprawił na tobie ten wiersz? Co ci się spodobało?**

Ułóż monolog-wypowieź do tekstu pod kierunkiem nauczyciela na temat: „Czym się różni proza od wiersza?”

Znajdź w wierszu po 2 przykłady rzeczowników, nazywających: rzeczy, zwierzęta, części ciała.

Ułóż plan opisu psa na podstawie obrazku (pod kierunkiem nauczyciela) i zapisz go do zeszytu.

Popatrz na obrazek i opowiedz, co jest na nim przedstawione. Spróbuj opowiedzieć, wykorzystaj plan opisu psa.

35. Zamień formy osobowe czasowników na bezokoliczniki.

Wiem, poznałem, ujadał, rozumie, liże, szliśmy, wyciągam, postraszył, biegłem.

36. Przeczytaj i przetłumacz. Skomentuj znaki interpunkcyjne i odgadnij zagadkę.

Розклад добре знаю я і домашнє завдання.
На сторіночках – оцінки кожного шкільного дня!

Шкільне приладдя: зошит, підручник, ручка, олівець, гумка, циркуль, пенал, фломастер.

Wyrazy pomocnicze: przybory szkolne, pisak, długopis, gumka, cyrkiel, piórnik, ołówek, zeszyt, podręcznik.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

37. **Powtarzamy. Wstaw rzeczowniki w odpowiedniej formie.**

1. Dzisiejsza rozprawa nie odbyła się z powodu nieobecności ... . (świadek, D. lp)
2. W moim mieście otwarto nowe (technikum, B. lm)
3. Czytam powieść fantastyczną, której główni bohaterowie to ... . (Marsjanin, M. lm)
4. Pracownica naprawiała sieć z porwanymi ... . (oko, N. lm)
5. Od tamtego czasu upłynęło wiele ... . (rok, D. lm)

38. **Przypomnij sobie nazwy przyborów szkolnych i wpisz je do krzyżówki.**

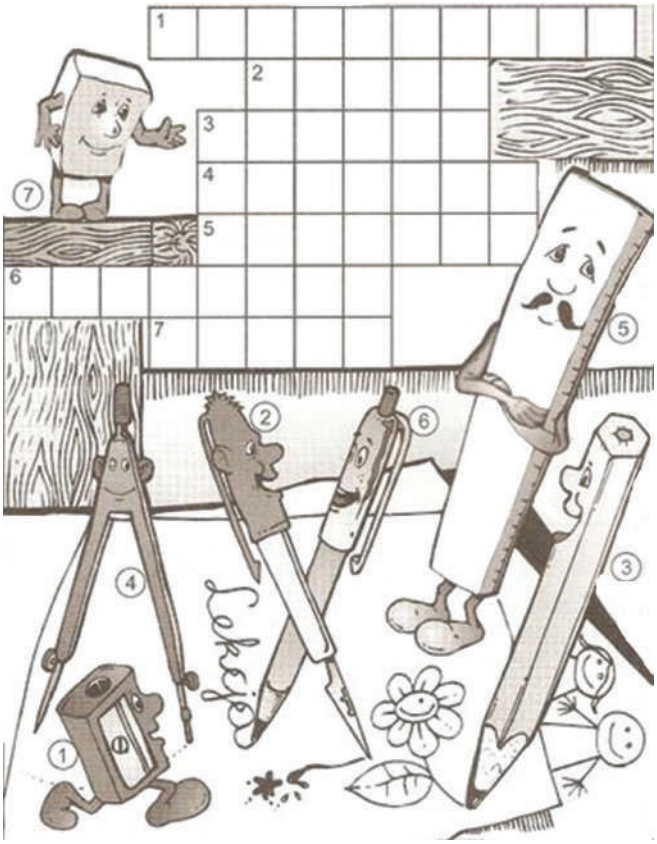

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

FONETYKA

Wiesław Reginis – malarz amator. Urodził się w Ostródzie (miasto w województwie warmińsko-mazurskim, położone na Mazurach, na Pojezierzu Iławskim, nad Jeziorem Drwęckim). Najchętniej maluje farbami olejnymi. Tworzy pejzaże, portrety. Jego twórczość była wielokrotnie nagradzana.

„Kościół parafialny w Łukcie”, 2015 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 3. Rodzina dawniej i dziś. Głoski, ich cechy artykulacyjne i podstawowe funkcje. Samogłoski i spółgłoski

39. Przeczytaj wyraźnie tekst. Na podstawie tytułu ustal, o kim lub o czym jest ten tekst? Swą odpowiedź uzasadnij.

Stefan Żeromski

Doktor Piotr

(fragment)

Pan Dominik odrzuca list ze złością i podparłszy brodę pięściami siedzi nasrożony jak kania. Nie męczą go już teraz fantastyczne, bezprzedmiotowe rojenia, ale za to skupiają się i kojarzą logiczne, nie mniej przeto bolesne myśli. Czemu taki koniec wzięło życie? Gdzie przyczyna tych wszystkich wypadków? Dlaczego jedyny syn nie słucha ani próśb, ani zaklęć, ani przedstawień, ani rozkazów i zamiast się uniewinniać, pisze rzeczy sentymentalne i niezrozumiałe? Dlaczego nie powraca? Gdyby się tylko zjawił, przy protekcji, podeptawszy nieco, znalazłoby się dla niego doskonałe miejsce, posażną pannę… Dlaczego?

– Człowiek nie może żyć i pracować – odpowiada sobie pan Cedzyna – jeśli ktoś nie żył przed nim i nie pracował dla niego. Ten ktoś – któż to jest? – Ojciec. Przez urodzenie ojciec nie daje jeszcze synowi życia – daje tylko obietnicę życia, wychowanie poczyna je, a dziedzictwo dopiero zapewnia i uzupełnia. Tu jest źródło konieczności dziedziczenia w rodzie ludzkim. Ono jest węzłem, co spaja pokolenia umierające z rodzącymi się, wypływa z tego, co jest niezbędne we względzie potrzeby ciała, tworzy i uwiecznia rodzinę. Rodzina bez dziedzictwa jest stosunkiem niedorzecznym, bolesnym, jest męczarnią narzuconą człowiekowi przez Opatrzność… Taką klątwę my na sobie dźwigamy z Piotrusiem! Dziedzictwo dopiero jest znamieniem człowieczeństwa; przez nie, razem z owocami pracy, pozostawia synowi ojciec owoc swych wrażeń, pojęć, rozwagi, odkryć i domysłów, wszystkiego, słowem, co mógł nabyć długoletnim doświadczeniem.

Syn do punktu, w którym się ojciec zatrzymał, postępuje i sięga dalej na drodze bogactwa oraz inteligencji – a tym porządkiem praca przechodzi z rąk do rąk, gromadzi się, rozwija, opiera jedna na drugiej i formuje piedestał, na którym wznosi się coraz wyżej… cywilizacja. W rosnącym postępie społeczeństwa, jeżeli kto raz utraci wątek, już

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

go nie podobna pochwycić – i jeżeli ojciec był niedołężnym w pracy, syn cierpi za winy niepopełnione, a nieszczęście z krwią się przekazuje. Dziedzictwo trzyma dzieci w obrębie progów domowych i zaspakaja ostatnią i dlatego może tak wielką i gwałtowną namiętność starości, namiętność obcowania z potomkami…

– Ja to wszystko straciłem – szepce pan Dominik ściskając sobie skronie – i straciłem na zawsze! Głos starości woła na mnie o ducha i krew, a ja jestem jak rzeźbiarz, od którego żądają w terminie skończonego posągu, podczas gdy on, prócz idealnego w duszy obrazu, nie ma ani garści gliny. Osiemnastoletniego wyrostka puściłem bez grosza, samopas za granicę… cóż dziwnego, że wyrósł na obcego mym wyobrażeniom, na nowożytnego człowieka? Czymże ja go przyciągnę? Miłością, śmiertelną tęsknotą?… Co nas łączy? Nazwisko chyba, które on po nowomodnemu lekceważy sobie. To nowoczesny człowiek: uczyni ze sobą, co chce i jak chce.

Słowniczek do tekstu: **zaklęcie** – заклляття; **rojenie** – мрія; **męczarnia** – мука; **uniewinniać** – виправдовувати.

opatrzność – провидіння
namiętność – пристрасть
niedorzeczny – безглуздий
klątwa – прокляття

Związki wyrazowe: **podparłszy brodę pięściami** – підперши підборіддя кулаками; **nasrożony jak kania** – настовбурчений, як шуліка; **posażna panna** – багата дівчина; **obietnica życia** – обіцянка життя; **utracić wątek** – заплутатися; **puścić bez grosza** – відпустити без гроша; **lekceważy sobie** – нехтує.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Z jakich części składa się tekst? *Jak nazywa się każda część tekstu? *O czym mówi się w każdej z części? *Ile jest akapitów w utworze?**

Skomentuj treść tekstu na podstawie pytań.

***Jaki światopogląd prezentuje Dominik Cedyna? *Czy Dominik rozumie swego syna, który po studiach wyjeżdża pracować do Anglii? *Co powinien ojciec zdaniem Dominika przekazywać swojemu synowi? *Jakim ma być syn według obyczaju szlacheckiego?**

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj. Ułóż z nimi związki wyrazowe.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Utwórz wypowiedź albo dialog na podstawie podanego fragmentu.

Dobierz do podanych zwrotów synonimy.

Posażna panna; postęp człowieczeństwa; owoce pracy; formować piedestał; nowożytny człowiek; próg domowy; puszczać samopas.

Wyrażenia i wyrazy pomocnicze: współczesne indywiduum; uwolnić, wyswobodzić; bogata dziewczyna; wyniki działalności; ognisko domowe; rozwój ludności; tworzyć piedestał.

Praca w grupach.

1. A. W pierwszym zdaniu wskaż główne i drugorzędne części zdania. B. W drugim zdaniu wskaż części główne zdania. C. Zapisz do zeszytu ostatnie zdanie tekstu. Podkreśl w nim nieodmienne części mowy.

2. Do podanych czasowników dopisz po 2 przysłówki: a) *utracić*, в) *pracować*, c) *pochwycić*.

3. A. B. C. Znajdź w tekście różne rodzaje zdań ze względu na cel wypowiedzi (oznajmujące, pytające, wykrzyknikowe).

4. A. B. C. Wypisz dwa przykłady wyrazów, w których jest różna ilość liter i głosek.

40. Przeczytaj poprawnie spółgłoski końcowe.

Obiad, wróg, mąż, dług, chleb, szereg, pieniądz, mróz, rów, gwóźdź.

41. Przeczytaj wyrazy, nazwij głoski miękkie i twarde.

Nazwisko, dziwny, słoń, dłonie, światło, przyjaźń.

42. Dokończ zdania.

1. Przy wyliczaniu oraz w celu podziału części zdania stosujemy _____.
2. Na końcu zdania stawiamy: _____, _____, _____.
3. Przed wyliczaniem stawiamy _____.
4. Kiedy przytaczamy czyjąś wypowiedź, piszemy ją w _____.
5. Wtrącenia piszemy w _____; w zapisie rozmowy stosujemy _____.
6. Zdania urwane kończymy _____.

Wyrazy pomocnicze: dwukropek, przecinek, kropkę, pytajnik, wykrzyknik, cudzysłowie, nawiasach, myślniki, wielokropkiem.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

43. Powtórzenie. Sporządź plan do podanego tekstu. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Fonetyka to nauka, która zajmuje się gromadzeniem wiedzy o głoskach. Głoska – najmniejszy element dźwiękowej formy wyrazu. Głoski wymawiamy i słyszymy, a litery piszemy.

Głoski dzielą się na **samogłoski** i **spółgłoski**.

Samogłoski są zgłoskotwórcze, same lub w połączeniu ze spółgłoskami tworzą zgłoski, czyli **sylaby**. Samogłosek jest osiem, wszystkie są dźwięczne. Samogłoski ustne to: *a, e, i, o, u, y,* samogłoski *nosowe ą* oraz *ę*. **Spółgłoski** na ogół są wymawiane głośniej i silniej. Są dźwięczne i bezdźwięczne, ustne i nosowe, twarde i miękkie. Mają różne miejsca artykulacji i różny stopień zbliżenia narządów mowy w czasie ich wymawiania.

Artykulacja to ruchy i układ narządów mowy podczas wymawiania głosek; też: wymawianie głoski.

44. Zaznacz miejsca, w których można podzielić poniższe wyrazy przy przenoszeniu do następnej linii.

Dziewczynka, nauczycielka, miękki, czarny, inny, autobus, konny, pauza, policzek.

45. Nazwij samogłoski i spółgłoski i wskaż, czym one się różnią.

Fantastyczne, przedmiot, logiczne, myśli, koniec, życie, przyczyna, prośba, przedstawienie, rozkaz, rzecz.

46. Podziel wyrazy w zdaniach na sylaby. Wyróżnij *i*, które nie tworzy sylab.

Rodzina bez dziedzictwa jest stosunkiem niedorzecznym, bolesnym. Dziedzictwo dopiero jest znamieniem człowieczeństwa.

47. Warto wiedzieć.

Kazimierz Mordasiewicz, portret Stefana Żeromskiego, 1909 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Stefan Żeromski (1864–1925) – pisarz, dramaturg, publicysta. Uczęszczał do Kieleckiego Gimnazjum Miejskiego, utrzymywał się z korepetycji. W r. 1895 wydał zbiory „Opowiadania” i „Rozdziobią nas kruki, wrony”. W „Doktorze Piotrze” rysuje charakterystyczne postaci. Są to Dominik Cedzyna, wyzuty z majątku szlachcic, mający w życiu jedną wielką miłość – do syna Piotra, wykształconego za granicą chemika. Syn po ciężkiej rozterce rezygnuje z posady w Anglii, powodowany tęsknotą za ojcem i ziemią rodzinną. Dramat zawiązuje się, kiedy Piotr odkrywa, że pieniądze na jego studia szły z oszczędności, jakie poczynił ojciec obniżając chłopom stawkę za pracę (wg *Haliny Floryńskiej-Lalewicz*).

48. **Posłuchaj wiersza.**

Pompeo Batoni,
„Powrót syna marnotrawnego”,
1773 r.

Janusz Stanisław Pasierb

Przypowieść o Ojcu

Kiedy się starasz zapomnieć	(o czym?)
pamięta	(o kim?)
kiedy nie możesz zasnąć	(dlaczego?)
czeka aż się obudzisz	(z czego?)
kiedy nie myślisz wracać	(dokąd?)
wygląda ciebie	(dlaczego?)

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

kiedy nie widzisz wyjścia	(skąd?)
każe otwierać wrota	(po co?)
kiedy umierasz z głodu	
poleca nakrywać stoły	
kiedy się kulisz w łachmanie	
wybiera dla ciebie szatę	(jaką?)
gdy mówisz wstanę i pójdę	(dokąd?)
rusza naprzeciw	(po co?)
gdy trzesz oczy jak suche kamienie	(z jakiego powodu?)
płacze nad tobą	(dlaczego?)
kiedy nie śmiesz wyciągnąć ręki	(do kogo?)
oplatają cię jego ramiona	(jakie?)
gdy twój brat wypomni żeś odszedł	(od kogo?)
odpowie że właśnie wróciłeś	

Słowniczek do tekstu:

szata – вбрання
odejść – піти
wrócić – повернутися
rusza naprzeciw – йде назустріч
oplatają cię jego ramiona – обіймає тебе

Związki wyrazowe: **wygląda ciebie** – тут: чекає на тебе; **poleca nakrywać stoły** – каже накривати столи; **kulisz się w łachmanie** – схиляєшся в лахмітті.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kto jest podmiotem lirycznym w wierszu?**

***Do jakiej przypowieści nawiązuje utwór?**

***Odpowiedz na pytania zapisane w nawiasach.**

***Jaki wzór ojca jest prezentowany w utworze?**

Na jakich przeciwstawieniach jest zbudowana konstrukcja tekstu?

Jaka jest rola odbiorcy tego wiersza?

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

49. Przypomnienie wiadomości z poprzednich klas. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe.

Klasyfikacja samogłosek i spółgłosek

Samogłoski – 8: *a, ą, e, ę, i, y, o, u*.

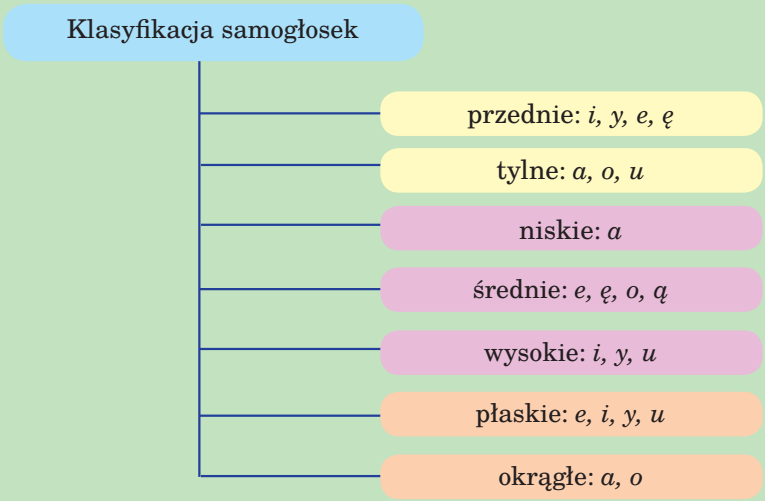

Spółgłoski – 44.

1. Ze względu na udział narządów mowy spółgłoski dzielimy na:

1) **dźwięczne** i **bezdźwięczne** w zależności od położenia wiązadeł głosowych: *b–p, b'–p', w–f, w'–f', d–t, z–s, dz–c, ż–sz, dż–cz, ź– ś, dź–ć, g–k, g'–k', h–ch, h'–ch'*; spółgłoski dźwięczne *m, m', n, n', ł, r, l, l'* nie maja odpowiedników bezdźwięcznych;

2) **ustne** i **nosowe** ze względu na położenie podniebienia miękkiego: *m* i *n* oraz ich odpowiedniki miękkie; wszystkie pozostałe są ustne, artykułowane w jamie ustnej;

3) **twarde** i **miękkie** ze względu na położenie języka w jamie ustnej: *p–p',b–b', f–f', w–w', m–m', s–ś, z–ź, c–ć, dz–dź, n–ń, l–l', k–k', g–g', ch–ch'(h–h')*. Spółgłoski miękkie to środkowojęzykowe. Miękkość oznaczamy przy użyciu litery *i*, np. *miły, ciepły, wiosna,* lub za pomocą ukośnej kreseczki nad literą (czyli znaku diakrytycznego). Spółgłoski: *r, d, sz, ż, cz, dż, r, ł* nie mają odpowiedników miękkich. Spółgłoska *j* zawsze jest miękka.

2. Ze względu na stopień zbliżenia narządów mowy wyróżniamy spółgłoski:

1) **zwarte:** *p, p', b, b', t, d, k, k', g, g'*; 2) **szczelinowe:** *w, w', f, f, z, ź, s, ś, ż, sz, ch, ch' (h, h'), j;* 3) **zwarto-szczelinowe:** *c, dz, cz, dż, ć, dź;* 4) **półotwarte:** *m, m', n, n', l, l', ł, r.*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

3. Ze względu na miejsce artykulacji wyróżniamy spółgłoski:
1) **wargowe:** *p, b, m, p', b', m';* 2) **wargowo-zębowe:** *f, w, f', w';* 3) **przedniojęzykowo-zębowe:** *c, dz, s, z, t, d, n, ł;* 4) **przedniojęzykowo-dziąsłowe:** *cz, dż, sz, ż, l, l', r;* 5) **środkowojęzykowe:** *ć, dź, ś, ź, ń, g', k', ch', j;* 6) **tylnojęzykowe:** *k, g, h (ch).*

50. **Opowiedz informację na podstawie tablicy, wykorzystując wyrazy kluczowe.**

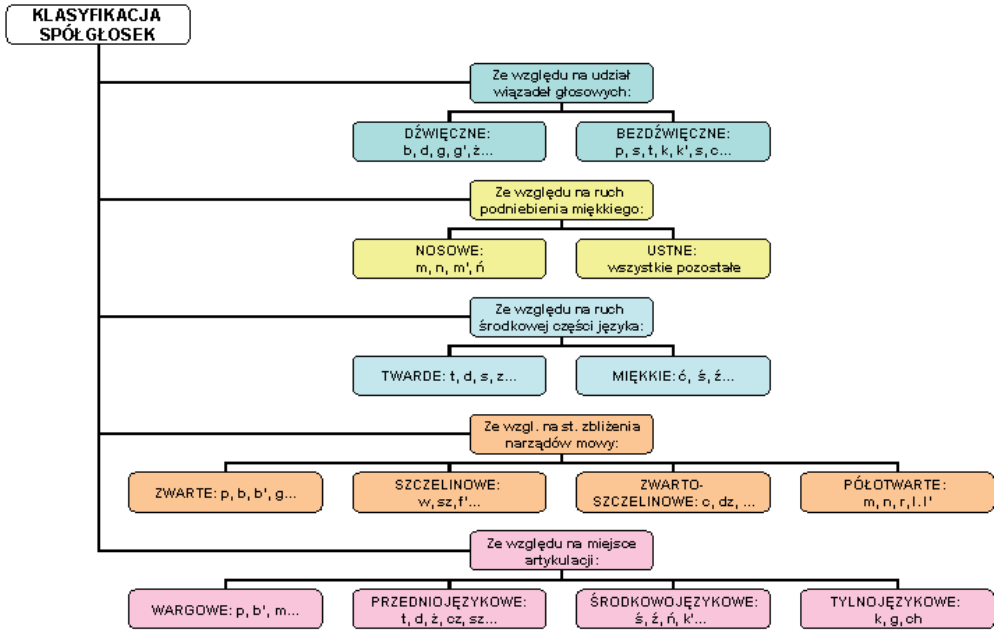

51. **Określ cechy głosek *ą, ę, ś, ź, ć*.**

52. **Jaką cechę wspólną mają głoski *s, cz, f*?**

53. **Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na odpowiednią intonację. Jaka głoska w nim często się powtarza? Określ jej cechy.**

Przyjechała Dziumbalińska
Do miasta Łodzi,
By zobaczyć, jak dziadkowi
Się powodzi.
Trudno mi dogodzić –
Rzekł dziadek dziecku.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Stale siedzę na ciepłym zapiecku.
Choć kiedyś wolałem
W wodzie brodzić.
Najlepiej w rzece Noteć
Pełne sieci łowić. (...)
A jak mi się powodzi?
Dziękuję, dzień za dniem
Jakoś przechodzi (*Małgorzata Dembińska-Wola*).

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jakie części mowy w tekście służą do łączenia wyrazów w zdaniu?

Praca w grupach.

A. Spróbuj określić główną myśl zawartą w tekście. Znajdź i przeczytaj wyrazy, które o tym mówią.

B. Jaki nastrój przekazany jest w wierszu? Znajdź i przeczytaj wyrazy, które o tym mówią.

C. Ułóż wypowiedź albo dialog na jeden z tematów: „Co wiesz o swoim dziadku?", „W gościach u dziadków", „Rozmowa z dziadkiem".

54. Podziel wyrazy na głoski. Dokonaj klasyfikacji każdej z tych głosek.

Grzyb, mądrość, łyżka, hałaśliwy, ratusz, wędrować, dżokej, niepodległość.

55. Zapisz swoje nazwisko. Wypisz głoski dźwięczne i bezdźwięczne.

56. Przeczytaj wiersz z odpowiednią intonacją.

Jan Twardowski

Ręce

Twoje ręce – Mamusiu
dobre jak szafirek po deszczu
jak czajki towarzyskie
przyniosły mnie na świat
kołysały
ustawiały na podłodze
sadzały na stołku
mówiły że motyl dzwoni
że młodych grzybów

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

nie sposób rozeznać
uczyły trzymać łyżkę by
nie trafiała do ucha
rozróżniały klon od jaworu
prowadziły przy oknie po ciemku
po ziemi co czarnieje jak szpak

suche i ciepłe
za słabe
żeby wyprowadzić mnie z tego świata

Monika Przerwa-Tetmajer. Portret matki z dzieckiem

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Co jest tematem utworu? *Kto i do kogo mówi w wierszu? *Czego nauczyła matka autora? *Przeczytaj, jak Jan Twardowski o tym wspomina. Dlaczego utwór ma taki tytuł?**

*** Znajdź porównania i epitety w wierszu. *Jaki jest nastrój wiersza?**

Utwórz wypowiedź albo dialog na jeden z tematów: „Ręce matki”, „Ciepło kobiecych rąk”.

Popatrz na obraz M. Przerwy-Tetmajer i opowiedz, co jest na nim przedstawione?

57. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Spróbuj określić główną myśl zawartą w tekście. Znajdź i przeczytaj wyrazy, które o tym mówią.

Upodobnienie to proces fonetyczny polegający na artykulacyjnym przystosowaniu się danej głoski do sąsiedniej.

Rodzaje upodobnień

Ubezdźwięcznienie – utrata dźwięczności przez spółgłoskę dźwięczną pod wpływem jej bezdźwięcznego sąsiedztwa, np. ***upodobnienie wsteczne:*** *zabawka* [*zabafka*]; ***upodobnienie postępowe:*** *przerwa* [*pszerwa*].

Udźwięcznienie – dźwięczna wymowa spółgłosek bezdźwięcznych przed spółgłoskami dźwięcznymi, np: *notebook [nodbuk]*, *liczba* [*lidżba*], *także* [*tagże*].

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Uproszczenie grup spółgłoskowych

W szybkiej, mniej starannej wymowie grupy spółgłosek w wyrazie wymawiamy w sposób uproszczony, niektóre spółgłoski opuszczamy, np. *jabłko* [*japko*], *ździebłko* [*ździepko*], *ziarnko* [*ziarko*]. Na końcu wyrazu spółgłoski dźwięczne tracą dźwięczność, np. *wóz, paw, bób*.

ze względu na kierunek upodobnienia		pod względem dźwięczności	
		ubezdźwięcznienie	*udźwięcznienie*
upodobnienie wsteczne – głoska działa na poprzednią, np. *zszyć* [*sszyć*], [*szszyć*]	upodobnienie postępowe – głoska działa na następną, np. *trzeba* [*tszeba*]; *krzak* [*kszak*]	utrata dźwięczności, np. *kwitnąć* [*kfitnąć*] w -> f *w* (głoska dźwięczna) *f* (głoska bezdźwięczna)	nabycie dźwięczności, np. *prośba* [*prośba*] ś -> ź *ś* (głoska bezdźwięczna) *ź* (głoska dźwięczna)

58. Nazwij zjawiska fonetyczne (upodobnienie, uproszczenie), które zachodzą w podanych wyrazach.

Trawka, sprzątać, niedźwiedź, wykład, mów, śliwka, krzyk, stóg, choćby, rozkład, twój, chrzan, odpowiedź.

59. Określ, w których wyrazach doszło do uproszczeń grup spółgłoskowych.

Mógł, sześćdziesiąt, blisko, pierwszy, uczniowski, chwycić, garnki, warszawski, zakończenie.

60. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.

Spróbuj określić główną myśl zawartą w tekście. Znajdź i przeczytaj wyrazy, które o tym mówią.

Akcent w języku polskim

W języku polskim akcent jest **stały** i pada na **przedostatnią sylabę wyrazu**.

Wyjątki:

na **trzecią** od końca sylabę pada akcent: 1) w wyrazach pochodzenia obcego, zakończonych na **-ik(a)/-yk(a)**, np. *gramatyka, gimna-*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

styka; w formach 1. i 2. osoby lm czasu przeszłego, np. *zapoznaliśmy*; 2) w formach 2. i 3. osoby lp i 3. osoby lm trybu przypuszczającego, np. *poszedłby*; w liczebnikach od *czterystu* do *dziewięciuset*;

na **czwartą** od końca sylabę pada akcent w formach 1. i 2. osoby lm trybu przypuszczającego, np. *poprosilibyście*.

Na **ostatnią** sylabę pada akcent: 1) w zapożyczeniach francuskich, np. *menu* [me**ni**], *jury* [ży**ri**], *atelier* [ate**lie**]; 2) w skrótowcach, np. *BMW* [beem**wu**], *PKP* [peka**pe**], *USA* [ue**sa**]; 3) w jednosylabowych wyrazach z formantami *eks-*, *wice-*, np. eks**mąż**, wice**mistrz**.

61. Opowiedz informację na podstawie tabeli wykorzystując wyrazy kluczowe. Spróbuj sformułować po 1-2 samodzielne przykłady (lub znajdź je w tekście).

62. Omów zasady akcentowania w języku polskim.

63. Wyróżnij sylaby akcentowane w podanych wyrazach.

Politechnika, zaplanowałbym, gramatyka, polityka, PKS, gimnazjum, wracałyśmy, dziewięćset, fabryka, uniwersytet, wicemer, plastyka, logika, nauka.

64. Dokończ zdanie.

W języku polskim akcent ... i pada na ... sylabę wyrazu.

AKCENT WYRAZOWY
(silniejsze i bardziej wyraźne wymówienie danej sylaby w wyrazie)

w języku polskim akcent pada najczęściej na 2. sylabę od końca, np. *dzisiaj, jutro.*	na 3. sylabę od końca akcent pada w wyrazach obcego pochodzenia zakończonych na ***-yk(a), -ik(a)***, *np. muzyka, gramatyka.*	na 3 sylabę od końca w czasownikach 1. i 2. os. lm czasu przeszłego, np. *wróciliście, grałyśmy.*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

65. Test sprawdzający z fonetyki.

1. Fonetyka to dział nauki o języku, który zajmuje się:
   a) budową i tworzeniem wyrazów;
   b) głoskami, akcentem i intonacją;
   c) odmianą wyrazów.
2. Zbiór liter danego języka ułożony w ustalonym porządku to:
   a) alfabet;
   b) głoski;
   c) samogłoski.
3. Litera to:
   a) najmniejszy dźwięk mowy;
   b) graficzny znak głoski;
   c) zbiór dźwięków danego języka.
4. Część wyrazu utworzona przez samogłoskę lub samogłoskę ze spółgłoską, np. *u-czeń* nazywamy:
   a) akcentem zdaniowym;
   b) akcentem wyrazowym;
   c) sylabą.
5. Zmianę sposobu wymówienia głoski pod wpływem głoski sąsiedniej nazywamy:
   a) uproszczeniem;
   b) upodobnieniem;
   c) intonacją.

6. Głoska to:
   a) najmniejsza część wymawianego wyrazu;
   b) inaczej litera;
   c) inaczej sylaba.
7. Ze względu na układ wiązadeł głosowych głoski dzielimy na:
   a) ustne i nosowe;
   b) dźwięczne i bezdźwięczne;
   c) samogłoski i spółgłoski.
8. Akcent wyrazowy w języku polskim pada najczęściej na:
   a) pierwszą sylabę;
   b) drugą sylabę od końca;
   c) trzecią sylabę od końca.
9. Wyłącznie spółgłoski dźwięczne zawiera szereg:
   a) p, t, k, b;
   b) b, d, g, z;
   c) m, l, f, k (wg *Anny Witulskiej*).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 4. Mądrość i piękno dawnych dzieł literackich. Części mowy

66. Warto wiedzieć.

Zbigniew Seweryn, "Mity i legendy" (http://magicaldreams.pl)

Legenda (łac. *legere* „czytać") to dydaktyczna opowieść narracyjna o przeszłości, wierszem lub prozą, wprowadzająca elementy fantastyki, cudowności i niezwykłości. W średniowieczu jedna z odmian literatury hagiograficznej (nurt literatury średniowiecznej, który zajmował się opisem żywotów świętych). Jako opowieść najczęściej o charakterze dydaktycznym łączy w sobie elementy posiadające znamiona prawdopodobieństwa z wydarzeniami fantastycznymi i cudownymi.

Do najsłynniejszych utworów tego typu należy średniowieczna „Legenda o świętym Aleksym". Najstarsza zapisana wersja pochodzi z XV wieku. Legenda przedstawia historię ascety, który całe życie poświęcił Bogu, żyjąc w bólu, smutku i niedoli. Po śmierci Aleksy stał się patronem ludzi ubogich i pielgrzymów (wg *Słownika terminów literackich*).

67. Posłuchaj uważnie tekstu.

Autor nieznany

Legenda o świętym Aleksym

(fragment)

Nabrał sobie śrebra, złota dosyć,
Co go mogł piechotą nosić;
Więc się na morze wezbrał,
A ociec w żałośc<i> ostał.
I mać miała dosyć żałości (...)
Żonę po nim jeko spyta.
Więc to święte plemię
Przyszło w jednę ziemię.
Rozdał swe rucho żebrakom,
Śrebro, złoto popom, żakom.
Więc sam pod kościołem siedział,
A o jego księstwie nikt
nie wiedział.
Więc to zawżdy wstawał reno,
Ano kościoł zamkniono,
Więc tu leżał podle proga
Falę, proszę swego Boga.
Ano z wirzchu szła przygoda:
Niegdy mroz, niegdy woda.
Eż się zstało w jeden czas,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Wstał z obraza Matki Bożej obraz.
Szedł do tego człowieka,
Jen się kluczem opieka,
I rzekł jest tako do niego:
„Wstań, puści człowieka tego,
Otemkni mu kościoł Boży,
Ać na tym mrozie nie leży”.
Żak się tego barzo lęknął,
Wstawszy, kościoł otemknął.
To się nie jedno dziejało,
Ale się często dziejało.
Więc żak powiedał każdemu,
I staremu, i młodemu.
A gdyż to po nim uznali,
Wieliką mu fałę dali.
Za świętego ji trzymano
I wiele mu prze Bog dawano.

Św. Aleksy,
średniowieczna rycina

Słowniczek do tekstu: **księstwie** – княже походження; **rucho** *daw.* – вбрання; **fałę, proszę –** хваливши, просячи.

asceta – аскет, пустельник
ać *daw.* – нехай

Związki wyrazowe: **jen się kluczem opieka** – ключник; **wstał z obraza Matki Bożej obraz** – постать Богоматері зійшла з ікони; **prze Bog** – в ім’я Бога; **za świętego ji trzymano** – вважали його святим.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Ułóż plan wydarzeń i opowiedz treść fragmentu legendy.

***Dlaczego bohatera utworu nazywamy *ascetą*? *Jakie cechy charakteryzują św. Aleksego? *Komu on poświęcił swoje życie?**

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz do słowniczka i zapamiętaj.

68. Przeczytaj informacje na temat archaizmów. Powtórz znane ci wiadomości. Uczymy się nowych wyrazów. Omów informację w parach.

Archaizm to przestarzały wyraz lub sformułowanie, które wyszło z użycia bądź zmieniło formę. Wyróżniamy następujące rodzaje

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

archaizmów: 1) ***leksykalne***, np. *ondzie – tam*; 2) ***fleksyjne***, np. *raczy – racz* („częstować kogoś czymś, dawać jeść, ugaszczać”); *karmi – karm*; 3) ***fonetyczne***, np. *zwon – dzwon; barzo – bardzo*; 4) ***składniowe***, np. *w lepsze czasy przygodził* – nadawał się do czegoś lepszego; 5) ***semantyczne***, np. *panosza* – giermek („w średniowieczu młodzieniec, który towarzyszył rycerzowi na wojnie, by pomagać mu w ekwipażu, a także by zasłużyć sobie na zaszczyt pasowania na rycerza; sługa”).

69. **Wypisz z „Legendy o świętym Aleksym” archaizmy i ustal ich rodzaje.**

70. **Wstaw przepuszczone litery i przepisz tekst do zeszytu.**

Średniowie●ny asceta ponad wszystko wywy●szał Boga i poświęcał mu całe swoje ●ycie, wyrzekał się ko●towności jakie posiadał, na rzecz ubogi●. Odznaczał się takimi ce●ami: wytrwałość, religijność i opanowanie. Święty Aleksy pocho●ił z zamo●nej ●ymskiej rodziny, w dniu swojego ●lubu postanowił opuścić żonę i żyć w ●ystości, całkowicie oddając się Bogu. Wyje●ał ze swojego rodzimego kraju i jako ●ebrak w●drował po ●wiecie, żył w ub●stwie i poni●eniu. Swoim cierpieniem ●ciał osi●gnąć doskonałość, ●yli zbawienie.

71. **Powtórzenie.** **Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.**

Omów tekst odtwarzając zawarte w nim wiadomości w parach.

Części mowy

Wyrazy, które funkcjonują w języku, dzielimy na części mowy *odmienne* i *nieodmienne*. Części mowy różnią się od innych wyrazów właściwościami gramatycznymi i znaczeniem ogólnym.

Odmienne części mowy to: *rzeczownik, czasownik, przymiotnik, liczebnik, zaimek (rzeczowny, przymiotny, liczebny).*

Nieodmienne części mowy to: *przysłówek, przyimek, spójnik, wykrzyknik, partykuła, zaimek przysłowny.*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

72. **Z podanego fragmentu wypisz wszystkie wyrazy i podziel je na odmienne i nieodmienne części mowy.**

Akcja utworu rozgrywa się na przełomie IV i V wieku naszej ery, kiedy to żył według podań święty Aleksy. W polskim utworze czas akcji jest zasygnalizowany we wzmiance o papieżu Innocentym. Miejsce wydarzeń – na terenie Rzymu, ale też w Laodycei, na Morzu Śródziemnym i u wybrzeży Syrii.

73. **W podanych tytułach czasopism nazwij części mowy i powiedz, czy są odmienne.**

Gazeta Wyborcza. Foyer. Auto Świat. Nasze Słowo. Tylko Piłka. Gwiazdy mówią. Fokus. Do rzeczy. Metro. W Sieci Historii. Jednota. Echo. Teraz Rock. Prawo i Życie. Cztery Kąty. Pani. Twój Styl. Logo. Rolnicze abc. Nad Buhom i Narwoju.

74. **W zdaniach nazwij wszystkie części mowy, określ ich formę gramatyczną i wpisz do tabeli.**

Część mowy	Odmienna	Nieodmienna	Forma gramatyczna

Polska znalazła się w kręgu kultury średniowiecznej dopiero w X w. Czynnikiem, który formalnie o tym zadecydował, był chrzest przyjęty przez Mieszka I w 966 r.

75. **Przeczytaj tekst źródłowy.**

Autor nieznany

Dialog (Rozmowa) Mistrza Polikarpa ze Śmiercią

(fragment)

Polikarpus, tak wezwany,
Mędrzec wieliki, mistrz wybrany,
Prosił Boga o to prawie,
By uźrzał śmierć w jej postawie.
Gdy się moglił Bogu wiele,
Ostał wszech ludzi w kościele,
Uźrzał człowieka nagiego,
Przyrodzenia niewieściego,
Obraza wielmi skaradego,
Łoktuszą przepasanego.
Chuda, blada, żołte lice
Łszczy się jako miednica;
Upadł ci jej koniec nosa,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Z oczu płynie krwawa rosa;
Przewiązała głowę chustą

Jako samojedź krzywousta;
Nie było warg u jej gęby,
Poziewając skrzyta zęby;
Miece oczy zawracając,
Groźną kosę w ręku mając;

Goła głowa, przykra mowa,
Ze wszech stron skarada postawa –
Wypięła żebra i kości,
Groźno siecze przez lutości.
Mistrz widząc obraz skarady,
Żołte oczy, żywot blady,
Groźno się tego przelęknął,
Padł na ziemię, eże stęknął.

Słowniczek do tekstu: **mistrz** – звання магістра; **wezwany** – названий; **wybrany** – чудовий; **prawie** – правдиво, щиро; **przyrodzenie** – стать; **łoktusza** *daw.* – плахта; **samojedź** – людожери; **żywot** – живіт; **eże** – аж.

Związki wyrazowe: **w jej postawie** – в її постаті, вигляді; **ostał wszech ludzi w kościele** – залишився в костелі сам, без інших людей; **obraza wielmi skaradego** – гидкий, огидний на вигляд; **łszczy się jako miednica** – блищить, як мідний таз; **miece oczy zawracając** – повертає очима на всі боки; **przez lutości** – без жалю.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kto jest głównym bohaterem utworu? *O co Polikarp poprosił Boga?**

***Kto uczestniczy w dialogu? *Przeczytaj opis Śmierci, która ukazała się Polikarpowi. Za pomocą jakich środków stylistycznych została opisana? *Jaki charakter ma utwór – poważny czy żartobliwy?**

Przeczytaj wyrazy ze słowniczka, wskaż archaizmy. Ułóż z nimi związki wyrazowe.

76. Warto wiedzieć

Dialog (gr. *dialogos* „rozmowa”) to wymiana zdań przynajmniej dwóch osób na określony temat.

„Dialog (Rozmowa) Mistrza Polikarpa ze Śmiercią” – wierszowany zabytek moralistyczno-dydaktyczny średniowiecznej poezji świeckiej z początku XV w. oraz satyra społeczna. Obrazuje ideę powszechności śmierci, przed którą ludzie są równie bezradni, niezależnie od swego stanu czy majętności. Jest utworem związanym z popularnym w średniowieczu motywem *danse macabre* (wymawiaj: [dãs makabr] z fr. *taniec śmierci*, укр. *танок смерті* – розповсюджений сюжет у західноєвропейському живописі, музиці й театрі).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

77. Powtórzenie. **Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.**

Omów informację w parach.

Samodzielne i niesamodzielne części mowy

Odmienne części mowy oraz *przysłówki* jako części zdania są wyrazami **samodzielnymi**.

Niesamodzielne części mowy to: *przyimek, spójnik, partykuła*. Te wyrazy pełnią określone funkcje, łącząc wyrazy (przyimki i spójniki), zdania (spójniki), wpływają na barwę uczuciową wyrazów lub wypowiedzi (partykuły). *Wykrzykniki* nie występują jako części zdania.

78. **Spróbuj sformułować 1-2 przykłady (lub znajdź je w tekście).**

Części mowy

samodzielne
- rzeczowniki
- czasowniki
- przymiotniki
- liczebniki
- zaimki
- przysłówki

niesamodzielne
- przyimki
- spójniki
- partykuły

79. **Posłuchaj wiersza Jana Brzechwy „Mucha” oraz nazwij przyimki i rzeczowniki, z którymi tworzą one związek.**

Z kąpieli każdy korzysta,
A mucha chciała być czysta.
W niedzielę kąpała się w smole,
A w poniedziałek w rosole,
We wtorek – w czerwonym winie,
A znowu w środę – w czerninie
A potem w czwartek – w bigosie,
A w piątek – w tatarskim sosie,
W sobotę – w soku z moreli...

Co miała z takich kąpieli?
Co miała? Zmartwienie miała,
Bo z brudu lepi się cała,
A na myśl jej nie przychodzi,
Żeby wykąpać się w wodzie.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

80. **Opowiedz o swoich wrażeniach po przeczytaniu utworu.**

Wzór: Posłuchałem wiersza Jana Brzechwy "Mucha" i zgadzam się z tym, że ... .

81. **Od podanych przymiotników utwórz przysłówki i uzupełnij tabelę:** ***wesoły, mały, zacny, pogodny, niski, chytry, nudny*****.**

stopień równy	stopień wyższy	stopień najwyższy

82. **Wpisz wyrazy wchodzące w skład przysłów w odpowiednie rubryki tabeli:**

rzeczownik	czasownik	przymiotnik	przysłówek	liczebnik	przyimek	spójnik

Zapomniał wół jak cielęciem był.
Drzewa umierają stojąc.
Ciemno, choć oko wykol.
Ziemi i rozumu ani ogień nie spali, ani złodziej nie zabierze.
Lepiej z mądrym zgubić, jak z głupim znaleźć.
Tylko krowa zdania nie zmienia.
Co jeden rok płaci, to drugi rok traci.
Aby do wiosny!

83. **Rozpoznaj, jakich części mowy dotyczą poniższe zdania:**

1. Oznacza liczbę lub kolejność przedmiotów.
2. Nazywa osoby, zwierzęta, rośliny, rzeczy, cechy, czynności, pojęcia abstrakcyjne.
3. Określa cechy osób, rzeczy, pojęć.
4. Wyraża czynności lub stany.

84. **Z przyimków prostych zbuduj przyimki złożone i ułóż z nimi zdania:** ***nad, z, po, za, przez, między*****.**

85. **Praca w grupach.**

1. Przeczytaj tekst „Części mowy”, dbając o staranną wymowę.

2. Wypisz z tekstu: A) wszystkie nazwy nieodmiennych części mowy, B) przymiotniki, C) czasowniki. A. B. C. Znajdź części słowa w jednym z wypisanych wyrazów (do wyboru).

3. Z jakich części składa się tekst? Jak nazywa się każda część tekstu?

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

4. Inscenizujemy scenariusz przedstawienia „Części mowy”.

Narrator: Niech słuchają wszystkie głowy o rodzinie „Części mowy”. Bardzo dawno temu, w wielkim zamku żyła pewna królewska rodzina zwana częściami mowy. Była to liczna rodzina bowiem król i królowa mieli dziesięcioro dzieci, każdy z nich miał inne imię i czym innym się zajmował. Najstarszy z nich to... poznajcie go sami.

Czasownik: Witajcie! Kiedy królowa chce wiedzieć, co robią jej pozostałe dzieci pyta mnie, a ja natychmiast jej odpowiadam, co się z nimi dzieje. Jedni śpią, drudzy spacerują, a jeszcze inni sprzątają swoje komnaty. To nie jedyne moje zadanie, jak wiecie odmieniam się przez: liczby, osoby, czasy, tryby, strony i rodzaje.

Mam wiele zadań i chyba dlatego jestem bardziej zapracowany od mojego rodzeństwa.

Słyszę, że matka woła... czasowniku!!! O! muszę zmykać, bo królowa mnie wzywa.

Narrator: Poznaliśmy pierwszego członka rodziny „Części mowy”, chętnie poznamy kolejnego.

Rzeczownik: Dzień dobry, nazywam się rzeczownik, pewnie chcecie wiedzieć, jakie ja mam zadania?

Otóż, jeśli nie wiecie ,,Kto jest kto?” od razu wam wyjaśnię, kto to jest lub co to jest?

Pamiętajcie! Ja odpowiadam na pytania kto? co?

Mój brat czasownik odmieniał się przez osoby, liczby, czasy, tryby, strony i rodzaje.

Ja też się odmieniam, ale tylko przez liczby i przypadki.

Znacie przypadki?

Popatrzcie: pierwszy to Mianownik, następne to Dopełniacz, Celownik, Biernik, Narzędnik, Miejscownik i Wołacz.

To tyle, jeśli o mnie chodzi, ale chciałbym przedstawić wam mojego brata, z którym najczęściej się bawię. O, to przymiotnik.

Przymiotnik: Hej! Tak, ja jestem przymiotnik. Jeżeli chcecie wiedzieć, jaki jest mój brat, jaka siostra lub jakie problemy mają nasi rodzice, pytajcie mnie, gdyż ja odpowiadam na pytania: jaki? jaka? jakie?

Jestem podobny do rzeczownika, odmieniam się przez liczby, rodzaje i przypadki. Ojej, królowa woła: Przymiotniku, sprawdź jaka dzisiaj pogoda! Muszę lecieć, pa!

Wchodzi liczebnik.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Narrator: O! A ty kim jesteś?

Liczebnik: Hm... Ja jestem liczebnik, poproszono mnie, żebym policzył, ile jest osób na widowni (po cichu liczy 1, 2, 3, 4...)

Narrator: No tak, z twojego imienia wnioskuję, że masz coś wspólnego z liczbami. A czy ty odmieniasz się przez coś?

Liczebnik: Owszem, tak jak moi poprzednicy odmieniam się przez *liczby, przypadki i rodzaje*.

Jednak powiem wam małą ciekawostkę, można podzielić mnie na... *liczebnik główny, ułamkowy, porządkowy, zbiorowy* a także *na liczebnik wielokrotny*, np. *dwukrotny i wieloraki*, np. *dwojaki*.

Wchodzi przysłówek.

Przysłówek: Jak się tu znalazłem? Gdzie ja w ogóle jestem? Kiedy wszyscy tu przybyli?

Narrator: Dlaczego zadajesz tyle pytań?

Przysłówek: To moje zadanie, nazywam się przysłówek i odpowiadam na pytania jak? gdzie? kiedy?

Narrator: Aaa, to rozumiem... A czy ty też należysz do rodziny „Części mowy”?

Przysłówek: Ależ tak, tylko ja jestem inny, ponieważ przez nic się nie odmieniam tylko stopniuję

Narrator: Stopniujesz?!?

Przysłówek: Tak, mam stopień równy, wyższy i najwyższy.

Narrator: A to proste: ładnie, ładniej, najładniej.

Przysłówek: Tak dokładnie! Poczekajcie. Przyimek! Popatrz, mamy gości, pewnie chętnie poznacie kolejnego członka rodziny? Tak?

Przyimek: Ale jak ja mam się przedstawić, skoro nie odpowiadam na żadne pytania i przez nic się nie odmieniam?

Przysłówek: No właśnie, spróbuj to wyjaśnić.

Przyimek: Jestem młody i nie mogę nigdzie sam chodzić, muszę być po opieką kogoś z rodziny, najczęściej przebywam z rzeczownikiem, tworzymy wtedy parę, nazywają nas ,,wyrażeniem przyimkowym” np. *na stole, w piątek, pod łóżkiem, przy pałacu*. Ale nie tylko ja nie mogę być zupełnie samodzielny, mój brat spójnik też ma ten problem.

Narrator: A poznamy go?

Przyimek: Chwila...

Wchodzi spójnik.

Spójnik: Ktoś mnie wołał?

Przyimek: Tak, chcemy Cię przedstawić.

Spójnik: A... witajcie! Już moje imię znacie – jestem spójnik – jak me imię wskazuje spajam, czyli łączę wyrazy lub zdanie. Czynię to z pomocą takich cząstek jak: *i, oraz, ale, lub, więc, bo*.

Przyimek: I też się nie odmienia.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Spójnik: Tak, to prawda, jestem w tej rodzinie nieodmienny.

Narrator: Jak na razie poznaliśmy męskie grono tej rodziny. Królu, a czy macie w ogóle córkę?

Król: Tak, to partykuła! Zawołam ją. Partykuła!!

Partykuła: Słucham?

Król: Powiedz nam coś o sobie.

Partykuła: Hm... nie wiele mogę powiedzieć, jestem partykuła. Moją rolą jest wzmacnianie lub zmienianie znaczenia innego wyrazu. Mogę zaprzeczać: *nie*! Lub potwierdzać: *tak*, mogę pytać – *czy*? Przypuszczać lub rozkazywać: *niech*! Oto moje zadania. A... i jestem jedyną kobietą spośród mojego 10-osobowego rodzeństwa.

Narrator: Do tej pory poznaliśmy 8 części mowy, co się dzieje z resztą?

Partykuła: Jeszcze nikt nie przedstawił wam najgłodniejszego i najbardziej krzykliwego brata.

Narrator: Nie! A o kim mówisz?

Partykuła: O wykrzykniku!

Narrator: Nie, nie mieliśmy okazji go poznać.

(W tle słychać: *hura!, hej!*). O to właśnie on nadchodzi!

Wykrzyknik: Cześć, to ja wykrzyknik, wszyscy mnie tu słyszą, bowiem wyrażam uczucia: *cha, cha, ach, oj, ojej, hi, hi, ha, ha*. Lubię swoją rolę, przez moje okrzyki wszyscy wtedy znają wykrzykniki. *Cha, cha*!

Narrator: Wciąż pozostaje nam ostatnie dziecko tej rodziny. Królowo, poznaliśmy dziewięciu członków. Wspominałaś, że masz 10 pociech, gdzie znajdziemy ostatnią?

Królowa: Nie mogę wam pomóc, bo nie wiem, kogo już poznaliście?

Narrator: Poznaliśmy... hm. Pomóżcie mi, bo zapomniałam ich imiona: czaso... rzeczo... przym... przysł... przyim... liczeb... party... wykrzyk... spój...

Królowa: A... to został jeszcze zaimek, już go poproszę, tylko nie wiem czy nie jest zajęty?

Narrator: Zaimek? Jakie dziwne imię?

Wchodzi zaimek.

Zaimek: Co w tym dziwnego? Ja zastępuję rzeczownik, przymiotnik, liczebnik lub przysłówek dlatego dzielą mnie na: *zaimek rzeczowny, przymiotny, liczebny, przysłowny*. Kiedy moi bracia są zajęci, zawsze mogę ich zastąpić.

Narrator: I to już wszystko! Kończę swe wywody, żegnam publiczność i idę na lody! No, no i to by było na tyle, jak mówią niektórzy cywile: ostatnie ujęcie – ogólne zdjęcie! (wg *Magdaleny Krzepisz*).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

MORFOLOGIA (FLEKSJA I SŁOWOTWÓRSTWO)

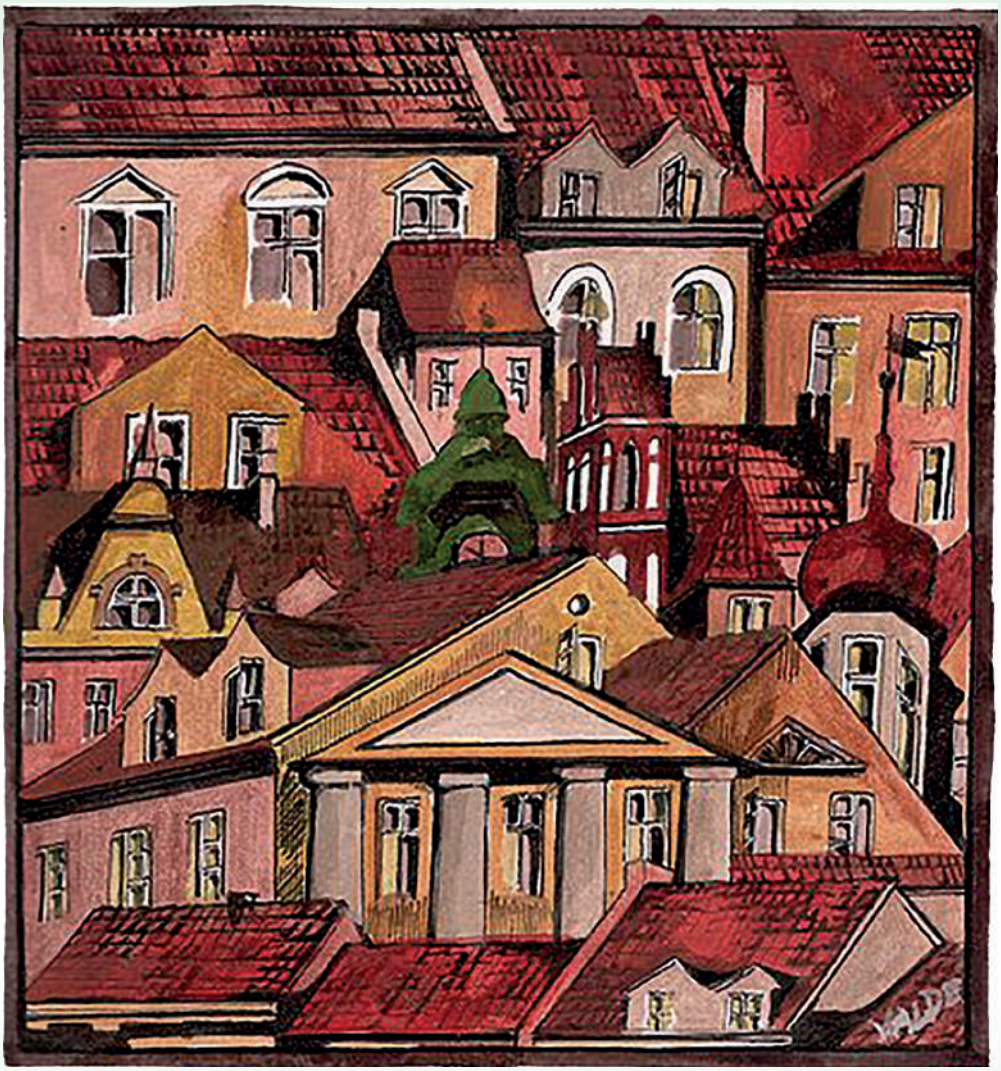

Waldemar Banach (1957–2005) – grafik, malarz. Mieszkał i pracował w Mrągowie (miasto w województwie warmińsko-mazurskim, popularny ośrodek turystyczny i wypoczynkowy na Mazurach).

„Muzeum w Mrągowie”

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 5. Przeszłość i postacie mitologiczne. Rzeczowniki o nietypowej odmianie. Odmiana nazwisk i nazw miejscowych

86. Przeczytaj tekst. Wyznacz rodzaj tekstu (naukowy, literacki, użytkowy, argumentacyjny, publicystyczny). Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ignaz Günther, „Kronos", 1765 r.

Zygmunt Kubiak

Mitologia Greków i Rzymian. Wiek złoty

Najpierw więc uczynili bogowie „złote pokolenie ludzi". Na niebie panował wówczas Kronos, a owi ludzie żyli bez trosk, trudów i utrapień. Nie miała też do nich przystępu starość. Zawsze jednako mocni w rękach i w nogach, błogo ucztowali, a umierali tak, jakby sen ich ogarniał. Żywili się tylko tym, co żyzna ziemia im rodziła sama z siebie (a więc, objaśnijmy to, żyli ze zbieractwa, a nie z rolnictwa). Byli zasobni w stada (chyba głównie owcze). Możni bogowie lubili ich. Kiedy zaś pierwsze pokolenie okryła ziemia, Zeus (który, objął rządy nad światem) uczynił owych dawniejszych ludzi „dobrymi dajmonami", niższymi bóstwami, które strzegą ludzi późniejszych i odtrącają od nich zło, wędrują po całej ziemi, mgłą okryte, mając oko i na sądy, i na złe czyny, a udzielają też bogactwa, bo taki dostały od bogów przywilej.

Owidiusz w swoim opisie „wieku złotego" powiada, że nie było wówczas obwieszczeń w twardym spiżu, nie było sędziego, bo wszyscy bez przymusu przestrzegali uczciwości i prawości. Nie spychano statków na morze, ludzie znali jeno własne brzegi. Osiedli nie otaczały fosy obronne, nie było trąb bojowych ani szyszaków ani mieczy; plemiona trwały w bezpiecznym pokoju. Na świecie w owej epoce jaśniała wiosna wieczna.

Słowniczek do tekstu:

utrapienie – смуток
fosa – рів
przywilej – привілей
spiż – бронза
możny – впливовий
żyzna ziemia – родюча земля
odtrącają od nich zło – відштовхуюча від них зло

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Kronos – Кронос (у давньогрецької міфології – титан, одне з найдавніших грецьких божеств, наймолодший син Урана (Неба) і Геї (Землі); **Owidiusz** – Публій Овідій Назон (20 березня 43 до н. е. – 17); **jeno** *dial.*– тільки; **szyszak** *daw.*– бойовий шолом; **żywić się** – харчуватися; **zbieractwo** – збиральництво; **rolnictwo** – землеробство; **powiadać** – говорити.

Związki wyrazowe: **nie miała przystępu** – не мала доступу; **mocni w rękach i w nogach** – (мали) міцні руки і ноги; **błogo ucztowali** – щасливо бенкетували; **objął rządy nad światem** – правив світом; **„dobre dajmony"** – „добрі демони"; **niższe bóstwa** – нижчі божества; **strzegą ludzi późniejszych** – стережуть пізніших людей; **przestrzegali uczciwości i prawości** – дотримувалися чесності і правоти; **jaśniała wiosna wieczna** – сяяла вічна весна.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 5–6 replik na podstawie pytań: *Jakie pokolenie uczynili bogowie? *Na czym polegało szczęście według starożytnych Greków? *Jak opisuje „złoty wiek" Owidiusz?

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

87. Powtórzenie. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Omów je w parach.

Rzeczownik nazywa istoty żywe, przedmioty i pojęcia, odpowiada na pytania *kto? co?* Rzeczowniki odmieniają się przez przypadki i liczby, ich rodzaj gramatyczny jest stały. Wśród rzeczowników wyróżniamy: nazwy własne i nazwy pospolite. Rzeczownik pełni funkcję *podmiotu* w zdaniu, ale może pełnić funkcje *dopełnienia, okolicznika, przydawki* lub *orzecznika*.

88. Zastosuj rzeczowniki w nawiasach w odpowiednich przypadkach. Określ przypadek, liczbę, rodzaj gramatyczny tych wyrazów.

Zeus, który, objął (rząd) nad (świat) uczynił owych dawniejszych ludzi niższymi (bóstwa), które strzegą ludzi późniejszych i odtrącają od nich zło, wędrują po całej ziemi, mgłą okryte, mając oko i na sądy, i na złe czyny, a udzielają też (bogactwo), bo taki dostały od bogów przywilej.

89. Wskaż i nazwij funkcję składniową rzeczowników w wierszu i podaj ich przypadki.

Proszę pana, proszę pana,
Zaszła u nas wielka zmiana:

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

„Moja starsza siostra Bronka
Zamieniła się w skowronka,
Siedzi cały dzień na buku
I powtarza: kuku, kuku!”

„Pomyśl tylko, co ty pleciesz!
To zwyczajne kłamstwa przecież”.
(*Jan Brzechwa, „Kłamczucha”*).

90. **Posłuchaj tekstu.**

Wielki Sfinks z Gizy, z piramidą Chefrena na drugim planie

Jan Parandowski

Zagadka Sfinksa

W Tebach pojawił się dziwny potwór, który zaczął porywać ludzi i rzucać w przepaście. Nazywał się Sfinks. Miał twarz i piersi kobiety, a resztę ciała lwa, ze skrzydłami jak u ptaka. Powiedział, że dopiero wtedy ustąpi z ziemi tebańskiej, jeśli się znajdzie ktoś, co rozwiąże jego zagadkę. Tej zagadki nauczył się od muz, a sens jej był taki: „Co to za zwierzę, obdarzone głosem, które z rana chodzi na czworakach, w południu na dwóch nogach, a wieczorem na trzech?” Na próżno odbywano wiece, zgromadzenia i narady: nikt nie umiał dać rzetelnej odpowiedzi. Wielka żałoba spadła na miasto, albowiem Sfinks co dzień porywał ludzi. Wówczas król Teb Kreon ogłosił, że kto wyjaśni zagadkę, otrzyma królestwo tebańskie.

W tym właśnie dniu przybył do stolicy Edyp. Myślał przez cały dzień o zagadce, a wieczorem położył się spać i miał sen wróżebny, który mu poddał właściwe rozwiązanie. O świcie poszedł do Sfinksa i powiedział: „Człowiek chodzi rano, to jest w dzieciństwie, na czworakach; gdy urośnie, staje się zwierzęciem dwunożnym; a w starości, która jest życia wieczorem, podpiera się laską, jakby mu trzecia noga przybyła”. Usłyszawszy to, Sfinks rzucił się w przepaść (wg książki *„Mitologia”*).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu:

Sfinks – Сфінкс (крилате чудовисько з тулубом лева та жіночим обличчям)
Edyp – Едіп (давньогрецький герой, відомий як переможець Сфінкса)
muzy – музи (у давньогрецькій міфології: богині, покровительки поезії, мистецтв і наук)
rzetelny – ретельний

Teby – Фіви, давньогрецьке місто в області Беотія середньої Греції; **Kreon** – Креонт (володар Фів у міфі про царя Едіпа); **wróżebny** – віщий, пророчий.

Związki wyrazowe: **porywać ludzi** – викрадати людей; **chodzi na czworakach** – ходить рачки; **rzucił się w przepaść** – кинувся в прірву.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Na jakim pomyśle opierała się zagadka Sfinksa i jakie było jej rozwiązanie? *Wymień kolejne etapy życia człowieka. *Dlaczego człowiek do dzisiaj pozostaje istotą zagadkową?**

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

91. Powtórzenie. Przeczytaj. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informację w parach. Przytocz 1-2 przykłady (lub znajdź je w tekście).

Odmiana rzeczownika

		MIANOWNIK	DOPEŁNIACZ	CELOWNIK	BIERNIK	NARZĘDNIK	MIEJSCOWNIK	WOŁACZ
		kto? co?	*kogo? czego?*	*komu? czemu?*	*kogo? co?*	*z kim? z czym?*	*o kim? o czym?*	
lp	*r. m.*	pan	pana	panu	pana	panem	(o) panu	panie!
	r. ż.	mama	mamy	mamie	mamę	mamą	(o) mamie	mamo!
	r. n.	słońce	słońca	słońcu	słońce	słońcem	(o) słońcu	słońce!
lm	*r. mos.*	ludzie	ludzi	ludziom	ludzi	ludźmi	(o) ludziach	ludzie!
	r. nmos.	domy	domów	domom	domy	domami	(o) domach	domy!

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

92. **Przeczytaj tekst pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie. Omów informację w parach.**

Osobliwości w odmianie rzeczowników

Wśród rzeczowników znajdziemy kilka grup o nietypowej lub niepełnej odmianie. Do nich zaliczamy: 1) rzeczowniki bez liczby mnogiej: *odzież, szlachetność, Sahara, młodzież, szlachta*; 2) rzeczowniki bez liczby pojedynczej: *spodnie, nożyczki, wakacje, urodziny, Ateny*; 3) rzeczowniki pochodzenia łacińskiego zakończone na *-um*: *akwarium, forum*; mają w liczbie pojedynczej takie same formy we wszystkich przypadkach, w liczbie mnogiej – już zróżnicowane, w Mianowniku liczby mnogiej mają końcówkę *-a*: *akwaria, fora*; 4) rzeczowniki zmieniające temat w odmianie: *dech*, ale *tchu*; *tydzień*, ale *tygodnia*; 5) rzeczowniki nieodmienne (*widzimisię pot*. „czyjś pogląd, upodobanie nieliczące się z niczym; kaprys; zachcianka”; *kuku)* oraz rzeczowniki pochodzenia obcego (*kakadu, alibi, menu, kakao, boa*), których odmiana jest utrudniona nietypową dla polskich rzeczowników końcówką.

93. **Zapamiętaj osobliwości w odmianie wyrazów *ręka, oko, ucho.***

OCZY, OKA, USZY, UCHA – czyli odmiana nietypowych rzeczownikÓw

	"narządy wzroku i słuchu"		"części sieci lub dzbanka"	
M.	oczy	uszy	oka	ucha
D.	oczu	uszu (uszów)	ok	uch
C.	oczom	uszom	okom	uchom
B.	oczy	uszy	oka	ucha
N.	oczami (oczyma)	uszami (uszyma)	okami	uchami
Ms.	(o) oczach	(o) uszach	(o) okach	(o) uchach
W.	oczy!	uszy!	oka!	ucha!

94. **Uzupełnij związki frazeologiczne rzeczownikiem *oko* lub *ucho* w odpowiedniej formie i wyjaśnij ich znaczenie.**

Być czyimś _____ i _____. (oko, ucho)
Póty wody w dzbanie, póki _____ stanie. (ucho)

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Bez mrugnięcia _____ . (oko)
Głupi jak midasowe _____ . (ucho)
Patrzeć krzywym _____ . (oko)
Nacierać, natrzeć komuś _____ . (ucho)
Nalać sobie wody do _____ . (ucho)
Pilnować czegoś jak _____ w głowie. (oko)
Mieć swoje za _____ . (ucho)

95. **Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj polecenia.**

Jan Parandowski

Orfeusz i Eurydyka

Orfeusz był królem-śpiewakiem Tracji. Był młody i bardzo piękny. Śpiewał i grał na lutni tak pięknie, że wszystko, co żyło, zbierało się dokoła niego, aby słuchać jego pieśni i grania. Drzewa nachylały nad nim gałęzie, rzeki zatrzymywały się w biegu, dzikie zwierzęta kładły się u jego stóp – i wśród powszechnego milczenia on grał. Był po prostu czarodziejem i za takiego uważały go następne pokolenia, przypisując mu wiele rozmaitych dzieł, w których wykładał zasady sztuki czarnoksięskiej.

Żoną jego była Eurydyka, nimfa drzewna. Kochali się oboje bezprzykładnie. Ale jej piękność budziła miłość nie tylko w Orfeuszu. Kto ją ujrzał, musiał ją pokochać. Tak właśnie stało się z Aristajosem. Był to syn Apollina i nimfy Kyreny, bartnik zawołany, a przy tym dobry lekarz i właściciel rozległych winnic. Zobaczył raz Eurydykę w dolinie Tempe. Cudniejszej doliny nie ma w całym świecie, a Eurydyka wśród łąk zielonych, haftowanych kwieciem rozmaitym, wydawała się jeszcze

Frederic Leighton,
„Orfeusz i Eurydyka”, 1864 r.

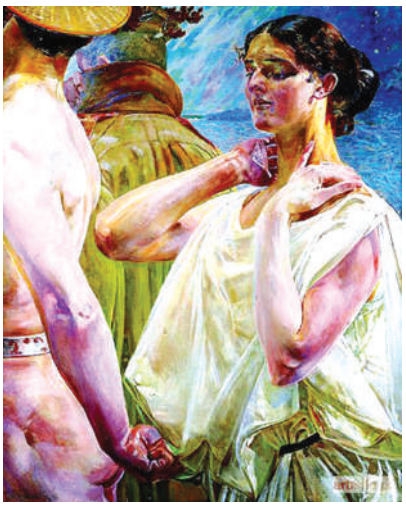

Jacek Malczewski,
„Orfeusz i Eurydyka”, 1914 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

bardziej uroczą. Aristajos nie wiedział, że ona jest żoną Orfeusza. Inaczej byłby, oczywiście, został w domu i starał się zapomnieć o pięknej nimfie. Tymczasem zaczął ją gonić. Eurydyka uciekała. Stało się nieszczęście: ukąsiła ją żmija i nimfa umarła.

Biedny był wówczas Orfeusz, bardzo biedny Nie grał, nie śpiewał, chodził po łąkach i gajach i wołał: „Eurydyko! Eurydyko!". Ale odpowiadało mu tylko echo. Wtedy ważył się na rzecz, na którą nie każdy by się ważył: postanowił pójść do podziemia. Wziął ze sobą tylko swoją lutnię czarodziejską. Nie wiedział, czy to wystarczy, ale nie miał żadnej innej broni. Jakoż wystarczyło.

Charon tak się zasłuchał w słodkie tony jego muzyki, że przewiózł go za darmo i bez oporu na drugi brzeg Styksu; Cerber, nawet sam Cerber nie szczekał! A kiedy stanął Orfeusz przed władcą podziemia, nie przestał grać, lecz potrącając z lekka struny harfy, skarżyć się zaczął, a skargi układały się w pieśni. Zdawało się, że w królestwie milczenia zaległa cisza większa i głębsza niż zwykle. I stał się dziw nad dziwy: Erynie, nieubłagane, okrutne, bezlitosne Erynie płakały!

Hades oddał Orfeuszowi Eurydykę i kazał ją Hermesowi wyprowadzić na świat z powrotem. I jedno jeszcze powiedział: Eurydyka iść będzie za Orfeuszem, za nią niech kroczy Hermes, a Orfeusz niech pamięta, że nie wolno mu oglądać się poza siebie. Poszli.

Droga wiodła przez długie, ciemne ścieżki. Już byli prawie na górze, gdy Orfeusza zdjęło nieprzezwyciężone pragnienie: spojrzeć na żonę, bodaj raz jeden. I w tej chwili utracił ją na zawsze. Hermes zatrzymał Eurydykę w podziemiu. Orfeusz sam wyszedł na świat. Próżno się wszędzie rozglądał: nigdzie jej nie było. Nadaremnie dobijał się do bram piekieł: nie wpuszczono go po raz wtóry (wg książki *„Mitologia")*.

Jean-Baptiste-Camille Corot, „Orfeusz wyprowadzający Eurydykę z podziemi", 1861 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu:

Orfeusz – Орфей, у давньогрецькій міфології уславлений співак і поет
Eurydyka – Еврідіка, у давньогрецькій міфології дружина Орфея
Aristajos – Арістей, у давньогрецькій міфології одне з найдавніших божеств, син Аполлона й Кірени
Charon – Харон, у давньогрецькій міфології син Ереба й Ночі, перевізник померлих у царство Аїда
Styks – Стікс, одна з річок Аїду, що дев'ять разів обтікала підземне царство
Hades – Аїд, давньогрецький бог підземного світу
Cerber – Цербер, у давньогрецькій міфології триголовий злий пес з хвостом і гривою з гадюк, який охороняє вхід у підземне царство
Hermes – Гермес, у давньогрецькій міфології посланець богів і провідник душ померлих у підземне царство Аїда

Tracja – Фракія, історико-географічна область у Греції, над Егейським морем; **Erynie** – еринії, у давньогрецькій міфології богині прокляття, кари й помсти; **czarodziej** – чарівник; **bezlitosny** – безжальний.

Związki wyrazowe: **dolina Tempe** – Темпейська долина у Фессалії, між горами Оса і Олімп; **bartnik zawołany** – за покликанням пасічник; **ważył się na rzecz** – наважився на певну дію; **stał się dziw nad dziwy** – сталося диво дивне; **nieprzezwyciężone pragnienie** – непереборне прагнення; **utracił ją na zawsze** – втратив її назавжди.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Spróbuj opowiedzieć treść legendy. Wykorzystaj pytania do tekstu. Kim był Orfeusz? *Wskaż cechy muzyki Orfeusza. *Jak muzyka Orfeusza oddziaływała na otoczenie? *Kim i jaką była Eurydyka? Co się z nią stało? *Dlaczego skargi Orfeusza zostały wysłuchane? *Z jakiej przyczyny Orfeusz wyszedł bez Eurydyki z podziemi?

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Praca w grupach.

Sporządź plan do tekstu „Orfeusz i Eurydyka".

Popatrz na obrazy. Opisz osoby i sytuacje przedstawione na nich.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

96. Pracuj z tablicą pod kierunkiem nauczyciela. Podaną w ramce infomację zapamiętaj!

Odmiana wyrazów *książę, brat, dziecko*

	lp			lm		
M.	książę	brat	dziecko	książęta	bracia	dzieci
D.	księcia	brata	dziecka	książąt	braci	dzieci
C.	księciu	bratu	dziecku	książętom	braciom	dzieciom
B.	księcia	brata	dziecko	książęta	braci	dzieci
N.	księciem	bratem	dzieckiem	książętami	braćmi	dziećmi
Mc.	(o) księciu	(o) bracie	(o) dziecku	(o) książętach	(o) braciach	(o) dzieciach
W.	książę!	bracie!	dziecko!	książęta!	bracia!	dzieci!

97. Pracuj z tablicą pod kierunkiem nauczyciela. Podaną w ramce infomację zapamiętaj!

Odmiana rzeczowników *sanie, wujostwo, uczynność*

	lm	lp	lp
M.	sanie	wujostwo	uczynność
D.	sań / sani	wujostwa	uczynności
C.	saniom	wujostwu	uczynności
B.	sanie	wujostwo	uczynność
N.	saniami / sańmi	wujostwem	uczynnością
Mc.	(o) saniach	(o) wujostwu	(o) uczynności
W.	sanie!	wujostwo!	uczynności!

98. Pracuj z tablicą pod kierunkiem nauczyciela. Podaną w ramce infomację zapamiętaj!

Odmiana wyrazów *imię, człowiek*

	lp		lm	
M.	imię	człowiek	imiona	ludzie
D.	imienia	człowieka	imion	ludzi
C.	imieniu	człowiekowi	imionom	ludziom
B.	imię	człowieka	imiona	ludzi
N.	imieniem	człowiekiem	imionami	ludźmi
Mc.	(o) imieniu	(o) człowieku	(o) imionach	(o) ludziach
W.	imię!	człowieku!	imiona!	ludzie!

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

99. **Odmień przez przypadki rzeczowniki *człowiek, rok* i sprawdź, na czym polegają osobliwości w ich odmianie. Zapisz 2-3 zdania z tymi rzeczownikami.**

100. **Zastosuj rzeczownik *książę* w zdaniach, gdzie on występuje w funkcji podmiotu i dopełnienia.**

101. **Podziel rzeczowniki na odmieniające się: w lp i lm; tylko w lp; tylko w lm.**

Sanie, okulary, zręczność, wrotki, kosa, chłop, poeta, skrzypce, łyżwy, narciarz, widły, jedzenie, piła, ferie, pani, zaręczyny, zgromadzenie, myśliwy.

102. **Posłuchaj wiersza.**

Czesław Miłosz

Orfeusz i Eurydyka

(fragment)

Tycjan,
„Orfeusz i Eurydyka”, 1508 r.

(...) I Hermes przyprowadził Eurydykę.
Twarz jej nie ta, zupełnie szara,
Powieki opuszczone, pod nimi cień rzęs.
Posuwała się sztywno, kierowana ręką
Jej przewodnika. Wymówić jej imię
Tak bardzo chciał, zbudzić ją z tego snu.
Ale wstrzymał się, wiedząc, że przyjął warunek.

Ruszyli. Najpierw on, a za nim, ale nie zaraz,
Stukanie jego sandałów i drobny tupot
Jej nóg spętanych suknią jak całunem.
Stroma ścieżka pod górę fosforyzowała
W ciemności, która była jak ściany tunelu.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Stawał i nasłuchiwał. Ale wtedy oni
Zatrzymywali się również, nikło echo.
Kiedy zaczynał iść, odzywał się ich dwutakt,
Raz, zdawało mu się, bliżej, to znów dalej.
Pod jego wiarą urosło zwątpienie
I oplatało go jak chłodny powój.
Nie umiejący płakać, płakał nad utratą
Ludzkich nadziei na z martwych powstanie,
Bo teraz był jak każdy śmiertelny,
Jego lira milczała i śnił bez obrony.
Wiedział, że musi wierzyć i nie umiał wierzyć.
I długo miała trwać niepewna jawa
Własnych kroków liczonych w odrętwieniu.

Dniało. Ukazały się załomy skał
Pod świetlistym okiem wyjścia z podziemi.
I stało się jak przeczuł. Kiedy odwrócił głowę,
Za nim na ścieżce nie było nikogo.

Słońce. I niebo, a na nim obłoki.
Teraz dopiero krzyczało w nim: Eurydyko!
Jak będę żyć bez ciebie, pocieszycielko!
Ale pachniały zioła, trwał nisko brzęk pszczół.
I zasnął, z policzkiem na rozgrzanej ziemi (2002 r.).

Słowniczek do tekstu:

całun – саван
nasłuchiwać – прислухатися
odrętwienie – заціпеніння
dnieć – світати

Związki wyrazowe: **przyjął warunek** – прийняв умову; **stroma ścieżka pod górę** – крута стежка вгору; **nikło echo** – зникала луна; **urosło zwątpienie** – закрався сумнів; **śnił bez obrony** – беззахисний бачив сни; **brzęk pszczół** – дзижчання бджіл.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Spróbuj opowiedzieć treść utworu Czesława Miłosza. Wykorzystaj pytania do tekstu. *Kiedy odbywają się wydarzenia w utworze? *Jakie elementy mitu rozwija Miłosz? *Nazwij uczucia podmiotu lirycznego, współczesnego Orfeusza. *Co łączy poemat Miłosza z mitem?

***Obejrzyj felieton filmowy o życiu i twórczości Czesława Miłosza Joanny Racewicz. Powiedz, jakie utwory tego poety najbardziej ci się podobają?**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Wypisz z podanego niżej tekstu wszystkie rzeczowniki. Określ ich przypadek, liczbę i rodzaj.

Ukazały się załomy skał pod świetlistym okiem wyjścia z podziemi. Kiedy odwrócił głowę, Za nim na ścieżce nie było nikogo.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

103. **Przeczytaj tekst pod kierunkiem nauczyciela.** **Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.**

Odmiana nazwisk

Ogólne zalecenie dotyczące odmiany nazwisk polskich i obcych jest następujące: jeśli jest możliwe przyporządkowanie nazwiska jakiemuś wzorcowi odmiany, należy je odmieniać. Wybór odpowiedniego wzorca odmiany zależy od: 1) płci właściciela, 2) jego narodowości, 3) zakończenia nazwiska (może chodzić albo o zakończenie fonetycznej formy nazwiska, albo o zakończenie tematu).

Nazwiska polskie zakończone na: *-sk(i)(-sk(a)), -ck(i)(-ck(a)), -dzk(i)(-dzk(a))* mają odmianę przymiotnikową, np. *Kozłowski, Kozłowskiego*. Również przymiotnikową odmianę mają nazwiska męskie obcego pochodzenia zakończone na *-y, -i,* np. *Batory, Batorego, Batoremu, Batorym*. Jedynie w Mianowniku lm przyjmują rzeczownikową końcówkę *-owie*: *Batorowie*.

Nazwiska męskie zakończone na *-e* (*Lange, Linde*) odmieniają się w lp według deklinacji przymiotnikowej, lecz w Narzędniku i Miejscowniku mają końcówkę *-em*, np. *Langego, Langemu, Langego, Langem*. W lm nazwiska takie odmieniają się według wzoru odmiany męskich rzeczowników osobowych, np. *Langowie, Langów, Langom, Langów*.

Nazwiska męskie polskie i obce zakończone na *-a* odmieniają się w lp według deklinacji żeńskiej, np. *Kapusta, Kapusty, Kapuście*. W lm odmieniają się według deklinacji męskiej, np. *Kapustowie, Kapustów*. Nazwiska polskie i inne słowiańskie zakończone na *-o* odmieniają się tak samo jak nazwiska zakończone na *-a*, np. *Szewczenko, Szewczenki, Szewczence, Szewczenkowie*. Natomiast niesłowiańskie nazwiska zakończone na *-o* odmieniają się według wzoru deklinacji męskiej, np. *Picasso, Picassa, Picassowi*.

Nazwiska męskie polskie i obce zakończone na spółgłoskę odmieniają się jak rzeczowniki pospolite o tym samym zakończeniu, np. *Nowak, Nowaka, Nowakowi*. Nazwiska typu *Marzec, Kwiecień, Malec, Dudek*, podobnie jak rzeczowniki pospolite o tym samym brzmieniu, mają w przypadkach zależnych obu liczb oraz w Mianowniku lm temat oboczny bez *e*, np. *Kwiecień, Kwietnia, Kwietniowi, Kwietniowie*.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Nie odmieniamy nazwisk obcych, które ze względu na ich formę nie dadzą się dopasować do polskich wzorców deklinacyjnych, np. *Hugo* (wymawiaj: [igo]), *Dubois* (wymawiaj: [dibua]).

Nazwiska żeńskie odmieniają się według deklinacji przymiotnikowej lub rzeczownikowej albo też pozostają nieodmienne. Według deklinacji rzeczownikowej odmieniają się nazwiska zakończone na *-sk(a), -ck(a), -dzk(a), -ow(a),* np. *Kowalska, Kowalskiej*. Według deklinacji rzeczownikowej odmieniają się nazwiska żon zakończone na *-in(a)* oraz córek zakończone na *-ówn(a), -ank(a)*, np. *Zarębina, Zarębiny, Zarębinie*. Inne nazwiska kobiet nie odmieniają się, np. *Nowak, Dydek, Linde, Siodło*.

Istnieje nieliczna grupa nazwisk obcych, które mają pisownię oryginalną i spolszczoną, np. *Shakespeare – Szekspir, Washington – Waszyngton, Voltaire – Wolter, Molière – Molier, Rousseau – Russo, Balzac – Balzak, Chopin – Szopen, Montesquieu – Monteskiusz, Descartes – Kartezjusz*.

Odmiana nazwisk męskich zakończonych na *-o*

M.	Fredro	Jagiełło	Sidło	Lato	Sitko
D.	Fredy	Jagiełły	Sidły	Laty	Sitki
C.	Fredrze	Jagielle	Sidle	Lacie	Sitce
B.	Fredrę	Jagiełłę	Sidłę	Latę	Sitkę
N.	Fredrą	Jagiełłą	Sidłą	Latą	Sitką
Mc.	(o) Fredrze	(o) Jagielle	(o) Sidle	(o) Lacie	(o) Sitce
W.	Fredro!	Jagiełło!	Sidło!	Lato!	Sitko!

104. Zapoznaj się z najpopularniejszymi polskimi nazwiskami. Odmień przez przypadki 2-3 nazwiska, oddziel temat wyrazu od końcówki.

Nowak, Kowalski, Wiśniewski, Wójcik, Kowalczyk, Kamiński, Lewandowski, Zieliński, Szymański, Woźniak, Dąbrowski, Kozłowski, Jankowski, Mazur, Wojciechowski, Kwiatkowski, Krawczyk, Kaczmarek, Piotrowski, Grabowski, Zając, Pawłowski, Michalski, Król, Wieczorek, Jabłoński, Wróbel, Nowakowski, Majewski, Olszewski.

105. Jakie jest pochodzenie twojego nazwiska?

106. Podaj rzeczowniki pospolite, nazwy miejscowe i imiona, od których pochodzą nazwiska. Jak te nazwiska odmieniają się?

Kwiatek, Potocki, Łukaszewicz, Sobota, Kociołek, Adamiec, Krakowski, Wąs, Janota, Kostka, Cieśla, Marcinów.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

107. **Przeczytaj tekst pod kierunkiem nauczyciela.** **Uczymy się nowych słów.**

Onomastyka to dział językoznawstwa zajmujący się badaniem nazw własnych.

Wśród imion staropolskich wyróżniamy dwa typy: **imiona złożone** (*Bogdan*), **imiona jednoczłonowe** od wyrazów pospolitych (*Broda, Gęba, Jeż, Lis*), przymiotników *(Goły, Rus*) i imiesłowów (*Kochan, Chocian*).

Wraz z przyjęciem chrześcijaństwa imiona słowiańskie zastępowane były przez imiona germańskie, hebrajskie i greckie. W Polsce do XII w. posługiwano się tylko imieniem. Wyraz „nazwisko" (poświadczony w XVI wieku jako określenie drugiego członu nazwy osobowej) użyto w XVII w.

Nazwisko czyli nazwa rodowa, miano, stojące po imieniu, powstaje w celu identyfikacji osoby. Nazwiska pochodzą od form potocznych imienia, wykonywanego zawodu, funkcji, nazw miejscowości, zależności rodzinnych i innych charakterystycznych cech zewnętrznych i wewnętrznych. Np. *Zielińska* – od nazwy miejscowej *Zieleń*; *Pawlik* – od nazwy osobowej *Paweł*; *Garwol* – od nazwy osobowej niemieckiej *Gerwald*; *Podgórny* – od nazwy topograficznej „pod górą" (wg *Agnieszki Grucy*).

108. **Warto wiedzieć.** **Uczymy się nowych słów.**

Widok z lotu ptaka na zaproponowaną przez Roberta Owena utopijną społeczność w New Harmony, Stany Zjednoczone

Wyraz **utopia** oznacza: „1. zamiar niemożliwy do urzeczywistnienia; 2. ideał społeczeństwa szczęśliwego; też: ideologia postulująca stworzenie takiego społeczeństwa; 3. gatunek dydaktycznej literatury fantastycznej przedstawiający życie idealnej społeczności".

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

109. **Posłuchaj wiersza *„Utopia”* W. Szymborskiej i spróbuj zrozumieć, co jest w nim przedmiotem refleksji?**

Wisława Szymborska

Utopia

Wyspa, na której wszystko się wyjaśnia.
Tu można stanąć na gruncie dowodów.
Nie ma dróg innych oprócz drogi dojścia.
Krzaki aż uginają się od odpowiedzi.
Rośnie tu drzewo Słusznego Domysłu
o rozwikłanych odwiecznie gałęziach.
Olśniewająco proste drzewo Zrozumienia
przy źródle, co się zwie Ach Więc To Tak.
Im dalej w las, tym szerzej się otwiera
Dolina Oczywistości.
Jeśli jakieś zwątpienie, to wiatr je rozwiewa.
Echo bez wywołania glon zabiera
i wyjaśnia ochoczo tajemnice światów.
W prawo jaskinia, w której leży sens.
W lewo jezioro Głębokiego Przekonania.
Z dna odrywa się prawda i lekko na wierzch wypływa.
Góruje nad doliną Pewność Niewzruszona.
Ze szczytu jej roztacza się Istota Rzeczy,
Mimo powabów wyspa jest bezludna,
a widoczne po brzegach drobne ślady stóp
bez wyjątku zwrócone są w kierunku morza.
Jak gdyby tylko odchodzono stąd
i bezpowrotnie zanurzano się w topieli.
W życiu nie do pojęcia.

Słowniczek do tekstu:

domysł – здогад
rozwikłany – розплутаний
olśniewająco – засліплююче
oczywistość – дійсність
glon – водорость
przekonanie – переконання

Związki wyrazowe: **stanąć na gruncie dowodów** – доводити; **pewność niewzruszona** – незворушна впевненість; **zanurzać się w topieli** – занурюватися в безодню; **nie do pojęcia** – важко собі уявити.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Spróbuj opowiedzieć treść utworu. Wykorzystaj pytania do tekstu.

1. Jak można interpretować tytuł wiersza Wisławy Szymborskiej – przedstawiony (nierealny) czy doskonały (idealny) świat?
2. Czym kierują się w swoim życiu mieszkańcy Utopii?
3. Czy ten świat istnieje w czasie i przestrzeni?
4. Kim jest podmiot liryczny?
5. Z jakimi pojęciami są połączone nazwy geograficzne?
6. Dlaczego tak piękna i pełna zalet wyspa została opuszczona przez jej mieszkańców?
7. Jakim symbolem jest otaczające wyspę morze?
8. Czy świat poddany dyktatowi rozumu jest światem przerażającym i nieludzkim, wymyślonym przez filozofów?
9. Wskaż przejawy ironii w tekście, jakie stosuje poetka.
10. Jak można byłoby określić język tego utworu?
11. Zapoznaj się z zasobem dodatkowym TVP INFO „Sylwetka Wisławy Szymborskiej”.

Opowiedz o pasjach i upodobaniach W. Szymborskiej.

12. Przeczytaj nazwy własne miejsc godnych zwiedzenia według autorki wiersza. Jak one zostały utworzone?
13. Znajdź środki stylistyczne, które wykorzystuje W. Szymborska w wierszu "Utopia" (hiperbola, epitety, metafora, frazeologizmy).

Popatrz na obrazek ze str. 68 i opowiedz, co jest na nim przedstawione.

110. Uczymy się nowych słów.

Ironia (z gr. *eironeia* „kpina”) to „drwina, złośliwość lub szyderstwo ukryte w wypowiedzi pozornie aprobującej”. Jako figura stylistyczna polega na sprzeczności między dosłownym znaczeniem wypowiedzi, pozornie naturalnym, a jej znaczeniem intencjonalnym, przeciwstawnym, negującym je i ośmieszającym, i na ogół rozpoznawalnym dla odbiorcy. W tekście na ironię wskazuje kontekst oraz dystans mówiącego wobec jej przedmiotu.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

111. **Przeczytaj tekst.** **Omów informację w parach.**

Odmiana nazw miejscowych

Nazwy miejscowe, zarówno polskie, jak i obce, odmieniamy tak, jak wyrazy pospolite tego samego rodzaju gramatycznego i o takim samym zakończeniu tematu. Np. *Ostrów Wielkopolski* (w Dopełniaczu: do *Ostrowa Wielkopolskiego*), ale także *Ostrów Mazowiecka* (w Dopełniaczu: do *Ostrowi Mazowieckiej*). Wiele nazw miejscowych kończy się w Mianowniku na spółgłoskę wargową lub wargowo-zębową twardą: *b, p, m, w*. Niektóre z nich mają w Dopełniaczu, Celowniku i Narzędniku miękkie zakończenie tematu: *Radomia, Oświęcimia, Jarosławia*.

Nazwy miejscowe rodzaju żeńskiego zbieżne z przymiotnikami lub mające budowę podobną do budowy przymiotników (*Biała, Sucha, Kamienna)* przeważnie odmieniają się jak przymiotniki. Niektóre z nich mają odmianę rzeczownikową, np. *Częstochowa, Częstochowy, Częstochowie; Jabłonna, Jabłonny, Jabłonnie*.

Przymiotnikową odmianę mają nazwy miejscowe rodzaju nijakiego, np. *Zakopane, Ruciane, Dębe, Wysokie Mazowieckie*. Różnica między odmianą przymiotników a nazw miejscowych tego typu polega na tym, że mają one w Narzędniku i w Miejscowniku końcówkę *-em*, a nie *-ym /-im*. Poprawne formy: *w Zakopanem, w Rucianem, w Dębem, w Wysokiem Mazowieckiem*.

Nazwy miejscowe rodzaju męskiego w Dopełniaczu mają albo końcówkę **-*a***, albo **-*u***. Ogólna zasada doboru końcówek jest taka: nazwy polskie mają końcówkę **-*a*** (*Lublina, Krakowa, Poznania*), nazwy obce – końcówkę **-*u*** (*Londynu, Madrytu, Sztokholmu*). Niektóre polskie nazwy miejscowe rodzaju męskiego mają w Dopełniaczu końcówkę *-u*, np. *Sopotu, Piszu, Kołobrzegu, Białegostoku*. Nazwy miejscowe występujące tylko w lm mają zwykle w Dopełniaczu formę bezkońcówkową, np. *Aten, Niemiec, Włoch, Węgier*. Niektóre obce nazwy miejscowe i nazwy miast nie odmieniają się, np. *Baku, Capri, Hanoi, Fidżi, Bonn, Los Angeles*. Nazwy zakończone na **-*o*** mogą się odmieniać, jednak większość z nich zwyczajowo nie jest odmieniana, np. *Oslo, Chicago*.

112. **W wolne miejsce wstaw polskie nazwy miejscowe. Korzystaj z pomocy „Słownika poprawnej polszczyzny”.**

Jedziemy do _____ (Elbląg, Biała Podlaska, Kielce, Dębie Wielkie, Nidzica, Węgorzewo, Opole, Toruń, Kętrzyn, Bielsko-Biała, Lidzbark Warmiński, Wrocław, Giżycko, Tychy, Ostróda, Kołobrzeg, Olsztyn).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

113. Uzupełnij zdania nazwami miejscowymi w odpowiedniej formie.

Mieliśmy wycieczkę do _____ . (Częstochowa)
Ferje zimowe spędziłem w _____ . (Zakopane)
Przyjechał autobus z _____ . (Chełm)
Moja koleżanka mieszka w _____ . (Sopot)

114. Warto wiedzieć.

Onomastyka (gr. *onoma „imię”*) zajmuje się badaniem i opisem nazw własnych. Jej działy to **antroponimia** (gr. *antropos „człowiek”*), dotycząca nazw własnych ludzi (imion – *Bogumiła, Zygmunt*; nazwisk – *Ratajczak, Batkowska*; przezwisk – *Ruda, Dziobak*) oraz **toponimia** (gr. topos „*miejsce*”), dotycząca nazw miejsc (miast, osad – *Poznań, Białystok*), w obrębie której wyodrębniamy także hydronimię (gr. *hydor „woda”*), opisującą nazwy wód: *Wisła, Odra, Bałtyk*. U podstaw badań onomastycznych leży przekonanie o istnieniu w umyśle ludzkim psychicznej potrzeby wyodrębniania z klasy przedmiotów pojedynczych elementów i nadawania im odrębnej nazwy – imienia. Jest to rodzaj oswajania świata, a w wypadku toponimów – mapowania.

Częstokroć ludy, które nadały jakiejś górze czy rzece imię od dawna nie zamieszkują ich okolic. Jednakże ci, którzy przyszli po nich, nie zmieniają nazw. Onomastyka odtwarza także ogólne sposoby tworzenia nazw własnych. Zwraca się uwagę na fakt, że przy tworzeniu nazwy własnej dużą rolę odgrywa obserwacja cech wyglądu, np. *Gruby, Chudy*; ukształtowania terenu, np. *Załęże* „leży za łęgiem czyli za mokradłem”; typowego zachowania człowieka: Mrugała „ten, kto mruga”; wykonywanego zawodu: *Ławnik, Stolarz*. Bardzo częste bywa metaforyczne przeniesienie cech jednego przedmiotu na inny, np. nazywamy górę przypominającą głowę *Głowaczem*, a ładnie śpiewającego człowieka *Słowikiem* (wg *Słownika terminów gramatycznych*).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 6. Polskie dziedzictwo kulturowe. Nieosobowe i osobowe formy czasownika

115. **Przeczytaj tekst i przetłumacz. Obejrzyj obrazek i odpowiedz na pytania.**

Sarmatyzm

Pod koniec XVI w. i w wieku XVII kształtuje się model polskiej kultury szlacheckiej. Polacy, tak jak i inne narody, poszukiwali swych korzeni w starożytności. Znaleźli je w pismach rzymskich historyków, którzy wspominali o krainie Sarmacji rozciągającej się na Wschodzie. Ten geograficzny termin przejęli od rzymskich historyków polscy kronikarze i zaczęli używać nazwy „Sarmacja" wyłącznie w stosunku do ziem Polski i Litwy. Dlatego już w XVI wieku Polacy zaczęli nazywać siebie Sarmatami. Sarmatyzm to nazwa modelu politycznego i obyczajowego polskiej szlachty XVII w.

Polacy byli przeświadczeni o własnej odrębności. Wynikało to z przekonania o dawności i szczególnych zaletach polskiego ustroju. Innym powodem do narodowej dumy Polaków było to, że Rzeczpospolita w początkach XVII wieku była drugim co do wielkości państwem w Europie. Spowodowało to pojawienie się w życiu i literaturze wzorca polskiego rycerza, Sarmaty, obrońcy ojczyzny i wolności. Sarmata musiał bronić jeszcze jednej, najbardziej zasadniczej i najważniejszej wartości – wiary.

Szlachta XVII w. kontynuuje ziemiański model życia, akcentuje odrębność polskiej tradycji poprzez ubiór. Do ubioru i wystroju wnętrz przenikają wowczas karabele, guzy, zapony, kontusze, kobierce. Jest to wynik wpływu Wschodu. Rodzi się wówczas moda narodowa. Od XVI do XVIII w. używane są następujące suknie: szuba, delia, kontusz, ferezja i żupan, które też wraz z czapką i pasem składają się na typowy strój polski (wg *Izabeli Muszyńskiej, Joannny Grzymały*).

Słowniczek do tekstu: **sarmatyzm** – сарматизм (у кінці XVI до XVIII ст. ідея про походження польської шляхти від стародавнього войовничого народу сарматів; **karabela** – карабеля (багато оздоблена шабля рукояткою у формі

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

„орлиної голови”, поширена серед польської шляхти); **kontusz** – кунтуш (*заст., ісм.* верхній розпашний чоловічий і жіночий одяг заможного українського і польського населення XVI–XVIII ст.); **szuba** – шуба; **delia** – делія (довгий верхній чоловічий одяг, часто підбитий хутром, із широкими незшитими рукавами і хутряним коміром, який носили у Польщі та в Україні у XVI–XVIII ст.); **ferezja** – ферязь (*заст.* староруський верхній чоловічий і жіночий народний одяг без коміра); **żupan** – жупан (*заст.* верхній чоловічий одяг, оздоблений хутром і позументом, поширений серед заможного козацтва та польської шляхти).

starożytność – стародавність
odrębność – відмінність
wystawność – розкіш
guzy – ґудзики
kobierzec – килим

Związki wyrazowe: **model obyczajowy** – норми і правила поведінки у суспільстві; **zalety ustroju** – переваги устрою; **poszukiwanie własnych korzeni** – пошуки власного коріння.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Pisanie z pamięci. Popatrz na wyrazy w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały poprawnie napisane.

Przygotuj ustnie dialog ułożony na podstawie pytań.

***Kiedy kształtuje się model polskiej kultury szlacheckiej?**
***Co to jest sarmatyzm?**
***Jakim był wzorzec polskiego rycerza Sarmaty?**
***Jaki model życia kontynuowała szlachta XVII w.?**

Wymień elementy stroju polskiego. Popatrz na obrazek do tekstu i przygotuj wypowiedź na temat stroju polskiego.

116. Do każdego z czasowników *szukać, wspominać* dopisz synonim, antonim, wyraz pokrewny.

Powtórz znane ci wiadomości. Przeczytaj, przetłumacz, znajdź cechy wspólne i odmienne z językiem ukraińskim.

Porównaj wyróżnione wyrazy w języku polskim i ukraińskim, ich znaczenie, brzmienie, pisownię.

Czasownik odpowiada na pytania *co robi?, co się z nim dzieje?,* pełni w zdaniu funkcję orzeczenia. System odmiany czasownika to

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

koniugacja, formą hasłową czasownika jest nieodmienny ***bezokolicznik***, zakończony na *-ć, -c*. Czasownik odmienia się przez *osoby, czasy, tryby, strony,* a także *przez liczby* i niekiedy *rodzaje*.

Czasowniki występują w formie ***niedokonanej***, gdy chodzi o czynność, która trwa lub powtarza się (*robić*), albo w formie ***dokonanej***, nazywa ona czynność skończoną, jednokrotną (*zrobić*), jest to tzw. **aspekt** czasownika. Czasowniki odmieniają się przez czasy: **teraźniejszy, przeszły** i **przyszły** (złożony lub prosty).

117. Powtórzenie. Przeczytaj. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informacje w parach.

CZASOWNIK to odmienna część mowy. Informuje o czynności i odpowiada na pytania:
– ***co robi?*** *biegnie, czyta, idą;*
– ***co się z nim dzieje?*** *śpi, kwitnie;*

– występuje w formach osobowych (*biegnę, piszesz, czyta*) i nieosobowych *(zrobiono, umyto, spać, jeść, biec).*

KATEGORIE GRAMATYCZNE CZASOWNIKA

- OSOBY
- LICZBY
- RODZAJE
- CZASY
- TRYBY
- STRONY
- ASPEKT

118. Powtórzenie. Przeczytaj. Powtórz znane ci wiadomości. Spróbuj sformułować po 1-2 przykłady (lub znajdź je w tekście).

TRYBY CZASOWNIKA

OZNAJMUJĄCY	PRZYPUSZCZAJĄCY	ROZKAZUJĄCY
kupuję	*kupiłbym*	*kup!*

Tryb oznajmujący zawiera wiadomość o wykonaniu jakiejś czynności, np. *podlewasz, myję, jem*.

Jeśli przypuszczamy, że moglibyśmy coś zrobić, ale jeszcze tego nie robimy – używamy trybu przypuszczającego, np. *umyłbym, kupiłaby, zjedlibyście*.

Tryb rozkazujący umożliwia wyrażenie czynności nakazania przez mówiącego, np. *pisz!, zjedz!* Jest to czynność nierzeczywista, nakazana przez mówiącego.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

119. **Wpisz odpowiednie formy i określ aspekt czasowników.**

tryb orzekający	tryb rozkazujący	tryb przypuszczający

Zawołały, poszukiwaliby, przejęli, niech pracuje, musiał bronić, sprawdziłbyś, przenikają, wspominaj, nazywalibyśmy, wynikało, kontynuował.

120. **Sprawdzamy wiadomości. Uzupełnij podane zdania.**

Czasownik to _____ część mowy. Odpowiada na pytania: _____. Odmienia się przez _____ . W liczbie pojedynczej występują rodzaje: _____, natomiast w liczbie mnogiej _____ . Czasownik występuje w trzech czasach: _____, _____ oraz _____ .

121. **Przeczytaj tekst.**

Eugeniusz Paukszta

W sarmackiej Rzeczypospolitej

Portret Bogusława Radziwiłła

Książę Bogusław Radziwiłł stał twarzą do słońca, oczy przymknął. Wyrazista, nieco zniewieściała twarz, starannie jak zawsze wypielęgnowana, nawet pod warstwą różu i pudru zdradzała znużenie. W kącikach kształtnych warg tail się skryty w kilku maleńkich zmarszczkach grymas goryczy.

Brat przyrodni, hetman polny litewski Michał, przyglądał mu się z wyraźną troską. W spojrzeniu jego wiele było ciepła i przywiązania.

– Odbiły się na tobie trudy sejmowe – zauważył.

Książę Bogusław nagłym ruchem odrzucił do tyłu głowę, zaśmiał się.

– Nie trudy, w większych bywałem opałach. Mierzi mię bezowocność wszystkich naszych poczynań. Ze śmiercią brata Janusza ciężko rośnie domu naszego potęga. Czy to wszystko ma sens? Bacz, o marne hetmaństwo wojowania wiele przyszło się czynić nam, którzy urodzeniem wszystkim panującym jesteśmy równi – zaśmiał się złośliwie. – O tych rządzących myślę, którzy są książętami krwi.

Stał przed bratem, gestem co ważniejsze słowa podkreślał. Na jego bladych policzkach ukazały się rumieńce mocnej barwy, wyraźnie niezdrowe.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

– Sam rzeknij, zali to nam, Radziwiłłom, przystoi? Jam swego czasu jako równy królom paktował, liczył się ze mną Szwed i Francuz, Rakuszanin i brandenburski elektor, a dzisiaj? Byle jakiś tępak czelność ma wystąpić na sejmie za odebraniem mi poselskiego mandatu! Gdyby jeszcze szło tu o wiele, tylko o marne posłowanie rzecz się rozchodzi. Ironia straszliwa biła z każdego słowa.

Zadyszał się, coraz częściej teraz przeszkadzał mu ten oddech przykrótki, płucom brakowało powietrza.

Hetman żywym ruchem podniósł się z krzesła, podszedł do brata, dłoń mu na ramieniu położył, uspokoić próbował.

– Zdrowiem, miły, słabujesz, dlatego też widzi ci się wszystko w czarnych kolorach. Tako źle nie jest, silny jest dom nasz i wiem, że wzrastać będzie na sile, stając się najpewniejszą osłoną Korony i Litwy.

Bogusław spojrzał na brata zdumionymi oczyma, potem wybuchnął śmiechem.

– Jak mi Bóg miły, mój Michale! Koronie i Litwie dbać by trzeba o Radziwiłłów, nie nam o Rzeczpospolitą. Pomnij, każdy z nas książęciem Świętego Rzymskiego Państwa, reszta zwykły ino przypadek, z czego rachunków nie ma potrzeby przedkładać.

Michał Radziwiłł z trudem hamował swoje uczucia, pełen był wyraźnego niesmaku. Powiedział:

– W tych materiach nigdy zgody nie było pomiędzy nami, od wojny szwedzkiej począwszy... Ja bo dobro domu naszego awżdy widzieć bym chciał w powiązaniu z Polską.

Gniew i wesołość opuściły księcia koniuszego. Wzruszył ramionami.

– Mówmy zatem o wszystkim innym – rzucił tonem zupełnie już obojętnym. Z niejaką ulgą przysiadł na krześle, nogi wysunął przed siebie, przyglądając się z uwagą nowiutkim, błyszczącym pantoflom.

– Ja bo widzę, jako umacniamy się w dawnych i zdobywamy nowe fawory. Nic Pacowie nie mogli uczynić, by mi hetmaństwo odebrać. Podkanclerzym też nadal ostaję, choć próbowano gwałt czynić, jako urzędów łączenie jest zakazane. W senacie miejsce mam godne, dumam, że i ciebie niedługim czasem uda się mi tam wprowadzić...

– Co jeszcze?

– Czas pokaże, co jeszcze (wg powieści *„Buntownicy”*).

Słowniczek do tekstu: **Bogusław Radziwiłł** – Богуслав Радзивілл (1620 – 1669), державний і військовий діяч Речі Посполитої; **Korona** – Корона Польського Королівства (устрій польської держави наприкінці середньовіччя (1569–1795 рр.); **mierzić** – збуджувати в комусь відразу; **Rakuszanin** – "ракушанин", тут: австрієць; **słabować** – тут: хворіти; **materia** – тут: справа; **Pacowie** – литовський магнатський рід.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

paktować – вести переговори
znużenie – втома
tępak – дурень, тупий
zdumiony – здивований
niesmak – неприємний осад
obojętny – байдужий

Związki wyrazowe: **hetman polny litewski Michał** – Міхал Казимир Радзивілл (1625/1635–1680), князь з роду Радзивіллів, двоюрідний брат Богуслава Радзивілла; **brandenburski elektor** – Фрідріх-Вільгельм (1620–1688), бранденбурзький маркграф, кузин Богуслава Радзивілла; **wypielęgnowana twarz** – задбане обличчя; **grymas goryczy** – гримаса гіркоти; **bywać w opałach** – бувати в біді, втрапити в халепу; **rośnie domu potęga** – росте могутність дому; **zdobyć fawory** – здобути прихильність.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Na jakiej podstawie można określić czas akcji utworu?

***Wymień postacie historyczne występujące we fragmencie powieści Eugeniusza Paukszty. *Dlaczego Bogusław Radziwiłł ironicznie wypowiada się na temat sejmu i wolności szlacheckiej? *Scharakteryzuj Bogusława i Michała Radziwiłłów i wskaż różnice pomiędzy nimi.**

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Znajdź w tekście i przeczytaj dialog z podziałem na role.

Wskaż w utworze archaizmy, podaj ich znaczenie.

122. Podkreśl czasowniki i ułóż je w kolejności alfabetycznej. Określ formy podanych czasowników (osobę, liczbę, rodzaj, czas, tryb, aspekt).

Rzucił, ładnie, rośnie, spojrzał, las, brzęczy, zamówiła, przeszkadzał, psisko, płynie, zdradzała, farbowała, umocnijmy się, miłość, kroiła, krzyczeli, całuje, niepewność, wiosłowaliby, zniecierpliwienie, jazda, skaczą.

123. Utwórz bezokoliczniki od podanych czasowników.

Ma, widzieli, plecie, zarzucił, zawiozę, marzyli, kładzie, proszę.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

124. **Odmień w liczbie pojedynczej i mnogiej w czasie przeszłym czasownik *opuścić*.**

125. **Posłuchaj wiersza.**

Daniel Naborowski

Krótkość żywota

Godzina za godziną niepojęcie chodzi:
Był przodek, byłeś ty sam, potomek się rodzi.
Krótka rozprawa: jutro – coś dziś jest, nie będziesz,
A żeś był, nieboszczyka imienia nabędziesz;
Dźwięk, cień, dym, wiatr, błysk, głos, punkt, żywot ludzki słynie.
Słońce więcej nie wschodzi to, które raz minie,
Kołem niehamowanym lotny czas uchodzi,
Z którego spadł niejeden, co na starość godzi.
Wtenczas, kiedy ty myślisz, jużeś był, nieboże;
Między śmiercią, rodzeniem byt nasz ledwie może
Nazwan być czwartą częścią mgnienia; wielom była
Kolebka grobem, wielom matka ich mogiła.

Słowniczek do tekstu:

nieboszczyk – небіжчик
nieboże – бідолаха

Związki wyrazowe: **mgnienie** (*daw.*) – мить; **niepojęcie chodzi** – незрозуміло ходить; **Kołem niehamowanym lotny czas uchodzi** – швидкоплинний час ходить колом; **na starość godzi** – хоче дожити до старості.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Określ, w jaki sposób w wierszu zostało ukazane następowanie etapów życia? *Znajdź wyrazy obrazujące krótkotrwałość życia.**

***Czy zgadzasz się z wizją życia ukazaną przez autora? Uzasadnij swoją odpowiedź.**

Znajdź środki stylistyczne, użyte w wierszu (apostrofy, epitety, animizacje, uosobienie, antonimy, antytezę).

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

126. **W podanym tekście znajdź czasowniki i określ ich formę.**

Wiersz Daniela Naborowskiego porusza problem kruchości oraz przemijalności życia ludzkiego. Poeta uważa człowieczą egzystencję za marną, nic nie znaczącą. Każdemu z nas przyjdzie kiedyś umrzeć, a i w czasie życia zaznajemy wielu niepowodzeń.

127. **Podaj rodzaj czasowników (męski, żeński, nijaki, męskoosobowy lub niemęskoosobowy).**

Klaskali, urodziły się, szedł, powróciła, śpiewało, myśleliśmy, szłam, huśtała się, krzyknął, chodziły, bywaliście.

128. **Warto wiedzieć.**

Daniel Naborowski (1573–1640) – polski poeta barokowy, dyplomata i tłumacz. Z pochodzenia syn krakowskiego aptekarza. Przez 12 lat studiował za granicą, m.in. w Wittemberdze, Orleanie, Bazylei i w Padwie, gdzie pobierał lekcje mechaniki u Galileusza. W latach ok. 1602–1633 protegowany na dworach Janusza oraz Krzysztofa Radziwiłłów. Działał jako ich nadworny medyk, dyplomata, nauczyciel i sekretarz. Twórczością literacką zajmował się na marginesie swych innych zajęć. Godził w swojej poezji wartości sprzeczne: renesansową pochwałę rozsądku i życia statecznego z przekonaniem o marności świata i nieuchronnym przemijaniu wszelkich zjawisk (wg *Pawła Kozła*).

129. **Wysłuchaj uważnie tekstu wiersza.**

Jan Andrzej Morsztyn

Niestatek

Oczy są ogień, czoło jest zwierciadłem,
Włos złotem, perłą ząb,
płeć mlekiem zsiadłem,
Usta koralem, purpurą jagody,
Póki mi, panno, dotrzymujesz zgody.
Jak się zwadzimy – jagody są trądem,
Usta czeluścią, płeć blejwasem bladem,
Ząb szkapią kością, włosy pajęczyną,
Czoło maglownią, a oczy perzyną.

Marceli Bacciarelli,
portret Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej,
1757 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu: **blejwas** *(daw.)* – білила, які застосовували в живописі та ремеслах; **maglownia** – валик для білизни; **perzyna** *(daw.)* – іскра; **trąd** – проказа.

niestatek – непостійність
płeć *(daw.)* – шкіра
jagody *(daw.)* – щоки
zwadzimy – посваримося

Związki wyrazowe: **perła ząb** – перли зубів; **dotrzymujesz zgody** – дотримуєшся угоди.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Odpowiedz, kto i do kogo zwraca się w wierszu? *Jak przedstawia kobietę autor wiersza w sytuacji, kiedy żyje w zgodzie oraz kiedy pokłóci się z mężczyzną?**

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Praca w grupach. Odpowiedz na pytania na podstawie wiersza.

A. Wymień kolory, które dominują w opisie piękna, oraz barwy służące ukazywaniu brzydoty. Czy to jest możliwe, aby ta sama kobieta wyglądała tak różnie?

B. Uzasadnij, że wiersz „Niepewność" jest zbudowany na zasadzie kontrastu.

C. Jak rozumiesz przysłowie *„Złość piękności szkodzi"*?

130. Od bezokoliczników utwórz odpowiednie formy osobowe czasownika: *prosić* (1 os,. lp, cz. teraźniejszy); *umieć* (1.os., lp, cz. teraźniejszy); *pleść* (3 os., lm, cz. przeszły).

131. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów i związków wyrazowych.

Jan Andrzej Morsztyn (1621–1693) – polityk, podskarbi wielki koronny, jeden z najwybitniejszych poetów polskiego baroku. Urzędniczą część swojej kariery Morsztyn zakończył, uciekając do Francji przed oskarżeniami o zdradę stanu (spisek przeciwko Janowi III Sobieskiemu) i o przestępstwa skarbowe. Swobodne odnajdywanie się w życiu dworskim sprawiło, że na emigracji objął urząd sekretarza Ludwika XIV. Za życia poeta nie wydał drukiem ani jednego ze swoich utworów; stanowiło to podówczas zjawisko częste, mówi się nawet o „wieku rękopisów". Jego

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

teksty, zgrupowane w dwa zbiory („Lutnia” oraz „Kanikuła albo psia gwiazda”), były często i chętnie przepisywane (wg *Pawła Kozła)*.

Hyacint Rigaud,
portret Jana Andrzeja Morsztyna, 1690 r.

132. Przeczytaj tekst pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.

Nieosobowe i osobowe formy czasownika

Nieosobowe formy czasownika wskazują na nieokreśloność osobowego podmiotu: *pisze się, pisano*. Są to: 1) formy na *-no, -to,* które wskazują na czynność wykonywaną w przeszłości, np. *chodzono*; 2) formy utworzone za pomocą morfemu *się* od 3 osoby lp rodzaju nijakiego, które wskazują na czynność wykonywaną w czasie przeszłym (*pracowało się*), w czasie teraźniejszym (*pracuje się*), w czasie przyszłym (*będzie się pracowało*). Nieosobowe formy czasowników to formy, których nie można określić ze względu na osobę (bezokolicznik, imiesłowy). W zdaniach bezpodmiotowych osobowych pełnią funkcję **orzeczenia**.

Osobowe formy czasownika to takie formy, które wskazują na działającą osobę, np. (*ja*) *buduję*. Czasownik w formie osobowej odmienia się przez: 1) *osoby:* pierwszą, drugą, trzecią; 2) *liczby:* pojedynczą i mnogą; 3) *czasy* (tylko w trybie orzekającym): teraźniejszy, przeszły, przyszły; 4) *tryby*: orzekający, rozkazujący, przypuszczający; 5) *strony*: czynną, bierną, zwrotną. Czasowniki mające stronę czynną i bierną nazywamy *przechodnimi*. Czasowniki występujące tylko w stronie czynnej nazywamy *nieprzechodnimi*.

Niektóre z osobowych form czasownika są zróżnicowane rodzajowo: rodzaj *męski, żeński i nijaki* w lp; rodzaj *męskoosobowy* i *niemęskoosobowy* w lm. Większość czasowników występuje w dwóch aspektach: *dokonanym* i *niedokonanym*.

133. Wśród podanych czasowników wskaż nieosobowe formy.

Zabito, powiedzieć, znaleźć, znalazło, mieszkać, wykonano, pobierała, poszukiwali, wynikało, przejęli, wiąże się, składają, taił się, przenikają.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

134. **Od czasowników w formie osobowej utwórz bezokoliczniki i formy zakończone na *-no*, *-to*.**

Prosił, chciał, zobaczył, budował, wrzasnął, oddaj, odpowiedział.

135. **a) Z podanych wyrazów wypisz czasowniki osobowe i bezokoliczniki.**

Wypisano, wypisać, proponujemy, zapisałeś, są, zabroniono, krzyczeć, tańczyło się, znaleźć, złość, nieść, zauważyłyśmy, bylibyśmy, siadaj.

czasowniki osobowe	bezokoliczniki

в) Określ formę gramatyczną czasowników.

osoba	liczba	tryb	czas

136. **Przeczytaj fraszki Jana Kochanowskiego i określ ich tematykę. Wysłuchaj.**

Jan Kochanowski

O żywocie ludzkim

Fraszki to wszytko, cokolwiek myślemy,
Fraszki to wszytko, cokolwiek czyniemy;
Nie masz na świecie żadnej pewnej rzeczy,
Próżno tu człowiek ma co mieć na pieczy.
Zacność, uroda, moc, pieniądze, sława;
Wszytko to minie jako polna trawa;
Naśmiawszy się nam i naszym porządkom,
Wemkną nas w mieszek, jako czynią łątkom.

Władysław Łuszczkiewicz, „Kochanowski w Czarnolesie”, 1864 / 1865.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu:

zacność – шляхетність
naśmiawszy się – насміявшись

Związki wyrazowe: **Nie masz na świecie żadnej pewnej rzeczy** – досл. У світі немає жодної певної речі (пор. у Книзі Екклезіястовій „Марнота марнот – геть усе марнота" (Екл. 1:2)); **Wszystko… minie jako polna trawa** – *досл.* Усе пройде ... як польовий цвіт (пор. у Книзі пророка Ісаї: „Всяке тіло трава, всяка ж слава як цвіт польовий" (Іс. 40, 6–7)); **Wemkną nas w mieszek, jako czynią łątkom** – посадять нас до торби як маріонеток після вистави; **ma co mieć na pieczy** – мати те, чим опікуватися.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kim jest podmiot liryczny w wierszu i jakie on ma nastawienie do świata? *O jakich ważnych dla człowieka wartościach jest mowa w tekście? *Dlaczego człowiek w wyobrażeniu poety jest tylko aktorem na scenie życia?**

Wskaż puentę utworu i wyjaśnij, co podkreśla taka wizja życia ludzkiego?

***Czy zgadzasz się z tym, że w utworze Jana Kochanowskiego pojęcie „fraszka" („rzecz błaha", „zabawka") odnosi się do czynności i każdej myśli człowieka? Uzasadnij swoją odpowiedź.**

Co oznaczają archaizmy *wszytko, myślemy, czyniemy*? Dopisz do nich współczesne odpowiedniki. Określ formy czasowników (osobę, liczbę, czas, tryb, aspekt).

Odmień czasowniki *minąć, myśleć* w rodzaju męskim w czasie przeszłym, w liczbie pojedynczej.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Znajdź środki stylistyczne: porównania, powtórzenia, wyliczenia.

137. Podkreśl czasowniki w tekście, nad każdym zapisz pytanie, określ formę gramatyczną.

W okresie dworskim Kochanowski rozpoczął, a kontynuował przez całe życie, pisanie „Fraszek", których tradycja sięga epigramatów i anakreontyków w poezji antycznej. Spektrum tematyczne jest olbrzymie: od filozoficznej zadumy, pochwały życia dworskiego i ziemiańskie-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

go, piękna kobiet, przez sylwetki znajomych i przyjaciół, do anegdot z życia towarzyskiego. Fraszki są znakomitym, barwnym obrazem obyczajowości epoki, świadectwem życia. Ich celny i lapidarny język jest obszarem, w którym poeta pozwalał sobie czasem na szlachecką rubaszność (wg *Haliny Floryńskiej-Lalewicz*).

138. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów. Wyznacz rodzaj tekstu.

Człowiek od zarania dziejów **poszukiwał** odpowiedzi na pytanie o pochodzenie naszego bytu. **Rozważania** nad **sensem** życia ludzkiego zawiera Księga Kohelet należy do pism dydaktycznych Starego Testamentu (укр. Книга Екклезіястова або Проповідника). Próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie o **szczęście**, ale mu się to nie udaje. Jedyny wniosek, jaki płynie z tych **rozmyślań**, **streszcza się** w formule, że wszystko jest **marnością**, nic nie znaczy i jest skazane na **zagładę**. Do Księgi Koheleta nawiązuje Jan Kochanowski we fraszce „O żywocie ludzkim": *Na koniec niefortuna albo śmierć przypadnie*.

139. Warto wiedzieć. Wyznacz typ tekstu. Uczymy się nowych wyrazów.

Godzinki księcia de Berry – bogato iluminowany rękopis godzinek zamówiony przez Jana de Berry około 1410 r. Jedno z najważniejszych dzieł gotyku międzynarodowego. **Manuskrypt** przechowywany jest obecnie w Musée Condé (Muzeum Kondeuszy) w Chantilly. Składa się z 206 kart, zdobionych ponad 100 iluminacjami i inicjałami, wykonanymi przez braci Limbourg. Na początku znajduje się słynny kalendarz z 12 całostronicowymi miniaturami. **Miniatura** to niewielkich rozmiarów malowidło, umieszczane jako ilustracja w średniowiecznych księgach, np. *sierpień*: na pierwszym planie rozgrywa się scena polowania. W polowaniu wykorzystywane są odpowiednio **wyszkolone** ptaki drapieżne, polujące na inne ptaki, takie jak kaczki i łabędzie. **Sokolnik** idzie przed **orszakiem**, odwracając się w stronę pierwszego z jeźdźców. Między

Bracia Limbourg, rękopis Godzinek, cykl 12 miesięcy, sierpień, XV w.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

nimi biegają psy. Na dalszym planie widać nagie postaci, kąpiące się w rzece oraz chłopów, zajętych zbieraniem snopków i ładowaniem ich na wóz. Za nimi znajduje się zamek Etampes, kupiony przez księcia de Berry w 1400 r. Znaki zodiaku: lew i panna.

Opowiedz, jakie znasz typy tekstów. Skorzystaj z przykładów z podręcznika na potwierdzenie swojej odpowiedzi.

140. Posłuchaj wiersza.

Wisława Szymborska

Miniatura średniowieczna

Po najzieleńszym wzgórzu,
najkonniejszym orszakiem,
w płaszczach
najjedwabniejszych.
Do zamku o siedmiu wieżach,
z których każda najwyższa.
Na przedzie xiążę
najpochlebniej niebrzuchaty,
przy xiążęciu xiężna pani
cudnie młoda, młodziusieńka.
Za nimi kilka dworek
jak malowanie zaiste
i paź najpacholętszy,
a na ramieniu pazia
coś nad wyraz małpiego
z przenajśmieszniejszym
pyszczkiem
i ogonkiem.
Zaraz potem trzej rycerze,
a każdy się dwoi, troi,
i jak który z miną gęstą
prędko inny z miną tęgą,
a jak pod kim rumak gniady
to najgniadszy moiściewy,
a wszystkie kopytkami jakoby
muskając
stokrotki najprzydrożniejsze.
Kto zasię smutny, strudzony,
z dziurą na łokciu i z zezem,
tego najwyraźniej brak.
Najładniejszej też kwestii
mieszczańskiej czy kmiecej
pod najlazurowszym niebem.
Szubieniczki nawet tyciej
dla najsokolszego oka
i nic nie rzuca cienia wątpliwości,
Tak sobie przemile jadą
w tym realizmie
najfeudalniejszym.
Onże wszelako dbał o równowagę:
piekło dla nich szykował
na drugim obrazku.
Och, to się rozumiało
arcysamo przez się.

Słowniczek do tekstu:

kwestia – питання
szykować – готувати
nic nie rzuca cienia wątpliwości – ніщо не кидає ані тіні сумніву

dworka, dwórka (*hist.*) – шляхтянка, яка належить до свити королеви або княжни; **paź** (*daw.*) – паж, юнак дворянського походження, який при дворі середньовічного феодала або короля готувався до лицарського звання.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Związki wyrazowe: **tego najwyraźniej brak** – цього, дійсно, не вистачає; **szubieniczki nawet tyciej** – шибениці навіть з прута; **wszelako dbał o równowagę** – всіляко дбав про рівновагу; **to się rozumiało arcysamo przez się** – то розумілося само собою.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj utwór wyraźnie. Dla zrozumienia treści wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe ze słowniczka do tekstu.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Praca w grupach. Argumentuj swe odpowiedzi.

A. Jaka scena jest przedstawiona w wierszu? Porównaj ją ze zdarzeniem na średniowiecznej ilustracji.

B. Wyjaśnij, jakie elementy rzeczywistości średniowiecznej pominięto w wierszu? Jak Wisława Szymborska polemizuje z wizją świata, utrwaloną na płótnach malarskich w czasie średniowiecza?

C. Jakie ideały średniowiecza są ukazane w utworze? Wskaż fragment wiersza, który pokazuje, że ludzie średniowieczni wiedzieli, iż ten świat nie jest idealny?

D. Uzasadnij, dlaczego poetka używa archaizmów (*zaiste, zasię, moiściewy*), słów które charakterystyczne są dla świata średniowiecznego, słów *xsiężna, xsiążę, xiążęciu* nawiązujących do łacińskiej pisowni i sposobu, w jaki tytularnie podpisywano się w średniowieczu?

G. Wskaż środki stylistyczne: archaizmy, epitety, porównania, neologizmy. Jaki charakter mają neologizmy w wierszu W. Szymborskiej?

Wypisz z wiersza przymiotniki i przysłówki w stopniu najwyższym, w tym przysłówki z rzeczownikami.

141. Wstaw brakujące litery. **Znajdź w tekście bezokoliczniki, utwórz od nich formy osobowe czasownika w 1 osobie lp, czasu teraźniejszego, przeszłego i przyszłego trybu oznajmującego.**

W średniowieczu najwy●ej postawiony był suweren, kt●ry miał licznych podległych mu wasali. Najni●ej w ●ierarchii znajdowali się ●łopi, któ●y powinni byli odrabiać pańszczyznę. W. Szymborska p●edstawiła specyficzną epokę średniowiecza, w której najwa●niejszym miało być ●ycie os●b wysoko stojący● na drabinie feudalnej. Oni mogli je●ać na rumaku gniadym po kobiercu ze stokrotek, mogli się cieszyć z lazurowego nieba i najzieleńszego wzg●rza. Biedne war-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

stwy społeczeństwa mały inne problemy, które nikogo nie interesowały. Autorka nie opisuje ich życia, bo ono nie było tak idylliczne jak u feudałów.

142. **Uśmiechnij się!** **Wstaw czasowniki w poprawnej formie.**

– Nie (rozumieć), jak jeden człowiek może robić tyle błędów? – dziwi się polonistka, oddając pracę domową uczniowi.

– Wcale nie jeden – (odpowiadać) uczeń.

– (Pomagać) mi mama i tata.

Nauczycielka na lekcji:

– Kowalski, dlaczego (nie mieć) w zeszycie wczorajszego tematu lekcji?

– Bo to nowy zeszyt.

– A gdzie stary?

– Stary w robocie.

Kilku urwisów chce zaszokować nową nauczycielkę, więc na początku lekcji zamiast w ławce (siadać) na kaloryferze.

– Chłopcy – (mówić) nauczycielka – kiedy już (wysuszyć) bieliznę (usiąść) na swoich miejscach.

Siedzą dwaj uczniowie:

– Wiesz, czasem (ogarniać) mnie wielka ochota, żeby się pouczyć.

– I co wtedy (robić)?

– (Czekać), aż mi (przejść).

Koniec roku szkolnego. Syn (przychodzić) ze szkoły.

– Tato, ty to (mieć) szczęście do pieniędzy.

– Dlaczego?

– Nie (musieć) kupować książek na przyszły rok – (zostać) w tej samej klasie.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 7. Świat ludzkich wartości. Zaimki i ich charakterystyka. Liczebniki, ich typy. Odmiana liczebników nieokreślonych

143. Wybierz i wpisz do piramidy wartości podane niżej pojęcia. Na poziomie pierwszym umieść nazwę jednej najbardziej cenionej przez ciebie wartości, na poziomie drugim – dwie kolejne cenione przez ciebie wartości, na poziomie trzecim – trzy cenione przez ciebie wartości. Wyjaśnij, dlaczego obrałaś / obrałeś taką hierarchię wartości.

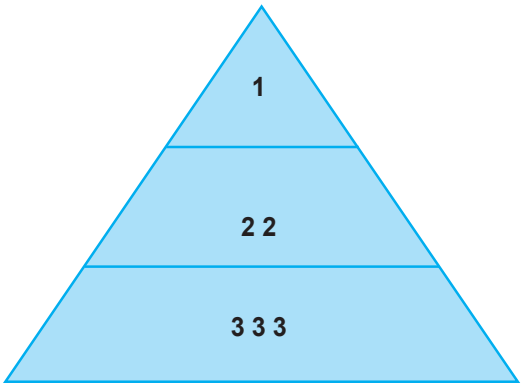

Wyrazy pomocnicze: uczciwość, bogactwo, sława, miłość, uroda, rodzina, pracowitość, przyjaźń, zdrowie.

144. Pisanie z pamięci. Popatrz na wyrazy pomocnicze z ćwiczenia 143. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

145. Czytaj, zadawaj pytania, odpowiadaj (łańcuszek).

Wartości nadające sens ludzkiemu życiu

Każdy człowiek niezależnie od tego, w jakiej epoce żył, jakie miał poglądy, wierzenia, zapatrywania zawsze zastanawiał się i zadawał sobie pytania: „Po co ja właściwie żyję?”, „Jaki jest cel mojej egzystencji na świecie, jak powinienem żyć, żeby żyć właściwie?”

Aby odpowiedzieć na te pytania, należy zapytać: „Czym jest życie?” Odpowiedzi udzieliła nam literatura. Na przykład, Jan Kochanowski we fraszkach przedstawia życie jako żart, zabawę. Adam Mickiewicz w „Pieśni Filaretów” nawołuje: „Hej,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

użyjmy żywota!", „Wszak żyjem tylko raz". Judym, bohater „Ludzi bezdomnych" Stefana Żeromskiego szukając celu w życiu, chce walczyć ze złem na świecie, o szczęście dla innych, rezygnując ze szczęścia osobistego. Jednak każdy z nas z osobna wybiera, kim chcemy być i po co żyjemy.

Poczucie sensu życia rodzi się z samej rzeczywistości, w której człowiek żyje, jest związane z wyborem wartości, z określonym stylem istnienia. Pojęcie wartości stanowi podstawową kategorię aksjologii (nauki o wartościach), która oznacza „to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich" (M. Łobocki).

Świat, w którym żyjemy, jest światem wartości. Można w nim wyróżnić wartości ekonomiczne, estetyczne, moralne, prawne, poznawcze i religijne.

Do podstawowych wartości uniwersalnych zalicza się m.in.: prawo do życia, pokój, tolerancję, wolność, dobroć, prawdę, pracę, sprawiedliwość, miłość. Tolerancja wymaga, żeby człowieka wyrażającego odmienne od naszych poglądy nie traktować jak wroga, lecz starać się zrozumieć i uszanować jego racje i prawa (wg *Marioli Marek*).

Słowniczek do tekstu:

wierzenia – вірування
nawoływać – закликати
rezygnować – відмовлятися
zasada – принцип
dążenia ludzkie – людські прагнення

wartość – цінність; **aksjologia** – аксіологія (філософська теорія цінностей); **pogląd** – погляд.

Związki wyrazowe: **pozytywne przeżycia** – позитивні переживання.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach:

A. *Jakie pytania zadaje sobie każdy człowiek? *Przygotuj się do wypowiedzi monologicznej na zaproponowany temat.

B. *Jak przedstawiają życie pisarze polscy? *Z czym jest związane poczucie sensu życia?

C. *Jak rozumiesz zdanie „Świat, w którym żyjemy, jest światem wartości"? * Ustal, jakie to jest zdanie i wskaż wszystkie części mowy i części zdania.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

A. Wypisz z tekstu przykłady dwóch związków wyrazowych i podkreśl w nich wyraz nadrzędny i podrzędny.

B. Wypisz jeden przymiotnik (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówkę fleksyjną.

C. Wypisz przykłady nazw własnych, które piszemy wielką literą.

A.B.C.: Ułóż i zapisz jedno lub dwa pytania do tekstu.

146. Uzupełnij przysłowia zaimkami.

Im _____ mniej wart, tym wyżej głowę nosi. Miarą wartości człowieka jest _____ wnętrze. Ocenianie _____ po wyglądzie spłaszcza wartość człowieka. Wartość człowieka nie obrazuje się w jego cenie, ale w tym _____ potrafi dokonać.

Wyrazy pomocnicze: kogoś, czego, jego, kto.

147. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informacje w parach.

Zaimek to wyraz, za pomocą którego wskazujemy na osoby, przedmioty, ich cechy, okoliczności czynności lub też o nie pytamy.

Ze względu na znaczenie wyróżniamy takie rodzaje zaimków: 1) **osobowe** *(ja, ty)*, 2) **pytające** i **względne** *(kto, co, który, ile)*, 3) **dzierżawcze** *(mój, twój, nasz)*, 4) **wskazujące** *(ten, tamten, tędy)*, 5) **nieokreślone** *(nigdy, nic, żaden)*, 6) **zwrotny** *(się)*.

Ze względu na funkcję wyróżniamy *zaimki rzeczowne, przymiotne, liczebne, przysłowne*. **Zaimki rzeczowne** *(ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, kto, co, nikt, nic, ktoś, coś)* mogą pełnić w zdaniu funkcję *podmiotu* lub *dopełnienia*. Odmieniają się tak jak rzeczowniki. **Zaimki przymiotne** *(ten, ta, to, tamten, taki, mój, twój, wasz, jaki, czyj, który, ten, tamten, inny)* mogą pełnić w zdaniu funkcję *przydawki*, odmieniają się tak jak przymiotniki. **Zaimki liczebne** *(ile, tyle)* mogą pełnić w zdaniu funkcję *przydawki*. Tak jak i liczebniki, są wyrazami odmiennymi. **Zaimki przysłowne** nieodmienne *(tu, tam, wtedy, tak, gdzie, kiedy, jak)* najczęściej w zdaniu pełnią rolę *okolicznika*.

148. Przeczytaj. Powtórz znane ci wiadomości. Zadanie należy wykonać w parach.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

PODZIAŁ ZAIMKÓW

Zaimek to część mowy, której główną funkcją jest zastępowanie innych wyrazów. Zaimek przejmuje treść i zakres wyrazu, który zastępuje.

		ze względu na znaczenie				
		nieokreślone	*względne i pytające*	*wskazujące*	*dzierżawcze*	*osobowe i zwrotne*
ze względu na funkcję	*rzeczowne*	nikt, coś, ktokolwiek,	kto, co	on, oni		ja, wy, się, siebie
	przymiotne	jakiś, każdy, niczyj	który, jak, czyj	ten, ów, taki	mój, swój, nasz, wasz	
	liczebne	ileś	ile	tyle		
	przysłowne	jakoś, gdzieś, kiedyś, nigdy	jak, gdzie, kiedy, skąd	tam, tędy, tu, dotąd		

149. Wypisz z podanych zdań zaimki, a następnie zalicz je do odpowiednich grup ze względu na funkcję i znaczenie.

Czy istnieją wartości trwałe? Wydaje się, że takimi wartościami są dla wielu z nas wartości chrześcijańskie. Tolerancja wymaga, żeby człowieka wyrażającego odmienne od naszych poglądy nie traktować jak wroga, lecz starać się zrozumieć i uszanować jego racje, poglądy i prawa.

150. Odmień przez przypadki zaimki: *cokolwiek, kto, tyle, się, co, jaki, czyj*.

151. Posłuchaj wiersza. Dla zrozumienia treści wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe ze słowniczka do tekstu.

Roman Brandstaetter

Stworzenie człowieka

U stóp wzgórza,
Do którego po złotej łące
Zmierzają lwy i owce,
Wilki i jelenie,
Siedzi
Człowiek.
Stojący obok
Bóg
Przekazuje mu promień
Swojego oddechu.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Człowiek zaczyna żyć.
Rozłożył ręce.
Podniósł głowę.
Patrzy na Boga.
I myśli z nieukrywaną zazdrością:
Mój sobowtór.

Słowniczek do tekstu: **zmierzać** – прямувати; **oddech** – дихання.

Związki wyrazowe: **myśli z nieukrywaną zazdrością** – думає з неприхованою заздрістю; **mój sobowtór** – мій двійник.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Co przedstawia nam podmiot liryczny? *Jak poeta ukazuje moment, w którym człowiek staje się człowiekiem? *Powiedz, jaka cecha człowieka ujawnia się w końcu utworu?**

Zapisz wyrazy i zwroty wyrazowe, które odpowiadają ukraińskim: ***прямують леви і вівці, вовки і олені; сидить людина; промінь свого дихання.***

152. A. Podane zaimki zapisz w Mianowniku.

Mną, którego, czyjąś, twoich, czemukolwiek, jakiemuś, moje, was, tych.

B. Wskaż poprawne formy zaimków w dialogu.

– Komu jeszcze nie oddałam podręcznika?
– (Mi, mnie).
– Ale przecież (ci, tobie) przekazałem książkę przez Marka.
– Nie oddał (mnie, mi), ale koledze z ławki.
– Coś podobnego! Ależ tak (ci, tobie) się tylko wydaje!
– I co, nie wierzysz (mnie, mi)?
– Chyba nie.

153. Przeczytaj wiersz wyraźnie. Dla zrozumienia treści wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe ze słowniczka do tekstu.

Mikołaj Sęp-Szarzyński

O nietrwałej miłości rzeczy świata tego

I nie miłować ciężko, i miłować
Nędzna pociecha, gdy żądzą zwiedzione
Myśli cukrują nazbyt rzeczy one,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Które i mienić, i muszą się psować.
Komu tak będzie dostatkiem smakować
Złoto, sceptr, sława, rozkosz i stworzone
Piękne oblicze, by tym nasycone
I mógł mieć serce, i trwóg się warować?
Miłość jest własny bieg bycia naszego;
Ale z żywiołów utworzone ciało,
To chwaląc, co zna początku równego,
Zawodzi duszę, której wszystko mało,
Gdy ciebie, wiecznej i prawej piękności,
Samej nie widzi, celu swej miłości.

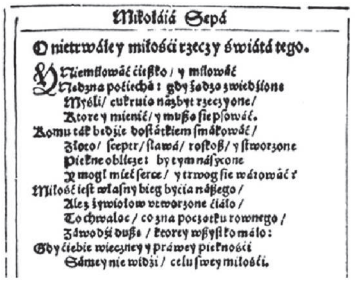
Mikołáia Sępá
O nietrwáley miłości rzeczy y świátá tego.
Nie miłować ciężko / y miłować
Nędzna pociecha: gdy żadzo zwiedziona
Myśli/ cukrują nazbyt rzeczy one/
Które y mienić/ y muszo się psować.
Komu tak będzie dostátkiem smákować/
Złoto/ sceptr/ sława/ rozkoſz/ y stworzone
Piękne oblicze: by tym nasycone
I mógł mieć serce/ y trwóg się warować?
Miłość iest własny bieg bycia nászego/
Ale żywiołow utworzone ciáło/
To chwaląc/ co zna początku równego/
Zawodzi duszę/ ktorey wszystko mało:
Gdy ciebie wiecznej y práwey piękności
Sámey nie widzi/ celu swey miłości.

Słowniczek do tekstu:

mienić się *(daw.)* – змінюватися

sceptr – скіпетр (оздоблена дорогоцінним камінням і різьбленням палиця, що є символом царської влади); тут: влада; **prawy** *(daw.)* – справжній; **warować** – тут: захистити; **zwieść** *(daw.)* – обманути.

Związki wyrazowe: **I nie miłować ciężko, i miłować / Nędzna pociecha** – І не любити тяжко, і любити / Жалюгідна втіха; **i mienić, i muszą się psować** – мусять змінюватися і псуватися; **początku równego** – такого ж походження (тут: земного, матеріального); **cukrują nazbyt** – занадто добре собі уявляють, ідеалізують; **z żywiołów** – з матерії (згідно зі стародавнім поглядом людське тіло складалося з 4 стихій: земля, вода, повітря і вогонь); **co zna początku równego** – земні справи, початі з матерії, як людське тіло; **dążenie do wiecznej i prawej piękności** – прагнення до вічної і справжньої краси.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach. Ułóż tekst na podany temat.

A. *Dlaczego człowiek, który pragnie i dąży nie czuje się szczęśliwy? *Do osiągnięcia jakich wartości w ciągu swego życia dąży człowiek? *Jakie wartości wydają się człowiekowi wspaniałe, „smakują" mu?

B. *Wbrew oczekiwaniom człowieka, co przyniosą mu wartości? *Czy można nasycić duszę człowieka takimi pozornymi wartościami, jak bogactwo, sława, uroda, władza?

C. *Dlaczego poeta w drugiej strofie posłużył się pytaniem retorycznym? *Co zawodzi duszę, przeszkadzając człowiekowi w dążeniu do doskonałości?

D. *Gdzie należy szukać uspokojenia? *Do jakich wartości powinna być skierowana miłość ludzka?

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Znajdź środki stylistyczne: antytezę, oksymoron, przerzutnie, zmiany w szyku zdania.

154. Określ przypadek wyróżnionych zaimków.

Komu tak będzie dostatkiem smakować. Piękne oblicze, by *tym* nasycone
I mógł mieć serce. Miłość jest własny bieg bycia *naszego*. Gdy *ciebie*,
wiecznej i prawej piękności, Samej nie widzi, celu *swej* miłości.

155. Porównaj utwór *Mikołaja Sęp-Szarzyńskiego* z jego tłumaczeniem na język ukraiński Dmytra Pawłyczka.

Миколай Семп-Шажинський

Про нетривалість і невпевненість людського життя на світі

Агей, немов летючі оболоки,
Години мчать, їх мов титан жене.
А хтива смерть висліджує мене,
Вона за мною ставить хижі кроки.
А я, чим далі входжу в старші роки,
Тим краще бачу темне і сумне
Своє життя, согрішшя не одне,
Й ганьблю своєї молодості скоки.
О сило розкоші юнацьких літ,
Була ти гарна, та чинила шкоду, –
І через тебе ми губили слід
До щастя, що зоветься Богом! Зроду
Щасливий той, хто знав заздалегідь,
Що за гріхом глибока тінь стоїть.

(*Переклад Дмитра Павличка*).

Odpowiedz na pytania.

Praca w grupach. Ułóż odpowiedź na pytania. Argumentuj, wykorzystując wyrazy z tekstu.

A. Porównaj, czy treść, temat i idea utworu w tłumaczeniu D. Pawłyczka odpowiadają językowi oryginału?

B. Czy zachowano nastrój utworu w tłumaczeniu?

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

C. Jakie środki stylistyczne pomagają nakreślić obrazy w tekście oryginalnym i w tłumaczeniu?

156. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów.

Mikołaj Sęp-Szarzyński (1550–1581) – poeta, uznawany za jednego z najważniejszych autorów późnego renesansu bądź początków baroku.

Studiował na uniwersytecie w Wirtemberdze (1565), a następnie w Lipsku. Poezje Sępa zostały wydane około 20 lat po jego śmierci przez brata Jakuba jako „Rytmy albo wiersze polskie" (1601). Jednym z podstawowych tematów tych wierszy jest niepewność i niestabilność ludzkiego życia (wg *Pawła Kozła).*

Domniemany szkic Mikołaja Sępa-Szarzyńskiego jako młodego poety

157. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informacje w parach.

Liczebnik to odmienna część mowy, która określa liczbę oraz ilość, odpowiada na pytania *ile?, który z kolei?* W zdaniu liczebnik może pełnić funkcję: *przydawki* (*Jeden* samochód jedzie.); *podmiotu* (*Pierwsza* wybiła na dużym zegarze.); *dopełnienia* (Dostałem *trzy* paczki.); orzecznika w orzeczeniu imiennym (Twoja siostra *jest pierwsza*.).

Liczebniki odmieniają się przez przypadki i liczby. Ze względu na budowę liczebniki dzielimy na: 1) **proste**, np. *jeden, sto, milion*; 2) **złożone**, np. *dwadzieścia siedem, sto jeden*.

Ze względu na znaczenie liczebników wyróżniamy: 1) **główne** (*jeden, osiem, dwunastu*), 2) **porządkowe** (*drugi, dziewiętnasty, trzydziesty piąty*); 3) **zbiorowe** (*troje, pięcioro*); 4) **ułamkowe** (*pół, ćwierć*); 5) **nieokreślone** (*kilka, wiele*).

Liczebniki główne, porządkowe i nieokreślone odmieniają się przez przypadki i rodzaje; wyjątkami są liczebniki *tysiąc, milion, miliard*, które nie odmieniają się przez rodzaje; liczebniki porządkowe mogą się również odmieniać przez liczby, np. *drugi, drudzy*. Liczebniki zbiorowe odmieniają się tylko przez przypadki; liczebniki ułamkowe mają złożoną odmianę: pierwszy człon odmienia się jak liczebnik główny, a drugi – jak liczebnik porządkowy.

Wyjątkami są liczebniki *pół, półtora*, które są nieodmienne. W liczebnikach głównych wielowyrazowych odmieniają się wszyst-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

kie wyrazy lub wyrazy oznaczające dziesiątki i jedności, np. *tysiąca ośmiuset dziewięćdziesięciu pięciu*. W liczebnikach porządkowych wielowyrazowych odmieniają się tylko wyrazy oznaczające dziesiątki i jedności, np. *w dwa tysiące osiemnastym roku*.

158. Przeczytaj. Powtórz znane ci wiadomości. Spróbuj sformułować po 1-2 przykłady (lub znajdź je w tekście).

LICZEBNIK

Oznacza **liczbę** lub **kolejność liczbową.**
Odpowiada na pytania: *ile?*, *który z kolei?*

rodzaj	przykład	odmiana
główne	*dwa, dwóch*	przypadki, liczby, (rodzaje)
porządkowe	*drugi, druga*	przypadki, liczby, rodzaje
zbiorowe	*dwoje*	przypadki
nieokreślone	*kilkunastu, wiele*	przypadki, rodzaje
ułamkowe	*pół, półtora*	

159. Przyporządkuj liczebniki do odpowiedniej grupy według znaczenia.

Setny, cztery, jedenasty, dziesiąta, trzydziesty trzeci, osiem, siódmy, dziewięć, sto, dwieście dwadzieścia jeden, potrójny, sto czwarty, trzysta drugi, jeden, czterdzieste piąte, ósma, milion, czwarty, dwojaki, wiele, milionowy, dwunaste, pierwszy, pięćdziesiąta szósta, dziewięćdziesiąt dwa, sto dwudziesty szósty, sto dwa, trzy.

160. Uzupełnij frazeologizmy brakującymi liczebnikami.

Zakochać się od _____ wejrzenia, rozmawiać w _____ oczy, powiedzieć coś w _____ słowach, zamknąć coś na _____ spusty, trzymać _____ sroki za ogon, do _____ nie umie zliczyć.

161. Wpisz liczebniki główne lub zbiorowe.

(3) _____ sań, (2) _____ synów, (6) _____ zeszytów, (2) _____ kobiet, (8) _____ kolegów, (8) _____ drzwi, (5) _____ zajęcy.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

162. **Wysłuchaj wiersza w wykonaniu autorki.**

Wisława Szymborska

Urodziny

Tyle naraz świata ze wszystkich stron świata:
moreny, mureny i morza i zorze
i ogień i ogon i orzeł i orzech –
jak ja to ustawię, gdzie ja to położę?
Te chaszcze i paszcze i leszcze i deszcze,
bodziszki, modliszki – gdzie ja to pomieszczę?
Motyle, goryle, beryle i trele –
dziękuję, to chyba o wiele za wiele.
Do dzbanka jakiego ten łopian i łopot
i łubin i popłoch i przepych i kłopot?
Gdzie zabrać kolibra, gdzie ukryć to srebro,
co zrobić na serio z tym żubrem i zebrą?
Już taki dwutlenek rzecz ważna i droga,
a tu ośmiornica i jeszcze stonoga!
Domyślam się ceny, choć cena z gwiazd zdarta –
dziękuję, doprawdy nie czuję się warta.
Nie szkoda to dla mnie zachodu i słońca?
Jak ma się w to bawić osoba żyjąca?
Na chwilę tu jestem i tylko na chwilę:
co dalsze przeoczę, a resztę pomylę.
Nie zdążę wszystkiego odróżnić od próżni.
Pogubię te bratki w pośpiechu podróżnym.
Już choćby najmniejszy – szalony wydatek:
fatyga łodygi i listek i płatek
raz jeden w przestrzeni, od nigdy, na oślep,
wzgardliwie dokładny i kruchy wyniośle.

Słowniczek do tekstu:

popłoch – переполох
przepych – розкіш
dwutlenek – діоксид
ośmiornica – восьминіг
przeoczyć – прогаяти
fatyga – неспокій

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

murena – мурена (рід риб родини муренових ряду вугроподібних); **chaszcze** – хащі; **bodziszek** – герань (журавець), народна назва пеларгонії; **beryl** – берил (мінерал, прозорі різновиди якого є дорогоцінним камінням); **łubin** – люпин; **stonoga** – стонога (дрібна ракоподібна тварина, яка живе в темних вологих місцях; мокриця).

Związki wyrazowe: **zrobić na serio** – зробити добре; **cena z gwiazd zdarta** – ціна нереальна; **odróżnić od próżni** – відрізнити від порожнечі; **pośpiech podróżny** – дорожній поспіх; **szalony wydatek** – шалений видаток.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Opisz, jaka jest sytuacja liryczna w wierszu? *Jaka jest reakcja podmiotu mówiącego na urodzinowe „prezenty”? *Dlaczego świat nie jest poznawalny do końca?**

Wypisz, co podmiot mówiący dostał na urodziny? Podkreśl w wyrazach głoski i sylaby, które wskazują na podobieństwo brzmieniowe.

Jak rozumiesz zdanie *„Na chwilę tu jestem i tylko na chwilę”*?

Praca w grupach. **Znajdź środki stylistyczne: а) epitety, wyliczenia, в) powtórzenia, anaforę, с) zdrobnienia, pytanie retoryczne.**

163. Uzupełnij odmianę liczebników.

M. dwoje	M. trzej
D. dwojga	D.
C.	C. trzem
B.	B. troje
N.	N. trzema
Ms. (o)	Ms. (o)

164. Przepisz tekst. Wpisz słowami odpowiednie formy liczebników.

Polska poetka Wisława Szymborska urodzona 2 lipca 1923 r. w Prowencie (dzisiejszy Kórnik), zmarła w Krakowie 1 lutego 2012. Laureatka Nagrody Nobla za rok 1996. Zadebiutowała w 1946 roku utworem „Szukam słowa”. Sekretarz redakcji dwutygodnika „Świetlica Krakowska” w latach 1947–1948. Przez 24 lata związana z „Życiem Literackim”. Członek Polskiej Akademii Umiejętności od r. 1996.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

165. **Przeczytaj tekst pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.** **Omów informację w parach.**

Liczebniki nieokreślone podają przybliżoną, nie konkretną liczbę osób, rzeczy, zjawisk *(parę, kilka, wiele, sporo, kilkaset, kilkanaście),* odmieniają się przez przypadki i rodzaje.

	rodzaj męskoosobowy	**rodzaj niemęskoosobowy**
M.	kilkunastu pracowników	wiele książek
D.	kilkunastu pracowników	wielu książek
C.	kilkunastu pracownikom	wielu książkom
B.	kilkunastu pracowników	wiele książek
N.	z kilkunastoma pracownikami	z wieloma książkami
Ms.	(o) kilkunastu pracownikach	(o) wielu książkach
W.	kilkunastu pracowników!	wiele książek!

166. **Wstaw poprawną formę liczebników nieokreślonych.**

Kilka: _____ okien, _____ oknom, _____ oknami, _____ lekarzy.

Wiele: _____ egzemplarzy, _____ wnucząt, _____ uczniów, _____ uczonych, _____ dziewcząt.

167. **Posłuchaj wiersza.**

Edward Stachura

Introit

(pieśń na wejście)

Chodź, człowieku, coś ci powiem
Chodźcie wszystkie stany
Kolorowi, biali, czarni
Chodźcie zwłaszcza wy, ludkowie
Przez na oścież bramy
Dla wszystkich starczy miejsca
Pod wielkim dachem nieba
Rozsiądźcie się na drogach
na łąkach, na rozłogach

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Na polach, błoniach i wygonach
W blasku słońca, w cieniu chmur
Rozsiądźcie się na niżu
Rozsądźcie się na wyżu
Rozsiądźcie się na płaskowyżu
W blasku słońca, w cieniu chmur
Dla wszystkich starczy miejsca
Pod wielkim dachem nieba
Na ziemi, którą ja i ty też
Zamieniliśmy w morze łez

Słowniczek do tekstu:

błonie – оболонь
płaskowyż – плоскогір'я

introit – інтройт (з лат. *introitus* „вступ, вхід"; вступний піснеспів, один з елементів католицького богослужіння); **ludek** – пестливо, фамільярно про людей, особливо малих, дрібних або бідних.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Do kogo najpierw, a do kogo w dalszej kolejności zwraca cię osoba mówiąca w pierwszej zwrotce utworu? *Komu podmiot liryczny chce odkryć tajemnicę? *Gdzie jest mówiący i co on obiecuje? *Gdzie, na jakich miejscach zaproszeni mogą się rozsiąść? *Jak nazywa się trop stylistyczny *morze łez*, jaką pełni funkcję w utworze? *Spróbuj zinterpretować nazwę utworu.**

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Znajdź w wierszu E. Stachury „Introit" czasowniki i określ ich formę gramatyczną.

168. Napisz w odpowiedniej formie.

Jutro rozpoczną budowę _____ (3, most).
Musimy jechać _____ (5, samochód).
Czekamy na połączenie telefoniczne od _____ (12, godzina).
Czytam ciekawy artykuł o _____ (6, dzieci).
Książki Sienkiewicza zostały przetłumaczone na _____ (40, język).

169. Pogrupuj liczebniki na proste i złożone: *kilka, trzydziesty, dwa, czwarty, sto, kilkadziesiąt, pięćsetny*.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

170. **Uzupełnij zdania, zapisując liczebniki słownie.**

1. Andrzej i Ola pojechali na wakacje z (7) kolegami.
2. W tej szkole średniej uczy się (524) dzieci.
3. Chłopcy przyglądali się (924) pracownikom.
4. Czekał na nią (1/2) godziny.
5. Pilnie potrzebuję (10) róż.
6. Rozmawiałam o (12) aktorkach.
7. Poproszę (5) kilo jabłek.
8. Dziadkowie zabrali w (2015) roku na wycieczkę (3) wnucząt.

171. **Podkreśl liczebniki, nazwij je. Określ funkcję liczebników w zdaniu.**

1. Wczoraj zachorowało sześdziesięcioro dwoje dzieci.
2. Marek pojechał na wycieczkę z jedenaściorgiem znajomymi.
3. Niektórzy nie lubią głośnej muzyki.
4. Na zabawę choinkową przyszło kilkanaścioro dzieci.
5. Irenka uczyła się tabliczki mnożenia przez jedenaście dni.
6. Seweryn jest dziesiąty na liście.

172. **Zaśpiewaj piosenkę!**

Sto uśmiechów na minutę

Słowa: Wanda Chotomska
Muzyka: Włodzimierz Korcz

1. Czy pod górkę droga wiedzie, czy pod chmurkę,
czy na przełaj po wertepach trzeba jechać,
my szybkości nie mierzymy w kilometrach,
nie mierzymy w kilometrach, lecz w uśmiechach!

Refren: Sto uśmiechów na minutę, przyjacielu,
sto uśmiechów i już jesteś bliżej celu!
Sto uśmiechów na liczniku zawsze miej,
sto uśmiechów na minutę, nigdy mniej!

2. Choć przed startem ostrzegali nas dorośli,
że na drodze bardzo łatwo o wypadek,
my na pewno nie wpadniemy w żaden poślizg
i z przeszkodą sobie każdą damy radę!

3. Sto uśmiechów i nie zwalniać na zakrętach,
bo młodości nie powstrzyma żaden zakaz,
sto uśmiechów na liczniku i pamiętaj,
naszą rzeczą jest uśmiechać się, nie płakać!

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 8. Kraj lat dziecinnych. Pojęcie morfemu. Morfem główny i poboczny. Rodzina wyrazów

173. **Przeczytaj tekst i wykonaj polecenia z nim związane.**

Czesław Miłosz

Dolina Issy

Świat dzieciństwa Tomasza

Tadeusz Makowski,
„Powrót ze spaceru”, 1923 r.

Tomasz urodził się w Giniu nad Issą w porze, kiedy dojrzałe jabłko spada ze stukiem na ziemię w ciszy popołudni, a w sieniach stoją kadzie brunatnego piwa, które warzy się tutaj po zakończeniu żniw. Ginie to przede wszystkim góra zarosła dębami. W tym, że zbudowano na niej drewniany kościół, kryje się intencja wroga dawnej religii albo, być może, chęć przejścia od dawnej do nowej bez wstrząsów: na tym miejscu odprawiali kiedyś swoje obrzędy ofiarnicy boga piorunów. Z trawnika przed kościołem, opierając się o ogrodzenie z głazów, widzi się na dole pętle rzeki, prom z wózkiem na nim, posuwający się powoli wzdłuż Uny, za którą ciągnie miarowo ręka przewoźnika (nie ma tu mostu), drogę, dachy między drzewami. Nieco z boku stoi plebania z szarym dachem z drewnianych gontów, podobnym do korabia na obrazkach. Wszedłszy na schodki i nacisnąwszy klamkę, stąpa się po posadzce z wytartych cegiełek ułożonych ukośnie w jodełkę, a światło pada na nią przez zielone, czerwone i żółte szybki, które budzą podziw dzieci.

Między dębami, na zboczu, jest cmentarz, a na nim, w kwadracie łańcuchów łączących kamienne słupki, leżą przodkowie Tomasza z rodziny jego matki. Z jednej strony do cmentarza przytykają obłe wzniesienia, na których latem jaszczurki szmyrgają spomiędzy czombrów. Nazywa się to Szwedzkie Wały. Usypali je albo Szwedzi, którzy przyjeżdżają tutaj zza morza, albo ci, co bili się z nimi; znajduje się tutaj czasem szczątki pancerzy.

Za Wałami zaczynają się drzewa parku, jego skrajem przebiega droga, bardzo stroma, która zmienia się w czasie roztopów w łożysko potoku. Przy drodze z tajemniczej kępy tarnin wystają ramiona krzyża. Dostać się do niego trzeba po trawie na resztkach stopni i wtedy ma się

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

pod sobą okrągłą jamę krynicy, żaba wytrzeszcza oko spod krawędzi, a przyklękając i odgarniając rzęsę, można długo wpatrywać się w obracającą się na dnie kulkę wody. Zadziera się głowę i wtedy ukazuje się obrosły mchem Chrystus z drzewa. Siedzi w rodzaju kapliczki, jedną rękę trzyma na kolanach, a na drugiej wspiera podbródek, bo jest smutny.

Od drogi aleją idzie się w stronę domu. Jak tunel, tak gęste są tutaj lipy, zniża się aż do sadzawki koło świrna. Sadzawka ma na imię Czarna, bo nigdy nie dosięga jej słońce. (...)

Kołyska Tomasza umieszczona była w starej części domu, od ogrodu, i pierwszym dźwiękiem, jaki go witał, były pewnie krzyki ptaków za oknem. Wiele czasu zużył, kiedy już chodził, na zwiedzanie izb i zakamarków. W sali jadalnej bał się zbliżyć do ceratowej kanapy – mniej z powodu portretu mężczyzny w zbroi, z rąbkiem purpurowej szaty, patrzącego surowo, bardziej z powodu dwóch okropnie wykrzywionych twarzy z gliny na półce. W części, na którą mówiło się „salon", nigdy się nie zapuszczał i, będąc nawet dużym już chłopcem, czuł się tam nieswojo. „Salon" za sienią był zawsze pusty, parkiety i meble trzaskały same w ciszy i jakoś wiadomo było, że tam przebywa czyjaś obecność. Najbardziej pragnął znaleźć się w spiżarni, co zdarzało się rzadko. Wtedy ręka babki przekręcała klucz w drzwiach pomalowanych na czerwono i buchał zapach. Najpierw zapach wędzonych kiełbas i szynek, które wisiały pod belkami pułapu, ale mieszała się z nimi inna woń, z szufladek, wznoszących się jedna nad drugą wzdłuż ścian. Babka wyciągała szufladki i pozwalała wąchać, objaśniając: „To cynamon, to kawa, to goździki". Wyżej, ten gdzie tylko dorośli mogli sięgać, błyszczały garnuszki ciemnozłotego koloru, które budziły pożądanie, moździerze i nawet maszynka do mielenia migdałów, a także pastka na myszy: pudełko z blachy, na które mysz mogła wbiec po mostku powycinanym w schodki, a kiedy sięgała po słoninę, otwierała się zapadnia i wpadała w wodę. Małe okno spiżarni miało kraty i prócz zapachu był tu chłód i cień. Tomasz lubił też izbę z korytarza, koło kuchni, „garderobę", gdzie suszyły się sery i gdzie często bito masło. Brał w tym udział, bo zabawnie jest poruszać kijem w górę i w dół, kiedy w otworze syczy maślanka; co prawda zniechęcał się prędko, bo długo trzeba pracować, zanim podnosząc wieko spostrzeże się, że krzyżak, na końcu kija oblepiają już żółte grudki.

Dom, ogród owocowy za nim i trawnik przed nim, to najpierw znał Tomasz. Na trawniku trzy agawy, wielka pośrodku, dwie mniejsze po bokach, rozsadzały donice, na których klepkach zostawiała znaki, wyżej i niżej, rdza obręczy. Tych agaw sięgały wierzchołki świerków, co rosły w dole parku, a między nimi świat. Zbiegało się w

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

dół, do rzeki i do wioski, z początku tylko wtedy, kiedy Antonina niosła w necce opartej o biodro bieliznę do prania, a na niej położony pralnik, czy jak to się inaczej nazywa, kijankę.

Słowniczek do tekstu:

korab (*poet.*) – човен, корабель
przewoźnik – перевізник
obły – овальний
zakamarek – закуток
spiżarnia – комора
wstrząs – струс
pralnik, kijanka – дерев'яна лопатка до прання
migdały – мигдаль

kołowrotek – прядка (пристрій для ручного прядіння з ручним або ніжним приводом; уживана від часів середньовіччя); **moździerz** – ступка (кухонне начиння з товкачиком, найчастіше латунне, для розтирання у дрібний порошок цукру, ванілі, перцю тощо); **niecka** – дерев'яний посуд, уживаний в домашньому господарстві; **czombry** – чабер садовий (однорічна рослина з блідо-фіолетовими квітками); **roztopy** – відлига; **kapliczka** – капличка (у християн – невеличка споруда без вівтаря для відправ і молитов); **świrno** – господарська будівля; **kraty** – грати; **cynamon** – кориця; **agawa** – агава.

Związki wyrazowe: **bóg piorunów** – бог блискавки й грому (пор. Перун – хліборобський бог дощу, блискавки, грому); **pętla rzeki** – петля річки; **budzą podziw** – викликають захоплення; **szczątki pancerzy** – рештки лат; **łożysko potoku** – русло потоку; **kępa tarnin** – купина тернини; **czuć się nieswojo** – почуватися ніяково; **belki pułapu** – балки стелі; **pastka na myszy** – мишоловка; **zniechęcał się prędko** – швидко втрачав бажання.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Praca w grupach. Ułóż tekst na podany temat.

A. *Jak żyją mieszkańcy doliny Issy? *Jaki jest stosunek narratora do ukazanej rzeczywistości?

B. *Czy opisany przez Miłosza świat wydaje ci się ciekawym? Swoją wypowiedź uzasadnij. *Jak wyglądał dwór, w którym mieszkał Tomasz? *Gdzie on chętnie bywał?

Sporządź plan do fragmentu utworu Cz. Miłosza "Dolina Issy" i wypisz wyrazy kluczowe.

Przygotuj się do wypowiedzi ustnej.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

174. Od podanych wyrazów utwórz wyrazy pochodne będące:

1) *nazwą czynności:* przejść, chodzić, zakończyć, marzyć;
2) *nazwą cechy:* smutny, dobry, surowy, szczery;
3) *nazwą miejsca:* sadzać, suszyć, pływać;
4) *zdrobnieniem:* jabłko, drzewo, jodła, cegła, szyba, pudło, kaplica, słup.

175. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów i związków wyrazowych.

Rzeka Nieśwież

„Dolina Issy" to jedna z najwspanialszych powieści o dzieciństwie i dojrzewaniu autorstwa laureata Literackiej Nagrody Nobla Czesława Miłosza. Książka napisana na emigracji i wydana po raz pierwszy w Paryżu w r. 1955. Akcja powieści toczy się głównie na Litwie w dolinie zmitologizowanej rzeki Issy. Przestrzeń krajobrazową tworzy urzekająca kraina lesistych wzgórz, jezior, bagien i moczarów. Pierwowzorem Issy była żmudzka rzeka Niewiaża, w której dolinie znajdowało się miejsce urodzin poety, w powieści występujące jako Ginie. Tłem historycznym opowieści są konflikty narodowościowe i społeczne w niepodległej Litwie po I wojnie światowej. Powieść jest wspomnieniem o czasach i miejscach dzieciństwa i młodości autora. Tomasza otaczają dziwni, tragicznie dotknięci przez los ludzie, żyjący w świecie zabobonnych wierzeń, obyczajów.

176. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informację w parach.

Pojęcie morfemu. Morfem główny i poboczny

Morfem to najmniejsza cząstka wyrazu dająca się wyodrębnić, posiadająca znaczenie lub / i funkcję gramatyczną, np. *wierzch-oł-ek*.

Morfemy dzielimy na *główne* i *poboczne*. **Morfem główny** to rdzeń, zawierający jego podstawowe znaczenie, właściwy wyrazom pokrewnym i formom fleksyjnym, np. *dom-ek, bez-dom-ny, dom-em*. **Morfemy poboczne** to morfemy fleksyjne i słowotwórcze. Funkcja morfemów słowotwórczych polega na tworzeniu nowych wyrazów, a morfemów fleksyjnych na budowaniu form gramatycznych.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

177. **Utwórz wyrazy pochodne będące podanymi częściami mowy: *czasowniki, przymiotniki, rzeczowniki, przysłówki*. Wskaż główne i poboczne morfemy.**

Biec-, stal-, boks-, mądr-.
Mały-, lekarz-, dobry-, daleki-.
Wschód-, słodki-, biały-, niski-.

178. **Posłuchaj wiersza.**

Krzysztof Kamil Baczyński

Rodzicom

A otóż i macie wszystko.
Byłem jak lipy szelest,
na imię mi było Krzysztof,
i jeszcze ciało – to tak niewiele.

I po kolana brodząc w blasku
ja miałem jak święty przenosić Pana
przez rzekę zwierząt, ludzi, piasku,
w ziemi brnąc po kolana.

Po co imię takie dziecinie?
Po co, matko, taki skrzydeł pokrój?
Taka walka, ojcze, po co – takiej winie?
Od łez ziemi krwawo mi, mokro.

Myślałaś, matko: „On uniesie,
on nazwie, co boli, wytłumaczy,
podźwignie, co upadło we mnie, kwiecie
– mówiłaś – rozkwitaj ogniem znaczeń”.

Ojcze, na wojnie twardo.
Mówiłeś pragnąc, za ziemię cierpiąc:
„Nie poznasz człowieczej pogardy,
udźwigniesz sławę ciężką”.

I po cóż wiara taka dziecinie,
po cóż dziedzictwo jak płomieni dom?
Zanim dwadzieścia lat minie,
umrze mu życie w złocieniach rąk.

Stefania Baczyńska ze swoim synem K. K. Baczyńskim

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

A po cóż myśl taka jak sosna,
za wysoko głowica, kiedy pień tną.
A droga jakże tak prosta,
gdy serce niezdarne – proch.

Nie umiem, matko, nazwać, nazbyt boli,
nazbyt mocno śmierć uderza zewsząd.
Miłość, matko – już nie wiem, czy jest.
Nozdrza rozdęte z daleka Boga wietrzą.

Miłość – cóż zrodzi – nienawiść, struny łez.

Ojcze, broń dźwigam pod kurtką,
po nocach ciemno – walczę, wiary więdną.
Ojcze – jak tobie – prócz wolności może i dzieło,
może i wszystko jedno.

Dzień czy noc – matko, ojcze – jeszcze ustoję
w trzaskawicach palb, ja, żołnierz, poeta, czasu kurz.
Pójdę dalej – to od was mam: śmierci się nie boję,
dalej niosąc naręcza pragnień jak spalonych róż.

30. 07. 1943 r.

Słowniczek do tekstu:

podźwignąć – підняти
niezdarny – невмілий
zewsząd – звідусіль

Związki wyrazowe: **w ziemi brnąc po kolana** – в землі волочусь по коліна; **rozkwitaj ogniem znaczeń** – розквітай вогнем значень; **człowiecza pogarda** – людське презирство; **wiary więdną** – тут: віра покидає; **naręcza pragnień** – оберемки прагнень.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach. Ułóż odpowiedzi na pytania i argumentuj, wykorzystując wyrazy z tekstu.

A. *Komu jest dedykowany wiersz K. K. Baczyńskiego? *W jakim czasie mówi o sobie podmiot liryczny, do kogo on się zwraca?

B. *Jaką przyszłość zapowiadali poecie rodzice? *Jakie związki uczuciowe łączą poetę z rodzicami?

C. *Co bohater liryczny zawdzięcza matce? O czym do niej mówi? *Jaką przyszłość widzi przed sobą K. K. Baczyński?

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Które fragmenty przekonują o tym, że autor jest świadomy zbliżającej się śmierci?

Znajdź pytania retoryczne kierowane do rodziców, w których słychać rozpacz podmiotu lirycznego, ponieważ on zdaje sobie sprawę z tego, że niepospolity dar, jaki otrzymał, jest darem straconym, bo trafił na czas wojny, łez i krwi.

***Jakimi środkami stylistycznymi posługuje się poeta w tym utworze?**

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

179. Od podanych wyrażeń przyimkowych utwórz pochodne przymiotniki.

Przy brzegu, bez celu, pod ziemią, na rogu, nad morzem.

180. Warto wiedzieć.

Krzysztof Kamil Baczyński urodził się 22 stycznia 1921 r. w Warszawie, zginął 4 sierpnia 1944 r. w powstaniu warszawskim jako żołnierz. Był najwybitniejszym poetą tworzącym w czasie II wojny światowej. „Baczyński żył szybko, jak wszyscy z jego pokolenia, pisał intensywnie i dużo; jego biografia i dorobek noszą cechy spełnienia, mimo iż dokonało się ono w tak krótkim czasie" (*M. Wyka)*.

181. Przeczytaj. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informacje w parach.

Rodzina wyrazów

Rodzina wyrazów to grupa wyrazów pokrewnych, które mają wspólny rdzeń. W niektórych wyrazach pokrewnych wspólny rdzeń jest łatwy do odnalezienia, ale w większości wypadków rdzeń w wyrazach pokrewnych należących do tej samej rodziny występuje w postaciach obocznych. **Oboczność** to wymiana głosek, zachodząca między tematem wyrazu podstawowego a podstawą słowotwórczą wyrazu pochodnego, np. *rów – rowu* (tematy oboczne: *rów: row-*, oboczności tematowe: *ó:o*).

182. Pracuj z tablicami pod kierunkiem nauczyciela. Spróbuj sformułować po 1-2 przykłady (lub znajdź je w tekście).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

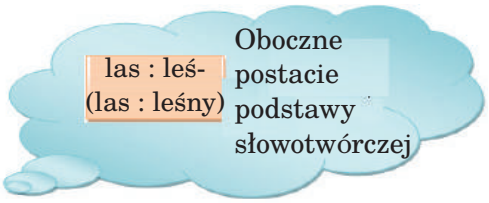

RODZINA WYRAZÓW

Wyrazy rdzenne (czyli niepodzielne słowotwórczo) pełnią w słowotwórstwie wyłącznie rolę **wyrazów podstawowych**, np.

szkoł-a → szkół-ka, szkol-ny, szkol-ić

biał-y → biał-ość, biał-awy, biel-ić

W wyrazach niepodzielnych słowotwórczo można (jeśli są odmienne) wskazać jedynie części fleksyjne: temat i końcówkę.

Temat wyrazów niepodzielnych słowotwórczo nazywamy **rdzeniem**.

Zespół wyrazów powstałych od wspólnego **rdzenia** nazywamy **rodziną wyrazów**.

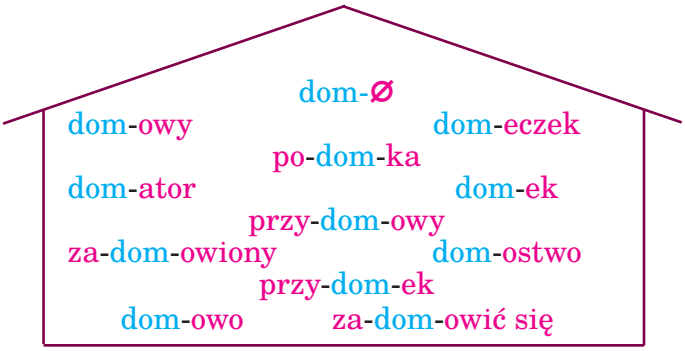

Uwaga! Nieco odmienne postacie tego samego rdzenia nazywamy **rdzeniem obocznym**, np.: szkoł-a – szkół-ka – szkol-ny
o : ó ł : l

183. **Utwórz rodzinę dla wyrazów: *kamień, kwiat, las*.**

184. **Podkreśl rdzeń w wyrazach, wypisz oboczności.**

Rączka, ręka, podręcznik, rękawiczka, poręczyciel, rękaw, ręczny.
Twórca, przetwórca, stworzyć, przetworzyć, wytwórca, twórczo.
Głowa, główeczka, główka, głowica, głowacz.
Rzeka, rzeczka, w rzece, zarzecze, rzeczułka.

185. **Zapisz wyrazy podstawowe dla wyrazów pochodnych.**

Namalować, rozlać, bagażnik, malarz.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

186. **Utwórz wyrazy zgodnie z podanymi definicjami słowotwórczymi.**

„Ten, kto czyta” – _____, „ten, kto recytuje” – _____, „ten, kto zawodowo zajmuje się edukacją” – _____, „to, co zamraża” – _____, „to, co odtwarza” – _____, „miejsce, gdzie kupuje się kawę” – _____, „miejsce, gdzie się przymierza” – _____, „ten, kto jest małomówny” – _____, „ten, kto jest leniwy” – _____, „zrobiony z papieru” – _____, „"miejsce, gdzie przeważają rośliny drzewiaste” – _____, „związany z parkiem” – _____.

187. **Wypisz wyrazy należące do jednej rodziny.**

Drogowskaz, drogowe, chodnik, przydrożne, dróżka, drogówka; lotnik, pilot, latawiec, latarnia, lotnisko, polecieć, przyleciał; las, drewniane, trawy, drzewny, zadrzewiać, krzewy, drzewa.

188. **Znajdź rodzinę wyrazów w zdaniu.**

Czytelnik czyta w czytelni poczytne czasopismo.

189. **Przeczytaj wiersz wyraźnie. Dla rozumienia treści wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe ze słowniczka do tekstu. Wysłuchaj.**

Leopold Staff

Wysokie drzewa

O, cóż jest piękniejszego niż wysokie
drzewa,
W brązie zachodu kute wieczornym
promieniem,
Nad wodą, co się pawich barw blaskiem
rozlewa,
Pogłębiona odbitych konarów sklepieniem.

Zapach wody, zielony w cieniu, złoty w słońcu,
W bezwietrzu sennym ledwo miesza się, kołysze,
Gdy z łąk koniki polne w sierpniowym gorącu
Tysiącem srebrnych nożyc szybko strzygą ciszę.
Z wolna wszystko umilka, zapada w krąg głusza
I zmierzch ciemnością smukłe korony odziewa,
Z których widmami rośnie wyzwolona dusza...
O, cóż jest piękniejszego niż wysokie drzewa!

Słowniczek do tekstu:

bezwietrze – безвітряність
widmo – примара

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Związki wyrazowe: **kute wieczornym promieniem** – підковане вечірнім променем; **pawie barwy** – павині кольори; **konik polny** – коник-стрибунець; **szybko strzygą ciszę** – швидко стрижуть тишу.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Która pora dnia jest opisana w wierszu? *Jakie uczucia wyraża podmiot liryczny? *Do jakich idei i zagadnień kierują nasze myśli wysokie drzewa? *Do czego autor porównuje drzewa?**

Wskaż fragment wiersza, w którym poeta wykorzystuje zabieg synestezji – łączenia doznań kolorystycznych, zapachowych i dźwiękowych w spójną całość.

Określ środki stylistyczne występujące w wierszu: metaforę, onomatopeje, porównania.

190. Ustal właściwą odpowiedź.

Wyraz niepodzielny słowotwórczo to: *przeczytać, mówienie, miły, bezwietrze, wyzwolony.*

Wyraz pochodny utworzony za pomocą przyrostka to: *tworzenie, przepiękny, rozmieszać.*

191. Rebus rodzinny.

(wg *http://www.cauchy.pl/*)

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 9. Mój przyszły zawód. Słowotwórstwo afiksalne. Rodzaje formantów słowotwórczych. Słowotwórstwo rzeczowników, czasowników, przymiotników

192. Praca w parach. Każda para po wysłuchaniu tekstu wprowadzającego spośród karteczek losuje jedną z napisaną nazwą zawodu. Zadanie polega na pantomimicznym przedstawieniu czynności, jakie wykonuje się w danym zawodzie, tak aby reszta uczniów klasy odgadła, o jaki zawód chodzi.

Jakie zawody są na czasie?

We współczesnym świecie istnieje następujący podział zawodów według przedmiotów pracy:

człowiek – człowiek – zawody związane z pracą na rzecz ludzi, w których dominują takie czynności, jak: pomaganie, opiekowanie się, doradzanie, negocjowanie, pouczanie; typowe zawody to: *nauczyciel, psycholog, pielęgniarka, pracownik socjalny, konsultantka ślubna, copywriter, lekarz, mediator sądowy, coach, rezydent;*

człowiek – technika – zawody, których przedmiotem pracy są materiały, surowce, urządzenia techniczne; typowe zawody to: *operator maszyn i urządzeń przemysłowych, ślusarz, tokarz, piekarz, audytor energetyczny elektromonter;*

człowiek – przyroda – zawody, których przedmiotem pracy są organizmy zwierzęce, roślinne i zjawiska przyrodnicze; typowe zawody to: *rolnik, ogrodnik, weterynarz, groomer, leśnik*;

człowiek – dane – zawody związane z posługiwaniem się systemem znaków i pojęć umownych (np. cyfry, kody, symbole, litery); typowe zawody to: *kreślarz, tłumacz, księgowy, informatyk, programista gier komputerowych;*

człowiek – obraz artystyczny – zawody związane z różnorodną działalnością artystyczną; typowe zawody to: *plastyk, aktor, pisarz, tancerz, muzyk, piosenkarz.*

Szybki postęp cywilizacyjny i technologiczny powoduje pojawianie się nowych zawodów na rynku pracy. Oto krótka charakterystyka stosunkowo nowych zawodów: *audytor energetyczny* dokonuje charakterystyki energetycznej budynków i ocenia ich stan pod względem aktualnych wymogów i przepisów; *barista* – specjalista od wszystkich rodzajów i wszelkich sposobów parzenia kawy, „znawca kawy”; *Brand Manager* – „opiekun marki”, menedżer marki; osoba zarządzająca projektami i procesami dotyczącymi danej marki produktu; *coach* – osoba

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

pomagająca klientowi w osiąganiu „wyżyn możliwości” w życiu, karierze, biznesie, organizacji, sporcie; *copywriter* pisze teksty do reklam radiowych, prasowych i telewizyjnych; *groomer* czyli „psi fryzjer” lub też po prostu specjalista od pielęgnacji zwierząt, zwłaszcza rasowych; *konsultantka ślubna* – tak zwana wedding planner, jest osobą odpowiedzialną za wszelkie przygotowania do ślubu i wesela; *mediator sądowy* – osoba nie zaangażowana w konflikt, która za pomocą określonych procedur mediacyjnych pomaga stronom dojść do porozumienia poza salą sądową; *merchandiser* – reprezentant danej marki produktów w miejscu ich sprzedaży; *personal shopper* – osobista stylistka: jej zadaniem jest „dokonanie rewolucji” w naszej garderobie; *programista gier komputerowych* – inżynier oprogramowania zajmujący się tworzeniem gier komputerowych lub programów podobnego typu; *rezydent* – przedstawiciel biura podróży, reprezentujący firmę w docelowym miejscu; „łącznik” biura podróży z klientem; *spokesman* – rzecznik prasowy: osoba odpowiedzialna za całokształt informacji dotyczących firmy czy urzędu, która jest przekazywana do mediów; *trendsetter* – człowiek „żywa reklama”, jego zadaniem jest tworzenie wokół lansowanego na rynku produktu „pozytywnego klimatu”.

Lista zawodów do losowania:

mechanik samochodowy, ekonomista, informatyk, sprzedawca, kucharz, kelner, piekarz-ciastkarz, lekarz, prawnik, konsultantka ślubna, nauczyciel, groomer, kierowca, elektryk, sekretarka, fryzjer, ogrodnik (wg *Bożeny Lewandowskiej, Elżbiety Swat-Padrok*).

193. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej. Ułóż plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe. Uczymy się nowych wyrazów.

Słowotwórstwo afiksalne

Ważne dla słowotwórstwa są takie terminy: 1) **parafraza słowotwórcza**, czyli wielowyrazowe wyjaśnienie znaczenia wyrazu, którego budowę zamierzamy analizować, np. *drewniak* – „but, który został zrobiony z drewna”; 2) **podstawa słowotwórcza (wyraz podstawowy)**, czyli słowo, od którego (ze względu na jego formę i treść) wywodzimy nowy wyraz, np. ***palić*** – *podpalić*; 3) **wyraz pochodny**, czyli wyraz, który (ze względu na jego formę i treść) utworzony od innego wyrazu (lub innych wyrazów), np. ***narożny*** od wyrażenia przyimkowego *na rogu*; 4) **temat słowotwórczy**, czyli część podstawy słowotwórczej, która weszła w skład wyrazu pochodnego, jest wspólna dla niej i dla wyrazu podstawowego, np. *pies* – ***pies****ek*; 5) **formant słowotwórczy**, czyli cząstka wyrazu pochodnego dodana do tematu słowotwórczego, formująca wyraz pochodny, np. *krowa* – *krów*-***k***-*a*.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Analiza słowotwórcza polega na wyodrębnieniu w wyrazie pochodnym tematu i formantu.

194. Podane wyrazy podziel na podstawowe i pochodne, a następnie połącz je w odpowiednie pary.

Koń, chodzić, malarz, zamrażać, donosić, kaczuszka, sprzedawać, konik, podchodzić, zamrażalnia, sprzedawca, donosiciel, kaczka, malarka.

195. Podkreśl formanty słowotwórcze w czasownikach.

Recytować, zanalizować, zamówić, zrobić, odmówić, wykupić, skreślić.

196. Posłuchaj wiersza. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Tomasz Matuszewski

Zawody

Pani zadała uczniom na lekcji,
by wymienili różne zawody.
Każdy więc wybrał swój ulubiony
i rozpoczęto swoje wywody.

Staś kominiarza, Adaś piekarza,
Jasia krawcową i sekretarkę,
Marek górnika, Jacek rzeźnika,
a wybór Zosi padł na lekarkę.

Jedynie Franek, niedoszły prawnik,
zaprotestował zdecydowanie,
że tylko jego zawód się liczy.
Wyłącznie taki da mu uznanie.

Ktoś z klasy krzyknął, że Franka zawód
najpotrzebniejszy nie jest na świecie.
To bez piekarza ciężko jest przeżyć.
Bez chleba przecież szybko zginiecie.

Gdyby nie sprzątacz – dorzucił Wojtek,
ludzie by brudem wkrótce zarośli.
Wszyscy cierpieliby przez choroby,
zarówno dzieci jak i dorośli.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

A gdyby lekarz – dodała Zosia,
nie leczył chorych w swym
gabinecie,
wszelkie choroby by nas
zniszczyły.
Ktoś z nimi walczyć powinien
przecież.

A bez muzyka – pod-
kreślił Tomek,
do zwierząt byśmy podobni byli.
O piękno duszy nikt
by nie zadbał.
Ludzie by tylko jedli i pili.
Każdy miał swoich moc
argumentów,
dyskusja bardzo się przeciągała,
aż pani ostrą debatę dzieci
takimi słowy podsumowała:

Każdy z zawodów jest bardzo
ważny.
Razem powinny się uzupełniać.
Więc rozwijajcie swoje talenty,
ażeby każdy mógł w czymś się
spełniać.

Bo gdyby tylko kilka zawodów
było na świecie
rozpowszechnionych,
życie by stało się monotonne,
a rozwój ludzi ograniczony.

Słowniczek do tekstu:

rzeźnik – м'ясник
sprzątacz – прибиральник
muzyk – музикант
uzupełniać się – доповнюватися
rozpowszechniony – поширений

Związki wyrazowe: **rozpoczęto swoje wywody** – запроновано свої висновки; **niedoszły prawnik** – майбутній юрист; **zaprotestował zdecydowanie** – рішуче запротестував; **da mu uznanie** – дасть йому визнання; **każdy mógł w czymś się spełniać** – кожен міг в чомусь здійснити свої наміри.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jakie zadanie mieli uczniowie?

Przeczytaj fragmenty wiersza z argumentami na korzyść wybranego zawodu.

Czy zgadzasz się z tym, że każdy zawód jest ważny? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Ułóż zdania ze związkami wyrazowymi do wiersza T. Matuszewskiego „Zawody".

Uzupełnij tabelę wyrazami: ***kominiarz, górnik, lekarka, rzeźnik, sekretarka, piekarz, sprzątacz, prawnik, krawcowa, lekarz*****.**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

wyraz pochodny	znaczenie	wyraz podstawowy	formant

197. **Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informację w parach.**

Rodzaje formantów słowotwórczych

Ze względu na usytuowanie formantu wobec tematu słowotwórczego wyróżniamy: 1) **formant przedrostkowy**, zwany inaczej *przedrostkiem*, czyli cząstkę wyrazu pochodnego dodawaną przed tematem słowotwórczym, np. *po-mnożyć*; 2) **formant przyrostkowy**, zwany inaczej *przyrostkiem*, czyli cząstkę wyrazu pochodnego, dodawaną bezpośrednio po temacie słowotwórczym, np. *zawod-nik*; 3) **formant złożony**, czyli dwie cząstki dodane jednocześnie przed tematem słowotwórczym i po temacie słowotwórczym, formujące wyraz pochodny, np. *u-naoczn-ić*; 4) **interfiksy**, czyli formanty międzywyrazowe występujące w wyrazach złożonych, np. *bajk-o-pisarz*.

198. **Podkreśl formanty w podanych niżej wyrazach. Określ ich rodzaje.**

Kartoflisko, nadmorski, nóżka, nadjechali, wymienić, licznik, podkoszulek, zaułek, zlepić, aktorzyna, botki, chłopczyk, zadbał, odwieczny, rozpoczęto, słoneczko, stolarz.

199. **Przeczytaj tekst. Dla zrozumienia treści wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe ze słowniczka do tekstu.**

Edmund Niziurski

Głowa mnie boli od przybytku, czyli za dużo gwiazd

Zanim usnąłem, myślałem o filmie. Wierzyłem, że w nocy przyśni mi się gotowy scenariusz. Rano wystarczy go tylko zapisać. Nieraz przecież miałem już cudowne filmowe sny! Dlaczego nie miałby przyśnić mi się teraz, gdy tak go potrzebuję i tak myślę o nim intensywnie przed zaśnięciem? Ach, gdyby stworzyć nową metodę pracy artystycznej! W nocy podczas snu układamy scenariusze, a w dzień według nich kręcimy filmy! (...)

Z tą myślą usnąłem wreszcie... Scenariusz przyśnił mi się znakomity... byłem o tym przekonany. Niestety, zostały mi z niego tylko strzępy... Chyba musiały wystąpić usterki w nagrywaniu na taśmę pamięci, a może taśma była za mało czuła. W każdym razie coś u mnie jeszcze szwankuje w zapisie. Będę musiał pracować nad tym i nauczyć się zapisywać w mózgu sny.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

To były wskazania na przyszłość. Na razie jednak byłem bez scenariusza i usiłowałem gorączkowo wymyślić go podczas lekcji polskiego w klasie.

Podziwiałem Konia. Od razu to zauważył. Co więcej, okazało się, że wszystko zapamiętał i od razu skojarzył poprawnie.

– Co się dzisiaj z tobą wyrabia? – powiedział. – Zupełnie nie uważasz. Na pewno myślisz o filmie. Masz kłopoty z obsadą czy ze scenariuszem? Jeśli brakuje ci scenariusza, to mogę służyć pomocą. Mam gotowy. „Historia wielkości i upadku Maksyma Ogromskiego, czyli jak nie zostałem filmowcem z powodu bomby z polskiego". A może wolisz tytuł: „Jak zaszkodziły mi przydawki?" (...)

Spojrzałem z pretensją na Konia. Przynajmniej dziś mógł mnie zostawić w spokoju. Być może swoim szyderstwem niweczy genialne dzieło. Czyż to nie hańba, że zamiast tworzyć scenariusz, zmuszony jestem skupić się na nędznych przydawkach? Co prawda, jeszcze cztery dni do rozpoczęcia zdjęć... ale będę miał przez ten czas mnóstwo innej roboty... Trudno. Nie będę się tym przejmował. Zresztą i tak ostateczny kształt scenariusza powstaje na planie. Grunt, że mam tytuł, nawet dwa tytuły: „Ostatni dzień wakacji" i „Rapsodia jesienna na puzon z perkusją". Oczywiście ten ostatni tytuł zawiera w sobie głęboką ironię. To wcale nie będzie film muzyczny. Ale oczywiście będzie ilustrowany muzyką...

Tak, w ostateczności scenariusz wymyślę na planie, natomiast należałoby jak najwcześniej skompletować obsadę aktorską.

A więc problem brzmi: kogo zaangażować do filmu? Nie ulega wątpliwości, że powinna w nim zagrać Giga. Z drugiej strony, jak wiadomo, zaprzedałem się mojej znakomitej siostrze Marcelinie. To nie żarty. Ona finansuje przecież wszystko. Jak to się mówi – siedzę u niej w kieszeni. Marcelina na pewno zażąda zgodnie z umową głównej roli. Co gorsza, główną rolę obiecałem także Nelce Szyperskiej. Niech to diabli! Nadmiar gwiazd! I co teraz zrobić z tym fantem? Giga i Nella nie cierpią się nawzajem. Wykluczone, żeby mogły wystąpić jednocześnie. Jedna nie ustąpi drugiej... A więc co? Zerwać z Nelką? Nie, o tym nie może być mowy! To prawda, że na samym początku była Giga, a Nelka miała ją chwilowo tylko zastąpić, ale potem okazała się nagle ważną osobą w moim życiu. Nie moja wina, pomyślałem, że, spodobała mi się także Nelka. Była taka różna... taka zupełnie inna od Gigi! Nie, nie mogę sobie wyobrazić zerwania z Nelką. Zbyt już się zaprzyjaźniliśmy. Nie mogę jej zdradzić. Dlaczego te okropne dziewczyny nie potrafią zrozumieć, że można przyjaźnić się z dwiema naraz? (...)

Z chłopakami pójdzie chyba lepiej... Zaangażuję Zezowatego Doda, chłopak na medal i przyjaciel, a przy tym – co za fenomenalna twarz.

Ustaliwszy z grubsza skład ekipy filmowej, zadzwoniłem do Gigi.

– Cześć Giga – powiedziałem – no więc widzisz, że jestem szybki. Wszystko załatwione. W sobotę zaczynamy kręcić.

– Ty naprawdę poważnie?.. – zapytała zaskoczona.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

– Nie wierzyłaś? – roześmiałem się.

– Nawet teraz niezupełnie wierzę.

– Nie znasz mnie jeszcze – powiedziałem. Jestem konsekwentny i efektywny. Słowa te zrobiły duże wrażenie na Gidze. Nie odważyła się już poddawać w wątpliwość realizacji filmu. Zapytała tylko:

– A zatem w sobotę?

– Tak. We Wrzoskach. Tam założyłem bazę.

– Byłam tam kiedyś w lesie... To piękna okolica.

– Wymarzone plenery jesienne – powiedziałem. – Modlę się tylko, żeby do soboty wiatr nie strącił reszty złotych liści.

– Kto tam będzie prócz nas? – zapytała Giga.

– Nie wiem jeszcze dokładnie... Przyjadę z asystentem Dodońskim... poza tym zaproszę kilku aktorów.

– Jakich? Ja muszę wiedzieć.

– Czy ci nie wszystko jedno, z kim będziesz grać? Najważniejsze, żeby facet był zdolny.

– Nie... Nie mam ochoty grać z pierwszym lepszym... Źle bym się czuła... Na przykład wykluczone, żebym mogła zagrać z Kancerą...

– Jeśli ci na tym zależy... proszę bardzo – wzruszyłem ramionami – powiedz, z kim chciałabyś zagrać, a ja postaram się go ściągnąć...

– Chciałabym zagrać z Jurkiem Tubkowskim – oświadczyła Giga.

Znieruchomiałem zaskoczony.

– Co takiego? Chciałabyś z Jurkiem Tubką?!

– On musi być!

– Daj spokój, zastanów się! – mówiłem zdegustowany. – Wiesz, w jakich okropnych jesteśmy stosunkach. Nie możesz mi tego zrobić...

– Nie szkodzi – powiedziała Giga. – To właśnie będzie okazja, żebyście się pogodzili.

– Błagam cię – jęknąłem.

– Nie.

– On nie nadaje się.

– Nadaje się doskonale. Ma cierpiącą, uduchowioną twarz...

– Uduchowiona twarz! Ależ to jest twarz goryla!

– No wiesz! – oburzyła się Giga. – Owszem, Jurek ma mocno zarysowane rysy, ale to podkreśla tylko jego męską urodę... Przyznasz chyba, że ma bardzo charakterystyczny wyraz.

– Owszem, w sam raz do dreszczowca albo do komedii kryminalnej... Ale ja nie mam zamiaru kręcić dreszczowca ani komedii kryminalnej. To ma być dramat psychologiczny.

– Jurek to świetnie zagra.

– Nie.

– To mój warunek – rzekła zimno Giga. – Albo zaangażujesz nas oboje, albo ja zrezygnuję. (...)

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

– Dobra, zrobię to dla ciebie, niech będzie, jak chcesz – rzekłem, sapiąc ze zdenerwowania.

– Jesteś okropnie miły – ucieszyła się Giga. – Wiedziałam, że się zgodzisz. Zobaczysz, nie pożałujesz. Będziesz zadowolony z Jurka. (...)

Z powodu Tubki. Tubka to był bolesny cierń w tej całej imprezie. Mimo tego bolesnego ciernia byłem jednak szczęśliwy. Jeszcze tydzień temu Giga wydawała mi się nieosiągalna jak gwiazda na niebie. A teraz rozmawiam z gwiazdą jak ze starą koleżanką. Jednak sprawy ruszyły wyraźnie z miejsca (wg powieści *„Osobliwe przypadki Cymeona Maksymalnego”*).

Słowniczek do tekstu:

niweczyć – винищувати
strzępy – рештки
usterka – неполадка
szyderstwo – глузування
wątpliwość – сумнів
nieosiągalny – нездійсненний
zaprzedać się – запродатися
znieruchomieć – завмерти

angaż – ангажемент (контракт з артистом або театральним колективом на певний строк і на певних умовах); **szwankować** – шкутильгати; **skojarzyć** – зіставити; **rapsodia** – рапсодія (вокальний або інструментальний твір вільної форми, що складається з різнохарактерних, контрастних епізодів); **puzon** – тромбон (мідний духовий музичний інструмент з рухомою частиною, яка забезпечує зниження звукоряду); **konsekwentny** – послідовний; **zdegustowany** – знеохочений; **dreszczowiec** – трилер (особливий тип пригодницьких фільмів, літературних творів, у яких специфічні засоби повинні викликати у глядачів або читачів тривожне очікування, страх).

Związki wyrazowe: **kręcić film** – знімати фільм; **obsada aktorska** – акторський колектив; **bomba z polskiego** – *розм.* незадовільна оцінка з польської мови; **chopak na medal** – справжній чоловік; **ekipa filmowa** – кінематографічна група.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Określ, do jakiego rodzaju literackiego należy ten utwór? *Z jakich części składa się tekst? *Jak nazywa się każda część tekstu? *O czym mówi się w każdej części? *Ile jest w tekście akapitów?**

Praca w grupach.

A. Wymień wady i zalety pracy reżysera. Jak pracuje nad filmem Cymeon Maksymalny?

B. Czym kieruje się chłopiec przy doborze obsady do swojego filmu? Jaki gatunek filmu chce nakręcić Cymeon?

C. Dlaczego Cymek i Giga w różny sposób oceniają Jurka Tubkowskiego? Znajdź fragmenty humorystyczne w utworze.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Powtórzenie.

A. Dokonaj analizy głosek w wyrazie *dreszczowiec*. B. Dobierz wyrazy o znaczeniu przeciwstawnym (antonimy) do podanych wyrazów: *zaangażować, zapytała, zrobić, zagrać*. C. Podane czasowniki zapisz i podziel na sylaby: *niweczyć, skojarzyła, powtarzać, znieruchomieć*.

Inscenizujcie rozmowę pomiędzy Cymeonom a Gizą.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

200. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Spróbuj sformułować po 1-2 przykłady (lub znajdź je w tekście).

Słowotwórstwo rzeczowników

Najważniejsze kategorie słowotwórcze:

– *nazwy zdrobniałe i pieszczotliwe* z formantami: ***-ek, -k(a), -k(o), -ik, -yk***, np. *drzewko, fotelik;*

– *nazwy zgrubiałe* z formantami: ***-sk(o), -isk(o), -ysk(o), -idł(o), -ydł(o)***, np. *kocisko, powieścidło;*

– *nazwy miejsc* z formantami, np. ***-ni(a), -arni(a), -alni(a), -owni(a), -nik, -nic(a), -ownic(a), -isk(o)***, np. *przechowalnia, kąpielisko;*

– *nazwy wykonawców* czynności i zawodów z formantami: ***-nik, -owiec, -arz, -ak, -ist(a), -acz, -iciel, -c(a), -ec***, np. *stoczniowiec, śpiewak;*

– *nazwy mieszkańców miast, wsi, osiedli, regionów, krajów, kontynentów* z formantami: ***-ak, -anin, -ik, -czyk, -ańczyk, -ec, -in***, np. *gdańszczanin, Pomorzanin;*

– *nazwy żeńskie tworzone od odpowiedników męskich* z formantami ***-k(a), -nic(a), -ic(a), -ow(a), -yn(i)***, np. *kot – kocica, krawiec – krawcowa*;

– *nazwy narzędzi tworzone od czasowników* z formantami: ***-ak, -acz, -aczk(a), -nik, -alnik, -ark(a), -ałk(a)***, np. *obcinać – obcinacz, polewać – polewaczka;*

– *nazwy nosicieli cech, osób lub rzeczy* z formantami: ***-ec, -ek, -k(a), -ak, -ik, -as***, np. *śmiały – śmiałek, ciężarowy – ciężarówka;*

– *nazwy cech* z formantami: ***-ość, -ot(a)*** i formantem zerowym, np. *stały – stałość, czarny – czerń.*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

201. **Przeprowadź analizę słowotwórczą podanych rzeczowników. Określ kategorie słowotwórcze i funkcje formantów słowotwórczych.**

Cebulka, donosiciel, Austriak, ptaszysko, kasztanka, uczennica, powiększalnia, felietonista, talerzyk, piaskownica, głuchota, dozownik, zdobywczyni, Litwin, babsko, badacz, Ukrainiec, solniczka, nieszczęśnik, Anglik, kłamca, grubas, kotłownia, czerpak, grzałka, malarka, ponurak, świnka.

202. **Oddziel w rzeczownikach formant od tematu słowotwórczego. Napisz, jak każdy z tych formantów wpływa na znaczenie wyrazu.**

Drobnica, zbiorowisko, kalendarzyk, nóżka, aktorzyna, bagatelka.

203. **Warto wiedzieć.** **Uczymy się nowych wyrazów.**

Ars poetica z łac. „sztuka poetycka" to wierszowana rozprawa na temat poezji, zawierająca wykład zasad i norm, jakimi powinna się ona rządzić, oraz praktyczne rady dla twórców. To określenie używane w znaczeniu teorii poezji, poetyki.

204. **Przeczytaj wiersz.**

Nicolas Poussin,
„Natchnienie poety", ok. 1630 r.

Stanisław Grochowiak

Ars poetica

Godziny przy piórze – one leczą rany.
Nawet śmierć jest daleka, jak była w dzieciństwie.
Zwierzęta domowe śpią ufnie przy twoich stopach,
A płomień świecy
Nieruchomieje jak miecz czuwający.
Wszystko, co wokół – krzesła, książki, kwiaty
Ubierają się w odświętność, powagę i czoła

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Wysokie. I oto – nikczemny –
Twarzą stajesz wobec świata, jak glob naprzeciw globu.
Oto wiesz na pewno: za twoją kotarą
Jest tylko ściana, nie ma Poloniuszy.
Oto czujesz bezpiecznie: w środku twojej dumy
Nie zagości ni karzeł, ani też pochlebca.
Oto szepczesz zaledwie.
Układając zgłoski –
A słyszysz: księżyc dźwiękiem odpowiada.
Godziny przy piórze – one leczą rany,
One też wstrzymują od ran zadawania.
Patrz: podniosłeś usta, by odpluć obelgę,
A stoisz – niby dziecko –
Z usty zdumionymi.

Słowniczek do tekstu: **Poloniusz** – Полоній, персонаж з твору „Гамлет” Вільяма Шекспіра; **ufnie** – довірливо; **odświętność** – патетичність; **glob** – земна куля; **kotara** – портьєра; **karzeł** – карлик; **pochlebca** – лестивець.

Związki wyrazowe: **miecz czuwający** – меч, що охороняє; **odpluć obelgę** – видкинути образу.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach.

A. *Ustal, kto jest podmiotem lirycznym wiersza? *Jaki jest temat wiersza? *Jaka jest rola i zadanie poezji? B. *Z czym porównuje poeta swoje utwory? *Uzasadnij, że pisanie poezji uszlachetnia twórcę. C. *Określ nastrój wiersza. *Wskaż środki stylistyczne i ich funkcje.

Pisanie z pamięci. Popatrz na wyrazy ze słowniczka do wiersza. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy poprawnie wykonałaś / wykonałeś polecenie.

205. Przeczytaj tekst pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie. Omów informację w parach.

Słowotwórstwo czasowników

Wszystkie czasowniki, które uznajemy za wyrazy pochodne, dzielimy na dwie wielkie klasy: 1) tworzone za pomocą przyrostków *-eć, -ać* i powstałe w wyniku przekształcenia w czasownik innych części

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

mowy, np. *ciemnieć* – czasownik utworzony od przymiotnika *ciemny*; *mówić* – czasownik utworzony od rzeczownika *mowa*; 2) tworzone od innych czasowników: a) dokonane czasowniki utworzone od niedokonanych za pośrednictwem przedrostków, np. *gotować – ugotować*; b) dokonane czasowniki utworzone od niedokonanych za pośrednictwem wymiany przyrostków, np. *ruszyć – ruszać*.

206. **Utwórz czasowniki nazywające czynności.**

Plomba, śpiew, prośba, lakier, sędzia, telefon, wagary, cukier, plan, zima.

207. **Zapamiętaj podane informacje.**

Słowotwórstwo przymiotników

Do tworzenia przymiotników odrzeczownikowych używamy następujące przyrostki: *-ow(y): pokój – pokojowy; -sk(i): Europa – europejski; -n(y): mięso – mięsny; -an(y): wełna – wełniany; -at(y): wąs – wąsaty; -ast(y): gąbka – gąbczasty; -ist(y) / -yst(y): osoba – osobisty.*

208. **Od podanych przymiotników utwórz przymiotniki pochodne, wykorzystując formanty słowotwórcze, przyrostki: *-utk(i), -aw(y),* przedrostki: *przed-, przy-, prze-*. Ułóż zdania z utworzonymi wyrazami.**

Piękny, głupi, długi, miły, łysy, słodki.

209. **Od przymiotników *śmiały, mądry, wesoły* za pomocą formantów *-ec, -ek, -ość* utwórz nazwy cechy i nosiciela cechy.**

210. **Wstaw przepuszczone litery. Odgadnij zagadki, nazwij zawody.**

Jaki zaw●d wykonuje pan,
który obiad gotuje nam?

Cóż to za człowiek powiedzcie ko●ani
maluje obrazy, ●odzi z paletami.

Kto ma na półkach ksią●ek bez liku?
I dba o książki i czytelnik●w?

P●ez dzień cały w ciągłym trudzie,
wciąż pracuje dla nas dzielnie.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Znają go te● wszyscy ludzie
I szanują jego kielnię.

P●ebył śmiało wsze● i wzdłu●
oceany, wiele m●rz.
On na mostku słu●by miewa
No i szanty chętnie śpiewa.

Leczy wszystki● i mnie także.
●orym leki p●episuje.
Słowem także im pomaga
I na du●u podt●ymuje.
Biała bluza, spodnie białe,
ubielone ręce całe.
Nawet czapka biała te●
Kto to jest? Czy wiesz?

Ktoś za zeszytem p●egląda zeszyt,
Choć jest zmęczony – jeszcze pracuje.
Gdy stawia piątkę, bardzo się cieszy.
P●ykro mu bardzo, gdy stawia dw●ję.

Siedzi w samochodzie,
t●yma kierownicę,
wozi towary po kraju
i p●ewozi za granicę.

Bardzo się trudzi –
p●ynosi listy, paczki dla ludzi.

Spotkasz go w ogrodzie,
gdzie pracuje co dzień
Dba o klomby i rabatki,
ko●a rośliny i kwiatki.

211. Uśmiechnij się!

Trzem ludziom, wykonującym te same czynności na placu budowy, zadano to samo pytanie: – Co robią?

– Jak to co? – oburzył się pierwszy. – Tłukę kamienie.

– Jak to co? …Zarabiam na życie – zdziwił się drugi.

Również ten trzeci okazał lekkie zaskoczenie.

– Jak to co?... Buduję katedrę.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 10. Mała ojczyzna jako przestrzeń geograficzna, społeczno-kulturowa i symboliczna. Wyrazy złożone. Skróty i skrótowce

212. Wstaw przepuszczone znaki interpunkcyjne. Zastanów się, co dla ciebie jest małą ojczyzną?

Każdy ma swoje miejsce ulubione w dzieciństwie To jest ojczyzna duszy (*Stefan Żeromski*)

Zakorzenienie jest zapewne stałą potrzebą natury ludzkiej Może łączy się to z prawami ludzkiego organizmu a ściślej z prawami rytmu. To co znane i swojskie pozwala utrzymać ten sam rytm wewnętrzny o którym mało wiemy co nie znaczy że nie istnieje (*Czesław Miłosz*)

Jak widać pojęcie małej ojczyzny jest złożonym terminem bo składa się na niego coś co nazywa się duchem miejsca i co jest trudne do jednoznacznego zdefiniowania (*Ryszard Kapuściński*)

Kraj rodzinny ściśle mówiąc kraj w którym przeżyliśmy lata swego dzieciństwa nie jest żadnym krajem geograficznym ale mnóstwem miejsc i tajemniczych zakątków z którymi mieliśmy do czynienia gdy byliśmy młodzi (*Karel Čapek*)

Dla uczciwych jest to piekło dla cwaniaków raj Dla głupich głupota dla mnie to mój kraj (*Krzysztof Daukszewicz*)

213. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów.

Mała ojczyzna to miejsce, z którym ktoś jest związany emocjonalnie, bo się w nim urodził, wychował lub mieszka.

214. Posłuchaj tekstu. Dla zrozumienia treści wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe ze słowniczka do tekstu.

Warmia i Mazury – wielokulturowa nadzwyczajna kraina

Część krainy historycznej między dolną Wisłą a Niemnem – Warmia i Mazury to jeden z najpiękniejszych regionów Polski, zamieszkanej dawniej przez ludy bałtyckie, z których w pierwszych wiekach nowej ery wyodrębnili się Prusowie – pisze Erwin Kruk, urodzony w Dobrzyniu na Mazurach, znany poeta, prozaik i publicysta.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Właśnie na dzisiejszym Pojezierzu Mazurskim pierwotna bałtyjskość plemion pruskich zderzyła się z germańską siłą cywilizacyjną oraz ze słowiańskim naporem osadniczym. Można zatem mówić, że na tym obszarze rozegrał się historyczny proces zniknięcia narodu pruskiego. Owo znikanie odbywało się przez liczne pokolenia i wieki. Ogromną historyczną rolę na tych ziemiach odegrał Zakon Krzyżacki, mający za cel chrystianizację pogańskich Prusaków. Przerodziło się ono w europejskie dzieło podboju i wchłonięcia tubylców przez Polaków lub Niemców oraz zanikanie mowy pruskiej.

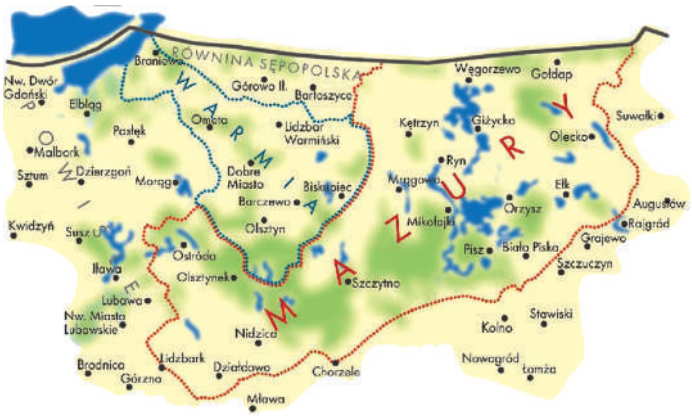

Para w stroju warmińskim

Warmia i Mazury po II wojnie światowej stały się obszarem wielkich migracji i wymiany ludności. Tak jak w dawnych wiekach, krainę Warmii i Mazur zamieszkują również mniejszości narodowe i etniczne. Najliczniejsza jest mniejszość ukraińska. Byli to przesiedleńcy z Bieszczad. Żyje na tym terenie i mniejszość niemiecka. Dokumentują własne losy – tak można w skrócie napisać o byłych i obecnych mieszkańcach Warmii i Mazur (wg *Władysława Rudaka* na podstawie książki *Erwina Kruka, „Warmia i Mazury”*).

Słowniczek do tekstu:

zaniknięcie – зникнення
dokumentować – документувати
kraina historyczna – історичний регіон

Warmia – Вармія (історична область на схід від Пасленки до Решель; після 1236 р. завойована Тевтонським орденом, 1466 р. приєднана до Польщі; 1772 р. включена до Прусії, з 1945 р. у складі Польщі); **Mazury** – Мазури (географічно-історичний регіон Польщі, охоплює район Мазурських озер); **Prusowie** – пруси (балтійські племена, що в середньовіччі населяли Пруссію між нижньою Віслою і нижнім Німаном); **Bieszczady** – Бещади (західна частина Східних Бескидів; довгі гірські пасма з буково-смерековими лісами і полонинами).

Związki wyrazowe: **Pojezierze Mazurskie** – Край Великих Мазурських озер, або Мазурське поозер’я (понад 2 тисяч озер, з’єднаних 12 каналами,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

8 річками і трьома шлюзами, розташованих на території Вармінсько-Мазурського воєводства); **napór osadniczy** – утиск переселенців; **Zakon Krzyżacki** – Тевтонський орден; **wchłonięcie tybulców** – асиміляція корінних жителів; **mowa pruska** – прусська мова (нині мертва); **mniejszości narodowe i etniczne** – національні й етнічні меншини.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

***Określ, do jakiego rodzaju literackiego należy ten utwór? *Ile jest w tekście akapitów?**

Omów informacje w parach.

Gdzie leżą Warmia i Mazury?
Kto dawniej zamieszkiwał ten region?
Co się stało z narodem pruskim i pruską mową?
Jaką rolę odegrał na tych ziemiach Zakon Krzyżacki?
Jakie mniejszości narodowe i etniczne zamieszkują krainę Warmii i Mazur?

Podkreśl formanty w podanych niżej wyrazach. Określ ich rodzaje.

Wchłonięcie, pojezierze, wyodrębnić się, wielokulturowy, przesiedleńcy.

215. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe. Uczymy się nowych wyrazów. **Zapamiętaj podane informacje.**

Wyrazy złożone

Wyrazy pochodne, które powstały od co najmniej dwóch wyrazów podstawowych i zawierają dwie podstawy słowotwórcze, nazywamy **wyrazami złożonymi**. Należą do nich: *złożenia, zestawienia, zrosty*.

Złożenia to wyrazy oparte na dwóch tematach wyrazowych połączone wrostkiem (interfiksem): *-o-, -i-, -y-*. Wrostek *-o-* występuje w złożeniach wtedy, gdy pierwszy człon jest rzeczownikiem, np. *czar-o-dziej*, przymiotnikiem, np. *cudz-o-ziemiec,* zaimkiem, np. *sam-o-lot,* liczebnikiem, np. *trzeci-o-rzęd,* przysłówkiem, np. *wszęd-o-bylski*. Wyrazy złożone mają zwykle formant przyrostkowy, np. *-ek* (*noworod-ek*).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

W drugim typie złożeń jako pierwszy człon na początku występuje czasownik, a wrostkiem jest *-i-*/*-y-*, np. *dus-i-grosz, męcz-y-dusza*.

Zrosty powstały w wyniku bezpośredniego połączenia dwóch wyrazów, np. *Bogumił, dobranoc*. O tym, że zrosty są pojedynczymi wyrazami, świadczy akcent: *Wielka Noc – Wiel**ka**noc, włóczy kij – włó**czy**kij*. W niektórych zrostach pierwszy człon pozostaje nieodmienny, np. *okamgnienie*, w *okamgnieniu*, ale są też zrosty, w których człon pierwszy odmienia się, np. M. *Wielkanoc,* D. *Wielkiejnocy*.

Zestawienia składają się z dwóch wyrazów, np. *Pojezierze Mazurskie, Dobre Miasto.*

216. Wyjaśnij, dlaczego podane niżej wyrazy zaliczamy do złożeń. Ustal, od jakich podstaw słowotwórczych i za pomocą jakich formantów zostały utworzone te wyrazy.

Jadłospis, winogrona, powieściopisarz, samolot, zlewozmywak, samochód, grzybobranie, wiarygodny, piorunochron, cudzoziemiec, gazomierz, dwukropek.

217. Przeprowadź analizę słowotwórczą następujących złożeń: *latorośl, gazociąg, łamigłówka, wyrwidąb, pędziwiatr*.

218. Z podanych wyrazów utwórz złożenia: *siedem lat, czwarty rząd, pięć bój*.

219. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów i związków wyrazowych.

Uczniowie Zespołu Szkół z ukraińskim językiem nauczania w Bartoszycach. Autor zdjęcia: Lubomira Tchórz

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Mniejszość ukraińska na Warmii i Mazurach zamieszkuje województwo warmińsko-mazurskie. W tym regionie mieszka najwięcej Ukraińców w Polsce. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku na terenie Polski przebywało 38 179 Ukraińców, z czego 13 037 – na terenie Warmii i Mazur. Mniejszość ukraińska zamieszkuje głównie północną część województwa od granicy z obwodem kaliningradzkim wraz z Olsztynem. Główną placówką edukacyjną młodzieży ukraińskiej na Warmii jest Zespół Szkół z Ukraińskim Językiem Nauczania w Górowie Iławeckim. Mniejszość ukraińska ma zespoły taneczne i muzyczne prezentujące kulturę i tradycję. Jej przedstawiciele są organizatorami licznych imprez w wielu miastach regionu, np. Spotkania Pogranicza w Głębocku, Jarmark „Z malowanej skrzyni", Międzynarodowy Festiwal Chórów Cerkiewnych w Giżycku, Dni Teatru Ukraińskiego w Olsztynie (wg *Encyklopedii Warmii i Mazur*).

220. Przeczytaj wiersz. Dla zrozumienia treści wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe ze słowniczka do tekstu.

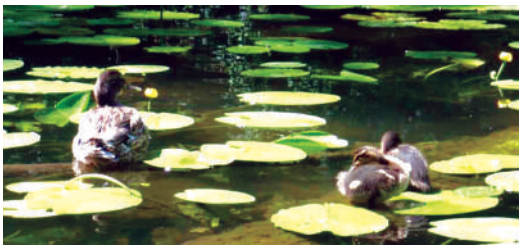

Władysław Dzięgała

Warmia i Mazury

Kraina lasów,
Kraina wody,
Dzikiej natury,
Skarbów przyrody.
Tu czar i urok.
W jeziorach brodzi,
Rozbudza w sercach.
Zachwyt i podziw.
Przybrzeżne trzciny.
Pachnące miętą,
Na taflach tworzą
Ikonę świętą.
Przyroda knieje
Ubiera szczodrze,
Na falach szkwały
Wstrzymują oddech
Zioła kolorem
Na pół odłogach
Malują ziemię
Freskami Boga.
Matka Natura
Na swym ołtarzu
Ma duszę Warmii
I serce Mazur.
Ten skrawek ziemi
W zielonych szatach,
To skarb.
To Eden.
To cud wszechświata.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu:

tafla – поверхня
knieje – нетрі
cud wszechświata – диво всесвіту

Eden – Едем, райська насолода, що згадується у Біблії (книга Буття), місце первісного проживання людей; **freska** – фреска (техніка настінного живопису із застосуванням водяних фарб, які наносять на вогку штукатурку).

Związki wyrazowe: **dzika natura** – дика природа; **skrawek ziemi** – шматок землі.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Jaka jest przyroda na Warmii i Mazurach? *Dlaczego podmiot liryczny tak kocha tę ziemię?**

Znajdź w wierszu środki stylistyczne.

Praca w grupach. Przeprowadź analizę słowotwórczą podanych rzeczowników. Określ kategorie słowotwórcze i funkcje formantów słowotwórczych:

a) lasek, jeziorko; **b)** kocisko, powieścidło; **c)** polewaczka, obcinacz; **d)** rozbudzić, wstrzymywać; **e)** wszechświat, sobowtór.

221. Posłuchaj wiersza. Uczymy się nowych wyrazów.

Maria Zientara-Malewska

Pieśń Warmianki

(fragment)

Kocham cię o Warmio, bom warmińskie dziecię,
Piękność twa przewyższa wszystkie obce kraje,
Bo ja ciebie kocham nade wszystko w świecie
Twe modre jeziora, łąki, bory, gaje,
Twoje żyzne pola, co tak pachną chlebem.
I tę dal zamgloną, co się styka z niebem.
Tu mi wszystko miłe, co mnie w krąg otacza,
I ten strumyk leśny, co cichutko gwarzy
I skowronek-śpiewak, co cieszy oracza,
I pobrzęki kosy wesołych kosiarzy
I klepanie kosy, co mnie budzi z rana
I ten zapach gleby, kiedy jest zorana. (...)

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

I pochodnie głogów, nieba podpalacze,
I te dzikie róże, co na miedzach,
I samotna wierzba, co nad Łyną płacze,
I ten krzyż przydrożny rzeźbiony przez dziadka,
Gdzie przyklęknie czasem dziecięca gromadka (...).

Słowniczek do tekstu:

oracz – орач
gleba – ґрунт
kosiarz – косар
żyzne pola – родючі поля

Warmianka (Warmiaczka) *(reg.)* – місцева назва мешканки Вармії; **Łyna** – Лина (польська річка, притока Преголі, що починається у Вармінсько-Мазурському воєводстві).

Związki wyrazowe: **dal zamgloną, co się styka z niebem** – затуманена даль, яка стикається з небом; **klepanie kosy** – клепання коси.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kim jest podmiot liryczny i do kogo on zwraca się w wierszu?**

Znajdź fragmenty opisujące przyrodę Warmii i przeczytaj je.

Pisanie z pamięci. Popatrz na wyrazy w słowniczku do tekstu. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy poprawnie wykonałaś / wykonałeś polecenie.

Wyjaśnij pisownię słów: ***wierzba, zapach, przydrożny, przewyższa, róże, pochodnie, przyklęknie, głogów, chleb, przez, kocham, kosiarz, Warmio, krzyż, rzeźbiony, pobrzęki, żyzne.***

222. Uporządkuj wyrazy złożone.

Pracodawca, Rzeczpospolita, owczarek niemiecki, jasnowidz, łamigłówka, wiarołomni, meblościanka, panna młoda, bałwochwalczy, sokowirówka, pierwszoklasista, Droga Mleczna, rudobrody, Białystok, niskopienny, dobranoc, maszyna do pisania, zlewozmywak, boża krówka, samosąd, anielski włos.

złożenia	zrosty	zestawienia

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

223. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów.

Maria Zientara-Malewska, 1977 r.

Maria Zientara-Malewska (1894–1984) – poetka i prozaik, publicystka, nauczycielka, zbieraczka folkloru warmińskiego. Urodziła się 4 września 1894 r. w Brąswałdzie, gdzie ukończyła szkołę. W 1931 r. zdała egzamin kwalifikacyjny jako nauczycielka, następnie pracowała w Berlinie w Związku Polskich Towarzystw Szkolnych, a od 1933 r. – jako nauczycielka szkół polskich. We wrześniu 1939 r. została aresztowana i uwięziona w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück. Od 1945 r. pracowała w Wydziale Oświaty. Debiutowała w 1920 r. utworem „Pory roku" w „Gazecie Olsztyńskiej". Publikowała wiersze i artykuły w prasie polskiej. W 1952 roku przyjęta do Związku Literatów Polskich. W swojej twórczości M. Zientara-Malewska zajmowała się wydarzeniami historycznymi oraz folklorem Warmii.

224. Przeczytaj tekst pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie. Omów informacje w parach.

Skróty i skrótowce

Skrótem nazywamy skróconą formę wyrazu, która występuje w języku pisanym. Wyróżniamy następujące rodzaje skrótów: 1) utworzone z początkowej litery lub początkowych liter wyrazów, np. *a*. (albo), *p*. (pan, pani), *r*. (rok, rodzaj), mies. (miesiąc), *ob*. (obywatel). Po takich skrótach zawsze należy postawić kropkę; 2) skróty składające się z pierwszej i ostatniej litery wyrazu skracanego, np. *dr* (doktor), *mjr* (major). Po takich skrótach, niezależnie od tego, czy składają się one z dwóch czy trzech liter, nie stawiamy kropek w formie Mianownika.

Skrótowce to wyrazy powstałe z połączenia pierwszych liter, głosek lub cząstek nazwy wielowyrazowej. Są używane zarówno w piśmie, jak i w języku mówionym, np. *Polska Kasa Opieki* –

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

pekao, Polska Akademia Nauk – PAN. Skrótowce za charakterem ich części składowych oraz sposobem wymawiania dzielimy na takie rodzaje: 1) **literowce (skrótowce literowe)** – złożone z pierwszych liter wyrazów tworzących oficjalną, rozwiniętą nazwę, np. *Bank Przemysłowo-Handlowy – BPH*, wymawiaj: [be-pe-**ha**]; *Narodowy Bank Polski – NBP*, wymawiaj [en-be-**pe**]; *Powszechny Zakład Ubezpieczeń – PZU*, wymawiaj: [pe-zet-**u**]; 2) **głoskowce (skrótowce głoskowe)** złożone z pierwszych liter nazwy rozwiniętej, czytanych lub wymawianych łącznie, jako suma głosek, np. *Najwyższa Izba Kontroli – NIK*, wymawiaj: [nik], *Katolicki Uniwersytet Lubelski – KUL*, wymawiaj: [kul]; *Ministerstwo Obrony Narodowej – MON*, wymawiaj: [mon]; 3) **grupowce (sylabowce, skrótowce sylabowe)** składają się z grup głosek (najczęściej pierwszych sylab), pozostałych po odrzuceniu części wyrazów z pełnej nazwy, np. *Polska Farmacja – POLFA; Państwowa Fabryka Wagonów – PAFAWAG*; 4) **skrótowce mieszane** mają niejednorodną budowę; można wśród nich wyróżnić np. **literowo-głoskowe**, np. *Centrum Badania Opinii Społecznej – CBOS*, wymawiaj: [**ce**-bos]; literowo-grupowe, np. *Polski Związek Kolarski – PZKol*, wymawiaj: [pe-zet-**kol**].

Najbardziej używane skróty i skrótowce przedstawione są w „Słowniku skrótów i skrótowców" Jerzego Podrackiego (Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999).

225. Wpisz, co oznaczają podane skróty i skrótowce.

Wyrazy i wyrażenia pomocnicze: a) pod tytułem, profesor, pełniący obowiązki, magister, porównaj, i tak dalej, centymetr, klasa, dyrektor, złoty, przed naszą erą, dekagram, na przykład, major, grosz, według; b) Związek Ubezpieczeń Społecznych, Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne, Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego, Najwyższa Izba Kontroli, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Polska Agencja Artystyczna, Polska Farmacja, Stowarzyszenie Polskich Artystów Teatru i Filmu, Państwowa Fabryka Wagonów, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rzeczpospolita Polska, Szkolny Klub Sportowy.

dyr. – _____, itd. – _____, wg – _____, mjr – _____, prof. – _____, kl. – _____, por. – _____, p.n.e – _____, np. – _____, pt. – _____, zł – _____, gr – _____, cm – _____, dag – _____, mgr – _____, p.o – _____.

SKS, RP, Polfa, Pafawag, Cepelia, PWN, MPK, ONZ, NIK, ZUS, PATiF, Pagart.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

226. **Przeczytaj wiersz.**

Konstanty Ildefons Gałczyński

Kronika Olsztyńska

(fragmenty)

Konstanty Ildefons Gałczyński, Aleksander Maliszewski i pies Łobuz, Pranie 1950 r.

II

Dobrze jest nad jeziorem
nawet porą deszczową.
Leśniczy wieczorem
lampę zapala naftową,
po chwili we wszystkich pokojach
naftowe lampy płoną
a cienie od rogów jelenich
rozrastają się w nieskończoność.

Psy szczekają.
Trąbki północy bliskie.
A chmury pędzą po niebie
jak wielkie psy myśliwskie.
Zasypiamy
przytuleni do siebie jak dzieci.
Noc się wypogodziła.
Księżyc mruczy i świeci.
Pszczoły śpią.
Tylko woda chlupie o
brzeg bez przerwy.
A nam się śnią polowania,
paprocie, jelenie i strzelby.

III

Rano słońce, rano pogoda,
idziemy do kąpieli.
Sama radość! Sama uroda!
Jak tu się nie weselić?

Z sosny słychać dzięcioła stuk.
A tutaj ryby bryzg! spod nóg.

Ech, bracia, wpław!
I płynąć, pływać,
aż tam, gdzie z drugiej strony
wiatr, roześmia-
ny wiatr przygrywa
na sitowia strunach zielonych.

IV

A w tych borach olsztyńskich
dobrze z psami wędrować.
A w tych jarach olsztyńskich
sośnina i dąbrowa.

Tęcza mosty rozstawia.
Jak Wenus pachnie szałwia.
Ptak siada na ramieniu.
Komar płacze w promieniu.

W dzień niebo się zaśmiewa,
a nocą się rozgwieżdża,
gwiazdy w gniazda spadają.
Żal będzie stąd odjeżdżać.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu:

nieskończoność – нескінченність
strzelba – рушниця
sośnina – сосняк
dąbrowa – діброва
szałwia – шавлія

Wenus – Венера; **zaśmiewać się** – реготати.

Związki wyrazowe: **chmury pędzą** – хмари мчать; **niebo rozgwieżdża się** – небо ясніє від зірок.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Dlaczego nad jeziorem według podmiotu lirycznego jest dobrze nawet porą deszczową? *Jak zmienia się nastrój w 3. części utworu i z jakiego powodu? *Jak opisano bory olsztyńskie w 4. części „Kroniki Olsztyńskiej" ?**

Pisanie z pamięci. Popatrz na wyrazy ze słowniczka do tekstu. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy poprawnie wykonałaś / wykonałeś polecenie.

Znajdź środki stylistyczne we fragmentach „Kroniki Olsztyńskiej" K. I. Gałczyńskiego (powtórzenia, przenośnię, pytanie retoryczne, porównanie) i określ ich funkcje.

Podziel wyrazy na litery, głoski i sylaby.

a) pędzą; b) zaśmiewać się; c) olsztyńskich.

227. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów.

Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Leśniczówce Pranie nad jeziorem Nidzkim

Pomnik K. I. Gałczyńskiego obok muzeum w Leśniczówce Pranie, fot. Tomasz Waskiegoszczuk

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Muzeum wybitnego polskiego poety Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu mieści się w dawnej leśniczówce wsi Krzyże, pochodzącej z 1880 roku. Położona w Puszczy Piskiej tuż nad jeziorem Nidzkim, była ulubionym miejscem pobytu Gałczyńskiego, do którego przyjeżdżał z żoną Natalią w latach 1950–1953. Polska nazwa "Pranie" pochodzi od łąki nad którą leży leśniczówka, a która, jak mówili Mazurzy, "prała" czyli osnuwała się mgłą, dymiła.

228. Quiz „Mazury – cud natury".

1. Skąd pochodzi nazwa *Mazury*?
2. Mazury jako region geograficzno-historyczny w północno-wschodniej Polsce z dużą liczbą jezior potocznie określa się mianem Krainy Wielkich Jezior Mazurskich lub Krainy Tysiąca Jezior. Ile jest jezior na Mazurach?
3. Gdzie znajdują się największe oraz najdłuższe jezioro w Polsce?
4. Gdzie spotkasz potomków dzikich koni?
5. Jakie miejsca na Mazurach na stałe zapisały się na kartach historii Polski?
6. Gdzie na Mazurach można znaleźć piramidę?
7. Do jakiej miejscowości przylatują bociany?

Klucze

1. Słowo *Mazury* wywodzi się od tematu *maz-* „smolić", dawniej rzeczownik *maź* oznaczał smołę. Poprzez połączenie *maz-* z przyrostkiem *-ur* powstało określenie na smolarzy zamieszkujących tereny leśne w tym regionie i to właśnie od nich pochodzi nazwa *Mazury*.

2. Na Mazurach można doliczyć się bowiem ok. 2 600 jezior, czyli prawie 3 razy więcej niż zwykło się sądzić.

3. Mazurskie jeziora wyróżniają się także na tle innych polskich zbiorników wodnych. Na Mazurach znajduje się największe jezioro w Polsce Śniardwy, o powierzchni 113,8 km². W Krainie Wielkich Jezior leży również najdłuższe jezioro w Polsce Jeziorak, którego długość to ok. 27,45 km.

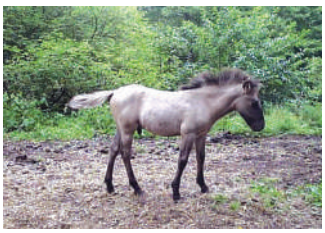

4. Tarpany to wymarły ponad 200 lat temu gatunek dzikich koni, które dawniej zamieszkiwały leśne tereny Europy. Na półwyspie Popielińskim w naturalnych warunkach żyją 4 tabuny koników polskich.

5. Są to tereny Grunwaldu, gdzie 15 lipca 1410 r. odbyła się jedna z największych bitew w historii średniowiecznej Europy oraz Wilczy Szaniec, znajdująca się w środku lasu kwatera Hitlera. Żeby ukryć kwaterę, twórcy uzupełnili

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

ubytki w drzewostanie atrapami drzew zrobionymi z rur, a dla bardziej naturalnego efektu rury pokryto siatką imitującą liście.

6. W miejscowości Rapa znajduje się grobowiec rodziny barona Friedricha von Fahrenheita wzorowany na egipskich piramidach. Ma wysokość prawie 16 metrów.

7. Miejscowość Żywkowo nazywana została bocianią wsią, bo co roku do tego urokliwego miejsca przylatuje blisko 100 bocianów, a odlatuje ich jesienią dwa razy więcej (wg http://www.national-geographic.pl/).

229. **Zapisz wyrazy pochodne zawierające podane formanty: *-uch, u-, -ka, prze-, -owy, -arz, -anie, -ość, -ek, przed-, - utki*.**

230. **Przepisz wyrazy złożone. Wstaw przepuszczone litery, przetłumacz na język ukraiński.**

Samo●ąd, sześciok●t, Wielki P●tek, małom●wny, wieczne pi●ro, ostros●up, Bo●e Narodzenie, cudotw●rca, doty●czas, wier●okleta, dramatopisa●, ●lebodawca, bo●a kr●wka.

231. **Spróbuj "rozszyfrować" podane skróty i skrótowce.**

MSZ –
pl. –
PZMot –
mgr –
dol. –
Krosno n. Odrą –
Zespół ds. Polonii –
UE –
PAN –
RP –
dyr. –
ZSE –
łac. –
spółka z o.o. –
LOT –

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

232. **W skrótach i skrótowcach wstaw kropki tam, gdzie to jest potrzebne.**

jak wyżej = jw
miesiąc = mies
siostry = ss
Nie znam majora Krasowskiego. = mjr Krasowski
centralne ogrzewanie = co
bieżący miesiąc = bm
pułkownik = płk
wapń = Ca
Fabryka Samochodów Osobowych = FSO
Poradnik Językowy = Por Jęz

233. **Zaśpiewaj piosenkę!**

„Hej, Mazury”

Słowa i muzyka: W. Jurzykowski

1. Błękit jeziora dokoła,
A tam w oddali gdzieś las.
Słońce i przestrzeń nas woła,
Tutaj więc spędź wolny czas.

Refren: Hej, Mazury, jak wy cudne!
Gdzie jest taki drugi kraj!
Tu zapomnisz chwile trudne,
Tu przeżyjesz życia maj.
Do namiotu od ogniska
Trzeba wracać, pora, czas.
Już nadchodzi nocka bliska.
Hej, Mazury, witam was!

2. Żeglarz z dziewczyną ze wzgórza
Patrzą na las w głębi wód.
Słońce się w falach zanurza.
Nadchodzi zmierzch, powiał chłód.

3. Piękna jest nasza kraina,
Domy bielutkie jak śnieg,
A nad jeziorem dziewczyna –
Chciałbym z nią przeżyć choć wiek.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

LEKSYKOLOGIA I FRAZEOLOGIA

Wiesława Barańska – malarka amatorka.
Uprawia głównie malarstwo olejne, ale również pastel i akwarelę.
Tematyka prac to martwa natura, kwiaty oraz pejzaże.

„Las”

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 11. Podróże po Polsce. Znaczenie, treść i zakres wyrazu. Synonimy, antonimy i neologizmy. Słowniki języka polskiego i ich rodzaje

234. Przeczytaj tekst. Poznaj główną ulicę stolicy Polski, Warszawy. Zasoby dodatkowe: wirtualna wycieczka ulicą Nowy Świat.

Ulica Nowy Świat, fot. Piotr Wierzbowski

Tadeusz Konwicki

Krótki spacer po Nowym Świecie

Rzeczywiście Nowy Świat z lotu ptaka, a właściwie widziany z samolotu, wygląda jak zakrzywiona szabla turecka. (...)

Nowy Świat nie jest ulicą długą. Od ulicy Świętokrzyskiej do Alej Jerozolimskich na może sześćset, może siedemset metrów (udaję niewiedzę, żeby uruchomić encyklopedystów śród czytelników). Za Alejami jeszcze Nowy Świat biegnie ze sto pięćdziesiąt metrów i ginie w placu Trzech Krzyży.

Prawdziwy Nowy Świat to był przed wojną. Nabity życiem, rojny od przechodniów, bogaty przez słynne sklepy, kawiarnie, restauracje oraz kina.

Po wojnie Nowy Świat początkowo wydostojniał, bo odbudowano go tak, jak był kiedyś – nie skażony komercjalizmem i tandetą, czyli w wersji pałacyków osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych. Wyglądał jak muzeum i był ubogi jak muzea. Kilka sklepów, parę kawiarń, trochę urzędów. Dostojeństwo, choć okraszone kolorowymi tynkami, stiukami, miedzianymi blachami i starą dachówką, kosztowało mieszkańców sporo. To była arteryjka ładna, ale pustawa.

Później Nowy Świat zaczął brzydnąć. Odpadały tynki i gzymsy, czerniły się zacieki, tłukły się dachówki, zarastały brudem szyby wystawowe, ale zaczęło się pojawiać coraz więcej życia, trochę szemranego, byle jakiego, ale przecież życia. Pokazały się bary kawowe i jakieś bistra, ożywiło się zaplecze ulicy, a przede wszystkim ruszyła ulica Chmielna (dziś oczywiście na coś tam przemianowana), twierdza prywatnej inicjatywy. (...)

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Ale już ten biednawy Nowy Świat, rozpadający się z zaniedbania i, znowu po wierzchu odmalowany, wracający do życia, nigdy nie osiągnie tej przedwojennej żywotności. (...)

Mieszkam na tyłach owej uliczki, zatem miałbym trudności z oglądaniem przejazdu różnych orszaków. Ale mój teść ... mieszkał na Nowym Świecie w tej kamienicy, co ma na dole sklep z instrumentami muzycznymi. Więc u Alfreda, mego drogiego teścia i coraz lepszego malarza, choć już nie żyje od siedmiu lat, ale obrazy jego coraz lepiej żyją, więc u Alfreda w pracowni czyhałem na te wszystkie uroczystości. (...)

Strasznie szybko starzeje się ten nasz kochany Nowy Świat. Co go troszkę dźwigną jakieś murarskie niedołęgi, to już znowu stareńki i bliski agonii. (...)

Wobec tego zrywam się z barłogu w mojej nyży – strażnicy wiecznego czuwania i ruszam na przedwieczorny spacer po Nowym Świecie i okolicy, póki jeszcze żyje, póki my żyjemy (fragment książki *„Nowy Świat i okolice”*).

Słowniczek do tekstu:

rojny – багатолюдний
tandeta – дешеві речі
dostojeństwo – достойність
tynk– гіпс
stiuk – штукатурка
żywotność – живучість

śród przest. **wśród** – серед.

Związki wyrazowe: **Nowy Świat** – Нови Свят, одна з найстаріших вулиць Варшави, частина колишньої Королівської Дороги; **arteryjka ładna, ale pustawa** – тут: гарна вуличка, але майже порожня; **tłukły się dachówki** – товклася черепиця; **notoryczny i namiętny gap** – невиправний та завзятий роззява; **czyhałem na te wszystkie uroczystości** – чекав на всі ці урочистості; **murarskie niedołęgi** – ліпнина каменярів.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Jak wygląda ulica Nowy Świat z lotu ptaka? *Jaką była ta ulica we wspomnieniach autora opowiadania przed i po II wojnie światowej? *Dlaczego ulica Nowy Świat jest tak ważna dla Warszawy?**

Uczymy się nowych wyrazów.

Sporządź plan do podanego tekstu.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

235. **Przeczytaj tekst.** **Zapamiętaj podane informacje.**

Znaczenie, treść i zakres wyrazu

Znaczenie to treść, której znakiem jest wyraz lub wyrażenie. **Treść wyrazu** to zespół cech, na podstawie których potrafimy określić, co ten wyraz znaczy, np. *komputer* „urządzenie elektroniczne automatycznie przetwarzające dane zapisane cyfrowo, służące do szybkiego wykonywania obliczeń, przechowywania, porządkowania i wyszukiwania danych oraz sterowania pracą innych urządzeń”; *ptak* „zwierzę o ciele pokrytym piórami, mające dwie nogi i dziób oraz skrzydła, dzięki którym potrafi latać”.

Zakres wyrazu dotyczy ogółu przedmiotów nazywanych tym wyrazem, np. *komputer* obejmuje takie wyrazy: *tablet, laptop, notebook, desktop, palmtop; ptak* obejmuje wyrazy: *wróbel, bocian, sowa, jaskółka, wrona* i inne.

236. **Odszukaj definicję (treść) podanych wyrazów w „Słowniku języka polskiego” i zapisz do każdego z nich po 5 przykładów wyrażających zakres tego wyrazu.**

Zwierzę, kwiat, dom, rodzina, ubranie, meble, jedzenie, warzywa, owoce.

237. **Uporządkuj wyrazy według zakresu znaczeniowego, od najszerszego do najwęższego.**

Utwór, powieść, „Nad Niemnem”. Owczarek, zwierzę, pies. Przyroda, szyszka, las.

238. **Zastąp wyrazy jednym słowem o znaczeniu ogólnym i wyjaśnij pojęcia *zakres* i *treść* wyrazu.**

Gitarzysta, pianista, skrzypek; chodzić, biegać, stąpać; dwójka, kajak, motorówka; tango, walc, polonez; cukierek, lizak, pączek.

239. **Warto wiedzieć.** **Uczymy się nowych wyrazów.**

Tadeusz Konwicki (1926–2015) – prozaik, scenarzysta, reżyser filmowy. W młodości mieszkał w Kolonii Wileńskiej. Lata szkolne spędził w Wilnie, od 1938 r. uczył się w Gimnazjum im. Zygmunta Augusta. Po wybuchu II wojny światowej pracował w Nowej Wilejce. W 1944 r. zdał konspiracyjną maturę. Tadeusz Konwicki zadebiutował w prasie w 1946 r. jako reporter i rysownik. Pracował w tygodniku „Odrodzenie”

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

w Krakowie, publikował recenzje literackie, filmowe, rysunki. Wiosną 1947 r. pisarz przeniósł się wraz z redakcją do Warszawy. Od połowy lat 50. Tadeusz Konwicki zajmował się również twórczością filmową, początkowo jako scenarzysta. Konwicki jest twórcą filmów autorskich: „Ostatni dzień lata", „Zaduszki", „Salto", „Jak daleko stąd, jak blisko". Reżyserował scenariusze według utworów literackich Czesława Miłosza „Dolina Issy" i Adama Mickiewicza „Lawa" według „Dziadów".

Tadeusz Konwicki mieszkał w Śródmieściu Warszawy, przy ulicy Górskiego na tyłach Nowego Światu (wg *Janusza R. Kowalczyka*).

Tadeusz Konwicki na swoim balkonie. Warszawa, 1982 r.

240. Przeczytaj wiersz.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Nowy Świat

Kiedy wieczór gwiazdy porozwiesza,
a od Wisły dmuchnie lekki wiatr,
jest ulica z wszystkich najpiękniejsza,
to jest właśnie Nowy Świat.
Gdy przyjdzie noc,
płyną światła przez Nowy Świat,
ten nowy Nowy Świat,
nasza radość, nasz dom –

na modrym tle
leci biały pokoju ptak
i mocno rośnie tak
dzieło serca i rąk –

latarnie lśnią
jak słoneczniki,
Warszawa śpiewa w nas,
my dla niej i z nią –

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Nowym Światem idą nowi ludzie,
tyle świateł taki piękny świat,
i ty ze mną, najpiękniejsza, pójdziesz
przez ten nowy Nowy Świat.

Iluminacja Nowego Świata, fot. Bartosz Bobkowski

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kto jest podmiotem lirycznym w wierszu? *Jaki jest temat wiersza?**

***Jaką metaforę wykorzystał poeta w utworze? *Znajdź środki stylistyczne (epitety, porównanie, animizacje).**

241. Posłuchaj tekstu i dowiedz się o wspaniałej historii Krakowa i jego zabytkach. Zasoby dodatkowe: wirtualna wycieczka po Krakowie.

Zygmunt Nowakowski

Mój Kraków

(fragmenty)

Kraków podobno nie jest najstarszym miastem polskim. Miał go wyprzedzić Kalisz. Na najdawniejszej mapie świata, więc na mapie Ptolemeusza z II wieku po Chrystusie, figuruje nazwa, którą można odczytać jako „Kalisz". Może. Ale potem o Kaliszu głucho, o Krakowie głośno. Około 960 r. Mieszko I wstąpił na tron polski, pierwsza zaś pewna data naszej historii to rok 963. Pierwsza data historii Krakowa jest o sto lat wcześniejsza.

Kraków jest w Polsce miastem wyjątkowym. Kraków wytrwał najdłużej jako kawałek Polski żywej. W jego uniwersytecie, założonym przez Kazimierza Wielkiego w 1364, nigdy nie wykładano inaczej jak tylko po łacinie i po polsku. (...)

Nic się w Krakowie nie zmieniło, choć przybywają pewne rzeczy nowe, jak przybywają stare. Dziwne miasto, bo w nim jest ciągle coraz to więcej rzeczy starych. Starożytna Troja ma siedem warstw, Kraków ma ich z pewnością tyleż. (...)

W Krakowie czekają badacza przeszłości, architekta i historyka sztuki nie lada niespodzianki. Czasem pomoże traf ślepy, czasem długie, mozolne odkopywanie warstw nowych odsłoni nagle jakby kurtynę i pokaże zdumionym oczom np. kościół, dawniej stojący na ziemi, dziś głęboko i zazdrośnie w ziemię schowany, jakby ziemia, ziemia krakowska ... strzegła swych skarbów. (...)

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Kraków ma wiele, wiele dzwonów – swatów. Ma np. dzwon wyższej i niższej wieży mariackiej. „Zygmunta" ciągnęło sto wołów, a dzwon na wieżę wyniósł jeden człowiek, siłacz nad siłacze, Ciołek, syn wojewody mazowieckiego. Grają tedy oba dzwony, a wkrótce po nich odzywa się hejnał, śpiewany Matce Boskiej. (...)

Na melodię składają się dzwony przeróżne, ot, np. takie dwa, które zowią się piękne Kowale i dzwon „Zbigniew", i sygnaturki przeróżne, i dzwon przesmutny, o pękniętym sercu, zwany dzwonem „za topielców", odzywający się z dalekiego Salwatora. Ma głos niezwykle, rozdzierająco smutny. Wzywa do modlitwy za tych, co utonęli w bystrych nurtach Wisły. (...)

Rynek. To wielka sala, nakryta stropem nieba. Sala balowa. Czasem jednak biel i amarant ustępują miejsca kirowi i nagle, raptem, zmienia się dekoracja, zmienia się jakby duch tego Rynku, największego w świecie i jednego z najpiękniejszych w świecie.

Wydaje mi się, że można by napisać całą popularną historię Polski na tle Rynku, który widział tak wiele i tak dziwnych rzeczy. Wjazdy królów i królowych, koronacje, pogrzeby, przyjęcia posłów cudzoziemskich, obchody zwycięstw, hołdy – wszystko dzieje się w Krakowie, wszystko przejść musi przez Rynek, otrzeć się o mury Panny Maryi, o Sukiennice. (...)

Nie ma w Polsce miasta, którego domy posiadałyby tak dokładnie spisaną historię jak domy Rynku, sąsiednich ulic, zamkniętych w pierścieniu Plant, i domy starych dzielnic, np. żydowskich, jak na „Kazimierzu". Tu mieszkał ten i ten, tu zabito takiego a takiego, w tamtym domu straszy, odzywa się ówdzie szczęk łańcuchów. (...)

Legenda, anegdota, bajka, plotka, strachy, a z tego wszystkiego przędzie się historia, jak nić złota, najczystszej próby.

Słowniczek do tekstu: **Ptolemeusz** – Клавдій Птолемей (давньогрецький вчений); **Mieszko I** – Мешко I (перший історично достовірний польський князь з династії П'ястів); **„Zygmunt"** – Зигмунд, назва найвідомішого польського дзвона; **Salwator** – один із мікрорайонів Кракова; **Sukiennice** – Сукенніце (торговельні ряди); **Planty** – парк Планти, один із найбільших міських парків у Кракові; **sygnaturka** – малий костельний дзвін.

Związki wyrazowe: **Kazimierz Wielki** – Казимир III (польський король (1333–1370), останній представник династії П'ястів); **Rynek Główny** – Площа Ринок, центральна площа міста Кракова; **Kazimierz** – Казімеж (частина Кракова, що входить до району Старе Місто); **czekają nie lada niespodzianki** – чекають значні несподіванки; **pomoże traf ślepy** – допоможе сліпий збіг обставин; **sala, nakryta stropem nieba** – зал, накритий склепінням неба; **szczęk łańcuchów** – брязкіт ланцюгів.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Uczymy się nowych wyrazów.

Praca w grupie. **A. Czy Kraków jest najstarszym polskim miastem? Uzasadnij swą wypowiedź. B. Dlaczego Kraków jest wyjątkowym miastem? C. Jakie znasz zabytki Krakowa i legendy z nim związane?**

Sporządź plan do tekstu Z. Nowakowskiego „Mój Kraków”.

242. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Omów informacje w parach.

Synonimy

Synonimy, zwane inaczej **wyrazami bliskoznacznymi**, to każdy z pary wyrazów mających takie samo znaczenie, których zakresy częściowo na siebie zachodzą, są bliskie znaczeniom innych wyrazów, np. *wyraz – słowo, wesoły – radosny, nagradzać – premiować, doskonale – wspaniale, dlatego że – ponieważ.*

W zależności od stopnia podobieństwa znaczeniowego synonimy dzielimy na: 1) *synonimy bliższe* to takie, które znaczą dokładnie to samo lub prawie to samo, np. *ląd – ziemia*; 2) *synonimy dalsze* to takie, których znaczenia są podobne, nie identyczne, np. *ląd – wyspa*. Wyrazy bliskoznaczne mogą mieć odmienną wartość stylistyczną.

243. Powtarzamy. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.

Objaśnij znaczenie pojęć *antonim, neologizm*.

Antonimy i neologizmy

Antonimy to każdy z pary wyrazów mających przeciwstawne znaczenia, np. *twardy – miękki, rodzić się – umierać, wojna – pokój*. Antonimy można tworzyć, dodając przyrostki *nie-, anty-* lub *od-*: *miły – niemiły, sympatyczny – antypatyczny, dany – oddany.*

Neologizm to wyraz, zwrot lub znaczenie wyrazu nowo powstałe w języku. Neologizmy służą do oznaczania i nazywania nowych pojęć, przedmiotów, np. *internauta* „użytkownik Internetu”, *komórkowiec* „pokrowiec na telefon komórkowy”, *peeling*, wymawiaj: [**pi**ling]

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

„1. zabieg kosmetyczny wykonywany w celu usunięcia zrogowaciałego naskórka; 2. krem używany do takiego zabiegu”, *wizażysta* „specjalista od artystycznego makijażu, a także od tworzenia wizerunku jakiejś osoby”. Neologizmy wzbogacają system językowy oraz mogą mieć charakter lingwistycznej zabawy.

Rodzaje neologizmów: ***neologizmy obiegowe*** nazywają nowe przedmioty, zjawiska i sytuacje, w tym *słowotwórcze* (*dresiarz* „przedstawiciel subkultury młodzieżowej zachowujący się agresywnie, ubrany w dres, zwykle ortalionowy”, od *dres* „strój sportowy składający się z długich spodni i bluzy”); ***znaczeniowe*** – *plomba* „budynek wzniesiony między dwoma wcześniej zbudowanymi domami”); ***frazeologiczne*** (*pójść na kuroniówkę* „pobierać zasiłek dla bezrobotnych”; *dusić inflację* „zmniejszać, zwalczać inflację”); 2) ***neologizmy artystyczne***, które tworzą pisarze, poeci, by lepiej wyrazić swe odczucia, wrażenia i przeżycia (*zjesieniałość, barwno, piórno* – wiersz „Dżananda” Bolesława Leśmiana; *słowiesy, rozpękło, glebizna* – wiersz „Zieleń, fantazja słowotwórcza” Juliana Tuwima).

244. **Dopisz synonimy, korzystaj z pomocy słownika.**

Zwierzchnik, przyjaciel, znawca, kawaler.
Zaufanie, umiłowanie, przedstawienie, nieporozumienie.
Przyrzekać, mówić, kłamać, tłumaczyć.

245. **Podaj antonimy do następujących wyrazów: *zwycięstwo, opór, uśmiech; jasny, mądry, chudy, sprawiedliwy, łagodny*.**

246. **Wymień rodzaje neologizmów i podaj po trzy przykłady każdego z nich.**

247. **Posłuchaj tekstu.**

Poznajemy Warmię i Mazury. Kętrzyn

Miasto **Rastenburg** (obecnie **Kętrzyn**) powstało na ziemiach zamieszkiwanych już w starożytności przez plemiona pruskie w miejscu krzyżowania się traktów handlowych z Malborka na Litwę i z Królewca na Mazowsze. Prawa miejskie miasto otrzymało w 1357 r. Jego nazwa pochodzi od nazwy pruskiej osady *Rast* (od prus. *„pal”*) istniejącej już w XII w. oraz *burg* (od niem. „zamek”). Dzisiaj miasto nosi nazwę, która pochodzi od nazwiska Wojciecha Kętrzyńskiego – historyka, autora prac z zakresu średniowiecznej Polski.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Z tym miastem jest związana taka legenda. W jego okolicach żył niedźwiedź. Czynił on wiele szkód i mieszkańcy urządzili na niego obławę. Według legendy, niedźwiedź został ranny, odrąbano mu jedną z łap. Mimo to przeżył i schronił się w gęstym kętrzyńskim mateczniku, ale został zabity. Na niemieckich mapach miejsce to zaznaczano na wzgórzu w pobliżu Zalesia Kętrzyńskiego. Dlatego też w herbie miasta użyto niedźwiedzia z trzema drzewami iglastymi, rosnącymi na wzgórzu.

Kętrzyn to miasto o ciekawych walorach turystycznych i pełnych uroku krajobrazów. Unikalnymi zabytkami miasta są: zamek krzyżacki, gotycki kościół – Bazylika Kolegiacka św. Jerzego, kościół św. Jana, kościół św. Katarzyny i ratusz. Pod koniec XIX w. wybudowano tu kompleks koszarowy, a po wybuchu II wojny światowej w pobliskim lesie – wojenną kwaterę Adolfa Hitlera zwaną „Wilczym Szańcem". Warto również zobaczyć pomnik patrona miasta – Wojciecha Kętrzyńskiego oraz fragmenty XIV-wiecznych murów obronnych (wg *http://www.ketrzyn.com.pl/*).

Zamek w Kętrzynie, wejście

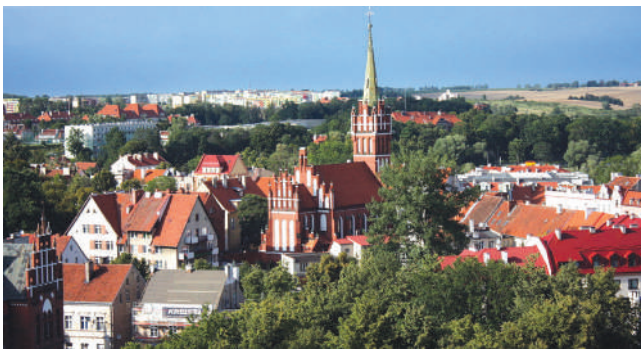

Widok na centrum miasta Kętrzyn. Pośrodku kościół św. Katarzyny

Pomnik Wojciecha Kętrzyńskiego

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu:

walor – перевага
urok – чарівність
matecznik – нетрі
zakres – галузь

Rastenburg (Kętrzyn) – Растенбург (Кентшин) (місто в північно-східній Польщі, адміністративний центр Кентшинського повіту Вармінсько-Мазурського воєводства).

Związki wyrazowe: **Kazimierz Jagiellończyk** – Казимир IV Ягеллончик (Великий князь Литовський (з 1440 р.) і король Польщі (з 1447 р.); **„Wilczy Szaniec"** – „Вовче лігво", головна ставка фюрера і командний комплекс Верховного командування збройними силами Німеччини в лісі Герлиц недалеко від Растенбурга; **krzyżowanie się traktów handlowych** – перехрестя торгових шляхів; **siedziba władz powiatowych** – місцеперебування повітової влади.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Jaka jest etymologia dawnej i obecnej nazwy miasta Kętrzyn? *Opowiedz legendę o tym mieście. *Kiedy miasto otrzymało prawa miejskie? *Jakie walory turystyczne ma współczesny Kętrzyn?**

Uczymy się nowych wyrazów.

Praca w grupach: przygotuj się do wypowiedzi ustnej: a) ułóż pytania do tekstu; b) ułóż plan do tekstu; c) wypisz wyrazy kluczowe.

248. Powtarzamy. Przeczytaj tekst. Omów informacje w parach.

Słowniki języka polskiego i ich rodzaje

Słownik to zbiór wyrazów ułożonych i opracowanych według pewnej zasady, zwykle objaśnianych pod względem znaczeniowym. Struktura słownika dzieli się na artykuły hasłowe ułożone w porządku alfabetycznym, rzadziej tematycznym lub w oparciu o gniazda etymologiczne.

Wyróżniamy takie rodzaje słowników:

Słownik języka polskiego to słownik współczesnej polszczyzny. Rejestruje przeważnie słownictwo współczesne typu ogólnego oraz słownictwo specjalistyczne z różnych dziedzin, popularne regio-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

nalizmy i dialektyzmy, wyrazy żargonowe i pospolite, które przeniknęły do literatury.

Słownik etymologiczny wyjaśnia etymologię, czyli pochodzenie wyrazów w języku polskim. ***Słownik ortograficzny*** przekazuje informacje o poprawnym zapisie znaków językowych.

Słownik poprawnej polszczyzny rozstrzyga trudne problemy językowe, ostrzega przed popełnianiem błędów, proponuje poprawne rozwiązania. Jest niezbędny przy uczeniu się języka i pomocny przy jego nauczaniu.

Słownik wyrazów obcych obejmuje słownictwo pochodzenia obcego, używanego we współczesnym języku polskim.

Słownik wyrazów bliskoznacznych zawiera hasła grupujące wyrazy bliskoznaczne, pomaga uniknąć powtarzania się wyrazów w tekście, znaleźć właściwsze określenie.

Słownik frazeologiczny mieści związki frazeologiczne stałe, jak i łączliwe (luźniejsze) związane z danym wyrazem.

249. Przeczytaj tekst i odpowiedz na pytania. Co to jest słownik? Jakie są rodzaje słowników? Co ułatwia korzystanie ze słowników? Jakie słowniki dotychczas poznałaś / poznałeś i z których najczęściej korzystasz?

Każdy słownik jest skarbcem informacji językowych otwartym i dostępnym dla każdego. Tylko pierwsze kartkowanie słownika na oślep w poszukiwaniu żądanego wyjaśnienia może się skończyć niepowodzeniem. W miarę wzrostu wprawy staje się on najpewniejszym doradcą (*Maria Nagajowa*).

250. Wskaż, w jakich słownikach znajdziesz informacje: a) o poprawnych formach rzeczowników; b) o znaczeniu wyrazów; c) o pisowni wyrazów; d) o synonimach wyrazu; e) o pochodzeniu wyrazów.

251. Znajdź informacje w odpowiednich słownikach:

1) o pochodzeniu, znaczeniu wyrazów: *kreatywny, kompetentny, altruizm, snobizm, makijaż, spot*;

2) o wyrazach bliskoznacznych do słów: *adoptować, adaptacja*;

3) o związkach frazeologicznych wyrazów: *ręka, głowa, baba, kieszeń*;

4) o wymowie wyrazów: *mass media, menu, et cetera, fair play, savoir vivre, vis-s-vis*.

Wyjaśnij różnice między wyrazami: *głoska / zgłoska; status / statut; solidny / solidarny; efektywny /efektowny/ efekciarski; hospitalizacja / hospitacja; reprezentacyjny / reprezentatywny; batut / batuta; apostrof / apostrofa*.

Korzystaj ze słowników języka polskiego.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

252. Krzyżówka. Sprawdź na mapie Polski, jak nazywają się rzeki, nad którymi leżą następujące miasta:

1. ŁOWICZ
2. WYSZKÓW
3. WARSZAWA
4. RZESZÓW
5. TOMASZÓW MAZOWIECKI
6. OSTROŁĘKA
7. POZNAŃ
8. KALISZ
9. PRZEMYŚL
10. ŻYWIEC
11. WROCŁAW
12. NYSA

Nazwy tych rzek wpisz do krzyżówki. Po jej rozwiązaniu przepisz po kolei litery z pól oznaczonych cyframi w kółku, a dowiesz się, jak nazywa się morze, do którego te rzeki wpadają.

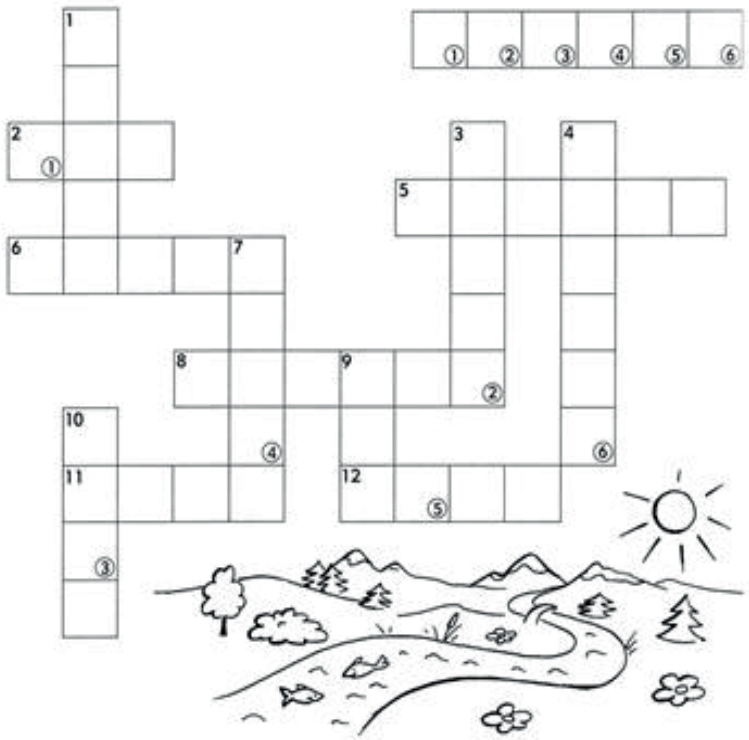

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 12. W świecie uczuć i emocji. Frazeologizmy i ich funkcje. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu

253. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów.

Uczucie to proces psychiczny odzwierciedlający stosunek jednostki do otoczenia, do jego elementów i do samego siebie. Część uczuć nie wypływa z emocji. Nazwy uniwersalnych uczuć: *szczęście, smutek, gniew, lęk, wstręt.*

Emocja to stan znacznego poruszenia umysłu i ciała, który jest reakcją na zdarzenia życiowe i na innych ludzi. Ta szybka reakcja składa się z uczuć, afektów *(gniew, złość, rozpacz, radość i strach)*, pozytywnych i negatywnych emocji, nastrojów *(zadowolenie* lub *niezadowolenie, wesołość lub smutek, niepokój, tęsknota, nostalgia, irytacja, samotność)*, namiętności, sentymentów (*sympatii* lub *antypatii*).

254. Uzupełnij brakujące litery.

Rado●ć, spok●j, mi●ość, wdzi●czność, inspirac●a, zasko●enie, l●k, z●ość, smut●k, stra●, wstr●t, ●styd, zm●czenie, ir●tacja, d●skomfort.

255. Praca w grupach. Przetłumacz na język ukraiński. Porównaj wyrazy w języku polskim i ukraińskim, ich znaczenie, brzmienie, pisownię.

A. Uczucie to proces psychiczny odzwierciedlający stosunek jednostki do otoczenia, do jego elementów i do samego siebie. Część uczuć nie wypływa z emocji. Nazwy uniwersalnych uczuć: *szczęście, smutek, gniew, lęk, wstręt.*

B. Emocja to stan znacznego poruszenia umysłu i ciała, który jest reakcją na zdarzenia życiowe i na innych ludzi. Emocja to szybka reak-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

cja, składa się z uczuć, afektów *(gniew, złość, rozpacz, radość i strach)*, pozytywnych i negatywnych emocji, nastrojów *(zadowolenie* lub *niezadowolenie, wesołość* lub *smutek, niepokój, tęsknota, nostalgia, irytacja, samotność)*, namiętności, sentymentów *(sympatii* lub *antypatii)*.

256. **Na planszy znajdują różne twarze, określ emocje, które one wyrażają.**

257. **Przeczytaj tekst.** **Zapamiętaj podane informacje.**

Frazeologizmy i ich funkcje

Związek frazeologiczny lub **frazeologizm** to ustabilizowane połączenie wyrazów, którego znaczenie nie wynika ze znaczeń tych wyrazów. Wśród związków frazeologicznych wyróżniamy: ***związki stałe (idiomy)***, w których żadnego wyrazu nie można usunąć ani wymienić na inne słowo, np. *spiec raka przen*. „nagle się zarumienić, dostać rumieńców z powodu zawstydzenia”; *duby smalone książk*. „wypowiedzi uznawane za bezmyślne lub mało istotne”; 2) ***związki łączliwe***, w których możliwa jest wymiana niektórych wyrazów o podobnym znaczeniu, *np. ktoś rzuca na szalę coś / ktoś kładzie coś na szali książk*. „ktoś, starając się o coś, postanawia zaryzykować utratę czegoś dla niego ważnego, ale jednak mniej ważnego niż osiągnięcie celu, do którego dąży”.

Ze względu na strukturę dzielimy frazeologizmy na: 1) ***wyrażenia*** – wyrazy powiązane znaczeniowo i składniowo, w których nadrzędnym członem jest rzeczownik, zaimek lub inny wyraz odmieniający się przez przypadki, np. *kaszka z mlekiem* „coś bardzo łatwego do zrobienia”; *ślepa uliczka* „sytuacja, z której nie ma wyjścia”; 2) ***zwroty*** – wyrazy wchodzące w związek znaczeniowy i składniowy, w którym nadrzędnym członem jest czasownik, np. *ktoś / coś wpada w oko komuś pot*. „ktoś lub coś zwraca czyjąś uwagę i podoba się komuś”; *ktoś stawia pierwsze kroki* „ktoś rozpoczyna jakąś działalność”; 3) ***frazy*** mają strukturę zdania (przysłowia, sentencje, maksymy), np. *Wśród ślepych jednooki jest królem* „gdy nie ma pełnowartościowych pod pewnym względem osób lub rzeczy, to te, które stosunkowo lepiej spełniają oczekiwania, uchodzą za wyjątkowe i cenne”; *Ucz się czegoś: bo gdy nagle szczęście odstąpi, nauka pozostaje i nie opuszcza nigdy życia człowieka. Wstań, nie skupiaj się na swoich słabościach i wątpliwościach, żyj wyprostowany! (Jan Paweł II)*.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Objaśnij znaczenie zwrotów: związek frazeologiczny lub frazeologizm, wyrażenie, zwrot, fraza. Sporządź plan do niego.

258. Pracuj z tabelami pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj wiadomości.

PODZIAŁ ZWIĄZKÓW FRAZEOLOGICZNYCH

ZWROTY	FRAZY	WYRAŻENIA
Są to te związki, których jeden człon jest czasownikiem, np. *spocząć na laurach*	Związki które same w sobie tworzą zdanie lub równoważnik zdania, np. *wpadł jak śliwka w kompot*	Związki, w których żaden człon nie jest czasownikiem, np. *złota rączka*

Źródłem związków frazeologicznych stałych są: mitologia, Biblia (*egipskie ciemności książk*. „całkowite, nieprzeniknione ciemności”, *sól ziemi* „grupa najwartościowszych osób w jakiejś społeczności”; *wisieć na kimś jak miecz Damoklesa* „stanowić nieustające źródło zagrożenia”); legendy, literatura (*walka z wiatrakami* (frazeologizm związany z postacią Don Kichota, bohatera powieści „Don Kichote z La Manchy” autorstwa Miguela de Cervantesa; bohater ten walczył z wiatrakami, uważając je za olbrzymie i niebezpieczne potwory) 1) *książk*. „walka z kimś lub czymś, czego nie da się pokonać”; 2) *książk*. „walka z urojonym przeciwnikiem”), historia, życie codzienne, anegdoty.

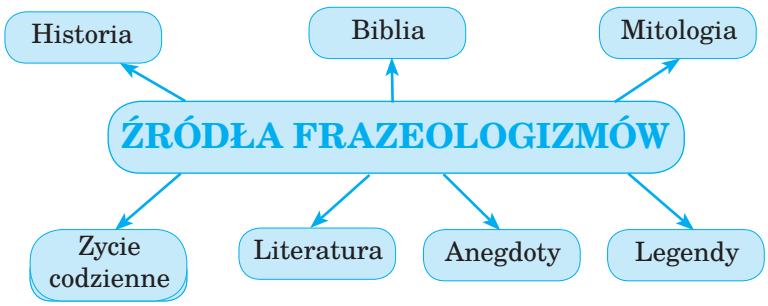

Frazeologizmy mają przeważnie ekspresywną funkcję, tłumacząc abstrakcyjne pojęcia, wzmacniając obrazowość, plastyczność wypowiedzi.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

259. Podziel związki frazeologiczne ze względu na ich budowę. Korzystaj ze „Słownika frazeologicznego”.

wyrażenia	zwroty	frazy

Dziesiąta muza; robić kogoś w konia; Szata Dejaniry; śpiąca królewna; trafić w sedno; urodzić się w czepku; Póty dzban wodę nosi, póki się ucho nie urwie; wybić klin klinem; nabrać wody w usta; odsyłać od Annasza do Kajfasza; sokoli wzrok; Argusowe oko; zbijać bąki; wilczy bilet; Wyszedł na tym jak Zabłocki na mydle; puścić płazem; szlag coś trafia; róg obfitości; zażyć z mańki; Trafił frant na franta i wyciął mu kuranta; jabłko Adama; krokodyle łzy; pójść na zieloną trawkę; niedźwiedzia przysługa.

260. Podziel związki frazeologiczne ze względu na ich rodowód.

mitologia	Biblia	literatura klasyczna	historia	życie codzienne

Uciekać, gdzie pieprz rośnie; być kozłem ofiarnym; wiek balzakowski; Ani oko nie widziało, ani ucho nie słyszało; ugodzony strzałą Amora; wziąć coś za dobrą monetę; słomiany wdowiec; Być albo nie być; udawać Greka; wrócić z tarczą albo na tarczy; węzeł gordyjski; przytrzeć komuś rogów; umywać ręce; pięta achillesowa; przekroczyć Rubikon; Łuska spadła komuś z oczu; wpaść w rozpacz; prawdę mówiąc; zapiąć na ostatni guzik; spartańskie wychowanie; I ty, Brutusie, przeciwko mnie; nić Ariadny; być albo nie być; czarna rozpacz, głupi jak but; hiobowe wieści; złoty cielec; wziąć pod uwagę; dantejskie sceny.

261. Przeczytaj fragmenty dwoch listów króla Polski Jana III Sobieskiego i jego żony Marii Kazimiery (Marysieńki).

Listy okresu odsieczy wiedeńskiej

Jedyna duszy i serca pociecho, najśliczniejsza i najukochańsza Marysieńku!

Bóg i Pan nasz na wieki błogosławiony dał zwycięstwo i sławę narodowi naszemu, o jakiej wieki przeszłe nigdy nie słyszały. Działa wszystkie, obóz wszystek, dostatki nieoszacowane dostały się w ręce nasze. Nieprzyjaciel, zasławszy trupem aprosze, pola i obóz, ucieka w konfuzji. Wielbłądy, muły, bydle, owce, które to miał po bokach, dopiero dziś wojska

Pomnik Jana Sobieskiego i Marysieńki na Polach Wilanowskich. Rzeźbiarz E. Jeliński, 2001 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

nasze brać poczynają, przy których Turków trzodami tu przed sobą pędzą; drudzy zaś, osobliwie des renégats, na dobrych koniach i pięknie ubrani od nich tu do nas uciekają (...).

Wezyr tak uciekł od wszystkiego, że ledwo na jednym koniu i w jednej sukni. Jam został jego sukcesorem, bo po wielkiej części wszystkie mi się po nim dostały splendory, a to tym trafunkiem, że będąc w obozie w samym przedzie i tuż za wezyrem postępując, przedał się jeden pokojowy jego i pokazał namioty jego, tak obszerne, jako Warszawa albo Lwów w murach. Mam wszystkie znaki jego wezyrskie, które nad nim noszą. (...).

Nie rzekniesz mnie tak, moja duszo, jako więc tatarskie żony mawiać zwykły mężom bez zdobyczy powracającym, „żeś ty nie junak, kiedyś się bez zdobyczy powrócił", bo ten, co zdobywa, w przedzie być musi *(w namiotach wezyrskich, 13.09. 1683)*.

Muy szliczny serdecznie ukochany Janiczku, iedyna duszy pociecho!

Chyba tylko mnie jednej zdarzają się takie przykre historie! Nowiny od Wci są moją największą przyjemnością i niemało się nacierpiałam, wyczekując ich od czternastego tego miesiąca – a tu masz, przychodzi dzisiaj poczta, przywożąc pełno listów, ale żadnego pakietu przeznaczonego dla mnie. Wszystkie listy z wojska doszły nienaruszone i tylko ja jedna nie dostałam żadnego, ani od Wci, ani od mojego syna, od którego nie miałam ani słowa od czasu bitwy; inną na moim miejscu przywiodłoby to do rozpaczy, ale ja wierzę w to, co mi Wć o nim pisałeś i jestem pewna, że mu się nic nie stało. (...)

Boję się, że Wć jesz dużo owoców, a donoszą tutaj, że wojewoda lubelski [Zamoyski] ma dyzenterię. Nieustannie pogrążona jestem w niepokoju i nie zmieni się to, dopóki nie będę mogła Wci, moje drogie kochanie, uściskać z całego serca. Zaklinam Wć, niechże się to stanie jak najprędzej, nie mogę już dłużej żyć bez Wci *(z Krakowa, 24 września, 1683)*.

Słowniczek do tekstu:

sukcesor – спадкоємець
pokojowy *(hist.)* – слуга
rzekać – говорити
muy / mój – мій
iedyna / jedyna – єдина
niepokój – тривога, неспокій
serca pociecho – втіхо серця

Jan III Sobieski – Ян III Собеський (1629–1696), король польсько-литовської держави; **Maria Kazimiera d'Arquien (Marysieńka)** – Марія Казимира Аркен (1641–1716), дружина короля Яна III Собеського, відома як Марисенька; **aprosza** – вузький зигзагоподібний рів; **des renégats** (od fr.) – зрадники; **wezyr** – візир (за середньовіччя вищий урядовий сановник у деяких країнах Близького й Середнього Сходу); **splendory** – тут: багатства; **trafunek** *(daw.)* – випадок; **Wci, Wć – Waszmości** *(daw.)*, скорочення від архаїчного польського ввічливого

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

звертання **jego / wasza mość < jego / wasza miłość** „його (ваша) милість”); **dyzenteria** – дизентерія; **zaklinać** – тут: настійно прохати, благати про що-небудь.

Związki wyrazowe: **odsiecz wiedeńska, bitwa pod Wiedniem** – „віденська відсіч”, або віденська битва, експедиція військ під проводом польського короля Яна III Собеського 12 вересня 1683 р. проти османського війська візиря Кара-Мустафи; **pędzą trzodami** – мчать стадами; **uściskać z całego serca** – обіймати від усього серця.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Gdzie i kiedy są napisane listy Jana III Sobieskiego i Marii Kazimiery? *Jak autorzy listów zwracają się do siebie? *Jakie uczucia i emocje wyrażają w swych listach?**

Uczymy się nowych wyrazów.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie fotografii pomnika Jana III Sobieskiego i Marysieńki.

262. Dokończ przysłowia.

Gdzie miłość panuje, _____. Dosyć ten bogaty, _____. Gdy masz miłość w sercu _____. Miłość ma _____. Miłość – uparta jak koń narowisty, _____.

Wyrazy pomocnicze: *stawaj na kobiercu; a kapryśna jak dziecko; tam niewiele brakuje; bystre oczy; co miłość posiada.*

263. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów i związków wyrazowych.

Jan III Sobieski – król Polski od r. 1674. Przez Turków był zwany *Lwem Lechistanu*, a przez chrześcijan – *Obrońcą Wiary*, ponieważ zwyciężył w bitwie pod Wiedniem (12 września 1683 r.). W liście do papieża Innocentego po bitwie Sobieski napisał: *Venimus, vidimus, Deus vicit*, czyli „Przybyliśmy, zobaczyliśmy, Bóg zwyciężył”. „Wiedeńska odsiecz” zakończyła się klęską Osmanów, którzy od tej pory przestali stanowić zagrożenie dla chrześcijańskiej części Europy. Ogromną miłością Sobieskiego była Maria Kazimiera d'Arequien – Marysieńka, z którą w 1665 r. zawarł związek małżeński. W czasie rozstań

Daniel Schultz. Portret Jana III Sobieskiego, 1673–1677

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

z ukochaną żoną, głównie w latach 1665–1683, pisał listy do niej, w których odnajdujemy przepiękny świat uczuć i przeżyć kochającej się pary.

264. Przeczytaj wiersz. Staraj się akcentować poprawnie.

Adam Mickiewicz

Polały się łzy...

Polały się łzy me czyste, rzęsiste
Na me dzieciństwo sielskie, anielskie,
Na moją młodość górną i durną,
Na mój wiek męski, wiek klęski:
Polały się łzy me czyste, rzęsiste…

Adam Mickiewicz po 1853 r.
Fot. Juliana Mackiewicza

Słowniczek do tekstu:

rzęsisty – рясний
anielski – ангельський

Związki wyrazowe: **młodość górna i durna** – бунтівна і шалена молодість; **wiek klęski** – вік поразки.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kto jest podmiotem lirycznym wiersza? *Na jakie okresy dzieli minione lata? *Znajdź fragmenty, które nazywają te okresy.**

Praca w grupach.

A. *Jakie emocje wywołuje u podmiotu lirycznego wspomnienie o przeszłości? *Jaki jest nastrój wiersza? B. *Polski poeta i eseista Julian Przyboś nazwał ten utwór „wierszem-płaczem”. Czy zgadzasz się z tym określeniem? Uzasadnij swoją odpowiedź. C. *Jakie środki stylistyczne występują w wierszu?

Uczymy się nowych wyrazów.

Pisanie z pamięci. Popatrz na wiersz A. Mickiewicza „Polały się łzy...”. Zapamiętaj jego pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz utwór. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy poprawnie wykonałaś / wykonałeś polecenie.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

265. Wyjaśnij sens frazeologizmów z wyrazem *łza*. Korzystaj ze „Słownika frazeologicznego”.

Ronić (wylewać) krokodyle łzy; tonąć (utonąć) we łzach; czysty jak łza; dać coś komuś / otrzymać coś na otarcie łez; śmiać się do łez, rozśmieszyć kogoś do łez; płakać krwawymi łzami; połykać łzy.

266. Warto wiedzieć.

Lozanna. Widok na Alpy i Leman, czyli Jezioro Genewskie

„Liryki lozańskie” Adama Mickiewicza to zbiór utworów powstały w latach 1839–1840 podczas pobytu w Lozannie (Szwajcaria). Tematem liryków są refleksje związane z życiem i przemijaniem.

267. Posłuchaj wiersza.

Adam Asnyk

Ach, jak mi smutno

Ach, jak mi smutno! Mój anioł mnie rzucił,
W daleki odbiegł świat,
I próżno wzywam, ażeby mi zwrócił
Zabrany marzeń kwiat.
Ach, jak mi smutno! Cień mnie już otacza,
Posępny grobu cień;
Serce się jeszcze zrywa i rozpacza,
Szukając jasnych tchnień.
Ale na próżno uciszyć się lęka
I próżno przeszłość oskarża rozrzutną...
Cięży już nad nim niewidzialna ręka –
Ach, jak mi smutno!

Słowniczek do tekstu:

tchnienie – дихання

Związki wyrazowe: **W daleki odbiegł świat** – відійшов у далекий світ; **Posępny grobu cień** – Понура тінь могили; **na próżno** – даремно; **przeszłość oskarża rozrzutną** – звинувачує марнотратне минуле.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kim jest podmiot liryczny wiersza i jakie formy gramatyczne dowodzą tego? *Co się stało z bohaterem, z jakiego powodu on rozpacza? *Jaki nastrój panuje w utworze?**

***Jaką budowę ma wiersz A. Asnyka? *Znajdź środki stylistyczne w wierszu.**

Uczymy się nowych wyrazów. **W tekście wiersza znajdź różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi.**

Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na poprawną intonację.

268. Objaśnij sens następujących frazeologizmów.

Na miłość boską! Zbijać bąki. Fortuna kołem się toczy. Nie ma dymu bez ognia. Wzrok Bazyliszka. Chodząca kronika. Wodzić za nos. Powrót do Itaki. Być w siódmym niebie. Głupia ta owca, która wilkowi wierzy. Prosto z mostu. Latający Holender. Wyjść obronną ręką. Spocząć na laurach.

269. Do rzeczowników dobierz określenia smaków, kolorów, liczebników tak, by powstały związki frazeologiczne.

1. Mina, oczy, cena, deszcz, słowa.
2. Rozpacz, okulary, kur, migdały, szaleństwo, krew, owca, papiery.
3. Kąty, ognie, muza, koty, woda.

270. Wskaż związki frazeologiczne występujące w opowiadaniu, wyjaśnij ich znaczenie. W razie potrzeby korzystaj ze słowników.

Wielkie porządki

Szklana pogoda zwykle nie nastrajała Adama do tytanicznej pracy. Nudził się jak mops, ale nie biegł na złamanie karku,by oczyścić stajnię Augiasza – swój pokój. Wiedział jednak, że mama nie będzie patrzyła przez palce na artystyczny nieład (jak Adam zwykł określać bałagan w swym pokoju) i urządzi mu scenę.

Znali się przecież na wylot – trzynaście lat życia pod jednym dachem to nie przelewki. Strzeżenie jak źrenicy oka bastionu niezależności brało w łeb. Mama z olimpijskim spokojem egzekwowała od pierworodnego syna posłuszeństwo. Musiał więc godzić się z sytuacją, brał się

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

w garść i z ciężkim sercem, żółwim krokiem szedł do swojego pokoju, by jako tako uporządkować swoją twierdzę.

Dzisiaj było zupełnie inaczej – nie potrzebował maminej „pomocy". Po śniadaniu popędził jak na skrzydłach do swojego pokoju. Rozpierała go energia. Z zakompleksionego Adama, ciepłe kluski, przeobraził się w Adama pięknego jak Apollo, mądrego jak Atena, silnego jak Herkules. Rzucił okiem na wnętrze jak po przejściu tornada. Uśmiechnął się od ucha do ucha i wziął do pracy. Książki zajęły należne im miejsce w regale, śmiecie w koszu, a rozrzucone, oczywiście nieartystycznie, w dziwnych miejscach części Adamowej garderoby spoczęły w szafce. Po kilkunastu minutach – mucha nie siada – było jak w pudełeczku. Ugodzony strzałą Amora Adam – dziecko szczęścia – czekał z bijącym sercem na wizytę... Ewy (wg *A. Popiel*).

271. Utwórz zwroty frazeologiczne z podanymi czasownikami. Następnie ułóż 2-3 zdania z wybranymi frazeologizmami.

Znaleźć się, stawać, rzucać się, ciągnąć, trzymać, mówić, nosić, wbić, pójść.

272. Na podstawie obrazków rozpoznaj frazeologizmy i podaj ich znaczenie.

273. Odszukaj frazeologizmy, zastąp je wyrazami lub związkami wyrazowymi, które nie są frazeologizmami.

Marek to tęga głowa. Z łatwością rozwiązuje zawiłe równania, niczym chodząca encyklopedia zna odpowiedzi chyba na wszystkie pytania z zakresu przyrody, matematyki, literatury i sztuki. Nadmiar wiedzy oraz to, że Marek urodził się pod szczęśliwą gwiazdą, sprawia jednak, że chłopak często puszy się jak paw. Nie można normalnie zamienić z nim słowa, gdyż ma się wrażenie, że on od razu chce nas zbić

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

z pantałyku. Nieraz zastanawiam się, jak pokazać mu, że i ja mam trochę oleju w głowie i że nie pozwolę sobie w kaszę dmuchać. Niestety to, że trzyma mnie na dystans, hamuje moje poczynania. Zamieniam się wówczas w szarą myszkę, która zamiast powiedzieć, co jej leży na wątrobie, zamyka się w sobie. Niewykluczone, że kiedyś wygarnę mu wszystko prosto z mostu. Jednak póki co musi upłynąć dużo wody w rzece, nim zbiorę się na odwagę (wg *Z. Krótki*).

274. Podaj przysłowia, do których nawiązują poniższe pytania. Wyjaśnij sens tych przysłów.

W jakim niebie można być?
Kiedy myszy mają zwyczaj urządzać zabawę taneczną?
W czym można świecić pustkami?
Jaki ptak pyszni się swoim ogonem?
Jaki owad gryzie każdego z nas?

275. Uśmiechnij się!

Zabawa ruchowa „Pokaż emocje swoja buzią”

radość

smutek

strach

złość

spokój

zdenerwowanie

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

SKŁADNIA

Elżbieta Boniecka-Milowicz (ur. 1956) – projektantka wnętrz, malarka. Obecnie mieszka i tworzy w Olsztynie. Zajmuje się malarstwem sztalugowym, rysunkiem i projektowaniem wnętrz. Miesza ze sobą różne techniki, stosuje farbę olejną, laserunek, akwarelę, suchy pastel oraz ołówek. "Zamek", 2003 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 13. Świat codzienności. Zespoły składniowe, ich typy. Grupa podmiotu i grupa orzeczenia

276. **Przeczytaj tekst wyraźnie, stawiając poprawnie akcenty.**

Fryderyk Zawielski

Czas i kalendarz

Od wczesnej starożytności aż do czasów nam współczesnych walka o opanowanie przyrody zmusza człowieka do rozwiązywania różnego rodzaju problemów. Jednym z nich jest mierzenie czasu, początkowo realizowane za pomocą metod bardzo prymitywnych, potem coraz bardziej precyzyjnych. Mijają wieki. (...) Badając Ziemię, jej ruch i otaczające ją gwiazdy, człowiek wynajduje tak dokładne metody i instrumenty pomiarowe, że potrafi dostrzec ruch kontynentów i zmierzyć nierównomierność obrotu Ziemi, nieprzekraczającą tysięcznych części sekundy na stulecie. (...)

Badając ciała niebieskie – Słońce, gwiazdy, gromady gwiazd – człowiek jest świadkiem ich zmienności. Zgłębiając historię ich rozwoju, staje wobec milionów i miliardów lat.

Kalendarzem nazywamy system liczenia długich odstępów czasu z ustaloną kolejnością dni w roku i momentem początkowym, od którego prowadzi się rachubę lat. Kalendarz używany przez nas obecnie jest tylko jednym z wielu. W różnych krajach istniało około dwustu kalendarzy, w których stosowano odmienną rachubę czasu w ciągu roku i przyjmowano inny moment początkowy.

Ludy pierwotne nie miały kalendarza. Fakt ten potwierdzają obserwacje pewnych współczesnych plemion, pozostających jeszcze w stanie dzikości. I tak, w buszu środkowej Australii, w tropikalnych lasach Indonezji i Ameryki Południowej po dziś dzień żyją ludzie, którzy nie znają regularnego liczenia czasu. Dopiero rozwój uprawy roli, hodowli, żeglugi sprzyjał powstawaniu bardziej lub mniej regularnej rachuby czasu. Początkowo wymagania wobec rachuby czasu i metody jego pomiaru były dość prymitywne. Słowianie i inne narody rolnicze określali rok jako okres między kolejnymi żniwami, Indianie amerykańscy liczyli rok od wystąpienia pierwszego śniegu, Australijczycy – od rozpoczęcia pory deszczowej.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Powstanie państw, wzrost miast, wzmocnienie się więzi handlowych i rozwój systemów nawadniających wymagały ulepszenia i zwiększenia precyzji metod liczenia czasu. W związku z tym u niektórych narodów powstają kalendarze księżycowe. W kalendarzu księżycowym występuje już rachuba dni w miesiącu. Miesiąc określa się jako okres między kolejnymi pełniami księżyca. Rok zawiera 12 miesięcy księżycowych. Ale ponieważ miedzy kolejnymi pełniami księżyca upływa w przybliżeniu 29,5 dnia, to w kalendarzu księżycowym miesiące zawierają 29 i 30 dni. (...)

W starożytnym Egipcie już w V tysiącleciu p.n.e. zrezygnowano z kalendarza księżycowego. Dla całego gospodarczego życia Egiptu olbrzymie znaczenie miały wylewy Nilu. Znajomość momentu rozpoczynania się wylewu Nilu jest bardzo ważna, gdyż pozwala na czas przygotować się do robót rolnych. W ciągu dwóch miesięcy gwiazda Syriusz, wschodząc jednocześnie ze Słońcem, pozostaje niewidoczna, ponieważ blask Słońca przyćmiewa jej światło. W początku lipca Syriusz wschodzi nieco wcześniej niż Słońce i przez kilka minut można obserwować go na wschodzie, dopóki nie pojawi się Słońce. Okres ten zbiega się z początkiem wylewu Nilu. Kalendarz egipski był zgodny z pozornym ruchem Syriusza.

Słowniczek do tekstu:

kalendarz (od łac. *calendae)* „perші й останні числа місяця (відповідно, боргові списки зі строками сплати боргів називались *calendarium*, букв. „боргова книжка”); „система числення великих проміжків часу, що ґрунтується на періодичності явищ природи, пов’язаній з рухом небесних світил”; **Syriusz** – Сиріус, найяскравіша після Сонця зірка, знаходиться у сузір’ї Великого Пса; **precyzyjny** – точний; **nierównomierność** – нерівномірність; **busz** – ландшафт, що складається з кущів і низькорослих дерев;

Związki wyrazowe: **wylew Nilu** – розлив Нілу.

kalendarz księżycowy (lunarny) – місячний календар (у його основу покладено фази місячного циклу)
instrumenty pomiarowe – вимірювальні інструменти
ludy pierwotne – первісні люди
pełnia księżyca – місяць у повні (фаза)

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Jaki jest związek między przyrodą otaczająca człowieka a sposobem mierzenia czasu? *Dlaczego ludzie starali się od wczesnej starożytności rozwiązać problem mierzenia czasu? *Co nazywamy kalendarzem? Jakie istnieją**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

rodzaje kalendarzy? Czym różnią się kalendarz księżycowy i słoneczny?*Jak kalendarz pomaga w życiu codziennym? *Rozpoznaj, w jakim stylu został napisany podany tekst?

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji do tekstu „Czas i kalendarz”.

277. **Przeczytaj tekst.** **Sporządź plan w formie pytań.**

Zespoły składniowe i ich typy

Części zdania wiążą się ze sobą relacjami formalno-znaczeniowymi i tworzą **zespoły składniowe**. Wyróżniamy: 1) **szeregi składniowe**, których człony powiązane są stosunkiem *współrzędnym*; 2) **związki składniowe**, których człony powiązane są stosunkiem *nadrzędno-podrzędnym*.

Wyodrębniamy takie rodzaje szeregów składniowych: ***łączne*** *(dzień i wieczór);* ***rozłączne*** *(w mieście lub na wsi);* ***przeciwstawne*** *(nie pójdę, ale pojadę);* ***wynikowe*** *(zadowolona, więc w dobrym humorze);* ***włączne*** *(rano czyli przed śniadaniem);* ***wyłączające*** *(ani ojciec, ani matka).*

Człony związku składniowego określamy jako **wyraz określany (wyraz nadrzędny)** i **wyraz określający (wyraz podrzędny)**. Wyróżniamy takie rodzaje związków składniowych: 1) ***związek zgody***, w którym wyraz podrzędny przystosowuje cechy fleksyjne do wyrazu nadrzędnego, np. przypadek, liczbę, rodzaj – w połączeniach rzeczownika z przymiotnikiem: *uśmiechnięte dziecko*; liczbę, rodzaj, osobę – w związku głównym podmiotu z orzeczeniem: *Piszę list.*; 2) ***związek rządu***, w którym wyraz nadrzędny wymaga użycia wyrazu podrzędnego w pewnej formie, np. w określonym przypadku: *samochód brata*; 3) ***związek przynależności***, w którym między członami występuje związek znaczeniowy i nie zachodzi żadna gramatyczna zależność wyrazu podrzędnego od wyrazu nadrzędnego, np. *powiedział cicho*.

Objaśnij znaczenie zwrotów: ***szeregi składniowe, związki składniowe*.**

Zapamiętaj podane wiadomości.

278. **Określ, jakimi zespołami składniowymi są wyrażenia i zwroty:** ***zbijać kontrargumenty, myślę więc jestem, mówimy i czytamy, dawać dowody,***

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

ciężkie działa, przytoczyć argument, ciekawa dyskusja, długa ale przyjemna rozmowa, przedstawiać rację, mowa ojczysta.

279. Ułóż po dwa związki: a) zgody, b) rządu, c) przynależności.

280. W przykładach podkreśl człon podrzędny, określ jego funkcję składniową i nazwij rodzaj związku.

Cicho powiedział, bezduszna lalka, poprosić o ciszę, nowy uczeń.

281. Wysłuchaj wiersza.

Zbigniew Herbert

Kamyk

Kamyk jest stworzeniem
doskonałym
równym samemu sobie
pilnujący swych granic
wypełniony dokładnie
kamiennym sensem
o zapachu który niczego
nie przypomina
niczego nie płoszy
nie budzi pożądania
jego zapał i chłód
są słuszne i pełne godności
czuję ciężki wyrzut
kiedy go trzymam w dłoni
i ciało jego szlachetne
przenika fałszywe ciepło
– Kamyki nie dają się oswoić
do końca będą na nas patrzeć
okiem spokojnym bardzo jasnym

Słowniczek do tekstu:

nie płoszyć – не полохати
godność – гідність
oswoić się – освоїтися

Związki wyrazowe: **stworzenie doskonałe** – досконале створіння; **budzić pożądanie** – збуджувати прагнення; **ciężki wyrzut** – важкий докір.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kto jest podmiotem lirycznym w wierszu? *Dlaczego kamyk jest doskonałym stworzeniem? Wskaż w utworze fragmenty, które potwierdzają tę myśl.**

***Jaki jest człowiek w porównaniu z kamykiem? * Jaki jest nastrój tego wiersza?**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Wskaż środki stylistyczne.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie utworu Z. Herberta.

282. Ułóż zdania ze związków wyrazowych:

a) zapraszające do spoczynku; nieduży ale piękny ogród; nareszcie zobaczyli; pełen drzew rozłożystych; pomiędzy nimi ławki;

b) bardzo jasnym; na nas; kamyki do końca; okiem spokojnym; będą patrzeć.

283. Przeczytaj tekst.

Marek Hłasko

Okno

Nikt prawie nie przychodził do mnie; mieszkam sam, od lat w tym samym brudnym i brzydkim domu przy jednej z bocznych ulic naszego miasta. Do okna mego pokoju nie zagląda nigdy księżyc, nigdy też nie widzę stąd nieba i gwiazd; mogę oglądać tylko kawałek podwórka i przeciwległą ścianę drugiego domu – bardzo wysoką, po części obrośniętą dzikim winem. Są tam dwa okna. (...) Bardzo rzadko odwiedzał mnie pewien urzędnik z pierwszego piętra; ja sam mieszkałem na parterze (...). Z początku nie znosiłem tego człowieka i jego jurnych opowiadanek. Wydawał mi się obmierzły i głupi ponad wszystko. Lecz potem przestał mnie drażnić, a nawet stał mi się potrzebny, zrozumiałem bowiem, że ten człowiek mieszkający na pierwszym piętrze jest takim samym biednym i samotnym człowiekiem, jak na parterze ja. Zapragnąłem zrobić mu jakąś przyjemność: z nie byle jakim trudem wyuczyłem się kilku dowcipów i gdy przyszedł do mnie... powtórzyłem mu. Pamiętam, że milczał i nie powiedział już nic tego wieczora. I przestał mnie odwiedzać. Doprawdy, nie wiem, dlaczego.

Przed moim oknem rosło drzewo akacji. Było bardzo stare i uschło; pamiętam, że ostatniej wiosny kwitła już tylko jedna gałąź. Wtedy to po raz pierwszy ujrzałem tego chłopca; siedziałem w pobliżu okna i zobaczyłem w pewnej chwili, że ruda głowa usiłuje zajrzeć do mego pokoju. Z początku przestraszyłem się, lecz zaraz potem zrozumiałem, iż jest to główka dziecka, i postanowiłem czekać. Patrzyłem, wstrzymując dech; biedaczek, chciał zajrzeć nieco dalej, lecz nie mógł się wspiąć.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Myślałem: „Pomóc mu? Zapytać, czego chce?” Lecz po chwili przestraszyłem się: przyszło mi do głowy, że mogłoby to zniechęcić go i spłoszyć.

Następnego popołudnia znów zauważyłem, ze właściciel rudej głowy pragnie wspiąć się i zajrzeć do mego pokoju. Widocznie był jednak bardzo mały i nie mógł wykonać tego, co pragnął. Wtedy ja sam zdecydowałem się wyjrzeć i zobaczyłem go; tak, był to rzeczywiście nieduży, bardzo śmieszny rudzielec. Za to przy boku miał potężny pałasz; aż mnie to, pamiętam, zdziwiło, że taki malutki chłopiec ma taki duży pałasz. Odważyłem się i zawołałem:

– Hej, mały!

Odwrócił się, lecz pobiegł dalej. Pomyślałem ze smutkiem, że spłoszyłem go i na pewno już nie będzie chciał tu zajrzeć. Lecz nie, wieczorem znów ujrzałem jego rudą główkę, nawet nieco wyżej. I wtedy zrozumiałem, co go przyciąga: obraz na mojej ścianie. Był to nędzny bohomaz przedstawiający bitwę morską: okręty ze strzaskanymi żaglami, spienione fale, rozbitków i tak dalej. Mały patrzył na ten obraz z podwórka i widział tylko trochę, a więc czubki masztów i przedziwnego koloru niebo, któremu tak nie pożałował farb ów nieznany mi malarz. Zdecydowałem się dopomóc chłopczykowi i kiedy przyszedł wieczorem, wychyliłem znienacka głowę i krzyknąłem:

– Chcesz, zobaczyć mój obraz, prawda?

Patrzył na mnie przez chwilę, potem przełknął ślinę i rzekł mężnie:

– Tak.

Podałem mu rękę. Usiadł na parapecie ze zręcznością małpki: pamiętam jeszcze krótki błysk zachwytu w jego oczach. Lecz po chwili spostrzegłem, że nie patrzy już wcale na obraz: rozglądał się bacznie po moim pokoju. Widziałem, jak gaśnie zachwyt na jego twarzy. Zobaczyłem, że posmutniał: był teraz poważny i skupiony, jakby w ciągu tych chwil, kiedy siedział na parapecie, przybyło mu wiele lat i troski. Bardzo długo milczał, opuściwszy rudą główkę. Potem rzekł:

– Wszędzie jest tak samo.

– Tak! – rzekłem. – Wszędzie jest tak samo.

– Nigdzie nie ma inaczej? – zapytał.

– Nie – odparłem.

– A gdyby tak bardzo daleko stąd? Też tak samo?

– Tak. Tam też są takie pokoje. Na całym świecie są takie pokoje. Świat to jest właśnie kilka takich pokoi.

– To ja jeszcze zobaczę – rzekł.

Zeskoczył i uciekł. Następnego dnia wróciłem później do domu. Pierwsze, co zobaczyłem, wszedłszy do pokoju, to leżący pod oknem jakiś przedmiot. Podniosłem go: był to ów pałasz, który budził moje zdumienie. Lecz sam chłopczyk nie zajrzał do mnie już nigdy.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu:

zniechęcić – відбити бажання; **spłoszyć** – сполохати; **rudzielec** – рудий; **rozbitkowie** – жертви корабельної аварії; **drażnić** – дразнити.

obmierzły – огидний
zapragnąć – забажати
doprawdy – справді
wspiąć się – підніматися
znienacka – зненацька
bacznie – пильно
skupiony – зосереджений

Związki wyrazowe: **dzikie wino** – дикий виноград; **jurne opowiadania** – палкі оповісті; **nędzny bohomaz** – убогий богомаз; **strzaskane żagle** – розірвані вітрила; **przełknął ślinę** – проковтнув слину; **gaśnie zachwyt** – гасне захоплення.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Znajdź w tekście i przeczytaj dialog z podziałem na role.

Praca w grupach.

A. * Jaki jest świat przedstawiony w opowiadaniu M. Hłaski? * Kim jest narrator, co on mówi o sobie, jak zachowuje się wobec innych ludzi?

B. *Dlaczego chłopca zainteresował obraz na ścianie? *Jakie pytania zadaje chłopiec? *Czemu chłopiec nie wrócił po swój pałasz i nigdy nie zajrzał już do okna?

C. *Jak rozumiesz fragment opowiadania?

Wszędzie jest tak samo. Na całym świecie są takie pokoje. Świat to jest kilka właśnie takich pokoi.

*** Zastanów się, jakiego rodzaju informacji dostarcza tytuł utworu?**

Wyjaśnij pisownię zaznaczonych słów: *bohomaz, zniechęcić, brzydki, później, znów, chwila, główka, przedmiot, potrzebny, ujrzałem, rzadko, mężnie*.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie przeczytanego tekstu.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

284. W poniższych zdaniach określ związki wyrazowe.

Przed moim oknem rosło drzewo akacji. Ostatniej wiosny kwitła już tylko jedna gałąź. Wtedy to po raz pierwszy ujrzałem tego chłopca.

285. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów i związków wyrazowych.

Marek Hłasko (1934–1969) – polski prozaik i scenarzysta filmowy. **Debiutanckie** opowiadania „Baza Sokołowska” ukazały się w 1954 r. w „Sztandarze Młodych”. Szybko **zyskał sławę najzdolniejszego** pisarza młodego pokolenia. W 1958 r. Hłasko wyjechał do Paryża, podróżował pomiędzy Europą (Francja, Niemcy, Włochy, Szwajcaria), Stanami Zjednoczonymi i Izraelem. Twórczość pisarza wyrastała z **buntu przeciw złu i brzydocie otaczającej rzeczywistości**, wyrażała tęsknotę za doskonalszym światem. Do najważniejszych utworów M. Hłaski należą: „Pierwszy krok w chmurach” (1956), powieści „Ósmy dzień tygodnia” (1957), „Następny do raju” (1958), „Cmentarze” (1958), „Wszyscy byli odwróceni” (1964), „Sowa, córka piekarza” (1967).

Kamienica przy Poznańskiej 37 w Warszawie, w której Miron Białoszewski mieszkał w latach 1945–1958

Piec w pokoju, w którym mieszkał Białoszewski

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

286. **Posłuchaj wiersza.**

Miron Białoszewski

„Ach, gdyby, gdyby nawet piec zabrali...”

(Moja niewyczerpana oda do radości)
Mam piec
podobny do bramy triumfalnej!
Zabierają mi piec
podobny do bramy triumfalnej!!
Oddajcie mi
piec podobny do bramy triumfalnej!!!
Została po nim tylko
szara
naga
jama
szara naga jama.
I to mi wystarczy:
szara naga jama
szara naga jama
sza - ra - na - ga - ja - ma
szaranagajama.

Słowniczek do tekstu:

Związki wyrazowe: **brama triumfalna** – тріумфальна арка (декоративна арка на відзначення якої-небудь важливої події, перемоги і т. ін.); **to mi wystarczy** – цього мені вистачить.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach.

A. *Dlaczego poeta nazwał swój wiersz odą (oda „uroczysty utwór poetycki opiewający wybitną postać, doniosłe wydarzenie”)? *Jaki przedmiot opisuje podmiot liryczny i do czego go porównuje? *Co jeszcze symbolizuje piec dla niego?

B. *Jaka jest reakcja podmiotu lirycznego na to, co się wydarzyło? *Na czym polega w tym wierszu zabawa ze słowem? *Jaką rolę odgrywają w utworze układ graficzny i wykrzykniki?

C. * Określ typ tekstu. Uzasadnij swoją odpowiedź. * Opowiedz, które typy tekstów znasz? Skorzystaj z przykładów z podręcznika na potwierdzenie swojej wypowiedzi.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji.

287. **1. Pisanie z pamięci. Popatrz na wiersz. Zapamiętaj jego pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy poprawnie wykonałaś / wykonałeś polecenie.**

2. Podziel podane wyrazy na litery, głoski i sylaby: *niewyczerpalna, oddajcie, wystarczy, radość*.

288. **Przeczytaj wiersz. Akcentuj poprawnie.**

Wisława Szymborska

Cebula

Co innego cebula.
Ona nie ma wnętrzności.
Jest sobą na wskroś cebula
do stopnia cebuliczności.
Cebulasta na zewnątrz,
cebulowa do rdzenia,
mogłaby wejrzeć w siebie
cebula bez przerażenia.

W nas obczyzna i dzikość
ledwie skórą przykryta,
inferno w nas interny,
anatomia gwałtowna,
a w cebuli cebula,
nie pokrętne jelita.
Ona wielekroć naga,
do głębi itympodobna.

Byt niesprzeczny cebula,
udany cebula twór.
W jednej po prostu druga,
w większej mniejsza zawarta,
a w następnej kolejna,
czyli trzecia i czwarta.
Dośrodkowa fuga.
Echo złożone w chór.

Cebula, to ja rozumiem:
najnadobniejszy
brzuch świata.
Sam się aureolami
na własną chwałę oplata.
W nas – tłuszcze, nerwy, żyły,
śluzy i sekretności.
I jest nam odmówiony
idiotyzm doskonałości.

Słowniczek do tekstu: **fuga** – фуга (поліфонічний музичний твір, інструментальний або вокальний, експонує одну або декілька тем почергово).

wnętrzności – нутрощі
niesprzeczny – несуперечливий

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Związki wyrazowe: **wejrzeć w siebie bez przerażenia** – подивитися на себе без жаху; **inferno w nas interny** – тут: внутрішнє (interna) у нас пов'язане з пеклом (interno); **idiotyzm doskonałości** – тут: ідіотизм досконалості.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach. **A. *Co jest tematem wiersza? * Jak scharakteryzowała poetka cebulę? B. *W jaki sposób zostaje ukazany człowiek i co on kryje w sobie? C. *Dlaczego byt cebuli jest doskonały, a człowieka – niedobry, ułomny? D. *Znajdź środki stylistyczne w wierszu W. Szymborskiej „Cebula" (kontrasty, tautologię, oksymoron, kalambur) oraz neologizmy artystyczne.**

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie wiersza.

Ułóż zdania z podanymi związkami wyrazowymi: *wejrzeć w siebie; w jednej drugą; złożone w chór*.

289. Powtarzamy. **Spróbuj sformułować po 1-2 przykłady (lub znajdź je w tekście).**

Grupa podmiotu i grupa orzeczenia

Zdanie dzielimy na takie grupy wyrazów: *1) grupę podmiotu; 2) grupę orzeczenia.*

Podmiot i *orzeczenie* tworzą w zdaniu **związek główny**.

Pozostałe części zdania (*przydawka, dopełnienie, okolicznik*) tworzą **związki poboczne**.

Podmiot jest główną częścią zdania, nazywa osobę, rzecz, zjawisko, odpowiada na pytania: *kto, co?* Wyróżniamy: **podmiot pojedynczy** (*Ojciec* objaśnia.) oraz **podmiot szeregowy** (co najmniej dwuwyrazowy) (*Brat i kolega* idą na basen.).

Orzeczenie jest główną częścią zdania, nazywa czynność, którą wykonuje podmiot, odpowiada na pytania: *co robi?, co się z nim dzieje? w jakim znajduje się stanie?* Wyróżniamy: ***orzeczenie proste*** (czasownikowe) (Matka *kupiła* mi podręcznik.) i ***orzeczenie imienne*** (składa się z *łącznika* – czasowników posiłkowych *być, stać się, zostać, zrobić się* i *orzecznika* – części orzekającej coś o podmiocie), np. Tym razem *będę uważny*.

Do grupy orzeczenia należą: 1) **przydawka**, która określa zazwyczaj rzeczownik, odpowiada na pytania: *jaki?, który?, czyj?, ile?;*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

2) **dopełnienie**, które określa czasownik, przymiotnik lub przysłówek, odpowiada na wszystkie pytania przypadków oprócz Mianownika; 3) **okolicznik**, który określa czasownik, pozostaje z członem nadrzędnym w **związku** przynależności. Wyróżniamy okoliczniki: ***czasu, miejsca, sposobu, celu, przyczyny, warunku, przyzwolenia, stopnia i miary***.

Rodzaje okolicznika

czasu (*kiedy? od kiedy? do kiedy?*)	*przyjdzie wieczorem*
miejsca (*gdzie? którędy?*)	*mieszka daleko*
sposobu (*jak?*)	*pisze starannie*
celu (*po co? w jakim celu?*)	*idzie po mleko*
przyczyny (*dlaczego?*)	*rozlał przez nieuwagę*
warunku (*pod jakim warunkiem?*)	*napiszę w razie potrzeby*
przyzwolenia (*mimo czego?*)	*wyszedł mimo mrozu*
stopnia i miary (*jak bardzo?*)	*bardzo zmęczony*

290. **Wypisz ze zdań związki główne i poboczne.**

Wczesna godzina ze swą ciszą uroczystą i surową panowała w kręgu obłych kasztanów i na klombie. Na ławce przed kuchnią sędziwa kucharka skubała sennie kurczęta. Rozejrzała się pilnie i cichaczem ruszyła w stronę dworu.

291. **Posłuchaj wiersza.**

Adam Zagajewski

Ciepły deszcz

Wieczorem, w obcym mieście, szedłem
ulicą, która nie miała imienia.
Coraz głębiej zanurzałem się w obcość,
w gęstą wiosnę, po stopniach kamiennych.
Padał ciepły deszcz i ptaki śpiewały
cicho; czułość była w ich głosach dalekich.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Syreny statków płakały w porcie,
żegnając się z ziemią znajomą.
W otwartych szeroko oknach kamienic
stały postaci ze snów moich i twoich,
i wiedziałem, że idę w przyszłość, w epokę
minioną, jak pielgrzym do Rzymu.

Słowniczek do tekstu:

czułość – ніжність
pielgrzym – прочанин

Związki wyrazowe: **zanurzać się w obcość** – занурюватися в чуже.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Dlaczego wiersz ma taki tytuł? *Co opisuje w nim autor? *Jaki jest nastrój wiersza?**

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji.

1. Pisanie z pamięci. Popatrz na wiersz. Zapamiętaj pisownię wyróżnionego kursywą zdania. Zamknij podręcznik i zapisz go. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy poprawnie wykonałaś / wykonałeś polecenie.

2. Znajdź części słowa w jednym z wypisanych słów (do wyboru). W pierwszym zdaniu wskaż części główne.

292. Podkreśl podmioty, orzeczenia, nazwij grupę podmiotu i grupę orzeczenia. Postaw odpowiednie pytania. Napisz, jaką częścią mowy jest wyrażony podmiot i jaką ma formę gramatyczną? Nad każdym wyrazem napisz, jaka to część mowy. Wypisz związki wyrazowe.

Syreny statków płakały w porcie.
Ulica nie miała imienia.
Czułość była w głosach dalekich ptaków.
Coraz głębiej zanurzałem się w obcość.
W otwartych szeroko oknach kamienic stały postaci ze snów moich i twoich.

293. Odgadnij zagadki, rozważania wpisz w kratki. Pozbieraj ponumerowane literki i odczytaj hasło.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

1. Klawiatura plus monitor,
w monitorze cuda!
Gry i filmy, też piosenek
posłuchać się uda.
W biurach, w domach, w sklepach
także to narzędzie pracy,
lecz nie tylko – do zabawy
też posłużyć raczy!

			1				2

2. Jaki aparat słowo za słowem
niesie po drucie naszą rozmowę?

		3					

3. Po materiale ślizga się wspaniale.
Kiedy się zepsuje, nic nie uprasuje.

		4	6		5	

Hasło:

1	2	3	4	5	6

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 14. Obraz człowieka w języku. Zdanie proste i złożone. Zdanie bezpodmiotowe

294. **Przeczytaj tekst i wykonaj polecenia z nim związane.**

Adam Fidusiewicz jako Staś i Karolina Sawka jako Nel w ekranizacji filmu „W pustyni i w puszczy", reżyser Gavin Hood, 2001 r.

Henryk Sienkiewicz

W pustyni i w puszczy

(fragment)

Pan Rawlison, jeden z dyrektorów kompanii Kanału Sueskiego, i Władysław Tarkowski, starszy inżynier tejże kompanii, żyli od wielu lat w najściślejszej przyjaźni. Obaj byli wdowcami, ale pani Tarkowska, rodem Francuzka, zmarła z chwilą przyjścia na świat Stasia, to jest przed laty przeszło trzynastu, matka zaś Nel zgasła na suchoty w Heluanie, gdy dziewczynka miała lat trzy.

Obaj wdowcy mieszkali w sąsiednich domach w Port-Saidzie i z powodu swych zajęć widywali się codziennie. Wspólne nieszczęście zbliżyło ich jeszcze bardziej do siebie i umocniło zawartą poprzednio przyjaźń.

Pan Rawlison pokochał Stasia jak własnego syna, a zaś pan Tarkowski byłby skoczył w ogień i wodę za małą Nel. Po ukończeniu dziennych prac najmilszym dla nich odpoczynkiem była rozmowa o dzieciach, ich wychowaniu i przyszłości. Podczas podobnych rozmów najczęściej bywało tak, że pan Rawlison wychwalał zdolności, energię i dzielność Stasia, a pan Tarkowski unosił się nad słodyczą i anielską twarzyczką Nel. I jedno, i drugie było prawdą. Staś był trochę zarozumiały i trochę chełpliwy, ale uczył się doskonale, i nauczyciele szkoły angielskiej, do której chodził w Port-Saidzie przyznawali mu istotnie niezwykłe zdolności.

Co do odwagi i zaradności, odziedziczył ją po ojcu, albowiem pan Tarkowski posiadał te przymioty w wysokim stopniu i w znacznej części im właśnie zawdzięczał obecne swe wysokie stanowisko. W roku 1863 bił się bez wytchnienia w ciągu jedenastu miesięcy. Następnie ranny, wzięty do niewoli i skazany na Sybir, uciekł i przedostał się za granicę. Był już

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

przed pójściem do powstania skończonym inżynierem, jednakże rok jeszcze poświęcił na studia hydrauliczne, a następnie otrzymał posadę przy kanale i w ciągu kilku lat – gdy poznano jego znajomość rzeczy, energię i pracowitość – zajął wysokie stanowisko starszego inżyniera.

Staś urodził się, wychował i doszedł do czternastego roku życia w Port-Saidzie, nad kanałem, wskutek czego inżynierowie, koledzy ojca, nazywali go „dzieckiem pustyni". Później, będąc już w szkole, towarzyszył czasem ojcu lub panu Rawlisonowi, w czasie wakacji i świąt, w wycieczkach, jakie z obowiązku musieli czynić od Port-Saidu aż do Suezu, dla rewizji robót przy wale i przy pogłębianiu łożyska kanału.

Znał wszystkich – zarówno inżynierów i urzędników komory, jak i robotników, Arabów i Murzynów. Kręcił i wkręcał się wszędzie, wyrastał, gdzie go nie posiali, robił długie wycieczki wałem, jeździł łódką po Menzaleh i zapuszczał się nieraz dość daleko. Przeprawiał się na brzeg arabski i dorwawszy się do czyjego bądź konia, a w braku konia – do wielbłąda, a nawet i osła, udawał farysa w pustyni, słowem, jak się wyrażał pan Tarkowski, „bobrował" wszędzie i każdą wolną od nauki chwilę spędzał nad wodą.

Ojciec nie sprzeciwiał się temu wiedząc, że wiosłowanie, konna jazda i ciągłe życie na świeżym powietrzu wzmacnia zdrowie chłopca i rozwija w nim zaradność. Jakoż Staś wyższy był i silniejszy, niż bywają chłopcy w jego wieku, a dość mu było spojrzeć w oczy, by odgadnąć, że w razie jakiego wypadku prędzej zgrzeszy zbytkiem zuchwałości niż bojaźnią. W czternastym roku życia był jednym z najlepszych pływaków w Port-Saidzie, co niemało znaczyło, albowiem Arabowie i Murzyni pływają jak ryby (...).

Miało to i tę korzyść, że uczył się zarazem ich języków. Kanał Sueski nie dość było przekopać, trzeba go jeszcze i utrzymać, gdyż inaczej piaski z pustyń, leżących po obu jego brzegach, zasypałyby go w ciągu roku.

Staś żył ze wszystkimi za pan brat, a mając, jak zwykle Polacy, nadzwyczajną zdolność do języków poznał, sam nie wiedząc jak i kiedy, wiele ich narzeczy. (...)

Utrzymywał, że chłopiec, który kończy lat czternaście, jeśli nie jest jeszcze zupełnie dorosłym, to przynajmniej nie jest już dzieckiem, a natomiast zdolny już jest do wszelkiego rodzaju czynów bohaterskich, zwłaszcza jeśli ma w sobie krew polską i francuską. Pragnął też najgoręcej, żeby kiedykolwiek zdarzyła się sposobność do takich czynów, szczególniej w obronie Nel. Oboje wynajdywali rozmaite niebezpieczeństwa i Staś musiał odpowiadać na jej pytania, co by zrobił, gdyby na przykład wlazł do jej domu przez okno krokodyl mający dziesięć metrów albo skorpion tak duży jak pies. Obojgu ani na chwilę nie przychodziło do głowy, że wkrótce groźna rzeczywistość przewyższy wszelkie ich fantastyczne przypuszczenia.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu: **Suez** – Суец (місто і великий порт на північному сході Єгипту в північній частині Суецької затоки); **Heluan** – Хелуан (місто в Єгипті на березі Нілу); **Port-Said** – Порт-Саїд (місто і порт на північному сході Єгипту); **Menzaleh** – Манзала (велике солоне озеро на північному сході Єгипту).

dzielność – рішучість
zarozumiały – зарозумілий
chełpliwy – хвалькуватий
wkręcać się – втручатися
zaradność – заповзятливість

Związki wyrazowe: **Kanał Sueski** – Суецький канал (найбільший міжнародний морський судноплавний канал у світі, що з'єднує Середземне й Червоне моря та дозволяє сполучення між Європою та Азією, відкритий у 1869 р.); **najściślejsza przyjaźń** – глибока дружба; **zgasła na suchoty** – тут: померла від туберкульозу; **skoczyć w ogień i wodę** – скочити у вогонь і воду; **bez wytchnienia** – безперестанку; **przy pogłębianiu łożyska kanału** – при поглибленні русла каналу; **zgrzeszy zbytkiem zuchwałości** – згрішить надмірною зухвалістю; **za pan brat** – запанібрата.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Gdzie odbywa się akcja utworu H. Sienkiewicza „W pustyni i w puszczy"? *Kim są główni bohaterowie? *Ile lat ma główny bohater powieści Staś Tarkowski? * Jakim chłopcem on był? *Czego chciał dokonać Staś? *Jakim był jego stosunek do Nel?**

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji.

Sporządź plan do podanego tekstu.

295. Przeczytaj tekst. Zapamiętaj podane informacje. Sporządź plan do tekstu.

Zdanie proste

Zdanie to zespół wyrazów wykazujących gramatyczną zależność od siebie, w którym występuje orzeczenie wyrażone czasownikiem w formie osobowej. Ze względu na cel wypowiedzi dzielimy zdania na: *oznajmujące, pytające* i *rozkazujące*.

Zdanie rozwinięte to takie, w którym podmiot lub orzeczenie mają określenia w postaci przydawek, dopełnień lub okolicznków, np. *Pilny uczeń uważnie słucha nauczyciela.*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Zdania bez tych określeń – to **zdania proste** lub **nierozwinięte**, np. *Uczeń słucha*. Zdania zawierające tylko jedno orzeczenie – to **zdania pojedyncze**, np. *Ulica biegnie w kierunku północnym*.

296. **Uzupełnij luki w zdaniu. Wypisz z tekstu przykłady dwóch wyrażeń i podkreśl w nich wyraz nadrzędny i podrzędny.**

A. Zdanie to ... wyrazów wykazujących ... zależność od siebie, w którym występuje .... w formie osobowej ... . Ze względu na cel wypowiedzi dzielimy zdania na ..., ... i ... .

B. Zdania, w których ... lub orzeczenie mają określenia (w postaci przydawek, dopełnień lub okolicznków) – to ... .

C. Zdania bez tych określeń – to zdania ... lub ..., np. ... . Zdania zawierające tylko jedno orzeczenie – to zdania pojedyncze, np. ... .

297. **Pracuj z tabelą pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane informacje.**

PODZIAŁ ZDAŃ

POJEDYNCZE – Zawiera jedno orzeczenie.

- **NIEROZWINIĘTE**
  - Czyta.
  - Marek czyta.
  - Zbudowane jest z orzeczenia lub podmiotu i orzeczenia.
- **ROZWINIĘTE**
  - Marek czyta książkę przygodową.
  - Oprócz podmiotu i orzeczenia posiada określenia.

ZŁOŻONE – Zawiera więcej niż jedno orzeczenie.

- **PODRZĘDNIE**
  - Marek czyta książkę, którą wypożyczył z biblioteki.
  - 1 — 2
- **WSPÓŁRZĘDNIE**
  - Marek czyta książkę i sporządza notatki.
  - 1 … 2

298. **Na podstawie zdań wskaż podmiot i orzeczenie, następnie zapisz związki wyrazowe z pytaniami.**

Zarozumiały i trochę chełpliwy Staś uczył się doskonale.
Staś co robił?

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Staś jaki?
Uczył się jak?
W czternastym roku życia Staś był jednym z najlepszych pływaków w Port-Saidzie.
Staś był kim?
W którym roku życia on był jednym z najlepszych pływaków?
Jakim pływakiem był Staś?
Gdzie był Staś jednym z najlepszych pływaków?

299. Warto wiedzieć.

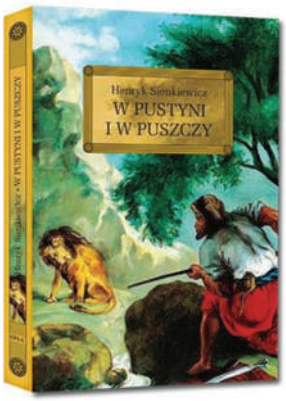

Powieść Henryka Sienkiewicza dla młodzieży „W pustyni i w puszczy” („Kurier Warszawski” 1910–1911, osobno 1911 r.) cieszyła się dużą popularnością wśród czytelników. W tym świetnym „romansie przygód” 14-letniego Polaka Stasia Tarkowskiego i jego towarzyszki, 8-letniej Angielki Nelly Rawlison (Nel), wędrujących przez Afrykę w czasach powstania Mahdiego w Sudanie, autor wykorzystał własne doświadczenia z podróży afrykańskiej (wg *Janusza R. Kowalczyka*).

300. Posłuchaj wiersza.

Miron Białoszewski

Autoportret radosny

Nie myślcie, że jestem nieszczęśliwy.
Cieszę się, że myślę.
Myślcie, że się cieszę.
Świadomość jest tańcem radości.
Moja świadomość tańczy
przed lampą deszczu
przed łupiną ściany

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

przed sklepem spożywczym z wiecami kapusty
przed ustami mówiących przyjaciół
przed własną ręką nieoczekiwaną
przed niewydrążoną rzeźbą rzeczywistości –
w przepychu najlepszej zabawy
i najwznioślejszego nabożeństwa
nieoddzielnie
moja świadomość tańczy.
A kiedy porwie się taniec,
zwyczajem każdego kłębka,
pójdę do nieba –
gdzie się nic nie czuje,
gdzie od początku byłem, zanim byłem,
gdzie już do końca będę, gdy nie będę,
tam – radość nie do opisania.
To wszystko.

Słowniczek do tekstu:

łupina – лушпиння
świadomość – свідомість
nabożeństwo – богослужіння

Związki wyrazowe: **niewydrążona rzeźba rzeczywistości** – невирізблена статуя реальності.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kim jest podmiot liryczny? *Wyjaśnij związek tytułu z treścią wiersza.**

Uczymy się nowych wyrazów.

***Jak rozumiesz strofy: *Cieszę się, że myślę. Myślcie, że się cieszę.* *Co jest przejawem radości dla podmiotu lirycznego i co wywołuje u niego radość? *Co czeka człowieka po śmierci i czego oczekuje tam podmiot liryczny?**

Powtarzamy. **Ułóż zdania z podanymi związkami wyrazowymi: *najlepsza zabawa, moja świadomość, mówiący przyjaciele*.**

Znajdź w utworze środki stylistyczne.

Wyjaśnij pisownię słów: *przed, spożywczy, przyjaciół, rzeczywistość*.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

301. **Pracuj z tabelami pod kierunkiem nauczyciela. Sporządź plan do podanego tekstu. Zapamiętaj podane informacje.**

Zdanie złożone

Zdania składające się z dwóch lub więcej zdań pojedynczych albo ich równoważników nazywamy **zdaniami złożonymi**, np. *W pobliżu Mikołajek roztacza się Mazurski Park Krajobrazowy, który chroni obfitość lasów, torfowisk, jezior i wód płynących.*

Zdania pojedyncze, składające się na zdanie złożone, są powiązane składniowo w jedną całość w sposób *współrzędny* lub *podrzędny*. **Zdanie współrzędnie złożone** składa się ze zdań wzajemnie się uzupełniających, ale składniowo niezależnych: ***łącznych*** (czynności odbywają się niezależnie od siebie w tym samym czasie lub miejscu), ***rozłącznych*** (mówi się o czynnościach, które się wzajemnie wykluczają), ***przeciwstawnych*** (treści zdań przeciwstawiają się sobie), ***wynikowych*** (treść zdania drugiego wynika z treści zdania pierwszego). Łączą się one albo bezpośrednio, albo za pomocą spójników współrzędnych.

302. **Przeczytaj tekst. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe. Objaśnij znaczenie zwrotów: *zdania podrzędne, zdania dopełnieniowe, przydawkowe i okolicznikowe*.**

Zdanie złożone współrzędnie

ŁĄCZNE _____ … _____	*i, oraz, tudzież, zarazem, także* *Czytam książkę **i** słucham muzyki.*
ROZŁĄCZNE ← … →	*albo, lub, bądź* *Zjem lody **albo** wypiję koktajl.*
PRZECIWSTAWNE → … ←	*ale, lecz, a, jednakże, zaś, natomiast* *Jestem zmęczony, **lecz** nadal idę.*
WYNIKOWE → … →	*więc, zatem, toteż, dlatego* *Pada deszcz, **więc** jest mokro.*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Ze względu na znaczenie **zdania podrzędne** dzielimy na: *podmiotowe, orzecznikowe* i *określające*. Zdanie podmiotowe zastępuje podmiot zdania nadrzędnego. Zdania orzecznikowe zastępują orzecznik zdania nadrzędnego. Zdania określające zastępują określenia zdania nadrzędnego – czyli dopełnienia, przydawki, okoliczniki. Zależnie od tego, co zastępują, zdania określające dzielą się na: **zdania dopełnieniowe, przydawkowe** i **okolicznikowe**.

Zdania okolicznikowe z kolei, zależnie od rodzaju okolicznika dzielimy na zdania okolicznikowe: 1) miejsca, 2) czasu, 3) przyczyny, 4) celu, 5) sposobu, 6) warunku, 8) przyzwolenia.

Zdanie złożone podrzędnie

Podmiotowe	Zwycięży ten (*kto?*), kto pierwszy przybiegnie.
Orzecznikowe	Mróz był *taki (jaki?)*, że nos czerwieniał.
Przydawkowe	Szukam książek (*jakich?*), które mówią o sztuce.
Dopełnieniowe	Wierzę temu (*komu?*), kto ma niezbite dowody.
Okolicznikowe	Spotkajmy sie wtedy (*kiedy?*), gdy zajdzie słońce.

Typy zdań podrzędnych okolicznikowych

Miejsca	Idź tam, gdzie słyszysz śpiew.
Czasu	Gdy zapaliło się czerwone światło, kierowca zatrzymał samochód.
Przyczyny	Ponieważ nie zadzwoniliście, wybraliśmy się sami do kina.
Celu	Jadę do miasta, by kupić kilka drobiazgów.
Sposobu	Możesz to zrobić tak, jak piszą o tym w poradnikach.
Warunku	Jeśli wygram w tej loterii, zaproszę cię na wycieczkę.
Przyzwolenia	Chociaż zapadł zmrok, wybraliśmy się jeszcze na spacer.

303. Rozpoznaj rodzaje zdań złożonych, narysuj ich wykresy. Określ wzajemny stosunek zdań składowych.

Pan Rawlison pokochał Stasia jak własnego syna, a zaś pan Tarkowski byłby skoczył w ogień i wodę za małą Nel.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Podczas rozmów najczęściej bywało tak, że pan Rawlison wychwalał zdolności, energię i dzielność Stasia.

Staś był trochę zarozumiały i trochę chełpliwy, ale uczył się doskonale.

Nauczyciele szkoły angielskiej, do której chodził w Port-Saidzie, przyznawali mu istotnie niezwykłe zdolności.

304. Zbuduj określony typ zdania złożonego ze zdań pojedynczych.

Mówię cicho. Odpowiadam na pytania.

Zdanie złożone współrzędnie wynikowe.

Zdanie złożone współrzędnie przeciwstawne.

Zdanie złożone współrzędnie rozłączne.

Zdanie złożone współrzędnie łączne.

305. Połącz pary zdań w zdania złożone współrzędnie ze spójnikami *(i, oraz, więc, toteż, zatem)*.

Lubię pomagać mamie w domu. W moim pokoju zawsze jest porządek.

Chciał wyjechać na wakacje w góry. Kupił bilet na pociąg.

306. Podane zdania uzupełnij zdaniami podrzędnymi.

Pójdę dziś do sklepu spożywczego, ponieważ ... .

Wczoraj wcześniej wróciłem do domu, żeby ... .

Stanę się sławny, jeśli ... .

307. Odczytaj zdania, sporządź wykresy zdań i nazwij ich typy.

Tam sięgaj, gdzie wzrok nie sięga.

Nie myślcie, że jestem nieszczęśliwy.

Powodzenie osiągnie ten, kto ma jaśnie określone cele.

Najbardziej cenię ludzi, którzy znają swoje prawa.

Cieszę się, że myślę.

Powiedziała to tak, że uwierzyliśmy.

Nie zawsze taki byłeś, jaki jesteś obecnie.

Wygrasz, jeśli chcesz.

Nie zaprzątaj sobie głowy, ja się zajmę rachunkami.

Wyjechali tam, gdy za oknem świeciło już słońce.

Pisarz mówił o swoich planach, ponieważ to właśnie ludziom się podoba.

Przeczytałem ogłoszenie o turnieju, chociaż nie będę brać w nim udziału.

Pojechaliśmy do Polski, żeby zwiedzić Olsztyn.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

308. **Przeczytaj wiersz.**

Ilustracja z gry planszowej „Kolejka”

Stanisław Barańczak

Pan tu nie stał

Pan tu nie stał, zwracam panu uwagę,
że nigdy nie stał pan za nami
murem, na stanowisku naszym też
pan nie stał, już nie mówiąc, że na naszym czele
nie stał pan nigdy, pan tu nie stał, panie,
nas na to nie stać, żeby pan tu stał
obiema nogami na naszej ziemi, ona stoi
przed panem otworem, a pan co,
stoi pan sobie na uboczu
wspólnego grobu, panie tam jest koniec,
nie stój pan w miejscu, nie stawiaj się pan, stawaj
pan w pąsach na szarym końcu, w końcu
znajdzie się jakieś miejsce i dla pana

Słowniczek do tekstu

Związki wyrazowe: **zwracam panu uwagę** – я звертаю вашу увагу; **nas na to nie stać** – у нас немає на це можливості; **na uboczu** – на відшибі; **pan w pąsach** – тут: пан з рум’янцем на щоках.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Jaki jest główny temat wiersza S. Barańczaka „Pan tu nie stał”? *Kim jest podmiot liryczny i do kogo on się zwraca? *Gdzie znajduje się miejsce dla pana, który chciał wkręcić się do kolejki?**

***Znajdź przykłady frazeologizmów ze słowem *stać* i wytłumacz ich znaczenie. *Jakie możliwe do utworzenia frazeologizmy, bliskie znaczeniowo słowa i wyrażenia wykorzystuje S. Barańczak w swoim wierszu?**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

309. **Przeczytaj wiadomości. Sporządź plan do podanego tekstu. Przygotuj ustnie dialog na jego podstawie.**

Zdanie bezpodmiotowe

Zarówno wśród zdań pojedynczych, jak i złożonych mogą występować **zdania bezpodmiotowe**, w których nie można ustalić wykonawcy czynności. W zdaniach bezpodmiotowych orzeczenie występuje: 1) w bezosobowych formach czasownika na *-no, -to*; 2) w formach fleksyjnych czasowników utworzonych za pomocą morfemu *się* i 3. os. lp r. n.; 3) w formach czasowników niefleksyjnych takich, jak: *trzeba, można, wolno, warto, należy, widać, słychać*. Orzeczenie informuje o zjawiskach przyrody (*Na horyzoncie widać góry. Grzmiało. Żeby tylko nie padało!*), odczuciach, doznaniach psychicznych i fizycznych ludzi (*Czemu jest ci tak smutno? Mdli mnie zawsze rano.*), czynności bliżej nieokreślonych osób (*Pomalowano ściany. Wiele mówiło się o tym filmie. Trzeba będzie wykonać zadanie.*).

Podaj przykłady 4 zdań bezpodmiotowych.

310. **Posłuchaj wiersza.**

Adam Zagajewski

W pierwszej osobie liczby mnogiej

Julianowi Kornhauserowi

Nosimy używane słowa, wzniosłość i rozpacz
zjedzone przez cudze usta
chodzimy po zapadniach cudzego przerażenia
w encyklopedii odkrywamy starość
wieczorem udajemy, że wybucha wojna,
rozmawiamy z Baczyńskim,
pakujemy się w pośpiechu
przypominamy sobie dawnych poetów,
wychodzimy na dworzec,
potępiamy faszyzm,
po czym triumfalnie,
w przedziale pierwszej klasy,
w pierwszej osobie liczby mnogiej,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

dajemy wyraz naszej przenikliwości,
tak jakbyśmy nie zostali obdarzeni,
absolutnym słuchem milczenia.

Słowniczek do tekstu:

wzniosłość – піднесеність
zapadnia – пастка
przenikliwość – проникливість
potępiać – засуджувати

Związki wyrazowe: **cudze przerażenie** – чужий жах.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Nazwij temat wiersza. *Dlaczego utwór nosi taki tytuł? *Jaki obraz współczesnego człowieka występuje w wierszu A. Zagajewskiego?**

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie wiersza A. Zagajewskiego „W pierwszej osobie liczby mnogiej”.

Znajdź w utworze środki stylistyczne.

311. Przygotuj niewielką wypowiedź pisemną na temu „Słowo to siła”.

312. Warto wiedzieć.

Adam Zagajewski – poeta, prozaik, eseista, krytyk, tłumacz. Urodził się 21 czerwca 1945 r. we Lwowie. Debiutował w 1967 r. na łamach „Życia Literackiego” wierszem „Muzyka”. W 1972 r. ukazał się debiutancki tomik Zagajewskiego „Komunikat”. W wierszu „Prawda” autor deklarował: „Powiedz prawdę, do tego służysz”. W latach 1973–

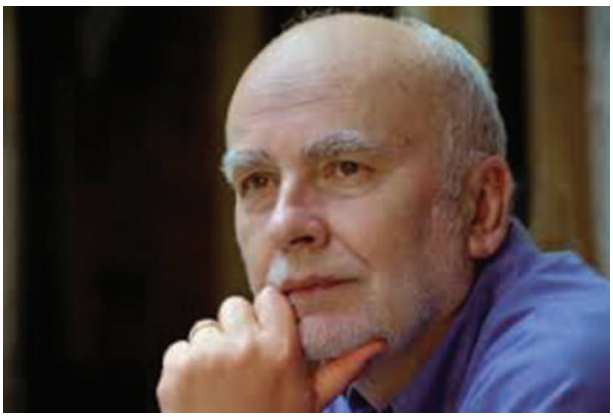

Adam Zagajewski, fot. Danuta Wegiel

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

1983 należał do Związku Literatów Polskich. Od 1979 – do Polskiego PEN Clubu. Od grudnia 1982 r. przebywał za granicą, mieszkał w Paryżu. W 2002 r. powrócił na stałe do Polski i zamieszkał w Krakowie. Pisze białe wiersze, jest przedstawicielem poezji jasnej. Laureat wielu nagród w dziedzinie literatury (wg *Janusza R. Kowalczyka*).

313. **Zabawa „Łańcuszek zdaniowy”.**

Uczniowie losują z kolorowych kopert pasek ze zdaniem. Jeśli jest ono nierozwinięte, wzbogacają je dowolnie o określenia, jeśli zaś wylosują zdanie rozwinięte, przekształcają je w nierozwinięte.

Przykłady zdań: Ptak śpiewa. Ptak śpiewa głośno. Siedzi na zielonej gałęzi.

Mam komputer. Mam dobry komputer stacjonarny. Myszka komputerowa leży na krawędzi biurka.

Mama gotuje. Moja mama gotuje smaczny obiad. Pomagam mamie w przygotowaniu obiadu.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

ORTOGRAFIA
I INTERPUNKCJA

Adam Kurłowicz (ur. 1952) – ilustrator książek, grafik, malarz. Uprawia grafikę warsztatową, rysunek, malarstwo, fotografikę, projektuje plakaty, grafikę książkową i wydawniczą.

„Kura” *(www.pl.touchofart.eu)*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 15. Znaczenie sztuki w życiu człowieka. Pisownia cząstek *-by, -bym, -byś*. Pisownia *i, j* po spółgłoskach, *-ji, -ii, -i* w formach deklinacyjnych rzeczowników żeńskich. Znaki interpunkcyjne w zdaniach złożonych

314. **Przeczytaj wypowiedzi i pomyśl, jaki wpływ na człowieka ma sztuka?**

A. Vallayer-Coster, „Alegoria malarstwa, rzeźby i architektury", 1769 r.

„Istotą sztuki jest życie spotęgowane i najbardziej ludzkie. Ten tylko kocha twórczo sztukę, czyja miłość dla niej jest miłością dla człowieka i zawartych w nim możliwości i bogactw" *(Stanisław Brzozowski)*.

„Sztuka powinna być przejmująca i dotykająca" *(Anna Dąbrowska)*.

„W jakiejś dyskretnej formie sztuka świat poprawia, bo jest jednak dodawaniem jakiegoś dobra w świecie" *(Jarosław Modzelewski)*.

„Życie jest chmurne, a sztuka radosna" *(Friedrich Schiller)*.

Popatrz na obrazek i opowiedz, co jest na nim przedstawione. Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji.

315. **Warto wiedzieć.**

Sztuka to „1. dziedzina działalności artystycznej wyróżniana ze względu na reprezentowane przez nią wartości estetyczne; też: wytwór lub wytwory takiej działalności; 2) umiejętność wymagająca talentu, zręczności lub specjalnych kwalifikacji".

Carman Eifinger, „Zapach koloru". Projekt czekający na realizację (Centrum Sztuki Współczesnej „Łaźnia")

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

316. **Przeczytaj wiadomości.** **Przygotuj ustnie dialog na podstawie tekstu.**

Pisownia cząstek *-by, -bym, -byś*

Cząstki *-by, -bym, -byś* piszemy **łącznie**: 1) z osobowymi formami czasownika (*spytałbyś*), w tym użytymi bezosobowo (*chciałoby się*); 2) w składzie spójników i partykuł lub kiedy cząstki się z nimi łączą (*gdyby, niechby*).

Cząstki *-by, -bym, -byś* piszemy **rozdzielnie**: 1) po nieosobowych formach czasownika (*powiedzieć by o tym*); po wyrazach w funkcji czasownikowej *można, niepodobna, trzeba, warto, wolno* (*trzeba by spróbować*); po formach bezosobowych zakończonych na *-no, -to* (*uważano by za prawdziwe*); 2) gdy są samodzielnymi spójnikami, rozpoczynającymi następne zdanie (*Powiedz jej, by przyszła do nas.*); 3) po innych częściach mowy, z którymi nie wiążą się znaczeniowo, ponieważ są cząstkami form czasownika (*Na pewno bym się zgodził z tobą.*)

317. **Przekształć zdania według wzoru.**

Wzór: Kiedy moglibyście przyjść do nas?
Kiedy byście mogli przyjść do nas?

Lepsza dla ciebie byłaby długa sukienka. Aktor chciałby widownię stroić, jak skrzypce się stroi. Rzeźbiarka pragnęłaby być częścią czegoś większego.

318. **Wyjaśnij pisownię cząstek *-by, -byś*.**

Kontakty między kontynentami, państwami, regionami nie byłyby tak intensywne, gdyby nie funkcjonowanie sztuki. Sama natura nie stanowiłaby przedmiotu poznania, lecz byłaby jedynie przyczyną istnienia pomieszanych zmysłów, jeśli nie zostałaby opisana środkami sztuki. Sztuka jest niezbędna człowiekowi, aby moglibyśmy zrozumieć ten świat. Gdyby ludzki mózg był tak prosty, że moglibyśmy go zrozumieć, bylibyśmy wtedy tak głupi, że nie zrozumielibyśmy go i tak (*Jostein Gaarder, „Świat Zofii”*).

319. **Do podanych wyrazów dopisz cząstki łącznie lub rozdzielnie.**

Jeżeli (by), należało(by), prosili(byśmy), trzeba(by), skąd(byście), można(by), byli(byśmy), wolno(by), wypadało(by), mógł(byś), opowiadał(bym).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

320. **Przeczytaj tekst.**

Obecność i znaczenie *sztuki* w życiu współczesnego człowieka

Zakres znaczeniowy pojęcia *sztuka* zmieniał się w ciągu stuleci. XX w. wprowadził w obręb sztuki nowe dziedziny, m.in. film i fotografię, a później rozmaite formy „z pogranicza”, np. happening. Niektórzy teoretycy (S. I. Witkiewicz) chcieli ograniczyć zakres sztuki do czystej formy. Według W. Tatarkiewicza, sztuka jest odtwarzaniem rzeczy, konstruowaniem form bądź wyrażaniem przeżyć, pod warunkiem, że efekt tego odtwarzania zdolny jest zachwycać, wzruszać lub wstrząsać.

We wszystkich epokach i kulturach istniało pragnienie tworzenia sztuki; powstawały różne kategorie artystów, a dzieła sztuki zaczęto gromadzić w muzeach. Kontakty między kontynentami, państwami, regionami nie byłyby tak intensywne, gdyby nie funkcjonowanie sztuki jako potężnego środka komunikowania i wymiany. Poprzez swój związek z wartościami uniwersalnymi sztuka pojawiła się jako objawienie boskości, a artystów uważano za ludzi natchnionych, twórców.

Rodzaj wartości, jaką wytwarza sztuka, nazywamy sztuką estetyczną; nie wyklucza ona ani nie neguje wartości materialnej, praktycznej i użytkowej przedmiotów sztuki, ale je pomija, występując jako wartość czysto idealna. My przyjmujemy zjawisko sztuki jako coś zupełnie normalnego, naturalnego, nie zastanawiając się nad rzeczami oczywistymi: znaczna część ludzi czyta książki, słucha muzyki, chodzi do teatru, kina, ogląda wernisaże, zwiedza zabytki – dlaczego? Może ludzie uciekają z gorszego bytu w lepszy, w przeżycie pozbawione ryzyka? Może człowiek chce być czymś więcej niż tylko samym sobą – dąży do pełni życia, do świata bardziej przejrzystego i sprawiedliwego? To właśnie dzieło sztuki wyzwala nas na pewien czas z „więzów istnienia”.

Stuka niezbędna człowiekowi, aby mógł zrozumieć i zmieniać świat. Popatrzmy w przeszłość na dzieła wielkich twórców i razem z nimi, ich sztuką uczmy się człowieczeństwa (wg *Krystyny Bębenkowskiej*).

Słowniczek do tekstu: **S. I. Witkiewicz** – Станіслав Ігнатій Віткевич (Віткацій) (1885–1939), польський художник, фотограф, письменник, філософ, теоретик мистецтва; **W. Tatarkiewicz** – Владислав Татаркевич (1886–1980), польський философ, історик мистецтва; **happening** – хепенінг (від англ. *happening*, *to happen* „ставатися, відбуватися”; твір-подія або екшен – вистава і жива картина, у створенні якої беруть участь також глядачі).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

boskość – божественність
natchniony – натхненний
niezbędny – необхідний
człowieczeństwo – людяність

Związki wyrazowe: **czysta forma** – чиста форма (художня концепція Станіслава Віткевича, який вважав, що сутність буття проявляється у художній формі); **odtwarzanie rzeczy** – відтворення реалій; **zachwycać, wzruszać** lub **wstrząsać** – захоплювати, зворушувати або потрясати.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

*** Jak zmienił się zakres znaczeniowy pojęcia *sztuka* w XXI wieku? *Z jakiej przyczyny istnieje pragnienie tworzenia sztuki? *Jaki rodzaj wartości wytwarza sztuka? *Dlaczego człowiekowi potrzebna jest sztuka?**

Sporządź plan do podanego tekstu. **Spróbuj opowiedzieć jego treść.**

Powtarzamy.

Ułóż zdania z podanymi związkami wyrazowymi: *w życiu współczesnego człowieka, dzieła wielkich twórców, wzruszać lub wstrząsać*.

Znajdź w utworze wszystkie nazwy własne. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Wyjaśnij pisownię słów: *wyrażanie, później, niektórzy, natchniony, przeżycie, odtwarzanie, wstrząsać, wernisaż, życie, dążyć, różne, użytkowy*.

321. Uzupełnij dyktando. Wpisz cząstki *-by, -bym* łącznie lub rozdzielnie. Uzasadnij pisownię wyrazów uzupełnianych.

Gdy (bym) była jaskółką, mogła (bym) fruwać. Latała (bym) jak najszybciej, siadała (bym) na drzewach, znała (bym) wszystkie dachy i kominy wokół naszej ulicy. Przyjaźniła (bym) się z gołębiami, przenosiły (by) za darmo moje listy. Jeśli (bym) była rybką, umiała (bym) bez wysiłku pływać. Pruła (bym) wodę niczym szczupak, znała (bym) wszystkie podstępy rybaków, więc (bym) nie dała się złapać na wędkę i w sieć. Stać (bym) mogła w głębokiej wodzie i grać na nosie wędkarzom. Jednak nade wszystko chciała (bym) być bocianem. Stała (bym) codziennie na jednej nodze przez długie godziny, niechętnie (bym) ruszała się z gniazda na telegraficznym słupie, wysoko (bym) nie latała. Tak było (by) najlepiej (wg *Joanny Sowy*).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

322. **Pracuj z tablicami pod kierunkiem nauczyciela.** **Zapamiętaj podane informacje.**

Pisownia *i, j* po spółgłoskach

Po spółgłoskach (poza *s, z, c*) bez względu na wymowę piszemy literę *i* (*biuro, kiosk*).

Po przedrostkach zakończonych na spółgłoskę piszemy *j* (*wjechać, objaśniać*), a także po cząstce *zd-* (*zdjęcie*). Po spółgłoskach *s, z, c* przed samogłoską, gdy wymawiamy połączenia spółgłosek *sj, zj, cj,* piszemy *j* (*kolacja, poezja*). Gdy wymawiamy spółgłoski *s, z, c*, piszemy *i* (*sigma, circa,* wymawiaj: [**cir**ka] „około, mniej więcej"), gdy wymawiamy spółgłoski miękkie *ś, ź, ć,* piszemy *i* (*sierpień, poziomka, zioła, cisza*).

323. **Przeczytaj wiersz i sformułuj wnioski, kiedy piszemy w wyrazach *i*, a kiedy – *j*?**

Kiedy *i*, a kiedy *j*?

Powiedz to każdemu gapie,
Co z dyktanda dwójki łapie,
że wyrazy: *Anastazja,*
telewizja, fuzja, Azja,
Francja, akcja i akacja,
lekcja, porcja oraz racja,
sesja, pensja i hortensja,
misja, scysja i pretensja,
mają zawsze *j*, nie *i*
kto to wie, ten z dwójek drwi.
Wyjątki

Lecz gdy słyszysz: *ć, ś, ź* –
Ciocia, siano, zimowisko –
Stawiaj w tych wyrazach *i*
Przez *i* pisz poza tym wszystko (*W. Gawdzik,* „Ortografia i gramatyka na wesoło").

324. **Wstaw przepuszczone litery *i* albo *j*.**

Z okaz●i rocznicy ślubu moi rodzice z c●ocią wybrali się do restaurac●i na kolac●ę, a po kolac●i poszli do kina. W księgarni kupiłem tomik poez●i, a z biblioteki przyniosłem ks●ążkę o starożyt-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

nej Grec●i. W czasie ses●i zd●ęciowej modelki prezentowały stro●e z kolekc●i polskich pro●ektantów. W sporze między kolegami nie przyznałem żadnemu rac●i, chyba nie dojdą do porozumienia. Do wakac●i zostały trzy miesiące. W czasie lekc●i języka polskiego spacerowaliśmy po alei w pobliskim parku (wg *K. Grajweska, E. Wower* „Świat ortografii").

325. **Posłuchaj wiersza.**

Konstanty Ildefons Gałczyński

Rozmowa z aktorem

Właśnie wyszedł przed chwilą –
jeszcze jego papieros
pokój dymem napełnia –
jeszcze cienie od gestów –
jeszcze ten dym nad świecą.
Z głośnika płynie Bach.
Chmurami pełnia.

Teraz chodzę i chodzę, i przypominam sobie jego słowa,
i jak las podateński szumi w mej głowie ta rozmowa.

Mówił o roli:
że chciałby – powiada – widownię
stroić, jak skrzypce się stroi
(nasz narodowy instrument),
że czasem śni mu się tak:
Na scenie jest parę świec
i więcej nic –
lecz w blasku tych małych świec
jakaś serdeczna sprawa,
jakaś sztuka pt. np. „Warszawa"
i słowa w sztuce poczynają biec
jak chmury złote, które wiatr wiosenny goni –
aż zachwycona widownia powstaje z miejsc,
aż pochodniami są płomyczki świec
I JEDNO JEST: AKTOR I ONI.
– Czy napiszesz mi taką rolę?
– Spróbuję. Odjedź z nadzieją.

Sztuka jest wieczną wiosną.
Sztuka jest ciepłym wiatrem,
od którego śniegi topnieją.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Słowniczek do tekstu: **Bach** – Йоганн Себастьян Бах (1685–1750), німецький композитор, органіст і скрипаль; **głośnik** – динамік.

Związki wyrazowe: **chmurami pełnia** – повна хмар; **las podateński** – афінський ліс; **pochodniami są płomyczki świec** – промені свічок є смолоскипами; **śniegi topnieją** – сніги тануть.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Co jest tematem wiersza K. I. Gałczyńskiego? *Kto w utworze jest podmiotem lirycznym, a kto – bohaterem? *Jakie porozumienie nawiązuje się pomiędzy widzem i aktorem w czasie spektaklu? *O czym marzy aktor i z czym on porównuje widzów? *Jakie znaczenie ma sztuka aktorska?**

***Znajdź środki stylistyczne w utworze: epitety, porównania, metafory, anaforę, powtórzenie, wyliczenie, animizację.**

Powtarzamy. 1. Zapisz do zeszytu ostatnie zdanie wiersza. Podkreśl w nim nieodmienne części mowy. 2. W wierszu K. I. Gałczyńskiego „Rozmowa z aktorem" znajdź różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi.

Jakie części mowy w utworze K. I. Gałczyńskiego służą do łączenia wyrazów w zdaniu?

326. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów.

Konstanty Ildefons Gałczyński lubił recytować swoje wiersze. Miał bardzo piękny baryton. Potrafił czytać, a właściwie mówić swoje wiersze, bo znał je na pamięć. Czasami tylko udawał, że czyta z książki. Nie była to taka recytacja, do jakiej byli przyzwyczajeni ówcześnie widzowie w teatrze. Gałczyński zachwycił młodych aktorów. Ci śmiali się potem ze swych profesorów, którzy wiersze deklamowali z zadęciem. Gałczyński natomiast robił to z prawidłową intonacją, oddechami, ale jego recytacja przypominała biały głos, potoczną mowę. To było przejmujące.

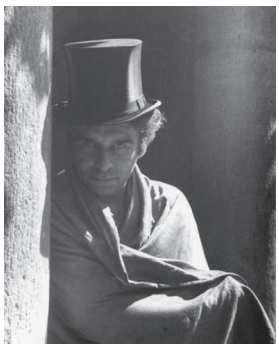

Konstanty Ildefons Gałczyński jako „mag w cylindrze", 1946 r. Fot. H. Hermanowicz

K. I. Gałczyński próbował zostać aktorem. Przez kilka tygodni był w szkole Teatru Reduta u Juliusza Osterwy. Nie miał jednak cierpliwości, by chodzić na zajęcia, żeby się kształcić. Jego przyjaciel, krakowski aktor Jerzy Ronard Bujański, powiedział kiedyś, że Gałczyński nie nadawałby się na aktora, ponieważ był zbyt prawdziwy. Nie po-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

trafiłby udawać czyichś emocji. Był za bardzo poetą, żeby być aktorem (wg *Anny Arno*).

327. Przeczytaj wiadomości. Przygotuj ustnie dialog na podstawie tekstu.

Pisownia *-ji, -i* lub *-ii* w rzeczownikach żeńskich na *-ja* lub *-ia*

Rzeczowniki żeńskie zakończone na *-ja* występujące po *s, z, c* mają w Dopełniaczu, Celowniku i Miejscowniku zakończenie *-ji* (*edukacja – edukacji, stacja – stacji*).

Rzeczowniki żeńskie zakończone na *-ia* mają w Dopełniaczu, Celowniku i Miejscowniku zakończenie *-ii* lub *-i*. Jeśli *-ia* występuje po spółgłoskach wargowych *p, b, f, w, m,* to bez względu na wymowę w wyrazach rodzimych i przyswojonych piszemy *-i*, natomiast w wyrazach obcych – *-ii*, np. *głębi, ziemi; filozofii, szałwii*.

Jeśli -ia występuje po *t, d, r, l, k, g, ch,* to piszemy *-ii*, np. *sympatii, anomalii*.

Jeśli *-ia* występuje po *n,* to piszemy *-ni* w wyrazach, których zakończenie wymawiamy w Mianowniku jako [*-ńa*], natomiast w tych wyrazach, których zakończenie wymawiamy jako [*-ńja*], piszemy *-nii*, np. *jaskini, łaźni; harmonii, ironii*.

W rzeczownikach obcego pochodzenia zakończonych na *-ja* oraz na *-ia* formy Dopełniacza lm mają taką samą postać jak formy Dopełniacza lp, np. *naszej lekcji – naszych lekcji*.

328. W podanym tekście podkreśl rzeczowniki żeńskie zakończone na *-ii, -ji* lub *-i*. Wyjaśnij pisownię tych wyrazów.

Zakwestionowano funkcje piękna w sztuce. Niestety nawet od najbardziej rozwiniętego społeczeństwa nie możemy oczekiwać harmonii człowieka i otaczającego go świata. Na lekcji pani kazała poszukać wiadomości o polskim malarstwie. Trzeba było zrobić notatki z encyklopedii. Mamy nadzieję na piątkę z historii.

329. Przeczytaj wiersz i obejrzyj ilustrację.

Tadeusz Kubiak

Czytająca list – Vermeera

Kto ona?
Matka, żona
czytająca list?

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Kochanka udręczona
grzechem złej miłości?

To wschodzenie czy schyłek
dnia – czy pora świec?
Wpatrzona jest,
że czytać mogłaby w ciemności.

Kto on?
I skąd piszący?
Przerzucając żagiel?
Oblegając szkatułę
czy warowną twierdzę?

On.
Żeglarz?
Kupczyk?
Rycerz?
Wyostrzywszy nożem
pióro potulnej gęsi,
mierzy prosto w serce...

Jan Vermeer van Delft, reprodukcja obrazu „Kobieta w błękitnej sukni” (Czytająca list), ok. 1662–65

Słowniczek do tekstu:

żeglarz – мореплавець
potulna – покірна

Związki wyrazowe: **kochanka udręczona grzechem złej miłości** – коханка, засмучена гріхом поганого кохання; **schyłek dnia** – кінець дня; **warowna twierdza** – укріплена фортеця; **mierzy prosto w serce** – скеровує прямо в серце.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Jaki jest temat wiersza? *Ile w utworze jest pytań i czemu służy taka ilość? *Kim jest kobieta i jakie jej przeżycia wewnętrzne ukazane są na obrazie i w wierszu?**

***Czy można stwierdzać, że w utworze T. Kubiaka „Czytająca list – Vermeera” ożywa obraz Jana Vermeera „Kobieta w błękitnej sukni”?**

Znajdź środki stylistyczne.

Uczymy się nowych wyrazów.

Popatrz na ilustrację i opowiedz, co jest na niej przedstawione.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

330. **Posłuchaj tekstu. Spróbuj go zrozumieć, wykorzystaj podane niżej wyrazy.**

Barbara Lekarczyk-Cisek

Magdalena Abakanowicz – artystka osobna

Wiele lat spędziła na wsi, w domu, który był właściwie dworem. Wspomina, że zawsze była inna, osobna: – Taka się urodziłam – wyjaśniała Jakubowi Janiszewskiemu w wywiadzie radiowym udzielonym TOK FM. – Zanim nauczyłam się posługiwać sprawnie palcami, brałam w dłonie jakieś przedmioty i wiązałam je ze sobą. Tylko ja wiedziałam, dlaczego ten patyk z tym kawałkiem gliny są jedną rzeczą. Bez przerwy grzebałam w ziemi, zajmowałam się lepieniem i tworzeniem przedmiotów o mnie tylko wiadomych znaczeniach.

Była samotnym dzieckiem. W liceum plastycznym jakoś nie zauważono jej talentu, a kiedy na egzaminie wstępnym na studia ulepiła smoka z gliny, komisja oceniła ją surowo: – Powiedziano mi, że na rzeźbę się nie nadaję, bo nie mam wyczucia formy.

Od tej pory przyszła, bodaj najsłynniejsza, polska rzeźbiarka zajmowała się malarstwem.

– Dla mnie sztuka jest stanem psychicznym – powie po latach. Przywarą, z którą trzeba sobie radzić. Może zmuszać do myślenia, ale nie może być użyteczna. Wszystko, co wprowadzam do rzeczywistości, pochodzi ze mnie, głęboko ze środka. Sztuka pozostanie najbardziej zdumiewającą działalnością człowieka, zrodzoną z bezustannych zmagań rozumu z szaleństwem, marzenia z rzeczywistością…

Z czasem płaskość zaczęła ją przygnębiać i zrodziła tęsknotę za trzecim wymiarem. Zaczęła więc tkać i zszywać kawałki tkaniny. W ten sposób powstawały wielkie, miękkie rzeźby, abakany, określane przez artystkę jako przestrzeń kontemplacji.

Magdalena Abakanowicz, „Mutanty", 2000 r., dziedziniec pałacu Potockich w Warszawie

Magdalena Abakanowicz, Abakan Red, 1969. Fot. courtesy of the Tate Modern London

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Były jej oryginalnym odkryciem, toteż przejęły od niej nazwę. Abakan jest wymagający. Potrzebuje szczególnej troskliwości i szczególnej ekspozycji. Nie nadaje się na ścianę, do dekoracji. Abakany można zdjąć, złożyć i rozłożyć ponownie. Z dużych monumentalnych rzeźb w jednej chwili można z nich uczynić mały tobołek i przetransportować.

W 1962 r. Abakanowicz uczestniczyła w Międzynarodowym Biennale Tkaniny w Lozannie. Zaprezentowała tam „Kompozycję białych form", która wzbudziła zarówno zainteresowanie, jak i kontrowersje. Trzy lata później przestrzenne tkaniny artystki zostały zaprezentowane na Międzynarodowym Biennale w São Paulo, gdzie wzbudziły sensację, a Abakanowicz zdobyła Złoty Medal, który otworzył jej drogę do międzynarodowych wystaw i uczynił z niej artystkę znaną i rozpoznawalną.

Słowniczek do tekstu:

Magdalena Abakanowicz – Маґдалена Абаканович (1930–2017), польська скульпторка, відома тим, що використовувала текстиль і гобелен у скульптурі; одна з найвідоміших майстринь XX ст.; **abakany** – композиції з гобелену у формі тривимірних людських тіл або земної поверхні розміром до 4 м, що принесли Абаканович світову славу; **przywara** – вада; **użyteczny** – утилітарний; **przygnębiać** – пригнічувати; **wymiar** – вимір; **troskliwość** – дбайливість; **tobołek** – торбина; **rozpoznawalny** – знаний.

Związki wyrazowe: **Biennale w São Paulo** – бієнале мистецтва в Сан-Паулу, Бразилія (міжнародний фестиваль мистецтв, що з 1951 р. проводиться кожні два роки); **na rzeźbę się nie nadaję** – тут: відсутні здібності вчитися на скульптора; **zdumiewająca działalność** – діяльність, яка викликає подив; **przestrzenne tkaniny** – просторові тканини.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach.

A. *Gdzie spędziła dzieciństwo Magdalena Abakanowicz? *Czym się zajmowała w liceum sztuk plastycznych?

B. *Czym dla wybitnej polskiej rzeźbiarki jest sztuka? *Jakiego oryginalnego odkrycia dokonała Abakanowicz?

C. *Co to jest *abakan*? *Kiedy i gdzie Magdalena Abakanowicz otrzymała oficjalne uznanie?

Powtarzamy.

1. Wypisz z tekstu: wszystkie nazwy własne, przymiotniki, liczebniki, określające liczbę obiektów, czasowniki. Znajdź części słowa w jednym z wypi-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

sanych słów (do wyboru). 2. W pierwszym zdaniu wskaż części główne zdania. 3. Ile jest w tekście akapitów? 4. Podziel podane wyrazy na litery, głoski i sylaby: *przywara, przestrzeń, abakany*.

331. Przeczytaj wiadomości. **Zapamiętaj podane informacje.** **Sporządź plan do tekstu.**

Znaki interpunkcyjne w zdaniach złożonych

Przecinek stawiamy pomiędzy zdaniami złożonymi podrzędnie przed zdaniem nadrzędnym, a po zdaniu podrzędnym, kiedy część podrzędna ze spójnikiem albo zaimkiem rozpoczyna zdanie złożone, np. *Zobaczymy, czy dziś będzie ładna pogoda. Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta.*

Przecinek stawiamy pomiędzy zdaniami współrzędnymi połączonymi bezspójnikowo. Rozdzielamy przecinkami zdania współrzędne połączone: 1) przeciwstawnymi spójnikami: *a, ale, lecz, jednak, jednakże, zaś, wszakże, owszem, natomiast, tylko, tylko że, jedynie, przecież, raczej, tymczasem, za to,* np. *Lubię góry, natomiast moja siostra uwielbia morze.*; 2) wynikowymi spójnikami: *więc, dlatego, toteż, to, zatem, wobec tego, skutkiem tego, wskutek tego,* np. *Byłem nieuważny, więc nie usłyszałem pytania.*

Przecinek stawiamy przed wyrazami *jak, jakby, niż, niby* i tym podobne w zdaniach złożonych porównawczych, np. *Łatwiej samemu zrobić, niż kogoś poprosić.*

Nie stawiamy przecinka przed spójnikami *albo, ani, bądź, czy, i, lub, ni, oraz, tudzież.* Jeżeli jednak takie spójniki się powtarzają, stawiamy przecinek przed drugim i ewentualnie przed następnym członem zdania, który zaczyna się od tego spójnika, np. *Albo nauczyciel czyta, albo czytamy i zapamiętujemy tekst sami.*

Dwoma przecinkami oddzielamy wypowiedzenia wtrącone w zdaniach złożonych – *sądzę, myślę, przypuszczam, wiadomo, zdaje się, być może, jak widać* oraz oddzielamy zdanie podrzędne, które jest wplecione w część nadrzędną, np. *Krowa, która dużo ryczy, mało mleka daje.*

332. W zdaniach wstaw przecinki i uzasadnij ich użycie.

Wspomina że zawsze była osobna. Bez przerwy grzebałam w ziemi zajmowałam się lepieniem i tworzeniem przedmiotów. Robiłam w pokoju dziecinnym straszny bałagan więc rodzice podczas porządków to wszystko wyrzucali a ja wygrzebywałam ze śmietnika co ważniejsze rzeczy. Nie umiała grać w piłkę była nieśmiała płaczliwa i chorowita.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Tkaniny artystki zostały zaprezentowane na Międzynarodowym Biennale w Sao Paulo gdzie wzbudziły sensację a Abakanowicz zdobyła Złoty Medal który otworzył jej drogę do międzynarodowych wystaw i uczynił z niej artystkę znaną i rozpoznawalną.

333. Przekształć zdania tak, aby powtarzały się w nich spójniki. Postaw przecinki.

Kinga lubi śpiewać i pływać w basenie.
Paweł gra na trąbce albo na pianinie.
Magdalena czyta książki i rzadko czasopisma.

334. Do podanych zdań sporządź wykresy. Wstaw przecinki tam, gdzie jest to potrzebne.

Życie jest chmurne a sztuka radosna. Teraz chodzę i chodzę i przypominam sobie jego słowa. Ten tylko kocha twórczo sztukę czyja miłość dla niej jest miłością dla człowieka. W sztuce objawia się stosunek człowieka do świata a ona zaspakaja potrzeby ludzi. Sztuka świat poprawia bo jest dodawaniem dobra w świecie.

335. Warto wiedzieć.

Magdalena Abakanowicz. Fot. Jarosława Pijarowskiego, 2010 r.

Magdalena Abakanowicz-Kosmowska (1930–2017) – wybitna artystka, najbardziej ceniona na świecie polska rzeźbiarka. Jej pierwszym ważnym, samodzielnym dokonaniem stały się powstałe na początku lat 60. przestrzenne tkaniny, a właściwie miękkie formy rzeźbiarskie, które od jej nazwiska zyskały miano abakanów. Abakany dobrze pokazywały rzeźbiarski sposób myślenia artystki o tkaninie i technicznych możliwościach jej formowania. Wykorzystana w nich została miękkość materiału, jego podatność na kształtowanie, uległość wobec woli twórcy. Dalsze zespoły prac Abakanowicz tworzyła również najchętniej z kawałków zgrzebnego workowego płótna, zszywanych, sztukowanych, spajanych żywicą syntetyczną.

Magdalena Abakanowicz, „Nierozpoznani”, 2002 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Największą plenerową realizacją M. Abakanowicz są „Nierozpoznani", które składają się ze 112, wysokich na ponad dwa metry, odlanych z żeliwa, antropomorficznych figur.

Prace Abakanowicz brały udział w wielu międzynarodowych wystawach zbiorowych, znajdują się w wielu muzeach i galeriach światowych. W Polsce największy zbiór posiada wrocławskie Muzeum Narodowe (wg *Małgorzaty Kitowskiej-Łysiak*).

336. Przeczytaj wiersz.

Jerzy Harasymowicz

Barokowy kościół

Patrzą do góry
skrzydlate cheruby
i ty patrzysz
i cheruby odlatują
do małych
chmurek katedry
I ty ulatujesz
na turkusowej łodzi
oczu
i szaleją sklepieniem
grzywacze namiętności
i wszystko zda się pęka
pod ich naporem
A wokół tak cicho
i kościół zdaje się być
tylko kościołem.

Kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie

Słowniczek do tekstu: **barok** – бароко (з іт. „ вибагливий, химерний"; стиль в архітектурі та мистецтві кінця XVI – середини XVIII ст., для якого характерні підкреслена урочистість, пишна декоративність, динамічність композиції).

cheruby – херувими (небесні створіння)
turkusowy – бірюзовий
sklepienie – склепіння

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kto jest podmiotem lirycznym wiersza i gdzie się znajduje? *Jak wygląda to miejsce? *W jaki sposób sztuka baroku wpływa na odbiorców?**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

***Wskaż fantastyczne elementy. *Wyjaśnij, jak rozumiesz fragment: *„I ty ulatujesz / na turkusowej łodzi / oczu / i szaleją sklepieniem / grzywacze namiętności"*?**

Wypisz środki stylistyczne z utworu Jerzego Harasymowicza.

Wyjaśnij pisownię słów: *patrzą, kościół, góra, cheruby, skrzydlaty, wokół, grzywacze*.

Przygotuj niewielką wypowiedź pisemną na temu: „Jerzy Harasymowicz, wiersz „Barokowy kościół".

337. Warto wiedzieć. Uczymy się nowych wyrazów.

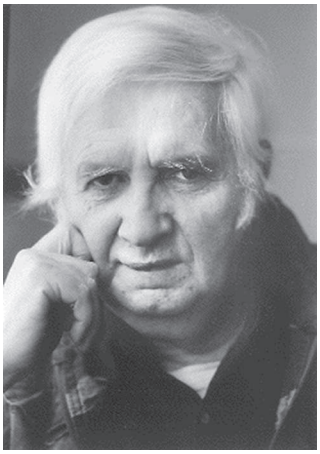

Jerzy Harasymowicz-Broniuszyc (1933–1999) – polski poeta, główny przedstawiciel poezji „wizji" czyli fantazjowania. W jego twórczości naturalnie łączą się ze sobą elementy świata realnego, codziennej rzeczywistości oraz baśni, wyobraźni ludowej. Tworzone z dziecięcą fantazją pejzaże jego poezji zaludniają krasnoludki, muzy, fauny, centaury, anioły, diabły, czarownice, rusałki. Wśród naczelnych tematów twórczości J. Harasymowicza znalazła się przyroda południowej Polski, wśród której odnaleźć można wspomnienia kultury Łemków (opuszczone cerkwie, cmentarze) w „Elegiach łemkowskich" (wg *Culture.pl*, 2002).

338. Posłuchaj wiersza.

Czesław Miłosz

Który skrzywdziłeś...

Który skrzywdziłeś człowieka prostego
Śmiechem nad krzywdą jego wybuchając,
Gromadę błaznów koło siebie mając
Na pomieszanie dobrego i złego,
Choćby przed tobą wszyscy się skłonili
Cnotę i mądrość tobie przypisując,
Złote medale na twoją cześć kując,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Radzi że jeszcze jeden dzień przeżyli,
Nie bądź bezpieczny.
Poeta pamięta.
Możesz go zabić – narodzi się nowy.
Spisane będą czyny i rozmowy.
Lepszy dla ciebie byłby świt zimowy
I sznur i gałąź pod ciężarem zgięta. (1950)

Fragment wiersza Czesława Miłosza „Który skrzywdziłeś” na Pomniku Poległych Stoczniowców w Gdańsku

Słowniczek do tekstu

Związki wyrazowe: **nie bądź bezpieczny** – тут: ти в небезпеці.

który skrzywdziłeś – ти, що скривдив
gromada błaznów – натовп клоунів
pomieszanie dobrego i złego – змішування того, що є добром і злом

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kim jest podmiot liryczny, komu on współczuje, kogo broni? *O jakich postaciach mówi się w utworze? *Do kogo zwraca się podmiot liryczny?**

***Jakie ostrzeżenie zawiera wiersz? *Kto oceni wszelkie poczynanie tyranów? *Jakie uniwersalne przesłanie niesie utwór Czesława Miłosza „Który skrzywdziłeś...”?**

Uczymy się nowych wyrazów.

339. Przygotuj niewielką wypowiedź pisemną na temat „Czym jest poezja i kto jest poetą”?

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

340. **Uśmiechnij się! Wstaw brakujące nazwy znaków przestankowych.**

Wyrazy pomocnicze: *kropka, przecinek, nawiasy, wykrzyknik, znak zapytania, dwukropek.*

Jan Brzechwa

Znaki przestankowe

Prowadziły raz rozmowę
Różne znaki przestankowe.
Rzekł ... : „Mógłbym przysiąc,
Że tu jest dwukropków z tysiąc,
Bo beze mnie nie ma zdania…”
„A bez ... ?…”
„O, przepraszam – rzekł ... –
Mógłbym wziąć to za przycinek,
Bez przecinka nie ma zdania…”
„A bez znaku zapytania?…”
„Niezły komik, niezły zbytnik!” –
Zirytował się ... . –
„Nie chcę chwalić się przed nikim,
Ale jestem wykrzyknikiem!”
... , słysząc te hałasy
Sprowadziła dwa ... :
„Cni panowie, zacne panie,
Zamykamy całe zdanie!
Koniec! Kropka! Odpoczynek!”
„Znów przycinek!” –
Rzekł przecinek.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

STYLISTYKA

Anastazja Fietisowa (ur. 1951) – malarka,
projektantka wnętrz.
Tematem jej prac są przede wszystkim pejzaże miejskie,
w tym panoramy miast.

„Dachy (Olsztyn)”, 2008

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 16. Wybitni twórcy literatury i języka. Style językowe i odmiany języka polskiego. Środki stylistyczne

341. Przeczytaj wiersz. Zapoznaj się z informacją na temat fraszek Jana Kochanowskiego.

Rafael, właśc. Raffaello Santi, „Parnas", fresk, 1509–1511

Jan Kochanowski

Ku Muzom

Panny, które na wielkim Parnasie mieszkacie,
A ippokreńską rosą włosy swe maczacie,
Jeślim się wam zachował jako żyw statecznie,
Ani mam wolej z wami rozłączyć się wiecznie;
Jeśli królom nie zajźrzę pereł ani złota,
A milsza mi daleko niż pieniądze cnota;
Jeśli nie chcę, żebyście komu pochlebiały
Albo na mię u ludzi niewdzięcznych żebrały:
Proszę, niech ze mną za raz me rymy nie giną,
Ale kiedy ja umrę, ony niechaj słyną!

Słowniczek do tekstu: **Muzy** – Музи (у давньогрецькій міфології богині, покровительки поезії, мистецтв і наук); **Parnas** – Парнас (у давньогрецькій міфології одне з місць перебування Аполлона та муз, святилище поезії); **pochlebiać** – лестити.

Związki wyrazowe: **ippokreńska rosa** – вода з Гіппокрени (у давньогрецькій міфології джерело, присвячене Аполлонові й музам на горі Гелікон у Беотії); **zachował jako żyw statecznie** – усе життя я до вас поважно ставився; **nie zajźrzę** – я не ревную; **milsza mi daleko niż pieniądze cnota** – чеснота мені миліша, ніж гроші.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupach. A. *Kto jest podmiotem lirycznym w wierszu i do kogo on się zwraca? *Znajdź realia kultury starożytnej. *Kim były Muzy w mitologii starożytnej? B. *Jaki symbol mieści się w związku wyrazowym *ippokreńska rosa*? *Jak ukazuje siebie podmiot liryczny i o co on prosi? C. *Czego pragnie osoba mówiąca? *Czy wiesz, kto z poetów literatury światowej podejmował temat nieśmiertelności swej sławy poetyckiej?

A.B.C. Znajdź środki stylistyczne: inwokację, wykrzyknienie, peryfrazę, epitety.

A.B.C. Na podstawie ilustracji przygotuj niewielką wypowiedź pisemną, wykorzystując wyrazy, związki wyrazowe podane w słowniczku do tekstu.

Podkreśl czasowniki w wierszu J. Kochanowskiego „Ku Muzom” i wskaż ich osobę, liczbę, czas.

342. Warto wiedzieć.

Jan Kochanowski – najwybitniejszy poeta polskiego renesansu

Jan Kochanowski urodził się w 1530 r. w średnio zamożnej rodzinie szlacheckiej w Sycynie pod Zwoleniem. Jego ojciec Piotr Kochanowski był właścicielem kilku wsi w Radomskiem. O matce, Annie z Białaczowskich, wspomina się jako o mądrej i dowcipnej pani. Przyszły humanista miał bardzo liczne rodzeństwo: 7 braci i 5 sióstr.

Zwoleń. Pomnik Jana Kochanowskiego. Fot. fotopolska.eu

Kochanowski rozpoczął edukację w Akademii Krakowskiej, w wieku czternastu lat. Na tej uczelni przebywał najprawdopodobniej do 1547 r. Potem przeniósł się do Prus, gdzie rozpoczął studia na uniwersytecie w Królewcu. Bywał na dworze książęcym, który skupiał wykształconych humanistów. Poznał osobiście i cieszył się przyjaźnią księcia Albrechta Hohenzollerna, który udzielał mu finansowego wsparcia.

Wzorem wielu Polaków poszukujących wykształcenia za granicą Kochanowski wyrusza do Włoch. Uniwersytet Padewski – jeden z

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

najstarszych w Europie – był wówczas bardzo ważnym centrum życia intelektualnego i myśli humanistycznej. Kochanowski studiował tu filologię klasyczną, czytał literaturę grecką, łacińską i współczesną literaturę włoską. Na okres padewski przypadają początki twórczości poety, który pisze utwory po łacinie i w języku polskim.

Podczas pobytu we Włoszech Kochanowski odbył także podróże do Rzymu, Neapolu i Wenecji. W drodze powrotnej do Polski zatrzymał się na dłużej w Paryżu. Kochanowski nie zdobył stopnia naukowego i żadnej z uczelni nie ukończył. Nie studiował z myślą o przyszłej karierze naukowej, lecz z chęci zdobycia wiedzy.

Park w Czarnolesie

Po powrocie do kraju w 1559 r. Kochanowski zastanawia się nad wyborem przyszłej drogi życiowej, nad tym, czy być dworzaninem, czy ziemianinem. Momentem przełomowym jest spotkanie w Krakowie z Piotrem Myszkowskim, który staje się mecenasem i zarazem serdecznym przyjacielem Jana Kochanowskiego. Dzięki protekcji Myszkowskiego poeta zaczyna pełnić funkcję sekretarza Jego Królewskiej Mości. Pisze utwory o charakterze publicystycznym, fraszki i pieśni.

Kochanowski opuszcza Kraków w 1574 r. i osiada w rodzinnym Czarnolesie. W wieku 44 lat żeni się z Dorotą Podlodowską. Małżeństwo poety było niezwykle udane i szczęśliwe. Napisał kolejne fraszki i pieśni, przygotował do druku dramat „Odprawa posłów greckich" (1578 r.), skończył przekład biblijnej „Księgi Psalmów".

Szczęśliwe życie przerywa tragedia osobista – śmierć ukochanej trzyletniej córki Urszuli. Zrozpaczony ojciec pisze cykl liryków żałobnych „Treny" (1580). W 1584 r. ukazują się drukiem zbiory fraszek i pieśni Jana Kochanowskiego. W tymże samym roku, 22 sierpnia, w czasie pobytu na sejmie w Lublinie Jan Kochanowski umiera i zostaje pochowany w Zwoleniu (wg *Izabeli Muszyńskiej, Joanny Grzymały*).

343. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.

Styl i jego odmiany

Styl to zespół środków językowych wybieranych przez nadawcę lub nadawców tekstu jako najbardziej przydatne ze względu na cel wypowiedzi.

Wyróżniamy **style indywidualne** (styl autora, styl utworu) oraz **style typowe** (styl gatunku, prądu literackiego, styl epoki).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Szczególnie ważnym rodzajem stylów typowych są **style funkcjonalne**. O wyborze środków stylistycznych rozstrzyga cel działalności w różnych dziedzinach życia społecznego.

Przynależność jednostek językowych do tych zespołów określa się jako jeden z rodzajów ich *nacechowania stylistycznego*. Takie nacechowanie wyrazów i wyrażeń sygnalizują słowniki za pomocą tzw. *kwalifikatorów*, np. *potoczne, urzędowe, poetyckie* itp.

W rozwiniętym języku ogólnonarodowym można wyróżnić kilka podstawowych stylów funkcjonalnych: ***potoczny, naukowy, urzędowy, artystyczny, retoryczny, publicystyczno-dziennikarski***.

Styl potoczny używany w codziennych sytuacjach życiowych. Zawiera słownictwo z języka mówionego, o silnym zabarwieniu emocjonalnym i zasięgu środowiskowym.

Styl naukowy to styl charakteryzujący się występowaniem słownictwa specjalistycznego i ścisłością sformułowań. Cechuje go komunikatywność, sugestywność, zwięzłe sformułowania, stosowanie szablonów, wyrazów potocznych, elementów obrazowych.

Styl urzędowy, kancelaryjny właściwy przekazom związanym z działalnością instytucji administracyjnych, prawnych. Charakterystyczną jego cechą jest rzeczowość, brak elementów obrazowych, form językowych wyrażających zaangażowanie uczuciowe.

Styl retoryczny stosowany w publicznych przemówieniach. Jest najbardziej zbliżony do języka artystycznego, operuje kunsztowną budową zdań, zawiera słownictwo nacechowane emocjonalnie.

Styl artystyczny to styl utworów literackich. W nim mogą występować różnorodne środki językowe właściwe wszystkim stylom języka.

Styl publicystyczno-dziennikarski używany w prasie, dziennikarstwie. Cechą tego stylu jest komunikatywność, sugestywność, ważne znaczenie argumentów, zwięzłe sformułowania, skróty, stosowanie szablonów, wyrazów potocznych, obecność pewnych elementów obrazowych.

ŚRODKI STYLISTYCZNE JĘZYKA

- FONETYCZNE: onomatopeja, powtórzenia
- SŁOWOTWÓRCZE: zdrobnienia, zgrubienia, złożenia
- FLEKSYJNE: archaizmy, formy przestarzałe
- SKŁADNIOWE: zmiana szyku (inwersja), pytania retoryczne, równoważniki zdań, apostrofa, anakolut
- LEKSYKALNE: epitety, synonimy, porównania, metafory, oksymorony

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

344. Napisz stylem potocznym krótki dialog dwóch uczniów rozmawiających o wakacjach.

345. Nazwij style językowe.

1. Dziś postanowiłem, że jednak wyruszę w podróż. Żal mi zachodów słońca i wiem, że będę tęsknił za Różą. Czuję jednak, że opuszczenie domowych pieleszy jest mi potrzebne. Do wyprawy trzeba się przygotować. Jutro zaczynam staranne czyszczenie wulkanów.

2. Sz. P. Jan Kowalski
ul. Niezapominajki 5
34-322 Gilowice

Dyrekcja Gimnazjum im. św. Królowej Jadwigi w Gilowicach prosi o natychmiastowe skontaktowanie się Jana Kowalskiego – ojca Wojciecha Kowalskiego – z nauczycielem języka polskiego mgr. Janem Wieczorkiem. Celem spotkania będzie omówienie zajęć w dniu 02.03.2018 roku w klasie 9, na których wybito wszystkie szyby w oknach. W zajściu uczestniczył Wojciech Kowalski, zatem Pana obecność jest obowiązkowa.

Dyrekcja Gimnazjum
im. św. Królowej Jadwigi
w Gilowicach

3. Dyfuzja – proces samorzutnego rozprzestrzeniania się cząsteczek lub energii w danym ośrodku (np. w gazie, cieczy lub ciele stałym), będący konsekwencją chaotycznych zderzeń cząsteczek dyfundującej substancji między sobą i / lub z cząsteczkami otaczającego ją ośrodka.

4. Szanowni Państwo! I wy – szczególnie nam bliscy – Drodzy Wychowawcy!

Jakimi słowami mamy dziękować za trzy lata trudów i kłopotów, za wbijanie wiedzy do naszych – jakże często opornych – umysłów? Jak przepraszać za wszystkie wybryki, złośliwości i zwykłą głupotę? Jak prosić, byście nas źle nie wspominali? Znamy tylko trzy słowa: *proszę, przepraszam, dziękuję*, ale mamy nadzieję, że kiedy płyną one prosto z serca, wystarczą za wszystkie inne (wg *Anny Suwalskiej*).

5. Jakiż to dziadek, jak gołąb siwy,
S siwą aż do pasa brodą,
Dwaj go chłopczyki pod rękę wiodą,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Wiodą mimo naszej niwy.
Starzec na lirze brząka i nuci,
Chłopcy dmą dudeczki s piórek.
Zawołam starca, niech się zawróci
I przyjdzie pod ten pagórek (*A. Mickiewicz, "Dudarz"*).

6. W tradycji mazurskiej zachowało się wiele elementów kultury pruskiej, które na przestrzeni wieków zmieszały się z obrzędami ludności napływowej oraz z tradycją chrześcijańską. Najwięcej obrzędów odbywało się w okresie zimowym. W trakcie adwentu grupy mieszkańców chodziły po wioskach, w przebraniu odwiedzając po kolei wszystkie domy. Po zakończeniu adwentu odbywały się Godne Święta. Początkowo na Mazurach nie obchodzono wigilii, ale tego dnia odbywał się Slug ze Szemlem. Zwyczaj polegał na tym, że grupa mężczyzn lub chłopców ubierała się na biało i nosiła ze sobą drewnianego konia, rozdając podczas tej wędrówki słodycze i prezenty dla dzieci (wg *http://www.na-mazurach.info/*).

346. Przeczytaj podanie i wskaż cechy charakterystyczne dla stylu urzędowego.

Anna Kraśnicka
Kielce, dn. 21.05.2018 r.
ul. Skalista 201
25-107
tel. domowy: 041-2713-888

Dyrekcja
V Liceum Ogólnokształcące im. ks. Piotra Ściegiennego w Kielcach,
ul. Toporowskiego 96
25-549 Kielce

Zwracam się z uprzejmą prośbą o przyjęcie mnie do klasy pierwszej o profilu humanistycznym V Liceum Ogólnokształcącego im. ks. Piotra Ściegiennego w Kielcach.

Moją prośbę motywuję chęcią pogłębienia wiedzy i rozwijania swoich zainteresowań oraz dobrymi wynikami w nauce na poziomie gimnazjalnym. Język i literatura polska nie sprawiają mi trudności. Z chęcią przystąpię do kontynuacji nauki języków obcych (angielskiego, niemieckiego), z których mam dobre oceny.

Pragnę nadmienić, że podczas nauki w Gimnazjum w Kielcach, przez dwa lata uczęszczałam również na zajęcia sportowe, m.in. z pływania.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Bardzo proszę o pozytywne rozpatrzenie złożonego przeze mnie podania.

Z wyrazami szacunku,
Anna Kraśnicka
Załączniki:
– formularz aplikacyjny,
– wyniki egzaminu gimnazjalnego,
– świadectwo szkolne,
– 2 zdjęcia.

347. Warto wiedzieć. Przeczytaj tekst i zastanów się, do jakiego gatunku wypowiedzi on należy? Jaki jest jego temat? Znajdź wyrazy środowiskowe z dziedziny teatralnej.

Teatr Polski w Poznaniu. Fot. Piotr Skórnicki

– Uwaga! Żabie oczko na widowni – uprzedza aktor X swego kolegę, aktora Y. – Wolę żabie oczka niż te marmurki, zresztą, co mi tam, przez tego bibliotekarza znów muszę robić ogon – żali się Y. – Ciekaw jestem, czy nasz czajnik znów się dziś zgotuje – zaciera ręce X. Czy ta rozmowa mogłaby się odbyć za kulisami któregoś z warszawskich teatrów? Czy istnieje gwara teatralna? – Jutro tekst na pamkę – słyszę od reżysera.

Jednym z najpopularniejszych określeń teatralnych jest „zgotować kogoś na scenie". – Nikt w teatrze nie powie, że „łatwo widza rozśmieszyć", tylko „zgotować" – wyjaśnia Piotr Adamczyk, aktor Teatru Współczesnego. O aktorze, który zapomniał tekstu i zaczyna grać własnymi słowami, mówi się „ale szyje", „czarna dziura" – to luka w pamięci – wylicza Małgorzata Kożuchowska, aktorka Teatru Dramatycznego.

– Czy język, którym porozumiewają się aktorzy, reżyserzy, można nazwać gwarą? – Nie ma gwary teatralnej – uważa Zofia Kucówna – To są pojedyncze słowa, wyrażenia robocze, ale to nie jest gwara. Tego samego zdania jest Wiesław Michnikowski: – Nie zauważyłem jakiejś specjalnej gwary. Staramy się prawidłowo używać języka polskiego. Owszem, zdarzają się sformułowania dla ludzi spoza środowiska może niezrozumiałe, na przykład „żabie oczko" – osoba, która swoją obec-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

nością na widowni w jakimś sensie paraliżuje przedstawienie. Do tej opinii dołącza się krytyk teatralny Andrzej Hausbrandt: – Są to pewne wyrażenia, zwroty, na przykład „ktoś stawia sztukę", a nie wystawia, „aktor kładzie rolę". Z kolei profesor Roch Sulima nie ma wątpliwości, że istnieje gwara teatralna: – Jest gwara kibiców piłkarskich, gwara myśliwska, jest też gwara teatralna. Gwara, czyli język środowiskowy. Zbiór terminów potrzebnych w teatrze, słów dla wtajemniczonych. W teatrze, który ma w sobie tyle magii, gwara jest niezbędna.

Większość zwrotów specjalnego języka teatralnego służy porozumiewaniu między reżyserem a aktorem. Piotr Adamczyk: – Reżyser mówi do aktora: „wpłyń", „zagraj barwniej", „pryśnij na scenę", „zafiksuj to", czyli zapamiętaj daną sytuację, tak, byś mógł powtórzyć na jutro identycznie (wg *Doroty Wyżyńskiej, „Gazeta Wyborcza" 22–23 sierpnia 1998 r.*).

Słowniczek gwary teatralnej: **bebechy** – zbyt wyrazisty, przesadny sposób grania; **bebechowiec** – aktor mający skłonność do wykonywania roli w sposób zbyt wyrazisty; **coś żarło?** – czy publiczność zrozumiała spektakl?; **czajnik** – aktor, którego łatwo na scenie rozśmieszyć; **czarna dziura** – luka w pamięci; **halabardnik** – aktor grający niewielką, często w ogóle niezauważalną rolę; **bibliotekarz** – niedoświadczony reżyser, który wiedzę o pracy w teatrze czerpie głównie z lektur i nie umie jej zastosować w praktyce; **cywil** – zabłąkany w teatrze człowiek spoza środowiska, który nie może zrozumieć, o co tam chodzi, i wszystkiemu się dziwi; **kłaść rolę** – występować na scenie; **marmurki** – martwa, obojętna publiczność; **pamka** – pamięć; **robić ogon** – grać małą, epizodyczną rólkę; **stawiać sztukę** – wystawiać sztukę; **szyć** – o aktorze, który zapomniał tekstu i zaczyna grać własnymi słowami; **zafiksować coś** – zapamiętać daną sytuację, tak byś mógł powtórzyć na jutro identycznie; **żabie oczko** – osoba, która swoją obecnością na widowni w jakimś sensie paraliżuje przedstawienie (wg *Agnieszki Wendy*).

348. **Posłuchaj wiersza.**

Louis von Schorn, portret Maryli z Wereszczaków Puttkamerowej, ok. 1819 r.

Adam Mickiewicz

Sonety odeskie

*Do M****

Precz z moich oczu!… posłucham od razu,
Precz z mego serca!… i serce posłucha,
Precz z méj pamięci!… Nie! tego rozkazu
Moja i twoja pamięć nie posłucha.
Jak cień tém dłuższy, gdy padnie z daleka,
Tém szerzéj koło żałobne roztoczy,
Tak moja postać, im daléj ucieka,
Tém grubszym kirem twą pamięć pomroczy.
Na każdém miejscu i o każdéj dobie,
Gdziem z tobą płakał, gdziem się z tobą bawił,
Wszędzie i zawsze będę ja przy tobie,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Bom wszędzie cząstkę méj duszy zostawił.
Czy zadumana w samotnéj komorze
Do arfy zbliżysz nieumyślną rękę,
Przypomnisz sobie: właśnie o téj porze
Śpiewałam jemu tę samę piosenkę.
Czy grając w szachy, gdy piérwszemi ściegi
Śmiertelna złowi króla twego matnia,
Pomyślisz sobie: tak stały szeregi,
Gdy się skończyła nasza gra ostatnia.
Czy to na balu w chwilach odpoczynku
Siędziesz, nim muzyk tańce zapowiedział,
Obaczysz próżne miejsce przy kominku,
Pomyślisz sobie: on tam ze mną siedział (...).
Wtém błyskawica nocna zamigoce,
Sucha w ogrodzie zaszeleszczy grusza,
I puszczyk z jękiem w okno załopoce…
Pomyślisz sobie, że to moja dusza.
Tak w każdém miejscu i o każdéj dobie,
Gdziem z tobą płakał, gdziem się z tobą bawił,
Wszędzie i zawsze będę ja przy tobie,
Bom wszędzie cząstkę méj duszy zostawił.

1822 r. (https://wolnelektury.pl)

Słowniczek do tekstu: **kir** – чорна траурна тканина; **pomroczy** – тут: засмутить; **obaczysz** – тут: побачиш; **zamigoce** – замиготить; **puszczyk** – сіра сова.

Związki wyrazowe: **Do M***** (Do Maryli Puttkamerowej) – Мариля Верещак (1799–1863), шляхтянка, перше кохання Адама Міцкевича, яка з волі батьків вийшла заміж за графа Путткамера; **tak stały szeregi** – так стояли ряди.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Jaką tematykę porusza utwór Adama Mickiewicza? *W jakiej formie napisany jest wiersz? *Z czym godzi się poeta, kogo on chce zapomnieć? *Czy ucieczka pomaga mu w tym?**

***Dlaczego bohater wierzy, że adresatka wiersza, tytułowa M., również nigdy go nie zapomni? *Kogo będą przypominać jej gra na harfie, partyjka szachów, widok kominka czy lektura książki? *Jaki jest nastrój tego utworu?**

Znajdź środki stylistyczne wykorzystane w wierszu (powtórzenia, epitety, metafory, wykrzyknienia).

Wyjaśnij, dlaczego wiersz A. Mickiewicza „Do M*” napisany jest stylem artystycznym.**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

349. Warto wiedzieć.

On był dla ludzi mego pokolenia i miodem, i mlekiem, i żółcią, i krwią duchową. – My z niego wszyscy.

(Zygmunt Krasiński o Adamie Mickiewiczu
w liście do A. Sołtana, 8.12.1855 r.)

Adam Mickiewicz – biografia człowieka i poety romantyzmu

Adam Mickiewicz urodził się 24 grudnia 1798 r. w Zaosiu (lub w Nowogródku), na Litwie (dzisiejsza Białoruś). Nowogródek, prowincjonalne miasteczko, był dawniej stolicą Litwy i miejscem koronacji Mendoga. Ojciec, Mikołaj Mickiewicz był najprawdopodobniej uczestnikiem powstania kościuszkowskiego. Nic więc dziwnego, że w poezji Adama Mickiewicza miłość ojczyzny stanie się najważniejszą wartością. Od 1807 r. Mickiewicz rozpoczyna naukę w powiatowym gimnazjum. Na lata gimnazjalne przypadają pierwsze próby literackie. W 1812 r. umiera ojciec i od tej pory rodzina zostaje pozbawiona środków do życia. W 1815 r. Adam Mickiewicz kończy gimnazjum i przybywa do Wilna, podejmuje studia na Wydziale Fizyko-Matematycznym Uniwersytetu Wileńskiego, a jednocześnie rozpoczyna naukę w seminarium nauczycielskim, by móc otrzymywać stypendium.

Zrekonstruowany dworek Mickiewicza w Zaosiu (obecnie wieś na Białorusi, w obwodzie brzeskim, w rejonie baranowickim). Fot. Wiktor Wysłouch, 2008 r.

Okres studiów jest niewątpliwie najszczęśliwszym w życiu Mickiewicza. Dawna przyjaźń, jeszcze z okresu gimnazjalnego, łączy go z Janem Czeczotem, do grona przyjaciół poety dołączają także Franciszek Malewski, Tomasz Zan, Onufry Pietraszkiewicz. To wspólnie z nimi założy związek studencki o nazwie Towarzystwo Filomatów – tajna organizacja mająca charakter koła naukowego. W lipcu 1818 r. na łamach „Tygodnika Wileńskiego" zostaje opublikowany pierwszy utwór artysty – „Zima miejska". Wakacje tego roku Mickiewicz spędza wraz z Tomaszem Zanem w Tuhanowiczach – majątku szlacheckim, gdzie poznaje Marylę Wereszczakównę.

Mickiewicz kończy studia w 1819 r. Po wakacyjnym pobycie w Tuhanowiczach wyjeżdża do Kowna, gdzie obejmuje posadę nauczyciela w szkole powiatowej. Wówczas zaczyna pisać ballady. Kolejne wakacje spędza znowu w Tuhanowiczach w towarzystwie Maryli, która była już wówczas zaręczona z hrabią Wawrzyńcem Puttkamerem. Mickiewicz na

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

związek z zamożną panną jako biedny nauczyciel i poeta liczyć nie mógł.

W 1821 r. powstaje „Romantyczność" – manifest nowego światopoglądu i literatury. Na przełomie maja i czerwca 1822 r. ukazuje się pierwszy tom poezji Mickiewicza „Ballady i romanse", który otwiera epokę romantyzmu.

Członkowie Towarzystwa Filomatów i Filaretów, w tym Adam Mickiewicz, zostają aresztowani i osadzeni w więzieniu jesienią 1823 r. Pod wpływem doświadczeń tego okresu Mickiewicz napisze później „Dziadów. Część III", którą dedykuje swoim przyjaciołom. Wychodzi z więzienia po półrocznym pobycie wiosną 1824 r. Musi jednak opuścić kraj i wyjechać do Rosji, gdzie nawiązuje kontakty ze środowiskiem dekabrystów.

Z Petersburga Mickiewicz przenosi się do Odessy. Tu, jak sam pisał, „żyje jak basza", często i chętnie bywa w domach szlacheckich, arystokratycznych salonach, gdzie gościnnie przyjmowano młodego poetę. W sierpniu 1825 r. Mickiewicz rusza w dwumiesięczną wyprawę na Krym. Owocem wyprawy są „Sonety krymskie", wydane w 1826 r. w Moskwie. Wywołują one bardzo żywą reakcję w środowisku klasyków w Warszawie, zapoczątkowują spór romantyków z klasykami. W listopadzie 1825 r. Mickiewicz wyjeżdża z Odessy.

Przybywa do Moskwy, gdzie pozostaje do 1829 r. Pobyt w Moskwie zostaje przerwany wyjazdem do Petersburga, gdzie Mickiewicz podejmuje starania o udzielenie mu zezwolenia na wyjazd za granicę. Jest częstym gościem w salonie utalentowanej pianistki Marii Szymanowskiej. To z jej córką ożeni się za kilka lat.

Zofia Szymanowska-Lenartowicz, „Celina Mickiewiczowa z córkami Marią i Heleną", 1851 r.

15 maja 1829 r. opuszcza Rosję, rozpoczyna blisko dwuletni okres europejskich wojaży, odwiedza Niemcy, Czechy, Szwajcarię i Włochy.

W 1832 r. Mickiewicz przybywa do Paryża. Od jesieni 1832 do lutego 1834 pracuje nad poematem „Pan Tadeusz", w którym wraca myślą do „kraju lat dziecinnych". W 1834 roku poeta żeni się z Celiną Szymanowską.

Nie było to udane małżeństwo. Problemy narastały również w związku z kłopotami materialnymi, z jakimi borykała się dość liczna rodzina (Mickiewiczowie mieli 6 dzieci), oraz z chorobą umysłową żony.

Mickiewicz zostaje wykładowcą literatury łacińskiej w Akademii w Lozannie od listopada 1839 r. W tym czasie powsta-

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

je kilka wierszy, zwanych lirykami lozańskimi, których poeta nie opublikował za życia. Po wybuchu Wiosny Ludów i rozruchach rewolucyjnych w Paryżu w 1848 r. Mickiewicz wyjeżdża do Włoch, gdzie próbuje zorganizować Legion Polski. Zostaje redaktorem naczelnym pisma „Trybuna Ludów". Po upadku Wiosny Ludów pismo zostaje zamknięte, a Mickiewicz traci również posadę wykładowcy paryskiej uczelni. W 1853 r. wybucha wojna rosyjsko-turecka. Mickiewicz znów dostrzega szansę na odzyskanie niepodległości. Wyjeżdża więc do Konstantynopola, by formować polskie oddziały. Te działania przerywa jednak choroba.

Juliusz Kossak, „Adam Mickiewicz z Sadykiem Paszą w Turcji", 1890 r.

26 listopada 1855 r. Adam Mickiewicz umiera. Trumna ze zwłokami poety zostaje przewieziona do Francji. W 1890 r. poeta powrócił do ojczyzny, jego zwłoki spoczywają w Krakowie, na Wawelu (wg *Izabeli Muszyńskiej, Joanny Grzymały*).

350. **Przeczytaj tekst.**

Taras Szewczenko – poeta Ukrainy

Taras Szewczenko (1814–1861) – wybitny ukraiński poeta i malarz, bohater narodowy, twórca ukraińskiej literatury narodowej. Życie Tarasa Szewczenki było dramatycznym odbiciem stosunków politycznych i społecznych w carskiej Rosji.

Szewczenko urodził się 25 lutego / 9 marca 1814 r. we wsi Moryńce w powiecie zwinogródzkim guberni kijowskiej. Należąc do czeladzi dziedzica, znalazł się z nim w Petersburgu i tu, dzięki wielkiemu talentowi malarskiemu i poetyckiemu, uzyskał pomoc ze strony świata artystycznego, który zebrał sumę potrzebną do wykupienia młodzieńca. Już w 1840 roku cała Ukraina zaczytywała się pierwszym zbiorem dum i liryk, który ukazał się pod tytułem „Kobziarz". Szewczenko stał się narodowym poetą Ukrainy.

W marcu 1847 r., po rozgromieniu tajnego stowarzyszenia Cyryla i Metodego, został aresztowany. Przy Szewczence znaleziono poezję przepełnioną nienawiścią do carskiego samowładztwa, za co poeta zapłacił zesłaniem do liniowych batalionów orenburskich z zastosowaniem najściślejszego nadzoru, zakazem pisania i rysowania.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Przez 10 lat Taras Szewczenko był w wojsku. W tym czasie nawiązała się serdeczna przyjaźń pomiędzy poetą a dzielącymi ten sam los polskimi demokratami. Przede wszystkim z Zygmuntem Sierakowskim – późniejszym organizatorem powstania styczniowego i Edwardem Żeligowskim – poetą, który przekładał jego utwory na język polski. W dojrzalszych utworach przebijała się głęboka troska o przyszłość narodu i jego wyzwolenie. Był to zwiastun nadciągającej rewolucji ludowej.

W lipcu 1857 r. poeta otrzymał oficjalną wiadomość, że jest wolny i może opuścić batalion. W 1860 r. Szewczenko otrzymał tytuł członka rzeczywistego rosyjskiej Akademii Sztuk Pięknych.

Taras Szewczenko zmarł 10 marca 1861 r. Pogrzeb odbył się w Petersburgu i stał się okazją do wspólnej manifestacji urządzonej przez młodzież ukraińską, rosyjską i polską (wg *Polskieradio.pl*).

Grób Tarasa Szewczenki w Kaniowie. Autorzy M. Manizer, E. Lewinson, 1939 r.

Pomnik Tarasa Szewczenki w Warszawie. Autorzy A. Kuszcz, B. Brukalski, 2002 r.

Słowniczek do tekstu: „Kobziarz” – „Кобзар” (назва збірки поетичних творів Тараса Григоровича Шевченка, видана 1840 р. у Санкт-Петербурзі за сприяння Євгена Гребінки, містила вісім творів: «Перебендя”, „Катерина”, „Тополя”, „Думка”, „До Основ’яненка”, „Іван Підкова”, „Тарасова ніч” та „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами”, що написана спеціально для цього збірника і є своєрідним епіграфом як до цього видання, так і до всієї творчості Шевченка); **Zygmunt Sierakowski** – Зигмунт Сераковський (1826 – 1863), діяч польського визвольного руху; **Edward Żeligowski** – Едвард Желіговський (1816–1864), польський поет, перекладач, філософ і громадський діяч; **uwolnienie** – звільнення; **zakaz** – заборона; **szeregowiec** *daw.*, **szeregowy** – рядовий.

Związki wyrazowe: **stowarzyszenie Cyryla i Metodego** – Кирило-Мефодіївське товариство, перша українська таємна політична організація, що виникла в

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Києві наприкінці 1845 р. та спиралася на традиції українського визвольного руху; **carskie samowładztwo** – царське самодержавство; **liniowe bataliony orenburskie** – Оренбурзький окремий корпус; **dojrzalsze utwory** – більш зрілі твори; **przebijała się głęboka troska** – відчувалась глибока стурбованість; **zwiastun nadciągającej rewolucji ludowej** – провісник майбутньої народної революції; **wspólna manifestacja** – спільна маніфестація.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Gdzie i kiedy urodził się wybitny ukraiński poeta, bohater narodowy? *Jaki utwór Szewczenki był pierwszym? *Kiedy nastąpiło aresztowanie i śmierć poety? *Do jakiego stylu należy tekst „Taras Szewczenko – poeta Ukrainy”?**

O czym pisał T. Szewczenko w dojrzałych utworach? *Jaki utwór Tarasa Szewczenki jest twoim ulubionym i dlaczego?

Wybierz fragment tekstu, w którym występują terminy specjalistyczne.

Napisz definicję wybranych terminów. Wyjaśnij, dlaczego ten fragment jest napisany stylem naukowym.

351. Przeczytaj wiersz T. Szewczenki. Porównaj oryginał z artystycznym tłumaczeniem na język polski. *Jaki jest temat wiersza T. Szewczenki i jak tłumacz przekazuje: obrazy-symbole *(думи – квіти, мої діти)*, **czy zachowuje takie same środki stylistyczne: epitety** *(сумними рядами, лиха година, тихими речами, темнії ночі, Дніпр широкий, щиру правду)*, **porównania** *(Чом вас вітер не розвіяв/ В степу, як пилину?)*, **zwroty i pytania retoryczne** *(Думи мої, Квіти мої, діти! Чого нужу світом? Нащо вас кохав я, нащо доглядав? Чи заплаче серце одно на всім світі,/ Як я з вами плакав?)*, **metafory** *(лихо не приспало, / Як свою дитину; лихо на світ на сміх породило; Чом не затопили (сльози), / Не винесли в море, не розмили в полі; Квіти мої, діти!)*?

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?..
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?..
Бо вас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози... Чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі?

Taras Szewczenko. Autoportret, 1847 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Не питали б люди, що в мене болить,
Не питали б, за що проклинаю долю,
Чого нужу світом? „Нічого робить”, –
Не сказали б на сміх...
Квіти мої, діти!
Нащо вас кохав я, нащо доглядав?

(Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847)

Myśli moje, myśli moje,
Źle mi z wami w świecie!
Po cóż znowu na papierze
Tłumnie powstajecie?
Czemuż wicher was nie wywiał
W step, jak smutne pieśni?
Złe nieszczęście, jak dzieciaka,
Nie zdusiło we śnie?...
Bo złe was zrodziło na śmiech na świat biały,
Łzy was podlewały... Czemuż nie zalały?
Do morza nie zniosły, nie rozmyły w polu?...
Nikt by nie zapytał, czemu cierpię, płaczę,
Nie zapytał, za co przeklinam swą dolę,
Czemu w świecie nudzę... „Ot, życie próżniacze!”
Nikt by nie powiedział...
Kwiatki moje, dzieci!
Po cóż was kochałem, dbałem tyle lat?

(Przełożył *Józef Łobodowski*)

352. **Przeczytaj tekst.**

Łesia Ukrainka (1871–1913)

Maria Konopnicka (1842–1910) Fot. Archiwum Ilustracji WN PWN SA © Wydawnictwo Naukowe PWN

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Łesia Ukrainka i Maria Konopnicka

Po raz pierwszy imię Marii Konopnickiej, wybitnej polskiej poetki, zostało wymienione w liście Łesi Ukrainki do brata Mychajła z 8.–10. grudnia 1889 roku wysłanym z Kołodiażnego. Łesia ukończyła wówczas osiemnaście lat. Już wtedy zdecydowała: "Literatura jest moim zawodem".

Tłumaczenia z języków obcych poszerzały światopogląd poetki, polerowały jej umiejętności poetyckie, i – co najważniejsze – pogłębiały w niej świadomość tego, że dzieła autorów zagranicznych należy wydawać dla narodu tak, by mogły służyć jego edukacji. Tak więc wśród kilkudziesięciu nazwisk zagranicznych pisarzy, z czyimi utworami należałoby zapoznać szeroką społeczność ukraińską, w liście znajdujemy też nazwisko Marii Konopnickiej. W 1902 r. miesięcznik literacki „Mir Bożyj" zlecił Łesi Ukraince napisanie jubileuszowego artykułu z okazji 60. rocznicy urodzin Marii Konopnickiej. Pisarka do zlecenia odniosła się, jak zawsze, z całą powagą i odpowiedzialnością: w celu napisania artykułu wypożyczyła prace o polskiej poetce od Iwana Franki; po dokładnym ich przestudiowaniu zabrała się do przekładu wierszy Konopnickiej.

Z ciekawostek można tutaj wspomnieć następującą: Maria Konopnicka i Łesia Ukrainka mają wiersze pod tym samym tytułem „Contra spem spero" (wg *Natalii Puszkar*).

Maria Konopnicka

Contra spem spero

(fragmenty)

Przecież o zmierzchy skrzydłami bijąca
I piekieł naszych ogarniona sferą,
Oczyma szukam dnia blasków i słońca
Contra spem – spero...
I w mogił głębi czuję życia dreszcze,
I ufam jeszcze...

Przeciw nadziei i przeciw pewności
Wystygłych duchów i śmierci wróżbitów
Wierzę w wskrzeszenie popiołów i kości,
W jutrznię błękitów...
I w gwiazdę ludów wierzę wśród zawiei,
Przeciw nadziei! (1890)

Леся Українка

Contra spem spero

(fragmenty)

В довгу, темную нічку невидну
Не стулю ні на хвильку очей,

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Все шукатиму зірку провідну,
Ясну владарку темних ночей.

Так! я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть думи сумні!

1893 р.

Słowniczek do tekstu:

Związki wyrazowe:

„Contra spem spero" („Wierzę wbrew nadziei") – з лат. „Без надії сподіваюсь"

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kiedy Łesia Ukrainka po raz pierwszy wspomina o Marii Konopnickiej? *Kim chciała zostać Łesia? *Dlaczego Łesia Ukrainka proponowała wydawać dzieła autorów zagranicznych?**

***Porównaj fragmenty wiersza M. Konopnickiej i Ł. Ukrainki i wskaż, jaki jest temat utworów? *Jakimi środkami stylistycznymi posługują się poetki?**

353. Przeczytaj wiadomości. Zapamiętaj podane informacje. Sporządź plan do tekstu.

Język i jego odmiany

Język polski jest odrębnym językiem narodowym. W obrębie polskiego języka narodowego wyróżniamy dwie zasadnicze odmiany: **język ogólny** i **odmianę gwarową**.

Język ogólny jest uniwersalnym narzędziem porozumiewania się, służy zaspokajaniu najróżnorodniejszych potrzeb komunikacyjnych. Jest językiem państwowym, językiem piśmiennictwa oraz językiem warstw wykształconych.

Odmiana gwarowa to ogół dialektów, jakimi posługują się mieszkańcy wsi. Służy zazwyczaj codziennemu porozumiewaniu się. Ogniwem pośrednim między językiem ogólnym a gwarami są **gwary miejskie**.

Język ogólny zapożycza elementy gwarowe. Dotyczy to niemal wyłącznie słownictwa. W języku ogólnym funkcjonują dialektyzmy

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

podhalańskie, np. *siklawa* „wodospad górski”, *turnia* „skała lub szczyt górski o ostrym wierzchołku i stromych zboczach”.

Jagody i borówki.
Fot. Michał Łepecki

Regionalizmy to odrębności leksykalne i gramatyczne mowy warstw wykształconych różnych regionów Polski, np. krakowskie: *ta litra, krawatka*, *brusznica* „borówka”; poznańskie: *modrak* „chaber”, *sklep* „piwnica”, *węborek* „wiadro”.

W ramach języka ogólnego wyodrębniamy język **mówiony (potoczny)** oraz język **pisany (literacki)**. Język mówiony służy przekazywaniu doraźnych informacji, zadowalających w danym momencie. Wypowiedzi są zwykle formułowane pośpiesznie, więcej tu „wyrazów modnych”.

Język pisany służy komunikowaniu treści w sposób niepotoczny. Wypowiedzi pisane muszą być pełniejsze treściowo od mówionych. Charakterystyczną cechą tej odmiany języka ogólnego jest rozmaitość składni i duży udział zdań złożonych podrzędnie. Język pisany dysponuje większym zasobem słownictwa, mniejszy jest w nim udział słownictwa ekspresywnego, wyrazów profesjonalnych, a także regionalizmów.

Obie odmiany języka ogólnego obejmują poszczególne style funkcjonalne. W odmianie mówionej wyodrębniamy styl monologowy i konwersacyjny, w odmianie pisanej zaś – styl naukowy, artystyczny, urzędowy i publicystyczny.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

354. **Przeczytaj wiadomości.** **Zapamiętaj podane informacje.** **Przygotuj ustnie dialog na podstawie tekstu.**

Odmiany języka polskiego

↓	↓	↓
ogólna	środowiskowe	terytorialne
↓	↓	↓
język literacki	język potoczny	zawodowe (dialekty, gwary)

RÓŻNICE MIĘDZY TEKSTEM MÓWIONYM A PISANYM

TEKST MÓWIONY	*TEKST PISANY*
dźwięki mowy	litery i ortografia;
równoważniki zdań, zdania krótkie, proste, powtórzenia, często zdania urwane; intonacja	zdania różnego rodzaju, poprawnie skonstruowane, rozwinięte, bogatej treści; znaki przestankowe
modulowanie głosu	wyrazy nazywające oceny, uczucia
przerwy w mówieniu	wyrazy opisujące mimikę, gestykulację
mimika, ruchy rozmawiających, gestykulacja	
swoboda wypowiedzi	wewnętrzny porządek wypowiedzi, początek i koniec wypowiedzi
natychmiastowe formułowanie treści komunikatu	możliwość poprawy zdań, wielokrotnego redagowania wypowiedzi

355. **Korzystając z Internetu, opracuj tabelę i na jej podstawie przygotuj krótką prezentację multimedialną.**

Tablica. Cechy języka mówionego i pisanego
1. Cel użycia.
2. Środki językowe.
3. Konstrukcje składniowe.

356. **Praca w parach.** **Posłuchaj dialogu.**

***Czy rozmowa jest dla was zrozumiała? *Czy wiesz, kto rozmawia i o czym? *Czy domyślasz się, gdzie odbyła się rozmowa? *Wyszukaj w zapisie rozmowy**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

elementy językowe charakterystyczne dla języka potocznego. *Odegrajcie scenkę z wykorzystaniem danego dialogu oraz rekwizytów dostępnych w klasie.

– Gdzie powiesimy?
– O, tu.
– Tu? Nie ..., nieładnie.
– To może tam?
– Spróbuj tam. Uważaj, bo spadnie!
– Nie spadnie. Dobrze?
– Tak. Mile wygląda.
– A to postawimy tutaj, każdy będzie mógł obejrzeć.
– Masz rację. To jest najlepsze miejsce, żeby go wyeksponować (wg *Janiny Wysokińskiej*).

357. Sprawdź swoją wiedzę o środkach stylistycznych, spróbuj je rozpoznać. Korzystaj z zasobów Internetu.

1. **Epitet** to:
1) środek stylistyczny, który określa rzeczownik;
2) każdy z pary wyrazów mających takie samo znaczenie;
3) każdy z pary wyrazów mających przeciwstawne znaczenia.

2. **Metafora** lub **przenośnia** to:
1) środek stylistyczny, który określa rzeczownik;
2) figura stylistyczna, oparta na skojarzeniu dwóch zjawisk i przeniesieniu nazwy jednego zjawiska na drugie;
3) każdy z pary wyrazów mających przeciwstawne znaczenia.

3. **Oksymoron** to:
1) powtarzający się wyraz jakiegoś tekstu;
2) wyraz lub ciąg wyrazów naśladujących swym brzmieniem dźwięki naturalne;
3) metaforyczne zestawienie wyrazów o przeciwstawnym, wykluczającym się znaczeniu.

4. **Onomatopeja** to:
1) wyraz lub ciąg wyrazów naśladujących swym brzmieniem dźwięki naturalne;
2) każdy z pary wyrazów mających takie samo znaczenie;
3) odwrócenie ustalonego porządku wyrazów.

5. **Inwersja** to:
1) figura retoryczna polegająca na zwróceniu się do fikcyjnego adresata;

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

2) odwrócenie ustalonego porządku wyrazów;

3) metaforyczne zestawienie wyrazów o przeciwstawnym, wykluczającym się znaczeniu.

6. **Apostrofa** to:

1) każdy z pary wyrazów mających takie samo znaczenie;

2) wyraz lub ciąg wyrazów naśladujących swym brzmieniem dźwięki naturalne.

3) figura retoryczna polegająca na zwróceniu się do fikcyjnego adresata.

7. **Anakolut** to:

1) zniekształcenie konstrukcji składniowej powodujące zanik więzi między członami zdania;

2) figura stylistyczna, oparta na skojarzeniu dwóch zjawisk i przeniesieniu nazwy jednego zjawiska na drugie;

3) każdy z pary wyrazów mających takie samo znaczenie.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

TEMAT 17. Współcześni pisarze i poeci dla młodzieży. Poprawność językowa. Kultura języka i kultura słowa. Powtórzenie

358. Powtarzamy. Przeczytaj i zastanów się, za pomocą jakich wyrazów jesteśmy grzecznie traktowani?

1. Henryka rozmawia ze swoją koleżanką Magdą, podchodzi do nich Jakub, ona przedstawia Magdzie swojego kolegę.

1 wariant

Henryka: Madziu, chciałabym ci przedstawić Jakuba.
Magda: Cześć, Jakub.
Jakub: Cześć.

2 wariant

Henryka: Madziu, poznaj mojego kolegę.
Jakub: Cześć, jestem Kuba.
Magda: Cześć, jestem Magda.

2. Henryka przedstawia matce kolegę.

Henryka: Mamo, to jest mój kolega Mateusz.
Mama: Dzień dobry, Mateusz, miło mi cię poznać.
Mateusz: Dzień dobry, pani.

3. Henryka z książką w bibliotece szkolnej podchodzi do biurka bibliotekarza.

Henryka: Dzień dobry.
Bibliotekarz: Dzień dobry, słucham.
Henryka: Chciałabym wypożyczyć tę książkę.
Bibliotekarz: Proszę bardzo.
Henryka: Dziękuję. Do widzenia.
Bibliotekarz: Do widzenia (wg *Jolanty Czyż*).

359. Przeczytaj, powtórz znane ci wiadomości. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.

Poprawność językowa

Zewnętrznojęzykowe czynniki

kryterium narodowe oparte na zasadzie czystości języka

kryterium logiczności środków językowych, sens zdania nie może być sprzeczny z sensem któregoś wyrazu tworzącego to zdanie

Wewnętrznojęzykowe czynniki

kryterium wystarczalności, ekonomiczności i zgodności z systemem gramatycznym

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Poprawność to zgodność z normą. Wyrażenie **norma językowa** ma dwa znaczenia: 1) uświęcony powszechnym zwyczajem sposób posługiwania się językiem; 2) zasady posługiwania się językiem ustalone przez wydawnictwa i wypowiedzi publiczne uznane w społeczeństwie na podstawie dobrej znajomości systemu języka, jego historii, przyczyn i kierunku zmian językowych, na podstawie znajomości funkcji języka i jego uwarunkowań społecznych. Za poprawne uznajemy formy językowe zgodne z normą w drugim znaczeniu. **Zwyczaj językowy (uzus językowy)** – jedno z podstawowych kryteriów poprawności językowej. Jeżeli wyraz, wyrażenie lub zwrot uzyska wysoki stopień rozpowszechnienia (w tekstach mówionych i pisanych, w różnych środowiskach oraz w dłuższym czasie), to może usankcjonować go norma językowa.

360. Przeczytaj wiadomości. Omów je w parach. Sporządź plan do podanego tekstu.

Błąd językowy to nieświadome odstępstwo od współczesnej normy językowej, usankcjonowanej zwyczajem językowym i poczuciem językowym środowisk uznanych społecznie za użytkowników kulturalnej odmiany danego języka narodowego.

Typy błędów językowych

- Błędy wewnętrznojęzykowe
  - błędy systemowe językowe
  - błędy użycia stylistyczne
- Błędy zewnętrznojęzykowe
  - błędy zapisu

Błąd gramatyczny polega na użyciu środków językowych z naruszeniem norm gramatycznych. **Błąd słowotwórczy** to: 1) zastosowanie niewłaściwego formantu, np. *powalczycz* zamiast *powalczyć, projekciaż* zamiast *projekciarz;* 2) używanie formacji zbudowanej niezgodnie z polskimi modelami słowotwórczymi, np. *kinderniespodzianka*; błędne użycie rodzaju, np. *wstrętny potwarz* zamiast *wstrętna potwarz*. **Błąd fleksyjny** to zastosowanie niewłaściwej fleksji, np. *przyjacielami* zamiast *przyjaciółmi*. **Błąd składniowy** to: 1) nieprawidłowości w związku zgody, np. *one się bawili* zamiast *one*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

się bawiły; 2) nieprawidłowości w związku rządu, np. *śledzić za czymś* zamiast *śledzić coś*; 3) nieprawidłowości w związku przynależności, np. *wylądować na ziemię* zamiast *wylądować na ziemi*; 4) niewłaściwe użycie spójnika, np. *nie szedł, a biegł* zamiast *nie szedł, ale biegł*; 5) błędne użycie imiesłowowego równoważnika zdania, np. *Czytając książkę, zgasła mi lampa. – Gdy czytałem książkę, zgasła mi lampa.*

Błąd leksykalny polega na użyciu wyrazu w niewłaściwym znaczeniu, np. *zabezpieczyć* w rozumieniu *zapewnić*, użyciu wyrazu w zniekształconej postaci, np. *derektor* zamiast *dyrektor*, użyciu wyrazu nienależącego do zasobu polskiego słownictwa, np. *być trendy* zamiast *być w zgodzie z modą*.

Błąd stylistyczny polega na nieprzestrzeganiu norm językowych co do zakresu użycia poszczególnych środków językowych ze względu na ich wartość stylistyczną, np. wyrazy *rączka* i *buzia* nie nadają się do rozprawy naukowej; w wypracowaniu (np. charakterystyce, sprawozdaniu) niedopuszczalne są potoczne wyrazy, np. *fajnie, fajny, super, ekstra, mega, cool, masakra*; nadmiar słownictwa urzędowego razi w mowie potocznej; niestosowność użycia środków językowych ze względu na zrozumiałość wypowiedzi – przeładowanie artykułu w dzienniku uczonymi wyrazami zapożyczonymi; niestosowność użycia środków językowych ze względu na ich wartość emocjonalną, np. o kimś, do kogo chcemy wzbudzić sympatię, nie powie się *przebiegły*, ale *sprytny*; niestosowność użycia środków językowych ze względu na eufonię (polega na tendencji do eliminowania trudnych do wymówienia połączeń fonetycznych poprzez rozbijanie ich za pomocą głosek wstawnych), np. *zestarzeć się, we wnętrzu*; nieudane przenośnie i porównania, monotonia składniowa itp.

361. Znajdź synonimy do przymiotnika *poprawny* w znaczeniu „przestrzegający obowiązujących norm”.

Adekwatny, dorzeczny, fortunny, bezbłędny, logiczny, bezusterkowy, usprawiedliwiony, uzasadniony, celny, dobry, należyty, przemyślany, racjonalistyczny, nienaganny, nieomylny, odpowiedni, optymalny, prawidłowy, przepisowy, pokazowy, regulaminowy, rzetelny, słuszny, stosowny, zasłużony, zrozumiały, właściwy.

362. Sprawdź w „Słowniku poprawnej polszczyzny” które formy są poprawne.

Zniżyć poziom / obniżyć poziom, na dworze / na dworzu, poszłem / poszedłem, inteligentny / intieligentny, nauczycielów / nauczycieli, obejrzeć/ oglądnąć, kaszleć / kaszlać, poprawny / prawidłowy, rękoma /

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

rękami, rozumie / rozumiem, wziąść / wziąć, noce / nocy, brata / bratu, patrzeć / patrzyć, włączać / włanczać, obarzanek / obwarzanek, w cudzysłowiu / w cudzysłowie, postaci / postacie.

363. **Jak rozumiesz przysłowie:** ***Kto czyta, nie błądzi?***

364. **Przeczytaj tekst i wykonaj polecenia z nim związane.**

Dorota Terakowska

Dzieci Gai

Obie czuły się nieswojo, choć każda z innego powodu. Anna przyglądała się ukradkiem Myszce i miała poczucie winy. Bez dodatkowych wyjaśnień, gołym okiem było widać, że dziewczynka ma jedną z cięższych postaci DS. A może nawet coś bardziej skomplikowanego? Może powinna się znaleźć w zakładzie? Ewa domyślała się, o czym tamta myśli, i odruchowo miała jej to za złe.

– Żałujesz... – szepnęła Anna.

– Nie. To... za trudne, by o tym mówić, ale nie żałuję. Boję się, a to inne uczucie.

Myszka siedziała z kotem na kolanach, starając się z całych sił nie tłamsić go z nadmiaru uczucia. Słuchała rozmowy matki z tą obcą kobietą, z niejasnym przeczuciem, że dotyczy ona jej osoby. Dopóki kobieta przyglądała się jej ukradkiem, Myszka jej nie lubiła. Nie lubiła obcych, którzy osaczali ją skrywanymi, a przecież badawczymi spojrzeniami. Ale teraz ta kobieta nie ukrywała, że na nią patrzy, więc Myszka obdarowała ją uśmiechem.

– Ten uśmiech... – szepnęła Anna. – Zauważyłaś, że w ich uśmiechu jest porażająca dawka ufności? Większej niż u zwykłych dzieci. Ona nie znika z wiekiem, zobaczysz. Nasila się. Moje jedyne zmartwienie to ufność Elżbiety wobec wszystkich ludzi, choć tak niewielu na tę ufność zasługuje. A czego ty się boisz? Co cię martwi?

– Przyszłość – odparła krótko Ewa.

– Przyszłość – pokiwała głową Anna. – Tak. Rozumiem cię lepiej, niż myślisz. Zapadło milczenie, jakby obie spojrzały w tę samą przyszłość.

Myszka patrzyła na nie uważnie, zaciskając usta. Zawsze zamykała usta, gdy myślała. Mama martwiła się o nią, to było pewne. Mama sądziła, że kiedyś, nie wiadomo kiedy, Myszka zostanie sama. A przecież to nie była prawda...

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

– Maa... ooog... – powiedziała i nie dokończyła zdania. Chciała powiedzieć mamie, że zawsze czeka na nią Ogród, lecz nagle pomyślała, że być może Ogród ma zostać tajemnicą. Nie zastanawiała się nad tym, ale przecież Ogród ukazywał się tylko jej, już nawet kota nie wpuszczał, i zapewne nie wpuściłby mamy. Może nie należało o nim mówić?

– Coś ci opowiem – zaczęła Anna. – Widziałam kiedyś w telewizji film „Dzieci Gai". Znasz?

Ewa pokręciła głową. W telewizji oglądała wyłącznie seriale i teleturnieje.

– „Dzieci Gai"... – ciągnęła Anna. – To był angielski dokument o ludziach ułomnych. Był tam człowiek z ogromną głową, osadzoną na skarlałym ciele, który całe życie spędza na wózku inwalidzkim. Mężczyzna z wrodzoną łamliwością kości, wtłoczony raz na zawsze w gipsowy gorset, nawet głowę podtrzymywał mu specjalny stelaż. Młoda kobieta, pozbawiona od urodzenia rąk i nóg, i ta kobieta powiedziała, iż niewiele różni ją od Wenus z Milo, że chciałaby, żeby dostrzegli ... to inni! Ta kobieta malowała wspaniałe obrazy, trzymając pędzel w ustach. A kruchy, skarlały człowiek w gipsie wyznał, że przez każdą chwilę swego życia walczy o to, by nic sobie nie złamać i bezpiecznie przetrwać kolejny dzień, że każda z mozołem wywalczona chwila jest czymś wspaniałym i ciekawym. Mężczyzna na wózku oświadczył, że świat jest fascynujący, że uwielbia jego odkrywanie. Wszyscy, każde z osobna, wyznali, że kochają życie w każdej godzinie, minucie, sekundzie. I nawet dla tej jednej sekundy chcą żyć... Dałaś Myszce osiem lat życia. Może kiedyś, gdy ciebie zabraknie i zamkną ją w zakładzie, nie będzie tkwić tam pusta i samotna. Będzie wypełniona obrazami świata, miłością do ludzi, których znała, pamięcią o tym, jak miękkie i puszyste jest futerko kota i jaki zapach ma kwiat na wiosnę. Będzie miała do czego tęsknić. Tęsknota to także forma życia...

Spojrzały na siebie z nagłym zrozumieniem, a potem obie przeniosły wzrok na Myszkę. Dziewczynka uśmiechała się do nich ufnie (wg fragmentu powieści *„Poczwarka"*).

Słowniczek do tekstu: **upośledzona** – недорозвинена; **poczwarka** – лялечка; **skomplikowany** – ускладнений; **odruchowo** – рефлекторно; **tłamsić** – м'яти; **osaczać** – облягати; **ufność** – довірливість; **fascynujący** – той, що зачаровує; **tęsknota** – туга.

Związki wyrazowe: **dzieci Gai** – діти Землі (Гея, Гайя, або Земля, у давньогрецькій міфології богиня Землі); **zespół Downa (DS)** – синдром Дауна (генетична аномалія, яку спричинює присутність додаткової хромосоми у 21 парі); **czuć się nieswojo** – почуватися ніяково; **nadmiar uczucia** – надмір почуттів; **ludzie ułomni, osoby niepełnosprawne** – інваліди, люди з обмеженими можливостями.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w parach.

1. Jaka jest postawa Ewy wobec swej upośledzonej córki?
2. Jakie emocje przeżywa Myszka podczas wizyty Anny?
3. Jak ocenia stopień świadomości niepełnosprawnej dziewczynki jej matka, a jak jest w rzeczywistości?
4. Jakie nieszczęścia dotknęły bohaterów filmu „Dzieci Gai”?
5. Jak rozumiesz tytuł przeczytanego fragmentu powieści D. Terakowskiej?

365. Warto wiedzieć.

W powieści „Poczwarka” Dorota Terakowska opowiada o młodym, zamożnym, wykształconym małżeństwie – Adamie i Ewie. Spełnieniem ich ambicji i planów na przyszłość ma stać się dziecko. Jednak jego narodziny okazują się ruiną, a nie realizacją marzeń: Marysia (Myszka) ma zespół Downa (wymawiaj: [**dał**na]) w ciężkiej postaci. Ewa uczy się akceptować córkę, choć nie jest w stanie dotrzeć do jej świata. Adamowi pokochanie Myszki zajęło więcej czasu. Książka Terakowskiej to poruszająca do głębi opowieść o tym, jak wiele czasu trzeba często, by zrozumieć, że prawdziwa miłość nie stawia warunków, i o tym, jak trudno zburzyć mur obcości, który wyrósł niepostrzeżenie między człowiekiem a jego własnym dzieciństwem (wg *https://www.wydawnictwoliterackie.pl*).

366. Przeczytaj wiadomości. Zapamiętaj podaną informację.

Kultura języka i kultura słowa

Kultura języka polega na jego poznawaniu, wartościowaniu i kształtowaniu tak, by służył on jak najlepiej człowiekowi. **Kultura słowa** jest działalnością na rzecz właściwego kształtowania ludzkich wypowiedzi oraz może oznaczać również cechę ludzką. Kultura słowa to cząstka kultury humanistycznej człowieka.

367. Przeprowadź analizę składniową przysłów, które są zdaniami złożonymi. Na podstawie wiadomości ze „Słownika ortograficznego” wyjaśnij interpunkcję tych przysłów.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Najpierw rozważ, potem się odważ. Najlepiej smakuje, co się zapracuje. Dobrze radzi, kto ludziom nie wadzi. Wiatrem żyć będzie, kto sieje plewy. Jaki pan, taki kram. Czego oczy nie widzą, tego sercu nie żal. Każdy ma swego mola, co go gryzie. Jeżeli chcesz przyjaciela stracić, pożycz mu pieniądze. Lwia skóra nie pomoże, więc się w lisa obszyj.

368. Ustal, w jakich znaczeniach jest używany wyraz *język* w przysłowiach i wypowiedzeniach.

Mówić, co ślina na język przyniesie. Trzymaj język za zębami – w pogotowiu (*Stanisław Jerzy Lec*). Kiedy będziesz na bankiecie, język wiele niech nie plecie. Granice mojego języka są granicami mojego świata (*Ludwig Wittgenstein*). Komu język posłuszny, ten często milczy. Z każdą papugą znajduje się szybko wspólny język (*Stanisław Jerzy Lec*). Na języku miód, a w sercu lód. Zmień swój język, a zmienisz swoje myśli (*Karl Albrecht*).

369. Zapoznaj się z możliwymi reakcjami na słowa nadawcy. Wyjaśnij, jak można w różny sposób zrozumieć tę wypowiedź?

– Słońce wyszło zza chmur.

1) Idę opalać się. 2) Trzeba wywiesić bieliznę. 3) Będzie gorąco! 4) Założę kapelusz. 5) Pójdziemy na spacer.

370. Posłuchaj wiersza.

Halina Poświatowska

Jestem Julią
mam lat 23
dotknęłam kiedyś miłości
miała smak gorzki
jak filiżanka ciemnej kawy
wzmogła
rytm serca
rozdrażniła
mój żywy organizm
rozkołysała zmysły

odeszła

Jestem Julią
na wysokim balkonie
zawisła
krzyczę wróć

John William Waterhouse, „Julia” („Niebieski naszyjnik”), 1898 r.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

wołam wróć
plamię
przygryzione wargi
barwą krwi

nie wróciła

Jestem Julią
mam lat tysiąc
żyję –

Słowniczek do tekstu.

Związki wyrazowe: **dotknęłam kiedyś miłości** – тут: колись покохала; **rozkołysała zmysły** – збурила почуття.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Kto jest bohaterem lirycznym wiersza? *Jakie było uczucie miłości, która dotknęła kiedyś kobietę? *Z jakim utworem budzi skojarzenie imię *Julia*?**

Znajdź środki stylistyczne (epitety, metafory, powtórzenia).

371. **Posłuchaj wiersza w wykonaniu autora.**

Adam Ziemianin

Antyfona do wiersza

Wierszu – życie moje –
który łaskawym czasem
w swoim wędrowaniu
i o mnie pamiętasz
Czuj się pod mym dachem
jak u siebie w domu
zmęczone buty na kołku powieś
odpocznij po długiej podróży
Bo kiedy przychodzisz
wielkie u mnie święto
i choć mówimy wspólnie
aż do późnych godzin
czas nam się wcale nie dłuży
Miejsce za stołem
twoim miejscem świętym

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

tyś mi najlepszym druhem
tyś gościem nad goście
Dla ciebie drzwi moje
i okna otwarte
o każdej dnia i nocy godzinie
Przychodź do mnie
zawsze kiedy zechcesz
nie gardź Ziemianinem

Słowniczek do tekstu: **antyfona** – антифон (з гр. „противоголосся”; співи під час богослужіння, що виконуються по черзі двома хорами).

Związki wyrazowe: **czas nam się wcale nie dłuży** – час для нас минає швидко; **gość nad goście** – тут: найдорожчий гість; **nie gardź** – не зневажай.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

***Wyjaśnij tytuł wiersza, jego główny temat. *Kto jest podmiotem lirycznym w utworze? *Czym jest poezja dla bohatera wiersza?**

Znajdź środki stylistyczne.

372. Warto wiedzieć.

Adam Ziemianin o sobie

Urodziłem się 12 maja 1948 r. w Muszynie, miasteczku uzdrowiskowym nad Popradem. Po ukończeniu Studium Nauczycielskiego pracowałem jako nauczyciel w okolicach Żywca. Wkrótce wróciłem do Krakowa jako student filologii polskiej na UJ. W 1977 r. podjąłem pracę dziennikarską w piśmie „Kolejarz”, później przeniosłem się do „Echa Krakowa”. Wcześniej byłem m.in. flisakiem na rzece Poprad, inwentaryzatorem, latałem też na szybowcach. Debiutowałem wierszem w lutym 1968 r. na łamach „Życia literackiego”. Pierwszy tomik „Wypogadza się nad naszym domem” ukazał się w 1975 r. Wiersze i opowiadania publikowane były w najbardziej liczących się periodykach w kraju i za granicą (wg *„Biografia, czyli informacje mniej lub bardziej oficjalne”* http://www.poezja-polska.pl/ziemianin/o_mnie.html).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

373. **Rozszyfruj rebusy. Odgadnięte słowa wpisz do tabelek. Ponumerowane litery przenieś do diagramu i odczytaj polecenie letnie.**

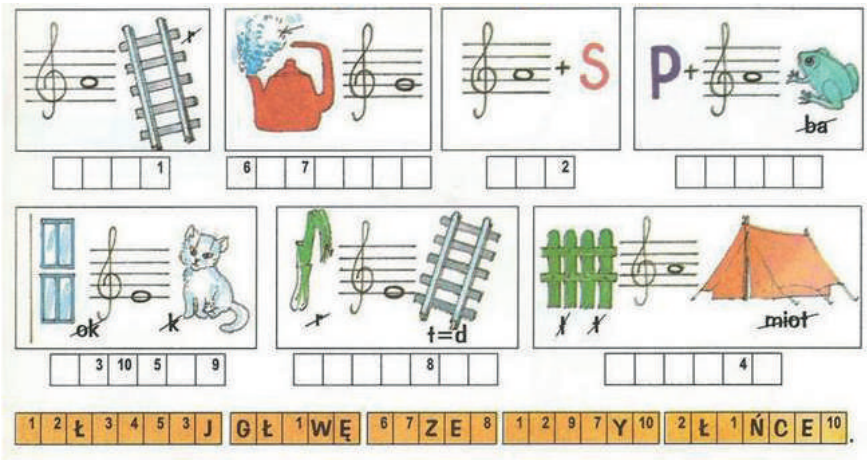

374. **Sprawdź swoją wiedzę.**

1. W którym zestawie wyrazów wszystkie rzeczowniki mają rodzaj męski.

a) poeta, student, mistrz; b) matka, piłkarz, siodło; c) kaloryfer, dziecko, sługa; d) szafa, sportowiec, reżyser.

2. Wypisz z tekstu czasowniki w formie bezokolicznika.

Wieczorem zaczął padać deszcz. Rankiem było już całkiem mokro. Smutek ogarnął mnie. Ale niedługo nastąpi zima. Będę mógł lepić bałwana i zjeżdżać na sankach. A ty lubisz zimę?

3. Wybierz prawidłową odpowiedź.

1) Przez przypadki odmienia się wyraz:
a) około; b) firma; c) pracować; d) blisko.
2) Przyimkiem nie jest wyraz:
a) do; b) przez; c) pod; d) oraz.
3) Nie stopniuje się przymiotnika:
a) ciepły; b) miły; c) papierowy; d) brudny.
4) Wyraz „pisanie” jest:
a) rzeczownikiem; b) przymiotnikiem; c) czasownikiem; d) przysłówkiem.

4. W jakiej kolejności występująwyrazy w podanym zdaniu?

Nad mazurskim stawem krążyły ptaki.

a) rzeczownik, czasownik, przyimek, przymiotnik, rzeczownik;
b) przyimek, czasownik, rzeczownik, przymiotnik, rzeczownik;

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

c) przyimek, przymiotnik, rzeczownik, czasownik, rzeczownik;
d) zaimek, czasownik, rzeczownik, rzeczownik, przymiotnik.

5. Rozpoznaj, jakich części mowy dotyczą poniższe zdania:

a) nazywa osoby, zwierzęta, rośliny, rzeczy, cechy, czynności, pojęcia abstrakcyjne;
b) oznacza liczbę lub kolejność przedmiotów;
c) określa cechy istot, rzeczy, pojęć;
d) wyraża czynności lub stany, w jakich ktoś (lub coś) się znajduje.

6. Określ osobę i liczbę każdego z podanych czasowników.

Marszeruje, pływamy, rozmawiałyście, chodził, pracowałam, słuchali.

7. Uzupełnij przysłowia formami rzeczownika *przyjaciel*.

Wyrazy pomocnicze: *przyjaciele, przyjaciół, przyjaciołom, przyjaciółmi, przyjaciołach*.

Za dobrymi... warto iść nawet w głębiny. Ten, kto źle mówi o swoich..., traci ich. Lepsi... w potrzebie niż pieniądze w garści. Oszukując..., zawsze oszukujesz siebie. ... mów prawdę w oczy, wrogom za plecami. Kto marzy o ... bez wad, pozostaje bez przyjaciół.

8. Używając odpowiednich partykuł, wyraź swoją opinię o filmie zgodnie z zaleceniami:

– Podobała mi się ta książka.
– (Zaprzecz).
– Pójdę na mecz jeszcze raz.
– (Możliwie).
– To chyba najcieplejszy dzień w marcu.
– (Potwierdzenie).
– Aktor grał świetnie.
– (Wątpliwość).

9. Ułóż przysłówki od przymiotników: *niebezpieczny, szeroki, srebrny, srogi, ciekawy, poważny, brzydki*.

10. Połącz w pary antonimy: *mądrze, wesoło, głęboko, ciekawie, tchórzliwie, smutno, przyjaźnie, płytko, nudno, głupio, wrogo, odważnie*.

11. Wyszukaj w tekście czasowniki, podziel je na formy osobowe i nieosobowe czasownika.

A jak w pokoju pociemnieje
to – chociaż było – nagle nie jest.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Szafa i piec i łóżko znika
wszystko wynosi się do nikąd.
Cały świat naraz dokądś pobiegł
a ja nie znikam – jestem w sobie (*Joanna Kulmowa*, „Mruczanka o ciemności”).

12. Przekształć podane zdania, zmieniając stronę czasowników z czynnej na bierną.

Sportowcy uporządkowali stadion. Chłopcy naszej szkoły przygotowali uroczysty apel.

13. Do czasowników w formach osobowych dopisz odpowiednie formy bezokoliczników.

Maluję, odpoczął, mogę, ugryzł, wynalazł, idą, biegała, niesie, sprzątaliśmy.

14. Odmień przez osoby i liczby w trybie rozkazującym czasownik *zauważyć*.

15. Uzupełnij zdania.

Gdybyś się przyłożyła do nauki, ...
..., zdążylibyśmy na samolot.

16. Wskaż czasowniki nieprzechodnie.

Malować, uśmiechać się, patrzeć, wyjechać, spać, oglądać, marzyć, budować, klękać, zadawać się, podsłuchiwać, bronić się.

17. Uzupełnij podane niżej związki frazeologiczne. Określ, jakimi częściami mowy są dopisane wyrazy.

Wyrazy pomocnicze: *spokojnie, dookoła, krzywo, źle, spode*.

Patrzeć ... na kogoś, patrzeć ...łba, owijać ... małego palca, móc spać ..., mieć ... w głowie.

18. Uporządkuj według schematu: wyraz podstawowy, wyraz pochodny, formant.

Czytelnia, noga, stół, kwiat, pływać, domek, skąpy, chłopisko, koszyk, jeziorko, zmywarka, komputerek, czytać, dom, nóżka, chłop, kosz, zmywać, kierowca, stołowy, kwiaciarnia, jezioro, skąpiec, komputer, pływak, kierować.

19. Napisz wyrazy podstawowe, od których zostały utworzone wyrazy złożone.

Dobranoc, męczydusza, czcigodny, kątomierz, ciemnobrązowy, wiarygodny, klubokawiarnia, cudzoziemiec.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

20. Rozpoznaj rodzaje neologizmów.

Miniogródek, ślimak, wysepka, korek, teleabonament, zebra, cyberycerz, wypadkowość, lizak, maluch, skarpeta, zgarniarka, wyżółcić, kliknięcie, mieloniec, niepotraf, link.

21. Zapisz skróty i skrótowce utworzone od zaproponowanych wyrazów.

Ulica, numer, według, Polska Agencja Prasowa, Polska Akademia Nauk, profesor, magister, Uniwersytet Jagielloński, Polski Czerwony Krzyż, między innymi, i tym podobne.

22. Wypisz związki wyrazowe. Zadaj odpowiednie pytania o wyrazy określające.

Kto chce malować świat w barwnej postaci,
Niechaj nie patrzy nigdy prosto w słońce (*Czesław Miłosz, „Słońce”*).

23. Podkreśl w zdaniach podmiot i orzeczenie. Wypisz ze zdań związki główne i poboczne. Narysuj wykresy zdań.

Każdy przecież początek to tylko ciąg dalszy, a księga zdarzeń zawsze otwarta w połowie. Cała rzecz w tym, że nic nie dzieje się dalej. Są tacy, którym to nie wystarcza. Może to wszystko dzieje się w laboratorium? Stąd idę myślą w przyszłe wieki, wyobrażenia nowe składam. Wleciał przez okno nocny motyl i kosmatymi skrzydełkami toczy przyloty i odloty (wg *W. Szymborskiej*).

24. Przypomnij, przed jakimi spójnikami stawiamy przecinek (łącznymi; rozłącznymi; wynikowymi)?

25. Na podstawie wiersza napisz teksty w 4 różnych stylach: *jako urzędowy zakaz wchodzenia na płot z kodeksu karnego; jako rozmowę mamy z synkiem; jako prasową informację o wypadku; jako opis naukowy wchodzenia na płot*.

Prosiła mama kotka:
– Nie chodź kotku po płotkach.
A kotek, jak to kotek,
Ciągle wchodził na płotek.
Aż raz spadł z płotka
I nie było na płocie kotka (wg *Katarzyny Drzazgi*).

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

WYKAZ ŹRÓDEŁ WYKORZYSTANYCH W PODRĘCZNIKU

1. Войцева О. Відкрий таємниці польської мови. Чернівці : „Букрек”, 2016.
2. Войцева О. А., Г. Ю. Касім, Л. І. Яковенко, А. Ястшембська. Польсько-український лексико-тематичний словник: навчальний посібник з дисципліни „Польська мова” . Одеса : Астропринт, 2016.
3. Польсько-український словник: У 2-х т. К. : Видво АН УРСР, 1958–1960. Т. 1–2.
4. Войцева О. А., Бучацька Т. Г. Польська мова 10–11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання, 2017. URL: http://mon.gov.ua/content/
5. Юрковський М., Назарук В. Українсько-польський, польсько-український словник. К. : Школа, 2003.
6. Bańko M. Krajewska M. Słownik wyrazów kłopotliwych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994.
7. Bąba S. Twardy orzech do zgryzienia, czyli o poprawności frazeologicznej. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1986.
8. Buttler D. Język i my. Podręcznik do języka polskiego dla klasy II szkół średnich. Wyd. 3. Warszawa: WSiP, 1988.
9. Chemperek D., Kalbarczyk A., Trześniowski D. Zrozumieć tekst – zrozumieć człowieka. Wiek XIX. Podręcznik do języka polskiego dla liceum i technikum. Kl. 2, część 1. Warszawa : WSiP, 2008.
10. Chmiel M., Herman W., Pomirska Z., Doroszewski P. Słowa na czasie. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturowego dla klasy pierwszej gimnazjum. Straszyn : Nowa Era, 2009.
11. Chomiuk A. Obmyślam świat. Podręcznik wiedzy o literaturze i kulturze dla klasy pierwszej gimnazjum. Goleszów : Wydawnictwo „ Innowacje”, 2000.
12. Czarniecka-Rodzik Z. Gramatyka języka polskiego w ćwiczeniach. Kurs przygotowawczy dla kandydatów szkół średnich. Warszawa: Prószyński i S-ka, 1998.
13. Dubisz S., Nagajowa M., Puzynina J. Język i my. Podręcznik do języka polskiego dla klasy I szkół średnich. Wyd. 9. Warszawa: WSiP, 1995.
14. Encyklopedia języka polskiego / pod red. S. Urbańczyka. Wyd. drugie. Warszawa : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992.
15. Grabarczyk A. Słowa na czasie. Podręcznik do kształcenia językowego z ćwiczeniami dla klasy pierwszej gimnazjum. Warszawa : Nowa Era, 2012.
16. Kazimierska D. Vademecum ośmioklasisty Język polski czyli jak zdać egzamin do szkoły średniej. Warszawa : Oświata, 1998.
17. Kita M., Skudrzyk A. Człowiek i jego świat w słowach i tekstach. Wyd. drugie. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006.
18. Kowalikowa J., Żydek-Bednarczuk U. Współczesna polszczyzna. Podręcznik języka polskiego dla szkół średnich. Wyd. piąte. Kraków : OD NOWA, 2000.
19. Lubaś W. Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej. Wyd. 3. Kraków-Katowice : Rzeszowskie zakłady graficzne, 1994.
20. Łuczak A., Prylińska. Między nami. Język polski 1. Podręcznik do gimnazjum. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2002.
21. Łuczak A., Prylińska, Maszka R. Między nami. Język polski 2. Podręcznik do gimnazjum. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2003.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

22. Mędak S. Słownik odmiany rzeczowników polskich. Kraków : UNIVERSITAS, 2003.
23. Mędak S. Słownik form koniugacyjnych czasowników polskich. Kraków : UNIVERSITAS, 2003.
24. Michałkiewicz T. Język polski. Kształcenie kulturowe. Rozwinąć skrzydła. Część 1. Warszawa : Prószyński i S-ka, 2000.
25. Milewska B., Milewska I. Język polski. Dziwię się światu. Wypisy. Podręcznik dla klasy I gimnazjum. Gdańsk : Wydawnictwo M. Rożak, 2000.
26. Miodek J. Słowo jest w człowieku. Poradnik językowy. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2007.
27. Muszyńska I., Grzymała J. Język giętki, czyli gramatyka do użytku. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa I. Część 2. Warszawa : Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro, 2009.
28. Muszyńska I., Grzymała J. Język giętki, czyli gramatyka do użytku. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa II. Część 2. Język giętki, czyli gramatyka do użytku. Warszawa : Oficyna Edukacyjna, Krzysztof Pazdro, 2009.
29. Muszyńska I., Grzymała J. Czas na polski. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa I. Część 1. W kręgu tradycji. Warszawa : Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro, 2009.
30. Muszyńska I., Grzymała J. Czas na polski. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa I. Część 2. W kręgu tradycji. Warszawa : Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro, 2010.
31. Muszyńska I., Grzymała J. Język giętki, czyli gramatyka do użytku. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa III. Część 2. Język giętki, czyli gramatyka do użytku. Warszawa : Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro, 2011.
32. Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji / pod red. nauk. E. Polańskiego. Warszawa : PWN, 2002.
33. Orłowa K., Synowiec H. Język ojczysty. Podręcznik do kształcenia językowego dla klasy ósmej szkoły podstawowej. Wyd. drugie. Warszawa : WSiP, 1998.
34. Płóciennik I., Podlawska D. Słownik wiedzy o języku. Bielsko-Biała : Park, 2005.
35. Polański E., Nowak T. Najnowszy podręcznik gramatyki języka polskiego. Kraków : Petrus, 2011. 35. Pyzik J. Przygoda z gramatyką. Kraków : UNIVERSITAS, 2003.
36. Słownik gramatyki języka polskiego / pod red. W. Gruszczyńskiego, J. Bralczyka. Warszawa : WSiP, 2002.
37. Słownik języka polskiego: w 3 t. / pod red. M. Szymczaka. Warszawa : PWN, 1978–1981.
38. Słownik języka polskiego PWN / oprac. E. Sobol. Warszawa : PWN, 2005.
39. Słownik wyrazów obcych PWN / pod red. E. Sobol. Warszawa : PWN, 1997.
40. Słownik poprawnej polszczyzny. Wyd. XVIII / pod red. W. Doroszewskiego. Warszawa : PWN, 1998.
41. Szulc M., Gorzałczyńska-Mróz A. Język polski. Nauka o języku. Gimnazjum I. Gdańsk : Wydawnictwo M. Rożak, 2001.
42. Tytuła M., Łosiak M. Polski bez błędów. Poradnik językowy dla każdego. Warszawa : Park, 2008.
43. Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN / pod red. A. Markowskiego. Warszawa : PWN, 2012.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

SPIS TREŚCI

TEORIA JĘZYKA. POWTÓRZENIE

TEMAT 1. Powtórzenie. Język jako narzędzie poznania i komunikacji we współczesnym świecie. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniuu 4

TEMAT 2. Uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia. Szkolni przyjaciele. System językowy. Odmiany języka 17

FONETYKA

TEMAT 3. Rodzina dawniej i dziś. Głoski, ich cechy artykulacyjne i podstawowe funkcje. Samogłoski i spółgłoski 30

TEMAT 4. Mądrość i piękno dawnych dzieł literackich. Części mowy 43

MORFOLOGIA (FLEKSJA I SŁOWOTWÓRSTWO)

TEMAT 5. Przeszłość i postacie mitologiczne. Rzeczowniki o nietypowej odmianie. Odmiana nazwisk i nazw miejscowych 54

TEMAT 6. Polskie dziedzictwo kulturowe. Nieosobowe i osobowe formy czasownika 72

TEMAT 7. Świat ludzkich wartości. Zaimki i ich charakterystyka. Liczebniki, ich typy. Odmiana liczebników nieokreślonych 88

TEMAT 8. Kraj lat dziecinnych. Pojęcie morfemu. Morfem główny i poboczny. Rodzina wyrazów 102

TEMAT 9. Mój przyszły zawód. Słowotwórstwo afiksalne. Rodzaje formantów słowotwórczych. Słowotwórstwo rzeczowników, czasowników, przymiotników 112

TEMAT 10. Mała ojczyzna jako przestrzeń geograficzna, społeczno-kulturowa i symboliczna. Wyrazy złożone. Skróty i skrótowce 125

LEKSYKOLOGIA I FRAZEOLOGIA

TEMAT 11. Podróże po Polsce. Znaczenie, treść i zakres wyrazu. Synonimy, antonimy i neologizmy. Słowniki języka polskiego i ich rodzaje 140

TEMAT 12. W świecie uczuć i emocji. Frazeologizmy i ich funkcje. Kształcenie języka w mówieniu i pisaniu 152

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

SKŁADNIA

TEMAT 13. Świat codzienności. Zespoły składniowe, ich typy. Grupa podmiotu i grupa orzeczenia 164

TEMAT 14. Obraz człowieka w języku. Zdanie proste i złożone. Zdanie bezpodmiotowe 178

ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA

TEMAT 15. Znaczenie sztuki w życiu człowieka. Pisownia cząstek *-by, -bym, -byś*. Pisownia *i, j* po spółgłoskach, *-ji, -ii, -i* w formach deklinacyjnych rzeczowników żeńskich. Znaki interpunkcyjne w zdaniach złożonych 192

STYLISTYKA

TEMAT 16. Wybitni twórcy literatury i języka. Style językowe i odmiany języka polskiego. Środki stylistyczne 210

TEMAT 17. Współcześni pisarze i poeci dla młodzieży. Poprawność językowa. Kultura języka i kultura słowa. Powtórzenie 231

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Навчальне видання

Войцева Олена Андріївна, Бучацька Тетяна Григорівна

ПОЛЬСЬКА МОВА

(10-й рік навчання, рівень стандарту)

підручник для 10 класу
закладів загальної середньої освіти
з навчанням українською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

В оформленні використано матеріали з відкритих інтернет-джерел

Редактор *Г. Касім*
Коректор *Т. Ігнашевич*
Технічний редактор *С. Максимець*
Дизайн і верстка *М. Токарюк*

Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 20,08. Обл.-вид. арк. 17,00. Наклад 852 прим. Зам. №1369.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек",
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.
Тел./факс (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net
www.bukrek.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua